

АНУ

Економічна політика повоєнного відновлення України

Матеріали
другої міжнародної наукової конференції

20-21 листопада 2025 р.

**Всеукраїнська асоціація
економістів-міжнародників**

Університет імені Альфреда Нобеля

Економічна політика повоєнного відновлення України

**Матеріали
Другої міжнародної наукової конференції
20-21 листопада 2025 р.**

**Київ – Дніпро
2025**

УДК 338.2

Е-25

Організаційний комітет:

Антон Філіпенко, д.е.н., професор; Сергій Циганов, д.е.н., професор;
Василь Матей, к.е.н., доцент; Емілія Прушківська, д.е.н., професор;
Валерій Резніков, д. н. держ. упр., к.е.н., професор; Наталія Ухналь,
доктор філософії з економіки, старший дослідник

Науковий комітет:

Олександр Шнирков, д.е.н., професор; Олена Булатова, д.е.н., професор;
Анатолій Задоя, д.е.н., професор; Юрій Зайцев, д.е.н., професор;
Роман Зварич, д.е.н., професор; Надія Казакова, к. геогр. н., професор;
Олексій Чугаєв, д.е.н., професор

Е-25 Економічна політика повосного відновлення України: матеріали Другої міжнародної наукової конференції, Київ, 20-21 листопада 2025 р. [Електронне видання] / Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників, Університет імені Альфреда Нобеля. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2025. 248 с.

ISBN 978-966-434-619-8

Відповідальний за випуск:

А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор.
Матеріали опубліковані в авторській редакції.

ISBN 978-966-434-619-8

© Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників
© Університет імені Альфреда Нобеля

ЗМІСТ

Доповіді

<i>О. Власюк, Н. Науменко.</i> Інноваційна політика проти «пастки середнього доходу»: аналіз структурних обмежувачів економічного зростання України у повоєнний період	6
<i>І. Журба.</i> Аксиологічні та економічні засади політики повоєнного відновлення України	15
<i>А. Задоя.</i> Україна на шляху до спільного європейського ринку: головні перепони	20
<i>Ю. Зайцев.</i> Моральність влади, політиків, бізнесу як ключова умова забезпечення якісного стрибка у розвитку повоєнної України	26
<i>Ю. Кернасюк.</i> Інноваційна політика інтеграції в передові мережі глобальної низьковуглецевої економіки	36
<i>Р. Ключник.</i> Африка в контексті глобальної безпеки	42
<i>З. Макогін, Ю. Присяжнюк.</i> Економічні втрати України від міграційних процесів в умовах війни	47
<i>А. Мокій, М. Флейчук, С. Кошкарів, Г. Бублей.</i> Структурно-інституціональні перетворення в умовах війни: методолого-прикладні аспекти	50
<i>Е. Прушківська.</i> Аграрний сектор у XXI столітті: адаптація до глобальних викликів та післявоєнна реконструкція	59
<i>В. Резніков.</i> Інструменти «тризубної дипломатії» як складові економічної політики України у воєнний період	64
<i>С. Циганов, Н. Циганова.</i> Стратегія інноваційного розвитку економіки України в період повоєнної реконструкції	72
<i>А. Філіпенко.</i> Теоретичні принципи економічної політики	77
<i>S. Gacim.</i> Prospects for Moroccan-Ukrainian Trade and Economic Cooperation in the Context of Ukraine's Post-War Recovery	84

Тези доповідей

<i>І. Бабець.</i> Оцінка залежності економіки України від зовнішньої політики Польщі	89
<i>Я. Белінська.</i> Вплив торговельної війни США та Китаю на глобальну економіку в умовах невизначеності	94
<i>О. Бобровський.</i> Нова економіка України: бачення концепції і кроків її формування	101

<i>Т. Боднарчук.</i> Політика протекціонізму у повоєнному розвитку економіки України	108
<i>А. Гарагуля.</i> Безпекова політика як складова економічної політики повоєнного відновлення України	112
<i>О. Година.</i> Інвестиційна політика у системі повоєнного економічного відродження України	115
<i>О. Година.</i> Публічно-приватне партнерство як інструмент реалізації економічної політики повоєнного відновлення України	120
<i>Н. Горін.</i> Довгострокові виклики розвитку ЄС та їх вплив на євроінтеграцію України	125
<i>О. Дзюба, О. Левіщенко.</i> Актуалізація безпекової складової у бізнес моделях вітчизняних підприємств	133
<i>Д. Д'яконенко.</i> Інтернаціоналізація бізнесу як інструмент повоєнного відновлення України	136
<i>О. Задоля.</i> Кластеризація економіки України як інструмент посилення конкурентоспроможності у процесі євроінтеграції: мікро-, макро- та міжнародний виміри	142
<i>О. Кириченко.</i> Міжнародний туризм як чинник економічного зростання у період повоєнного відновлення України	146
<i>П. Ковпак.</i> Економічний механізм підвищення ефективності транспортно-логістичних підприємств України в системі міжнародного співробітництва в умовах цифрової трансформації	151
<i>Ю. Коровчук, Л. Думич.</i> Трансформації на світовому ринку автомобілів та роль України в цих процесах	155
<i>Ю. Коровчук, Ю. Іванова.</i> Імплементація європейського досвіду з шрінкфляції праці в подоланні кадрових викликів в Україні	161
<i>М. Лещенко.</i> Досвід адаптації українських підприємств до сучасних викликів світового ринку транспортно-логістичні послуг	166
<i>Л. Михайлишин, Н. Урбась.</i> Напрями взаємодії ЄС та України для становлення «еко-економіки» як базової моделі повоєнного відновлення	170
<i>І. Надточій.</i> Інституційні засади формування політики відновлення України на засадах циркулярної економіки	175
<i>Л. Овчаренко.</i> Фактори економічної безпеки в період післявоєнного відновлення економіки України	180
<i>О. Олешко.</i> Стимулюючий вплив інновацій у сфері зелених технологій на розвиток малого та середнього бізнесу транспортного сектору	184

<i>Д. Олійник, С. Кошкарів, Д. Ніжний.</i> Цифрова трансформація інфраструктури ринків капіталу: міжнародний досвід	188
<i>А. Руснак.</i> Циркулярна економіка як стратегічний орієнтир економічної політики повоєнного відновлення України	198
<i>Н. Сментина.</i> Зовнішньоекономічна політика України як інструмент стимулювання післявоєнних інвестицій	203
<i>А. Сушкова.</i> Проблеми сьогодення та перспективи забезпечення фінансової-економічної безпеки України в умовах воєнного стану	207
<i>Н. Ткачук.</i> Сучасні реалії залучення прямих іноземних інвестицій в Україну	211
<i>С. Федулова.</i> Європейська стратегічна автономія під впливом китайсько-американської конкуренції	217
<i>М. Чупріна, В. Микитенко.</i> Просторово-економічне відновлення України у вимірах резистентності	220
<i>В. Шмельга.</i> Потенціал повоєнної відбудови енергетичної галузі в Україні і перспективи використання альтернативної енергетики	226
<i>I. Bakalo.</i> Financial Security Indicators of Ukraine's Banking System in the Post-War Context	235
<i>N. Chernenko, Ya. Hlushchenko, O. Korohodova.</i> The Role of Focus Groups in Analyzing the Preparedness of Ukrainian Communities for Crisis Situations	239
<i>I. Motiakin.</i> Management of Digital Intangible Assets in the System of Enterprise Strategic Development	244

Доповіді

**Олександр Власюк, д.е.н., професор,
член-кореспондент НАН України**
Національний інститут стратегічних досліджень
Київ, Україна

Наталія Науменко, к.е.н., доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
вчений секретар ВСЕУ
Луцьк, Україна

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРОТИ «ПАСТКИ СЕРЕДНЬОГО ДОХОДУ»: АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОБМЕЖУВАЧІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. Доповідь присвячена аналізу ризиків потрапляння України в «пастку середнього доходу» (ПСД) у повоєнний період та ролі інноваційної політики у подоланні цього явища. Дослідження розкриває структурні та інституційні обмеження економічного зростання України, такі як сировинна модель економіки, регіональні диспропорції, недостатнє фінансування НДДКР та слабкість інноваційної інфраструктури. Запропоновано багаторівневий підхід до формування інноваційної політики, що базується на стратегії трьох «І» (інвестиції, технологічні ін'єкції, інновації) Світового банку, з акцентом на необхідності посилення інституцій, розвитку людського капіталу та забезпечення просторової збалансованості для створення стійкої інноваційної екосистеми.

Ключові слова: пастка середнього доходу, інноваційна політика, структурні обмеження, повоєнне відновлення, регіональний розвиток

**Oleksandr Vlasyuk, Doctor of Economics, Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine**
National Institute for Strategic Issues
Kyiv, Ukraine
Natalia Naumenko, Ph.D. (Economics), Associate Professor
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Scientific Secretary of the VUEU
Lutsk, Ukraine

INNOVATION POLICY AGAINST THE «MEDIUM INCOME TRAP»: ANALYSIS OF STRUCTURAL CONSTRAINTS ON ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD

Abstract. The study is devoted to analyzing the risks of Ukraine falling into the “middle-income trap” (MIT) in the post-war period and the role of innovation policy in overcoming this phenomenon. The study reveals the structural and institutional constraints on Ukraine's economic growth, such as the raw material model of the economy, regional imbalances, insufficient funding for R&D, and weak innovation infrastructure. A multi-level approach to the formation of innovation policy is proposed, based on the World Bank's three “I” strategy (investment, technological injections, innovation), with an emphasis on the need to strengthen institutions, develop human capital, and ensure spatial balance to create a sustainable innovation ecosystem.

Keywords: middle-income trap, innovation policy, structural constraints, post-war recovery, regional development

Концепція «пастки середнього доходу» (middle-income trap) (ПСД), вперше запропонована економістами Світового банку Хомі Карасом та Індермітом Гіллом у 2007 році, вона описує ситуацію, коли країна, досягнувши середнього рівня доходу (за рахунок дешевої робочої сили або експорту сировини), втрачає здатність до подальшого зростання та не може перейти до категорії країн з високим доходом [1]. Це явище стає однією з ключових перешкод на шляху розвитку: згідно з нещодавніми звітами Світового банку, «пастка середнього доходу» перешкоджає прогресу щонайменше у 108 країнах, що розвиваються. З 1990 року до категорії країн з високим рівнем доходу змогли перейти тільки 34 країни із середнім рівнем доходу – при цьому більше третини з них скористалися плодами інтеграції до Європейського союзу або відкриття раніше невідомих родовищ нафти [2].

Удвічі більше країн повернулися до категорії країн з низьким рівнем доходу, наприклад Кенія, Танзанія Руанда або Україна.

Наприкінці 2023 року до країн із середнім рівнем доходу належали 108 держав, чий річний ВВП на душу населення становив від 1 136 до 13 845 дол. США. У цих країнах проживають шість мільярдів людей – 75 % населення планети – і дві третини всіх землян, які живуть в умовах крайньої бідності. На їх частку припадає понад 40 % світового ВВП і понад 60 % викидів вуглицю. І на відміну від тих, хто пройшов цей шлях до них, у своєму прагненні уникнути пастки середнього доходу вони стикаються з набагато серйознішими проблемами: швидким старінням

населення, зростанням протекціонізму в країнах з розвинутою економікою і необхідністю прискорити енергетичний перехід [2].

У цьому контексті Світовий банк пропонує стратегію трьох «І»: інвестиції, технологічні ін'єкції (імпорт передових технологій), а потім – інновації.

Науковці й економісти критикують класичне уявлення пастки середнього доходу. У низці публікацій зазначається, що державні інститути, які раніше сприяли стрімкому зростанню (наприклад, через індустріалізацію або копіювання технологій), з часом можуть стати гальмом подальшого розвитку, якщо вони не еволюціонують. Так, старі моделі індустріального зростання часто не стимулюють інноваційної активності, що загрожує переходом у стагнацію.

Американський економіст Баррі Джуліан Ейхенгрін проаналізувавши стан світової економіки за останні сорок років у 2012 році довів, що зростання не буває нескінченним - всі країни, досягнувши певного рівня національного багатства, потрапляють у «пастку середнього доходу»: після декількох років бурхливого зростання економіка раптом різко сповільнюється, ніби впирається в стіну, а іноді і впадає в рецесію.

Б.Д. Ейхенгрін з'ясував, що вперше країни потрапляють у пастку середнього доходу, коли ВВП на душу населення досягає 11000 дол. Вдруге - коли ВВП на душу населення досягає приблизно 16000 дол.

Угорщина і Пуерто-Рико вперше потрапили в пастку середнього доходу в 1978 і 1969 роках, відповідно.

Експортери нафти – Іран і Венесуела – також вперше потрапили в цю пастку в 70-х роках минулого століття: Венесуела – у 1974 і Іран – у 1977, напередодні революції.

Така ситуація скоріше типова: в пастці середнього доходу двічі побували Австрія (1960 і 1974), Угорщина (1977 і 2003), Греція (1970 і 2003), Японія (початок 1970-х і початок 1990-х), Нова Зеландія (1960 і 1966), Норвегія (1976 і 1997-8), Португалія (1973-4 і 1990-2), Сінгапур (після 1978 року і після 1993), Іспанія (середина 1970-х і 2001) і Велика Британія (1988-9 і 2002-3).

Було виявлено, що в Швеції в середині 1960-х років, в Гонконзі в 1981-82 роках і в Омані в середині 1980-х років насправді відбувалося уповільнення економіки, яке раніше не діагностувалося.

Початок уповільнення економіки в європейських країнах відбувався одночасно: Естонії в 2002-03 роках, Греції в 2003 році, Угорщини в 2003 році, Іспанії в 2001 році і Великобританії в 2002-03. Ці уповільнення, зіграли значну роль в європейській кризі 2008-2011 рр. [3].

Досвід країн, що «застрягли», свідчить, що ключовими бар'єрами є не лише економічні, але й інституційні та структурні обмежувачі. Класичним обмежувачем є залежність від сировинної моделі економіки, коли країні не вдається здійснити перехід до виробництва товарів з вищою доданою вартістю [4]. Яскравим сучасним прикладом є Китай, де економісти, зокрема Нуріель Рубіні, вказують на ризики потрапляння в ПСД через структурні проблеми: надмірну роль державного капіталізму, високий рівень боргу та застарілу модель зростання, орієнтовану на інвестиції, а не на споживання та інновації [4].

З іншого боку, досвід країн, яким вдалося уникнути «пастки», підтверджує вирішальну роль інноваційної політики. Так, Японія у 1950-70-х роках змогла здійснити перехід до високих доходів завдяки фокусу на технологічному оновленні, розвитку високоякісного та високотехнологічного виробництва, інвестиціям в НДДКР та людський капітал [5].

Для України, у контексті повоєнного відновлення, ризик «пастки середнього доходу» є особливо актуальним, але має свою специфіку. Так, внаслідок деіндустріалізації та структурної деградації економіки, для України існує навіть ризик потрапляння у «пастку низького доходу» [3]. Відповідно, повоєнне відновлення не може бути простим поверненням до довоєнної моделі. Ключовим завданням стає формування нової промислової політики, спрямованої на подолання сировинних та структурних обмежувачів. Без активної інноваційної політики та переходу до виробництва продукції з високою доданою вартістю, Україна ризикує назавжди залишитися сировинним придатком та не зможе забезпечити зростання добробуту свого населення [6].

У «пастці середнього доходу» найбільш слабкою ланкою є так званий середній клас. Багато людей зі стабільним доходом і комфортним життям не можуть накопичити значні статки або досягти фінансової свободи. Це явище називається «фінансовою пасткою середнього класу» – стан, коли пристойних доходів недостатньо для накопичення активів. Концепція аналогічна економічній «пастці середнього доходу» країн, але на рівні особистих фінансів.

Серед основних причин потрапляння наступні:

1. Поведінкові фактори:

- інфляція стилю життя – це, коли зростання доходів супроводжується ще більшим зростанням витрат на підтримання соціального статусу, тобто не відставати у матеріальному сенсі від свого щоденного соціального оточення, що призводить до збільшення боргів і зниження заощаджень.

- самозаспокоєння, тобто досягнення комфорту зменшує мотивацію для подальшого кар'єрного та фінансового зростання, що занурює у стан фінансового «плато».

- неправильне управління грошима, в наслідок чого пріоритет витрат над заощадженнями та інвестиціями, а також нераціональне управління активами (наприклад, нерухомістю) призводить до втрачених можливостей збагачення.

2. Структурні перешкоди:

- висока вартість життя, «тягне» за собою витрати на житло, освіту та охорону здоров'я, які в свою чергу поглинають значну частину доходу, залишаючи мінімум для заощаджень.

- тягар боргів, що складається з іпотеки, кредитів на навчання та кредитних карток створюючи фінансові зобов'язання, які обмежують здатність заощаджувати та інвестувати.

- обмежений доступ до високоприбуткових інвестицій призводить до того, що середній клас часто не має достатнього капіталу для інвестицій, що можуть суттєво збільшити статки (нерухомість, бізнес), на відміну від заможних людей.

3. Прогалини в освіті:

- фінансова неграмотність населення, а це недостатнє розуміння складних фінансових інструментів, диверсифікації інвестицій та податкових переваг перешкоджає прийняттю ефективних рішень.

- відсутність фінансової освіти у школах, тому такі важливі теми, як бюджетування та інвестування, часто залишаються поза шкільною програмою, що змушує людей вчитися на власних помилках.

4. Культурні та психологічні бар'єри:

- уникання ризиків, коли надається пріоритет безпеці попри роботі над фінансовими ризиками (бізнес, фондовий ринок), що обмежує потенціал зростання статків.

- вплив оточення, тобто фінансові звички, перейняті від родини та друзів, можуть увічнювати цикл обмеженого економічного зростання.

Серед шляхів виходу із «пастки середнього доходу» часто зазначаються наступні:

1. Самоосвіта через активне вивчення особистих фінансів та інвестування за допомогою онлайн-ресурсів, книг і курсів.

2. Удосконалення навичок управління фінансами через складання та дотримання бюджету, в якому пріоритет відводиться заощадженням і інвестиціям.

3. Постійна робота над збільшення власного добробуту через пошук додаткових джерел доходу через підробіток, кар'єрне зростання або підприємницьку діяльність.

Проте, всі ці поради часто нагадують замкнене коло. Адже насамперед дуже багато факторів, що впливають на доходи населення напряму залежать від загального стану економіки країни чи окремого регіону.

Так для аналіз структурних обмежувачів для України у контексті інноваційної політики складається із:

1. Інституційні обмеження та продуктивна спроможність регіонів. Дослідження науковців Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України доводять, що структурна та інституційна трансформація регіонів України є невирішеною проблемою. Акцентується увага на секторальній (галузевій) нерівновазі, слабкій інфраструктурі, міграції трудових ресурсів та обмеженій інноваційній активності [8]. Дослідження підкреслюють, що регіональні просторово-секторальні диспропорції можуть загострюватись у повоєнний період, якщо не провести системну інституціональну політику [8-9].

2. Ресурсні обмеження та соціально-економічні шоки. Структурно-просторові трансформації економіки України в післявоєнний період можуть підсилювати розбіжності між регіонами [10]. Крім того, зростаюче безробіття, міграція [11], дисбаланси в розподілі інфраструктурних ресурсів [12] можуть стримувати інноваційну динаміку.

3. Недостатнє фінансування інноваційної діяльності та нерівномірність інвестицій. Фінансування інноваційної діяльності в Україні є асиметричним – регіони отримують різний доступ до прямих іноземних інвестицій, що створює нерівномірність розвитку інноваційних екосистем [13]. Це підриває здатність країни системно інвестувати в науку та НДДКР, що є критичним для переходу від простого копіювання технологій до вироблення власних інновацій.

4. Політична й фінансова невизначеність. В умовах війни та післявоєнного відновлення, політика інноваційного розвитку може страждати через невизначеність бюджетного планування, слабке фінансування наукових інституцій, а також ризики корупції та неефективного менеджменту. Цей чинник є важливим обмежувачем для інноваційної політики в Україні – структурні трансформації вимагають не лише інвестицій, а й стійких інституцій.

5. Неоптимальна стратегія політики «І-стратегій». Якщо взяти модель трьох «І» від Світового банку – інвестиції, технологічні ін'єкції, інновації [2], – то для України виклик полягає у правильній координації цих трьох етапів. Наприклад, передчасний перехід до інновацій без достатньої бази інвестицій і технологічного імпорту ризикує породити

слабку інноваційну екосистему, яка не спроможна самостійно зростати. Цей ризик посилюється через інституційні слабкості, описані вище.

6. Ризик структурного застою та просторової дивергенції. Без належного стимулювання регіонального розвитку існує ризик, що деякі регіони залишаться «пасивними» для інновацій, і інноваційні потужності будуть концентруватись лише в обмеженій кількості регіонів [10]. Такий просторовий дисбаланс може створити внутрішню пастку: частина економіки розвиватиметься, але національний середній дохід не сягатиме рівня, при якому інноваційна політика могла б бути стійкою та самопідтримуваною.

Таким чином, для подолання «пастки середнього доходу» Україні необхідно системно посилювати інститути, які стимулюють інноваційну економіку – модернізувати державні науково-дослідні установи, інкубатори, технопарки і створити стабільні механізми фінансування НДДКР.

Політика повинна відповідати моделі «трьох І»: на першому етапі – залучення інвестицій, потім – технологічна ін’єкція через імпорт знань, а лише на завершальному етапі – розвиток власних інноваційних систем.

Ключовим має стати пріоритет просторової політики, щоб регіони не залишалися пасивними, а мали можливість конкурувати і залучати інвестиції в інновації – це зменшить ризик внутрішньої дивергенції.

Також необхідно забезпечити прозорість фінансування і політичної підтримки інновацій – без стабільної та передбачуваної політики державні інституції не зможуть ефективно здійснювати довгострокові інноваційні програми.

Варто враховувати, що винахід і впровадження інновацій – це також і соціальне питання, адже без відповідного розвитку людського капіталу (освіти, наукових кадрів) інноваційна політика ризикує залишитися декларативною.

Список використаних джерел

1. Пастка середнього доходу. *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пастка_середнього_доходу
2. The “middle-income trap” hinders progress in 108 developing countries. (22.07.2024). *Worldbank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/07/22/-middle-income-trap-hinders-progress-in-108-developing-countries>

3. «Пастка середнього доходу»: перехід до демократії може бути шкідливим для країн, що розвиваються. (27.06.2013). *Iee.org*. URL: https://iee.org.ua/ua/prog_info/24838

4. Roubini N. China Confronts the Middle-Income Trap. (4.04.2024). *Project-syndicate*. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-middle-income-trap-more-likely-with-state-capitalism-by-nouriel-roubini-2024-04>

5. Ke Long. Can China Avoid the “Middle Income Trap”? (16.06.2022). *Nippon*. URL: <https://www.nippon.com/en/in-depth/d00811>

6. Костриба О. Як Україні не потрапити в пастку середнього доходу. (16.02.2018). *Minprom*. URL: <https://minprom.ua/opinion/241648.html>

7. Burns S. The Middle-Class Trap: Why You’re Not Building Wealth. (12.08.2024). *Newtraderu*. URL: <https://www.newtraderu.com/2024/08/12/the-middle-class-trap-why-youre-not-building-wealth>

8. Продуктивна спроможність економіки регіонів: оцінювання потенціалу та чинники зростання: електрон. наукове видання / наук. ред. С. Л. Шульц; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2023. 141 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20230038.pdf>

9. Просторовий розвиток економіки України: сучасні тренди трансформації та виклики європейської інтеграції: електрон. монографія / наук. ред. В. С. Кравців, І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2024. 451 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20240004.pdf>

10. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» у 2024 році: Інформаційне видання. Львів, 2025. 99 с. URL: https://ird.gov.ua/about/Publ_zvit_Ird_2024p.pdf?utm_source=chatgpt.com

11. Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: електрон. монографія / наук. ред. Т. Г. Васильців; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2024. 350 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20240003.pdf>

12. Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності: погляд крізь призму поведінкової економіки: електрон. монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”; наук.

ред.: Г. В. Возняк”. Львів, 2023. 557 с. URL:
<http://ird.gov.ua/irdp/p20230002.pdf>

13. Беновська А. Аналіз та оцінка інноваційно-інвестиційних чинників конвергентного розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Випуск № 2 (112). С. 5-9.

Ігор Журба, д.е.н., професор
Хмельницький національний університет
Хмельницький, Україна

АКСІОЛОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У доповіді досліджено аксіологічні та економічні засади формування політики повоєнного відновлення України. Обґрунтовано, що ефективна відбудова держави має ґрунтуватися на поєднанні ціннісних орієнтирів українського суспільства та сучасних економічних механізмів розвитку. Особливу увагу приділено людиноцентричному підходу, соціальній справедливості, сталому розвитку, відновленню соціального капіталу та довіри між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Проаналізовано ключові економічні напрями політики повоєнного відновлення, зокрема структурну модернізацію економіки, підтримку підприємництва, розвиток людського капіталу, регіональний розвиток та євроінтеграційний вектор. Наголошено на необхідності синергії аксіологічних і економічних засад як умови забезпечення сталого, інклюзивного та конкурентоспроможного розвитку України у повоєнний період.

Ключові слова: поворонне відновлення України; аксіологія розвитку; економічна політика; сталий розвиток; людиноцентризм; соціальна справедливість; людський капітал; підприємництво; регіональний розвиток; євроінтеграція

Ihor Zhurba, Doctor of Science (Economics), Professor
Khmelnitskyi National University
Khmelnitskyi, Ukraine

AXIOLOGICAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF UKRAINE'S POST-WAR RECOVERY POLICY

The paper examines the axiological and economic foundations of shaping Ukraine's post-war recovery policy. It substantiates that effective reconstruction of the country should be based on the integration of the value orientations of Ukrainian society with modern economic development mechanisms. Particular attention is paid to the human-centered approach, social justice, sustainable development, restoration of social capital, and the rebuilding of trust between the state, business, and civil society. The key economic directions of post-war recovery policy are analyzed, including

structural modernization of the economy, support for entrepreneurship, development of human capital, regional development, and the European integration vector. Emphasis is placed on the need for synergy between axiological and economic foundations as a prerequisite for ensuring sustainable, inclusive, and competitive development of Ukraine in the post-war period.

Keywords: post-war recovery of Ukraine; axiological foundations; economic policy; sustainable development; human-centered approach; social justice; human capital; entrepreneurship; regional development; European integration

Повоєнне відновлення України є складним, багатовимірним і довготривалим процесом, що виходить далеко за межі фізичної реконструкції інфраструктури та економічних об'єктів. Воно передбачає глибоку трансформацію суспільних відносин, економічних моделей, управлінських підходів і ціннісних орієнтирів. У цьому контексті ключового значення набуває поєднання економічної доцільності з аксіологічними засадами, що формують фундамент політики повоєнного розвитку. Аксіологічний вимір відновлення України визначає пріоритети людського розвитку, соціальної справедливості, довіри, солідарності та національної ідентичності, тоді як економічний – забезпечує ресурсну, інституційну та структурну основу реалізації цих цінностей. Відтак політика повоєнного відновлення повинна базуватися на синергії ціннісних і економічних підходів, орієнтованих на сталий, інклюзивний та інноваційний розвиток. Аксіологічний підхід до повоєнного відновлення передбачає формування системи базових цінностей, які визначають зміст і напрями державної політики. Серед ключових ціннісних орієнтирів варто виокремити: по перше, це людиноцентризм, що передбачає пріоритет безпеки, добробуту та гідності людини у процесах відбудови; по – друге, соціальну справедливість та недопущення поглиблення регіональних і соціальних диспропорцій; по – третє, національну ідентичність та культурну спадщину як основу згуртованості суспільства; по – четверте, солідарність і довіру між державою, бізнесом і громадянським суспільством; по – п'яте, відповідальність перед майбутніми поколіннями, що тісно пов'язана з принципами сталого розвитку. В умовах повоєнної трансформації аксіологічний вимір стає інструментом подолання соціальних травм, відновлення соціального капіталу та формування довгострокової мотивації до розвитку. Саме цінності визначають, яку модель економіки та державного управління оберє Україна після завершення війни.

Економічний аспект повоєнного відновлення України передбачає не лише відбудову зруйнованих об'єктів, а й структурну модернізацію економіки. Ключовими економічними засадами такої політики мають стати у першу чергу принцип «Build Back Better» – відбудова з урахуванням сучасних технологій, енергоефективності та екологічних стандартів. Також важливою складовою є диверсифікація економіки та зменшення залежності від сировинних секторів. Значимо, що в умова сьогодення необхідною засадою є підтримка малого і середнього підприємництва, зокрема у регіонах, що зазнали найбільших руйнувань. У край необхідним є також розвиток людського капіталу як ключового ресурсу економічного зростання. Окремо варто виділити інтеграцію у європейський економічний простір та адаптація до стандартів ЄС. Особливу роль у повоєнному відновленні відіграватимуть інвестиції — як внутрішні, так і міжнародні. Водночас ефективність залучення ресурсів значною мірою залежить від якості інституцій, прозорості управління та рівня довіри до держави.

Варто зазначити, що у контексті даного дослідження важливою є синергія цінностей та економіки у політиці відновлення. Поєднання аксіологічних і економічних засад формує нову парадигму повоєнного розвитку України. Економічні рішення, не підкріплені ціннісними орієнтирами, ризикують поглибити соціальну нерівність та посилити регіональні дисбаланси. Варто пам'ятати, що цінності без належної економічної бази залишаються декларативними. Зауважимо, що синергія проявляється у таких напрямках, коли впроваджуються інклюзивні моделі економічного зростання, зокрема у підтримці громад, як активних суб'єктів відновлення. Розвиток зелених та креативних індустрій дає можливість стимулювати соціальне підприємництво щодо формування довгострокових стратегій регіонального розвитку. Таким чином, політика повоєнного відновлення має ґрунтуватися на інтегрованому підході, де економічна ефективність узгоджується з ціннісними орієнтирами українського суспільства. Необхідно звернути увагу на важливості викликів та перспектив реалізації політики відновлення. Зазначимо, що серед основних викликів повоєнного відновлення України варто виділити у першу чергу масштабність руйнувань та обмеженість ресурсів, а також демографічні втрати та міграційні процеси. Також іншими важливими викликами сьогодення є ризики корупції та неефективного управління, а також нерівномірність регіонального розвитку та зовнішні економічні та геополітичні загрози.

Водночас Україна має унікальні перспективи для формування нової моделі розвитку, що поєднає європейські цінності, інноваційні

підходи та потенціал людського капіталу. Повоєнне відновлення може стати каталізатором глибоких системних змін, які визначатимуть траєкторію розвитку країни на десятиліття вперед (див. табл.1)

Таблиця 1

Аксіологічні та економічні засади політики повоєнного відновлення
України

Компонент політики відновлення	Аксіологічний вимір (цінності)	Економічний вимір (інструменти та механізми)	Очікувані результати
Людиноцентричне відновлення	Гідність людини, безпека, добробут, соціальна справедливість	Інвестиції в житло, охорону здоров'я, освіту, соціальну інфраструктуру	Підвищення якості життя, зменшення соціальної напруги
Соціальна згуртованість і довіра	Солідарність, взаємна відповідальність, суспільна єдність	Підтримка громад, партисипативне управління, публічно-приватне партнерство	Відновлення соціального капіталу, посилення довіри до держави
Сталий розвиток	Відповідальність перед майбутніми поколіннями, екологічна свідомість	«Build Back Better», зелена економіка, енергоефективні технології	Довгострокова економічна стійкість, екологічна безпека
Економічна модернізація	Орієнтація на розвиток, інноваційність, прогрес	Структурна перебудова економіки, цифровізація, інновації	Підвищення конкурентоспроможності національної економіки
Підтримка підприємництва	Самореалізація, економічна свобода, ініціативність	Підтримка МСП, грантові програми, доступ до фінансування	Створення робочих місць, розвиток локальних економік
Регіональний розвиток	Рівність можливостей, територіальна справедливість	Децентралізація, регіональні стратегії, відбудова інфраструктури	Зменшення регіональних диспропорцій
Інтеграція з ЄС	Європейські цінності, верховенство права, демократія	Гармонізація стандартів, доступ до європейських фондів	Поглиблення євроінтеграції, економічна стабільність
Інституційна спроможність	Прозорість, відповідальність, доброчесність	Антикорупційні механізми, реформи публічного управління	Ефективне використання ресурсів відновлення
Людський капітал	Освіта, знання, креативність, інклюзивність	Інвестиції у навчання, перекваліфікацію, науку	Зростання продуктивності та інноваційного потенціалу
Національна ідентичність і культура	Збереження культурної спадщини, пам'ять, ідентичність	Розвиток креативних індустрій, культурних проєктів	Посилення культурної стійкості та міжнародного іміджу України

Джерело: складено автором.

Наведена таблиця демонструє, що політика повоєнного відновлення України має інтегрований характер і формується на перетині ціннісних орієнтирів та економічних інструментів. Саме їх поєднання забезпечує системність, стійкість і довгостроковий ефект відбудови, перетворюючи повоєнне відновлення на можливість глибокої модернізації України.

Висновки. Повоєнне відновлення України є не лише процесом економічної реконструкції, а й ціннісним вибором. Аксіологічні та економічні засади політики відновлення мають формувати єдину систему координат, у межах якої реалізуються державні, регіональні та місцеві стратегії розвитку. Лише за умови поєднання людиноцентричних цінностей із сучасними економічними інструментами Україна зможе забезпечити стале, інклюзивне та конкурентоспроможне майбутнє у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA). Washington, DC, 2023.
2. OECD. Rebuilding Ukraine: Principles for Recovery and Reconstruction. Paris: OECD Publishing, 2023.
3. UNDP. Ukraine Human Development Report: Recovery and Resilience. United Nations Development Programme, 2023.
4. European Commission. Ukraine Recovery and Reconstruction Plan. Brussels, 2023.
5. Stiglitz J. E., Fitoussi J.-P., Durand M. Beyond GDP: Measuring What Counts for Economic and Social Performance. Paris: OECD Publishing, 2018
6. Міністерство економіки України. План відновлення України. Київ, 2023.

Анатолій Задоя, д.е.н., професор
Університет імені Альфреда Нобеля
Дніпро, Україна

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО СПІЛЬНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ: ГОЛОВНІ ПЕРЕПОНИ

Анотація. У доповіді аналізуються ключові бар'єри, що стоять на шляху інтеграції України до внутрішнього (спільного) ринку Європейського Союзу. Розглядаються інституційні, правові, економічні, технічні та безпекові виклики; оцінюється вплив війни 2022–2025 рр. на процес інтеграції. На основі проведеного аналізу пропонуються пріоритетні напрями політики для подолання перешкод. У якості ключової стратегії запропоновано формування сприятливих умов для неаршорингу до України капіталу європейських компаній з країн Південно-Східної Азії.

Ключові слова: Європейський Союз, єдиний ринок, інфраструктура, неаршоринг

Anatolii Zadoia, Doctor of Sciences (Economics), Full Professor
Alfred Nobel University
Dnipro, Ukraine

UKRAINE ON THE PATH TOWARDS THE COMMON EUROPEAN MARKET: MAIN OBSTACLES

Abstract. The report analyzes the key barriers to Ukraine's integration into the internal (common) market of the European Union. Institutional, legal, economic, technical and security challenges are considered; the impact of the 2022–2025 war on the integration process is assessed. Based on the analysis, priority policy directions are proposed to overcome the obstacles. The creation of favorable conditions for near-shoring of capital of European companies from Southeast Asian countries to Ukraine is proposed as a key strategy.

Keywords: European Union, single market, infrastructure, near-shoring

Вступ

З початком широкомасштабного російського вторгнення у 2022 р. євроінтеграційний курс України набув нової політичної динаміки: країна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, поглибилися політичні та торговельні зв'язки з Союзом, але одночасно загострилися

структурні проблеми, що перешкоджають повній інтеграції у спільний ринок. Частина цих проблем уже проявила себе у ході реалізації Угоди про асоціацію 2014 р. [1]. Однак сьогодні Україна ставить питання про повноцінне членство у ЄС. А це виводить завдання подолання перешкод у реалізації головних свобод європейського спільного ринку (вільний рух товарів, послуг, капіталу та людей) на новий рівень. Тому аналіз цих перешкод, їх походження та можливих шляхів подолання має не тільки пізнавальне, але й вагоме практичне значення.

У сучасних публікаціях підкреслюється мультифакторний характер бар'єрів на шляху України до спільного ринку: поєднання внутрішніх слабкостей (корупція, олігархічний вплив, слабка адміністративна спроможність) та зовнішніх обмежень (інтереси окремих членів ЄС щодо аграрного імпорту, торговельні тимчасові заходи). Аналітичні звіти Європейської служби зовнішньої дії та Єврокомісії відмічають просування реформ, але також наголошують на потребі подальшої гармонізації регулювання і посиленні правосуддя [1].

Наукові дослідження, що оцінюють ефективність «глибокої» торговельної повістки (DCFTA), вказують на помірний позитивний ефект для торгівлі та модернізації, але також виділяють основні проблеми: корупцію, слабку судову систему та вплив олігархів як фактори, що знижують ефективність інтеграції [2].

Українські аналітичні центри у доповідях 2022–2024 рр. розглядають вплив війни на структуру експорту/імпорту, логістику та держрегулювання; вказують на нагальну потребу інституційного посилення та адаптації аграрного сектору до конкурентних умов ринку ЄС [3].

Темою активних обговорень є система дій, які Європейський Союз готовий запропонувати Україні уже на етапі кандидатства (зокрема, тимчасові торговельні преференції, безмитна торгівля, «транспортний безвіз» тощо), та ставлення до них окремих країн-членів ЄС. Особлива увага звертається на розбіжності в оцінці перспектив вступу України до ЄС, які демонструють окремі країни та їх керівники [4].

Метою нашого дослідження є ідентифікація основних бар'єрів, які стоять на шляху України до спільного європейського ринку, їх класифікація та систематизація, а також обґрунтування пропозицій щодо політики подолання цих перешкод.

Дослідження базується на синтезі та критичному огляді офіційних звітів (ЄС, урядові звіти України), аналітичних публікацій українських центрів, рецензованих наукових статей та авторитетних міжнародних засобів масової інформації. Вибір джерел робився з акцентом на

публікації, що містять емпіричні дані або системний аналіз бар'єрів інтеграції.

Виклад результатів дослідження

Аналіз нормативних документів, офіційних звітів та результатів наукових досліджень показує, що в останні роки центр проблем входження України до єдиного європейського ринку переміщується з чистої економіки до інституційних питань. І ключовим питанням тут є низький рівень довіри, перш за все, до судової системи. Незавершеність судової реформи, численні прояви корупції на усіх рівнях (від районної поліклініки до вищих ешелонів влади), верховенство права лише як девіз, але ніяк не реальність – усе це знижує привабливість України як місця закордонних інвестицій, без яких підготуватися до вступу у ЄС нашій країні не можливо. Порівняння міжнародних інвестиційних потоків показує, що прокомуністичний за формою правління В'єтнам є більш привабливим для іноземних інвесторів ніж прозахідна Україна.

Похідним від інституційної недосконалості є олігархічний вплив та концентрація економічної влади у обмеженої кількості олігархічних угруповань. Великі вертикально інтегровані групи зосереджують значну частку ринку в агросекторі, енергетиці, інфраструктурі. Така структура ускладнює конкурентну адаптацію, стримує розвиток МСП і перешкоджає прозорому застосуванню правил ЄС щодо державної допомоги та конкуренції. Це абсолютно дисонує з традиційною для ЄС політикою підтримки малого та середнього бізнесу, який становить основу економіки європейських країн.

Третю позицію у рейтингу перешкод на шляху України до єдиного європейського ринку, на нашу думку, посідає відстала логістика та інфраструктурні обмеження. Ця проблема має кілька аспектів. По-перше, об'єктивно, з історичних причин українська залізниця є неспівставною з європейською. Слід визнати, що навіть за 20 років членства в ЄС Прибалтійські країни (Латвія, Литва, Естонія) не змогли повною мірою розв'язати цю проблему. В експлуатації поки-що знаходиться лише порівняно невеликий відрізок нової залізниці, побудованої за європейськими стандартами, та активно будується лінія, яка пов'яже столиці цих країн зі столицями Польщі та Фінляндії. Україна теж почала будувати лінії, які зв'язують західні обласні центри з західними кордонами (Ужгород, Львів). Але враховуючи масштаби країни це не може вирішити проблему. Потрібно як мінімум кілька гілок, які б перетинали Україну з заходу на схід та з півночі на південь, з'єднані між собою кільцевою залізницею (по принципу метро у великому місті). Як доповнення потрібно буде мати ще не менше двох десятків логістичних хабів, щоб задовольнити потреби товарообігу. Важливо

розуміти, що скористатися такою перевагою України, як наявність морських портів, можна буде лише тоді, коли вони матимуть пряме залізничне сполучення з Європою.

По-друге, і у довоєнний період транспортна інфраструктура України не виділялася особливою якістю. За роки з повномасштабної війни значна її частина виявилася повністю зруйнованою. Адже таке руйнування стало однією зі стратегічних цілей загарбників. Відновлення інфраструктури повинно відбуватися зразу на новій інноваційній основі. А це потребує величезних інвестицій. Ні українська держава, ні Європейський Союз за рахунок централізованих фондів не зможуть здійснити такі інвестиції. Тому подолання проблем логістики та створення адекватної інфраструктури може відбуватися лише за умови максимального залучення приватних інвестицій, перш за все іноземних. Отже потрібна модель, яка б поєднувала українські національні інтереси та інтереси приватного інвестора у довгостроковому періоді.

Ще одним бар'єром буде (навіть можна сказати, що уже є) неспівпадіння структури українського експорту та структури потреб європейського ринку. При всіх декларованих формальних свободах переміщення товарів та послуг навіть всередині ЄС реально виникають численні нетарифні перепони переміщення товарів та послуг з однієї країни в іншу (ліцензування, сертифікація, технічні вимоги тощо). По відношенню ж до деяких українських товарів діє і з великою ймовірністю буде продовжувати діяти навіть після вступу по ЄС ще й квотування. Зараз це, перш за все, стосується сільськогосподарської продукції – основної статті українського експорту. Можливий нерегульований вихід України зі своєю продукцією на цей європейський ринок порушить хитку рівновагу, яка там склалася, може мати наслідком масове банкрутство фермерських господарств та створення загроз європейській продовольчій безпеці. Звичайно, ЄС не може допустити такого сценарію розвитку подій.

Якою ж могла б бути стратегія України за цих умов? На нашу думку, перш за все, необхідно створити максимально сприятливі умови для неаршорингу, який сьогодні починає набувати особливих масштабів. Країни ЄС (як і США) зіткнулися з проблемою надмірної деіндустріалізації як наслідком масового оффшорингу. Перенесення виробництва у країни з низькою вартістю робочої сили та дешевою сировиною (зокрема, країни Південно-Східної Азії) добре працювало в умовах стабільного світу. Сьогоднішній світ таким не є. Порушення логістичних шляхів, зростання транспортних витрат, загроза втрати закордонного майна, можливості шантажу через зовнішню залежність

підштовхують компанії до повернення виробництв на батьківщину, а у разі неможливості цього зробити (а у Європі найчастіше саме так і відбувається) – перенесення його до сусідніх країн. І Україна може стати найбільш привабливим місцем для європейського неоршорингу. У цьому випадку продукція, вироблена в Україні буде йти на заміщення тієї, що раніше поставлялася з інших країн. Використання ж мережі та досвіду європейських компаній зможе спростити процес входження до єдиного європейського ринку.

Висновки

Однак слід розуміти, що така стратегія передбачає проведення величезного комплексу робіт і щодо подолання корупції та впливу олігархів, і щодо послідовного реформування податково-фінансової і бюджетної політики, і щодо формування правил для діяльності компаній, які б відповідали європейським стандартам. Але якщо є чітке розуміння мети та буде відповідна політична воля, яка підтримуватиметься більшістю населення, то навіть такі амбітні завдання можуть стати реальністю.

Список використаних джерел

1. Association Implementation Report on Ukraine, Joint staff working document, European External Action Service / European Commission, 27 Nov 2020/ update 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2020_ukraine_association_implementation_report_final.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Rabinovych, M. (2022). EU-Ukraine ‘deep’ trade agenda: the effectiveness and challenges. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-022-00384-x>
3. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. 2022. №1-2 (188-189). URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Van Elsuwege, P. (2025). Revisiting the EU-Ukraine Association Agreement: A Crucial Instrument on the Road to Membership. In: Rabinovych, M., Pintsch, A. (eds) Ukraine’s Thorny Path to the EU. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69154-6_4

Доповідь підготовлена у рамках реалізації міжнародного проекту «Конкурентоспроможність Європи у новій глобальній економіці» № 101176059 – EuCompet – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Юрій Зайцев, д.е.н., професор
Інститут міжнародного ділового співробітництва
Київ, Україна

МОРАЛЬНІСТЬ ВЛАДИ, ПОЛІТИКІВ, БІЗНЕСУ ЯК КЛЮЧОВА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОГО СТРИБКА У РОЗВИТКУ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Анотація. «Нова економічна політика» повинна формуватися як відповідь держави, суспільства на сукупність глибоко критичних викликів існуючому стану моральних засад економіки, політики, застарілим стереотипам стратегічного мислення владних структур, які вже не відповідають вимогам та умовам забезпечення подальшого розвитку глобалізованого світу. Тому дослідження проблем забезпечення моральності дій тих, хто відповідає за прийняття рішень уявляється пріоритетною потребою економічної науки

Ключові слова: «нова економічна політика», виклики, влада, мораль, моральність, моральні принципи, моральні цінності у сучасній економіці

Yurii Zaitsev, Doctor of Sciences (Economics), Professor
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine

MORALITY OF THE GOVERNMENT, POLITICIANS, BUSINESS AS A KEY CONDITION FOR ENSURING A QUALITATIVE LEAP IN THE DEVELOPMENT OF POST-WAR UKRAINE

Abstract. The "new economic policy" should be formed as a response by the state and society to a set of deeply critical challenges to the current state of the moral foundations of the economy and politics, as well as to outdated stereotypes of strategic thinking within the governing structures, which no longer meet the requirements and conditions for ensuring the further development of the globalized world. Therefore, the study of issues related to ensuring the morality of the actions of those responsible for decision-making appears to be a priority need of economic science.

Keywords: "new economic policy", challenges, power, morality, moral conduct, moral principles, moral values in the modern economy

Вступ. За останній час в Україні з'явилася низка ґрунтовних аналітичних публікацій у яких розглядаються ключові проблеми і

варіанти повоєнного відновлення та економічного розвитку нашої країни. Серед авторів таких публікацій можна назвати В.М. Геєця, М.І. Зверякова, О.І. Амошу, Б.М. Данилишина, В.Р. Сіденко, А.С. Філіпенка, Л.Л. Кістерського, Е.М. Лібанову, А.О. Задою, Ю.К. Зайцева, З.С. Варналія, В.В. Небрат, В.П. Антонюк, Я.А. Жаліло, Н.В. Циганову, К. Павловскі, О.А. Щербакова, В.В. Гуменюк і багатьох інших. Зокрема, у своїх попередніх публікаціях і виступах ми вже аналізували внутрішні причини, які, *по-перше*, створили передумови гальмування процесів економічної та соціальної трансформації і розвитку країни у довоєнний період, та, *по-друге*, окреслили природу викликів і перспектив такого розвитку після завершення війни [10]. Подібного роду дослідження проводили й інші автори, тому вже сьогодні можна дати змістовну характеристику тих техно-соціальних викликів, які країні потрібно буде здолати у найближче десятиліття для забезпечення якісного, обов'язково випереджального, стрибка нашого суспільства вперед, до створення дійсно потужного статусу України серед світового співтовариства країн планети.

Однак, на наш погляд, у більшості публікацій і виступів стосовно основних концепцій і моделей, інституційних інструментів повоєнного відновлення та розвитку країни практично відсутній аналіз сутності та засадничих форм і ефективності використання ключового, на наш погляд, критично важливого, важеля подолання існуючих перед країною і суспільством викликів і ризиків. Йдеться про фактичну деформованість принципів, які б забезпечили довготривале узгодження інтересів суб'єктів економічних відносин на засадах системного використання справжніх моральних цінностей в усіх сферах суспільного життя, як провідного орієнтиру формування української економіки та української держави у повоєнний час. *Ця проблема і стала метою нашого дослідження.*

Виклад результатів дослідження. Мені можуть зробити закид, що проблеми моралі, моральності, це не проблеми економістів, їх треба залишити філософам і політикам. Наведу у відповідь слова лише двох батьків економічної науки – Адама Сміта та Джона М. Кейнса. Зокрема, Адам Сміт у своїй першій загальновідомій науковій праці, яка передувала славнозвісному «Дослідженню про природу та причини багатства народів» (1776) – «Теорії моральних почуттів» (1759) наголосив, що «шлях, який веде до багатства, та шлях, який веде до добродішності, часто-густо бувають протилежні одне одному» [7], тобто прямо поставив у центр уваги дослідників, політиків і бізнесу проблему пошуку «золотого перерізу» у реально існуючій суперечності між економікою (тобто природою та причинами багатства народів) і

постійною втратою моральності, доброчесності суспільства, по-за якими і економіка, і суспільство приречені на деградацію та розпад у майбутньому.

Вже у XX столітті, інший класик – Дж. М. Кейнс у листах до Р. Ф. Харрода змушений був констатувати, що проблема суперечностей між економічним розвитком і необхідністю збереження моральності, моральних цінностей суспільства не зникла, отже економічна наука, економічна теорія повинна досліджувати закономірності та моделі досягнення рівноваги між потребами та закономірностями функціонування ринкової економіки та моральними принципами розвитку суспільства як єдину системну соціально- економічну проблему пошуку шляхів гармонізації суспільного розвитку.

Зокрема, у листі до Р. Ф. Харрода від 4 липня 1938 року Кейнс наголошує, що «економіка, по суті, є моральною наукою, а не природничою наукою. Тобто, вона використовує самоаналіз та ціннісні судження». До того ж, на думку Кейнса, «Економіка - це наука пов'язана з мистецтвом вибору моделей, які мають відношення до сучасного світу» [5]. Про важливість для Дж. М. Кейнса такого погляду на предмет економічної науки свідчить той факт, що у листі до Роя Харрода від 16 липня 1938 року він знову повертається до висловленої ним у попередньому листі думки: «Я також хочу сильно підкреслити те, що економіка є моральною наукою. Я вже згадував раніше, що це стосується самоаналізу та цінностей. Я міг би додати, що це стосується мотивів, очікувань, психологічної невизначеності» [4].

Отже, проблема дослідження моралі, моральності, моральних цінностей, моральних принципів, як наріжних каменів фундаменту будь-якої ефективної економічної концепції і моделі уявляється нам нагальною, особливо в умовах, коли сучасна глобалізована цифрова економіка перетворюється на систему, в архітектоніці якої з'являється та стрімко набуває сили і ваги штучний інтелект, надто суперінтелект – ASI, який реально змінює умови та інструменти управління господарською системою, активно втручається у характер та моделі відносин між найманими працівниками та роботодавцями, створюючи передумови для якісних змін у системі традиційних моральних цінностей, форм прояву моралі та моральності, породжуючи стан глибокої невизначеності, очікування невідомих змін від відкритого «ящика Пандорри».

Насамперед, предметом такого дослідження має стати роль та функції моральних якостей суб'єктів соціального життя, як ключового засадничого інституту забезпечення нового якісного «стрибка» у конструктивному розвитку людини та людства. Адже, мораль,

моральність, згідно загально визнаних визначень, уявляє собою, насамперед, «сукупність норм і принципів поведінки людей по відношенню до суспільства та інших людей», до того ж, норм і принципів обов'язкових у даний історичний період розвитку суспільства.

Слід зазначити, що системна архітектоніка структури моралі, яка включає такі її функціональні форми, як, власне моральність, моральні цінності, інституційні принципи етичної поведінки суб'єктів економічного та соціального життя, економічну, соціальну, духовну, цивілізаційну справедливість тощо, свідчить, як про складність цього інституту організації життєдіяльності людини та людства, так і про його необхідність із позицій забезпечення процесу розвитку співтовариства людей і постійної гармонізації цього розвитку.

У сучасній науковій літературі **мораль** розглядається, *по-перше*, як «узагальнююча назва для загальноприйнятих та обов'язкових морально-етичних норм поведінки та оцінок, яка включає в себе систему добродійностей та ідеалів певного суспільства або суспільної групи та відповідає історичній епосі» [2], і, *по-друге*, як «одна з основних форм суспільної свідомості»; **моральність** же, – як поведінка індивіда, колективу, бізнесу, суспільства, влади, що відповідає принципам і нормам моралі, існуючим у даний час у певному суспільстві. Ключовим, визначальним фактором формування та ефективного функціонування системи таких «загальноприйнятих та обов'язкових морально-етичних норм поведінки та оцінок» суб'єктів соціального та економічного життя ми вважаємо **рівень та якість духовності**, як особливої, засадничої форми світогляду індивідів, що складається під впливом низки визначальних зовнішніх і внутрішніх чинників.

Які ж інституційні форми моралі та моральності у владних структур, у суспільства України в цілому, слід нагально формувати вже в перші тижні і місяці після закінчення війни? Насамперед, це засвоєння сутності та ролі у відновленні країни **ключового принципу моральності – справедливості**, отже, пошуку політиків, розробки законів, механізмів та інструментів, які б змогли переформувати усі ланки владних структур, бізнесу, основних верств населення у напрямку дотримання цього принципу в процесі своєї повсякденної діяльності, у знищенні подвійних стандартів ставлення до будь-якого громадянина країни.

Ще Адам Сміт у «Теорії моральних почуттів» (1759), окреслив суб'єктивні причини, які, в умовах формування ринкової економіки, отже широких можливостей до збагачення, викликають втрату моральності, деградацію суспільства, функціонуючого на засадах

традиційних цивілізаційних цінностей. Серед таких причин він особливо виділяє наступні:

- «Коли бажання мати під своєю владою усе навкруги охоплює серце, то воно не допускає ані суперника, ані наступника. Ось чому високе становище стає метою значної частини зусиль людського життя і складає причину того насильства та несправедливості, які викликаються у світі алчністю та честолюбством»;

- «Ті, що прагнуть до щастя дуже часто залишають дорогу добродетелі, оскільки шлях, який веде до багатства та шлях, що веде до добродетелі, часто-густо бувають протилежні одне одному»;

- «У багатьох державах люди, які прагнуть отримати право на заняття найвищих посад, стають вище законів. Вони доволі часто витісняють або знищують своїх суперників або людей, які можуть стати на їх дорозі, не тільки шляхом звичайної інтриги або хитрості та підступності, але й не гребуючи жадливими злочинами, вбивствами, громадянською війною» [7].

Слід зауважити, що Сміт був далеко не першим, хто досліджував проблеми сутності, ролі, причин порушення та способів стійкого дотримання принципу справедливості у системі моральних координат функціонування та розвитку економіки, суспільства, держави.

Марк Тулій Цицерон (106-43 рр. до н.е.) у своїй праці «Про обов'язки» (44 р. до н.е.) сформулював ключові принципи, норми та інституційні форми *«поведінки людей по відношенню до суспільства та інших людей»*, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням домінування принципу справедливості, отже моральності у відносинах між громадянами, громадянами та суспільством. Серед них він виділяє такі:

- «не може бути морально прекрасним те, що позбавлене справедливості»;

- «управління державою повинно бути присвячене користі тих, хто доручений нам, а не користі тих, кому доручено воно»;

- «той, хто розпочинає ту чи іншу справу, повинен зважити, чи здатний він здійснити її, аби не проявити непомірної самовпевненості на засадах свого честолюбства»;

- «ми не повинні здійснювати нічого такого, чого ми не змогли би виправдати; ось яке у загальному визначення обов'язку»;

- «важливість справи вимагає досвіду та вправності»; у всіх справах, до того як їх розпочати, необхідна щільна підготовка»;

- *«того, хто скоряється хибній думці недосвідченого натовпу, відносити до числа великих людей неможна»;*

– «ми повинні вважати своїми супротивниками тих, хто на нас піде зі зброєю в руках, а не тих, хто захоче по своєму розумінню оберігати інтереси держави»;

– слід «старанно уникати гордині, зверхності та зарозумілості. Оскільки проявляти надмірність, як у дні біди, так і у дні щастя - ознака нікчемності»;

– «наш найбільший обов'язок (якщо інші умови рівні) – допомагати саме тому, хто потребує допомоги найбільше»;

– «зневаги заслуговує дикість тих, хто різними злочинами пошматував батьківщину і повним знищенням її зайнятий тепер і був зайнятий у минулому»;

– «слід бажати, щоби ті, хто очолює державу, уподібнювались законам, які спонукає до покарання не гнів, а справедливість»;

– «прагнення погрожувати громадянським правам багатьох людей властиве жорстокій людині, *точніше навіть не людині взагалі*»;

– «при кожному виконанні державного завдання та обов'язку найголовніше – не допустити навіть найменшої підозри в жадібності»;

– «немає більш огидної вади, ніж жадоба, особливо з боку перших громадян і людей, що стоять у кормила держави»;

– «якщо усі ми будемо охоплені прагненням грабувати ближнього заради своєї вигоди та порушувати його інтереси, то це неминуче приведе до розпаду людського суспільства»;

– «із тиранами ніякі узи нас не поєднують; вірніше, тирани нам глибоко чужі», «уся ця порода людей, яка несе загибель і нечестива, підлягає вигнанню з людського суспільства»;

– «якщо приходиться робити все те, чого бажають друзі, то такі узи слід вважати не дружбою, а заколотом»;

– «якщо могутності добиваються за будь-яку ціну, то вона не може бути корисною, будучи пов'язаною з безчестям» [8].

Отже, вже понад дві тисячі років тому назад були синтезовані, осмислені, сформульовані та запропоновані суспільству засадничі моральні принципи, якими мають надихатися усі бажаючі керувати державою, політикою, економікою, культурою, військом, суспільною думкою, тощо. І одним із ключових принципів моральності поведінки можновладців мало стати розуміння того, що, за висловом Марка Тулія Цицерона, *«управління державою повинно бути присвячене користі тих, хто доручений нам, а не користі тих, кому доручено воно»*.

Тобто, наявність таких засадничих принципів моральності, як справедливість, порядність, відповідальність, відкритість і прозорість у прийнятті рішень, готовність до захисту гідності кожного громадянина країни у його відносинах із представниками влади, роботодавцями,

іншими громадянами, у тих, хто претендує на управлінські посади, наявність у них адекватного сучасним викликам, інтелектуального та морального потенціалу, який буде використовуватися в інтересах розробки найбільш ефективних моделей економічного та соціального розвитку держави, є безальтернативною умовою успішної соціально-економічної трансформації повоєнної України в одного з провідних лідерів світу в умовах цифрової глобалізації.

Ми свідомо навели значну кількість сутнісних характеристик моральності, як одного з ключових неекономічних факторів розвитку країни, для того, щоби при знайомстві з ними кожний дослідник проблеми формування економічної політики України у повоєнний час* зміг би поставити запитання: *по-перше*: а які ж із принципів моральності людини, держави та суспільства, сформульовані Цицероном 2300 років тому назад, реалізовані, або реалізуються у практичній економічній і соціальній політиці країн сучасного світу, зокрема й України? Гадаємо, що чесна відповідь буде невтішною. Адже більшість провалів, викликів, протиріч, ризиків формування нової України пов'язані саме з грубим порушенням вищезгаданих принципів і норм моральності у відносинах влади, бізнесу та окремої людини у процесі трансформації форм власності, умов інтеграції громадян у виробничі та розподільчі процеси, участі їх у привласненні результатів праці, у владі, тощо.

І *по-друге*, а що ж робити, аби позбутися цієї глибокої суперечності, про яку говорив Адам Сміт у «Теорії моральних почуттів» (1759) – між прагненням до збагачення, до заможного життя та добродієністю які так часто «стають протилежністю одне до одного»?

Відповіді на це питання можна вже сьогодні знайти (і відповіді не романтичні, чи ефемерні) у засадах і результатах економічної політики різних країн світу, у яких прагнення узгодити бажання до збагачення із бажанням зберегти основи моральності у суспільстві складають основу концепції «узгодження інтересів».

Зокрема, ще перший у сучасному світі мільярдер Генрі Форд сформулював і втілював у життя моральні принципи взаємин із найманими працівниками, що стосуються справедливості в оплаті праці, які, щоправда, й сьогодні незрозумілі для багатьох політиків і представників бізнесу України. Зокрема, Форд наголошував: «ми впевнені: основний принцип правильної організації виробництва полягає в тому, щоби

---

* «Нова економічна політика», насамперед, повинна формуватися як відповідь держави, суспільства на сукупність глибоко критичних викликів існуючому стану моральних засад економіки, політики, суспільства, застарілим стереотипам стратегічного мислення владних структур, які вже не відповідають вимогам та умовам забезпечення подальшого розвитку країн, і, зокрема, України.

завжди збільшувати зарплату та ніколи її не зменшувати». І далі: «Будь-яке прагнення заморозити мінімум зарплати – знущання над здоровим глуздом і підприємців, і працівників»; «Ніхто не буде працювати в інтересах підприємця, який веде свою справу настільки невміло, що нездатний сплачувати гідну заробітну плату» [3].

Вже одразу після другої світової війни у Німеччині була реально втілена у життя концепція та модель «соціального ринкового господарства» В. Ойкена, яка створила умови для реального залучення найманих працівників до розробки цілей розвитку корпорацій, до управління певними проблемами і процесами. У повоєнній Японії десятки років успішно функціонувала «система позитивного найму» на основі використання принципів моральності та взаємної моральної відповідальності бізнесу та найманих працівників. Доречі, навіть у США, цитаделі економічного егоїзму, практично усі верстви населення під час Великої депресії 1929-1934 р.р. із розумінням сприйняли та дотримувалися морального табу суспільства на показну розкіш!

А чи можна замовчувати реально існуючі сьогодні моделі соціального партнерства та соціального миру у Данії – «HYGGE», та у Швеції – «LAGOM», які є яскравим реальним прикладом позитивного результату моральності соціально-економічної політики держави?

Причини та чинники високого рівня щастя та здорового способу життя в Данії виразно окреслив у своїй книзі «Секрет датського щастя» (2016) Майк Вікінг, засновник та керівник Інституту дослідження щастя в Копенгагені:

- Держава успішно справляється із завданням пониження екстремального неблагополуччя;

- У Данії склався більш високий, порівняно з іншими країнами, рівень довіри у суспільстві, більш високий рівень свободи (жителі Данії, на їх думку, відчують, що контролюють своє життя) та добробуту;

- У Данії задовільно функціонує розумне управління та громадянське суспільство, існує сприятливе співвідношення роботи та особистого життя, яке залишає людям достатньо часу для сім'ї та друзів;

- Згідно даних Європейського соціального дослідження, 33 % датчан повідомляють, що більшу частину часу відчують себе спокійно і ні про що не тривожаться, в той час як відповідний показник у Німеччині /складає 23%, у Франції – 15%, у Великій Британії – 14%. Існують і додаткові фактори, які сприяють забезпеченню високого рівня щастя, зокрема, такі як генетика, взаємовідносини, здоров'я, доход, робота, розуміння мети життя, свобода, міцні та позитивні соціальні зв'язки, вдячність [9].

Шведська дослідниця моральних засад економічної політики країни Лола А. Ексерстрем, підкреслює ключові моральні особливості моделі життя громадян – «LAGOM» : *по-перше*, «правильне співвідношення роботи та вільного часу людини та її оточення; *по-друге*, вміння цінувати та зберігати те, що у вас є; *по-третє*, відчувати задоволення від життя» [6].

Усе це приклади реальних можливостей змін у системі моральних принципів, моралі та моральності у сучасному суспільстві, які показують – так можна жити і так треба жити, якщо ми хочемо стати дійсно розвинутою, дійсно демократичною країною, яка буде на шляху свого перетворення та розвитку сповідувати об'єднувальні засадничі моральні принципи, які є протилежними Закону Єлізавети I англійської «Про однаковість» (XVI ст.) [11, р. 35].

Висновки. Сьогодні Україна ще знаходиться у стані великої війни і не може дозволити собі політику, яка б сприяла формуванню соціально-економічної моделі розвитку економіки та суспільства адекватної моделям передових зарубіжних країн. Історія нашого довоєнного шляху, реалії воєнного часу, глибокі проблеми економіки, внутрішні суперечності у суспільстві породили, і продовжують народжувати силу силенну викликів, значення яких для країни тільки буде зростати. І серед цих викликів найбільш складними та глибокими стануть саме ті, які пов'язані із визнанням і використанням системи традиційних моральних принципів у діяльності усіх верств населення країни, насамперед, владних структур. Саме від діяльності влади всіх рівнів буде залежати розв'язання (або нерозв'язання) проблеми пошуку концептуальних підходів до адекватної відповіді на виклики породжені закономірностями розвитку сучасної економіки та суспільства, помилками цього суспільства, його певною деградацією у дотриманні моралі, моральності, моральних засад співіснування громадян, незалежно від їх статусу, статі, освіти тощо.

Адже, насамперед, виклики це форма попередження суспільства щодо необхідності термінових системних якісних змін в економічній політиці, економічній поведінці суб'єктів господарювання, у розробці концепції та моделі нової економічної політики, реалізація якої зможе забезпечити якісний стрибок у ключових сегментах системи і, таким чином, відновити її поступальний рух на засадах найбільш адекватних вимогам нового етапу розвитку технологічного способу виробництва, соціальних, екологічних, цивілізаційних потреб суспільства та людини. Тобто, кожен виклик - це сигнал, який свідчить про необхідність змінити засадничі умови (а можливо й цілі та способи) функціонування об'єкта та суб'єкта з метою забезпечення кращих позицій у боротьбі за

майбутнє – майбутнє країни, її народу, її економіки та суспільства на засадах відновлення, збереження та розвитку моральної єдності усіх українців, а не лише окремих самошанованих прошарків.

Список використаних джерел

1. Ackroyd P. Shakespeare. *The Biography*. This edition is published arrangement with the Susijn Agency Ltd and Sunopsis Literary Agency. 2009.
2. Der Brockhaus. *Philosophia: Ideen, Denker und Begriffe*. Bibliographisches Insttut & F. A. Brockhaus AG, Mannheim, 2004
3. Ford H. *Today and Tomorrow*, N. Y.: Doubleday, 2026. Copyright. 2018 by Generosity Press. URL: https://paulakers.net/wp-content/uploads/dlm_uploads/2018/05/TAT-20180526.pdf
4. Keynes J. M. To R. F. Harrod, 16 July 1938. URL: <https://philofecon.substack.com/p/two-letters-from-keynes-to-roy-harrod>
5. Keynes J. M. To R. F. Harrod, 4 July 1938. URL: <https://philofecon.substack.com/p/two-letters-from-keynes-to-roy-harrod>
6. Lola A. Akerstrom. *LAGOM TheSwedish Secret of Living Well*. Headline Publishing Group Limited Photographs. 2017. 204 p.
7. Smith A. *The Theory of Moral Sentiments*. URL: https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_MoralSentiments.p.pdf
8. *The Complete Letters of Cicero*. CreateSpace Independent Publishing Platform. URL: <https://dn790006.ca.archive.org/0/items/lettersofmarcust00ciceuoft/lettersofmarcust00ciceuoft.pdf>
9. Wiking M. *The Little Book of Hygge*. Penguin Books Ltd, London, 2016. P. 254–256.
10. Zaitsev Y. Part 2, Institutional and political transformations. Chapter 7. Challenges realities and prospects of the new economic policy of post-war Ukraine. *Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine*. This book first published 2024. Cambridge Scholars Publishing. Ladi Stephenson Library, Newcastle pron Tyne, NE6 2PA, UK. P. 120-143.

Юрій Кернасюк, к.е.н.

Центральноукраїнський національний технічний університет,
Інститут сільського господарства Степу НААН
Кропивницький, Україна

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ В ПЕРЕДОВІ МЕРЕЖІ ГЛОБАЛЬНОЇ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Інноваційна політика інтеграції в передові мережі глобальної низьковуглецевої економіки має базуватися на дослідженнях і моделях оцінки впливу інструментів державного регулювання та стимулів, що прискорюють входження на міжнародні «зелені» ланцюги вартості. Акцент робиться на поєднанні фінансових, економічних і інноваційних механізмів, підтримці наукових досліджень і розробок, модернізації інфраструктури та адаптації до глобальних викликів кліматичної кризи. Особливу увагу приділено механізмам інтеграції в глобальні мережі низьковуглецевої економіки та переходу до чистих технологій. Практичні рекомендації спрямовані на формування конкурентних переваг і зниження регуляторних ризиків. Інноваційна політика має будуватися на державно-приватному партнерстві з науковими і освітніми інституціями, спрямовуванні капіталу на стимулювання технологічних інновацій, інституційних реформах і фінансових інструментах підтримки низьковуглецевого розвитку.

Ключові слова: декарбонізація, кліматична криза, енергетика, штучний інтелект, сталий розвиток

Yuriy Kernasyuk, Ph.D. (Economics)

Central Ukrainian National Technical University,
Institute of Agriculture of the Steppe of NAAS
Kropyvnytskyi, Ukraine

INNOVATIVE POLICY OF INTEGRATION IN ADVANCED NETWORKS OF THE GLOBAL LOW-CARBON ECONOMY

Abstract. The innovative policy for integrating into advanced networks of the global low-carbon economy should focus on research and models that assess the impact of state regulatory instruments and incentives. These tools are essential for accelerating participation in international "green" value chains. The emphasis is on combining financial, economic, and innovative mechanisms, while also supporting scientific research and development,

modernizing infrastructure, and adapting to the global challenges posed by the climate crisis. Special attention is given to mechanisms that facilitate integration into global low-carbon networks and the transition to clean technologies. Practical recommendations are aimed at creating competitive advantages and minimizing regulatory risks. This innovation policy should prioritize public-private partnerships with scientific and educational institutions, channeling capital to stimulate technological innovation, and introducing institutional reforms and financial instruments to promote low-carbon development.

Keywords: decarbonization, climate crisis, energy, artificial intelligence, sustainable development

Вступ. Глобальні низьковуглецеві ланцюги вартості стають новим ключовим фактором конкурентоспроможності держав та компаній у світі, що швидко декарбонізується. Вони поєднують технологічні інновації, енергоефективні рішення та сталу логістику для мінімізації вуглецевого сліду на кожному етапі виробничого циклу. Для успішної інтеграції вітчизняної економіки в такі ланцюги потрібно розробити узгоджену інноваційну і економічну політику, яка сприятиме залученню іноземних інвестицій та внутрішньому накопиченню капіталу в чисті технології, наукові дослідження і розробки, роботизацію, штучний інтелект та стимулювання енергетичного переходу. Впровадження цих політик одночасно знижує ризики соціальної, науково-технічної та екологічної деградації, особливо на регіональному рівні, і відкриває унікальні можливості для економічного відродження в умовах формування нового світового технологічного укладу.

Перед сучасним світом стоїть подвійний виклик. С однієї сторони це деградація навколишнього середовища та кліматичні зміни, а з іншої зростаюча в часі соціальна нерівність [1]. Економічний розвиток, технології та зміна інноваційної політики є визначальними факторами, що сприятимуть енергетичному переходу. Разом з тим, національні енергетичні переходи слід розглядати як взаємо розвиваючий процес трьох взаємопов'язаних систем на основі енергетичних потоків і ринків, енергетичних технологій і державної енергетичної політики [2].

Метою досліджень є наукове обґрунтування рекомендацій щодо удосконалення інноваційної політики для інтеграції національної та регіональних економік у перспективні глобальні ланцюги мереж низьковуглецевої економіки та адаптації до кліматичної кризи.

Виклад результатів дослідження. Новий світовий технологічний уклад виникає як результат зусиль людства, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку, уповільнення настання глобальної кліматичної

та екологічної кризи, а також формування глобальної інноваційної політики на основі поєднання цифрових проривів в сфері обробки інформації та штучного інтелекту, біо-і нанотехнологій, робототехніки і перебудови міжнародних ланцюгів вартості. В рамках зусиль із декарбонізації та переходу на сталий розвиток відповідно до концепції циркулярної економіки зростає попит на чисті технології, що змушує держави й корпорації інвестувати значні кошти в альтернативні та поновлювальні джерела, в тому числі біометан та біопаливо 3 і наступних поколінь, водень, дослідження і розробки в сфері керованого термоядерного синтезу, молекулярної електроніки та інші ключові рішення. Державні субсидії, податкові стимули й цільові інвестиційні програми нині спрямовуються на формування інноваційних політик на основі створення національних дорожніх карт та розвитку передових наукових досліджень і розробок вуглецево-нейтральних технологій. Разом з цифровізацією глобальної економіки, поширенням штучного інтелекту, Інтернету речей, роботизацією, створенням унікальних матеріалів й розвитком біотехнології також кардинально змінюються способи організації й управління ланцюгами постачання, прискорюючи комерціалізацію інновацій та формуючи новий економічний механізм господарювання. Ці питання лише в останні роки почали привертати увагу дослідників та представляють значний науковий інтерес.

Інноваційні вуглецево-нейтральні технології працюють циклічно. Технологічні рішення зменшують парникові викиди, а їх скорочення водночас породжують нові інновації, що призводять до промислової оптимізації, енергетичної трансформації та сталого економічного зростання. У той же час ці технології тягнуть за собою значні екологічні витрати і створюють подвійні екстерналії. Це вимагає компенсації через екологічну політику, оскільки поодинокі заходи не забезпечують Парето поліпшення в розподілі ресурсів і поведінці новаторів. Тому потрібні комплексні заходи в формуванні інноваційної політики, які поєднують обмеження на низьковуглецеву економіку з цільовими стимулами для інновацій [3]. Досягнення нульового рівня викидів встановлює новий орієнтир для економіки та її інноваційної політики: У XXI столітті ця політика має бути зосереджена на узгодженні стратегії трансформації енергоємних галузей з високим рівнем викидів та її поступового переходу до нової економіки з нульовими викидами [4]. Адаптація до глобальних змін клімату та зниження концентрації парникових газів є одним із ключових завдань сучасності. Основна проблема полягає в тому, що значна частина світової економіки все ще суттєво залежить від вуглецевих джерел енергії. Масштабний перехід від високо вуглецевої

економіки до низьковуглецевої моделі розвитку розглядається як вихід з цієї складної і водночас глобальної кризової екологічної ситуації [5].

На сучасному етапі започатковуються нові глобальні технологічні екосистеми та інноваційні кластери, які концентрують інтелектуальний людський капітал, фінансовий капітал і постачальників ресурсів, створюючи вузлові центри, що задають стандарти й вектор науково-технічного прогресу. Для кожної країни світу важливо зрозуміти ці процеси і вчасно приєднатися до подібних передових мереж глобальної низьковуглецевої економіки. Адже саме ці окремі країни та їх високотехнологічні корпорації, хто контролює чи в найближчому майбутньому контролюватиме екологічні стандарти вуглецевого сліду й інноваційну інфраструктуру, отримують не лише економічну, а й геополітичну перевагу від участі в цих мережах.

Державна інноваційна політика має бути спрямована, передусім, на створення відповідних інституціональних умов, які прискорюють інтеграцію національних і регіональних економік у глобальні мережі низьковуглецевого розвитку та міжнародну кооперацію з трансферу технологій і участі в кліматичних угодах. Її основу складатимуть три рівні завдань, які визначатимуть стратегію інтеграції та основні напрямки забезпечення конкурентоспроможності, енергетичної безпеки та скорочення викидів в контексті Цілей сталого розвитку.

На першому рівні вона поєднує стимулювання технологічних інновацій в розвиток чистої енергетики, енергоефективність і зберігання енергії. На другому рівні важливо забезпечити інституційні реформи та запровадити нові ринкові механізми, стандарти, а також підходи регулювання та підтримки декарбонізації економіки. На третьому рівні необхідно поступово розробити та запровадити фінансові інструменти, зокрема зелені інвестиції, податкові пільги, державні субсидії.

Економічний механізм включатиме фінансові інструменти, такі як венчурний капітал, державні фонди, «зелений» кредит і екологічні гарантії, що дозволять швидко переводити інноваційні низьковуглецеві технології у масове виробництво. У перспективі буде формуватися паралельно нова геосфера поєднання інноваційної політики, державно-приватного партнерства, технологій, стратегічних альянсів та конкуренція за доступ до критичних матеріалів, людського капіталу, що призводитиме до часткової фрагментації глобальних мереж і створення альтернативних економічних і технологічних світових систем.

Форсайтинг можливих змін векторів глобального інноваційного розвитку дозволяє прогнозувати з часом перехід енергетики від централізованих нафтогазових моделей до розподілених поновлюваних джерел з системами зберігання, а в транспорті від домінуючих понад

століття двигунів внутрішнього згоряння до електромобілів і водневих технологій. В промисловості і аграрному секторі відбуватиметься швидкий перехід до цифрових двійників і гнучких виробничих систем на основі штучного інтелекту, автоматизації й роботизації, а також до циркулярної економіки. Для країн світу і бізнесу це означає, що перевагу отримують ті з них, хто першим встановить нові стандарти, масштабує інновації у виробництво й створить інноваційні екосистеми. При цьому найбільшому ризику піддаються традиційні економіки, що залишаються залежними від сировини або мають слабку науково-дослідницьку базу.

Висновки. Головні ризики й невизначеності нині пов'язані з потенційними технологічними проривами, які можуть раптово змінити траєкторію переходу зі складними соціально-економічними наслідками для ринку праці без адекватних програм перекваліфікації, як у випадку з прогнозами впливу штучного інтелекту на глобальну економіку. У підсумку новий світовий технологічний уклад формується як комплекс державних стратегій, ринкових трансформацій і технічних стандартів, і його кінцевий вигравш розподілятиметься між тими країнами та корпораціями, які встигли або знаходять на шляху побудови передових екосистем інновацій, мають інфраструктуру та акумулювали достатні компетенції і людський інтелектуальний капітал.

Список використаних джерел

1. Kanger L., Schot J. Deep transitions: Theorizing the long-term patterns of socio-technical change. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 2019. Volume 32. P. 7–21. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.07.006>.
2. Cherp A, Vinichenko V., Jewell J., Brutschin E., Sovacool B. Integrating techno-economic, socio-technical and political perspectives on national energy transitions: A meta-theoretical framework. *Energy Research & Social Science*. 2018. Volume 37. P. 175-190. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.09.015>.
3. Ding Y., Bi C., Sun P. Low carbon constraints, innovation driven and carbon neutral technological innovation: empirical evidence based on multiple policy combinations. *Scientific Reports*. 2025. Volume.15, 22912. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-06207-2>.
4. Nilsson L. J., Bauer F., Åhman M., Andersson F. N. G., Bataille C., Can S., Ericsson K., et al. An Industrial Policy Framework for Transforming Energy and Emissions Intensive Industries towards Zero Emissions. *Climate Policy*. 2021. 21 (8). P. 1053–1065. doi:10.1080/14693062.2021.1957665.

5. Andersen A. D., Björn J. Low-Carbon Development and Inclusive Innovation Systems. *Innovation and Development*. 2015. 5 (2). P. 279–96. doi:10.1080/2157930X.2015.1049849.

Руслан Ключник, к. політ. н., доцент
Університет імені Альфреда Нобеля
Дніпро, Україна

АФРИКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ¹

Анотація. Розглянуто розвиток африканських держав у контексті світової історії. Приділено увагу колоніальному минулому африканських країн. Проаналізовано економічні та соціальні проблеми в Африці, у тому числі дитячу працю. Особливу увагу приділено циклічному характеру бідності. На конкретних прикладах продемонстровано стійкість авторитарних політичних режимів у країнах Африки. Наведено приклади сучасних збройних конфліктів в Африці.

Ключові слова: глобальна безпека, війна, глобальні проблеми, бідність, політичний режим

Ruslan Kliuchnyk, Candidate of Political Sciences,
Associate Professor
Alfred Nobel University
Dnipro, Ukraine

AFRICA IN THE CONTEXT OF GLOBAL SECURITY

Abstract. The development of African states in the context of world history is examined. Attention is given to the colonial past of African countries. Economic and social problems in Africa, including child labour, are discussed. Special attention is paid to the cyclical nature of poverty.

---

¹ Доповідь підготовлена у рамках реалізації міжнародного проекту «Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях» № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them. Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Specific examples demonstrate the resilience of authoritarian political regimes in African countries. Examples of contemporary armed conflicts in Africa are provided.

Keywords: global security, war, global issues, poverty, political regime

Африканський континент завжди привертав увагу дослідників. Саме там з'явилося людство як біологічний вид. Одна з перших цивілізацій, Давній Єгипет, також виникла в Африці. Історична доля африканських народів склалася таким чином, що на території континенту до середини ХХ ст. майже не було неперервно існуючих суверенних держав.

Суто географічно Африку можна поділити на Північну, Південну, Західну, Центральну та Східну. При цьому Північна Африка істотно виділяється за низкою ознак, як-от природно-кліматичні умови, етнічний склад населення, культура тощо. Іншими словами, можна поділити Африку на Сахару та Тропічну Африку (Африку на південь від Сахари).

Історично в Африці існували державні утворення різного рівня розвитку. Після втрати влади Візантією територію Сахари тією чи іншою мірою контролювали арабські держави, після чого ці землі перейшли під владу Османської імперії. У Тропічній Африці існували держави Гана, Малі, Сонгай та інші, які припинили існування ще до європейської колонізації. Відповідно, на початку ХХ ст. європейські країни контролювали майже всю Африку, використовуючи її ресурси та експлуатуючи місцеве населення. Африканські військовослужбовці воювали в арміях європейських держав в обох світових війнах.

У 1930-х рр. Італія спробувала захопити Ефіопію, одну з небагатьох незалежних країн Африки. Після тривалих бойових дій (1935-1936 рр.) їй вдалося окупувати країну, але боротьба партизан проти окупантів не припинялася. У 1941 р. країну було звільнено британською армією. Після Другої світової війни розпочалися деколонізаційні процеси, які призвели до появи десятків незалежних держав в Африці.

Економічний розвиток багатьох африканських суспільств ґрунтувався перш за все на землеробстві, скотарстві та навіть збиральництві та мисливстві [1, с. 13]. Очевидно, що протягом як колоніального, так і постколоніального часу у країнах Африки розвивалися промисловість і сфера послуг, але це не впливало істотним чином на стан речей. Африка залишалася економічно відсталим континентом. Так, у Демократичній Республіці Конго широко практикувалася дитяча праця на тяжких роботах. Подекуди вона

використовується й дотепер, особливо у сфері artisanal and small-scale mining (дрібномасштабний видобуток корисних копалин). Люди переміщувалися до міста Колвезі, центру видобутку кобальту, та відправляли дітей працювати на цих шахтах через нестачу засобів до існування [2, с. 75]. Подібні випадки, хоч і в менших масштабах, фіксуються і в інших країнах Африки.

Дослідники часто говорять про циклічний характер бідності в Африці. Бідність обмежує доступ до якісної освіти, що призводить до скорочення можливостей та погіршення економічних перспектив. Часто підкреслюється трансформаційна роль освіти у розірванні цього cycle of poverty. Відповідно, необхідні цілеспрямовані заходи для розширення доступу до освіти та підвищення її якості. Бідність також може підживлювати політичну нестабільність, призводячи до конфліктів та переміщення співтовариств [3, с. 686].

Тотальна бідність, неписьменність, голод не існують самі по собі. Було би недалекоглядним розглядати лише ці проблеми, ігноруючи соціально-політичну складову. Як уже було сказано, більша частина африканських країн – колишні колонії. Вони запозичили формальні політичні та правові інститути, але функціонування цих інститутів майже повністю детерміноване аскриптивними соціальними статусами. Іншими словами, племінна ідентифікація, родинні та земляцькі зв'язки часто значать більше, аніж партійна належність чи передвиборча програма.

Говорячи про племінні, етнічні, конфесійні аспекти розвитку Африки, не можна оминати увагою серйозне протиріччя, яке заклало підвалини якщо не більшості проблем континенту, то значної їх кількості. Африку населяє велика кількість племен, які відрізняються мовами, віруваннями, традиціями тощо. При цьому кордони африканських країн здебільшого були проведені колоніальними адміністраціями і не враховували межі розселення етносів. У результаті один етнос може бути розподілений між кількома державами, прикладами чого є народи тутсі, хуту, йоруба та інші.

Важливою передумовою загострення проблем в Африці є поширеність недемократичних політичних практик. Звичайно, феномен диктатури знайомий багатьом країнам: у порівняно недавньому минулому навіть європейські країни управлялися автократами. Але африканські диктатури часто за своєї природою є султаністськими режимами з необмеженою владою глави держави. Приклади серед недавнього минулого – режим Ж.-Б. Бокасси у Центральноафриканській Республіці та І. Аміна в Уганді. Обидва

режими використовували увесь доступний їм арсенал насильницьких практик.

Сучасні африканські країни також часто перебувають під владою автократів, які концентрують у своїх руках практичні всі ресурси, як політичні, так і економічні. Президентом згаданої вище Уганди є Й. Мусевені, який керує країною з 1986 р. Щоразу на початку нового президентського терміну він відмовляється балотуватися в майбутньому, але потім змінює свою думку і бере участь у виборах, які щоразу виграє [4, с. 272]. Президентом Камеруну з 1982 р. є 92-річний П. Бія, який у 2025 р. виграв вибори та обійняв посаду президента восьмий раз поспіль [5]. Схожа ситуація спостерігається в Екваторіальній Гвінеї, Руанді, Еритреї, Того та інших африканських країнах, де президенти десятиліттями утримують владу, не допускаючи повноцінної політичної конкуренції.

Видається закономірним, що на континенті досить розповсюдженим є насилля. Війна розглядається як один із засобів вирішення як внутрішніх, так і зовнішніх проблем. Так, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. тривала Друга конголезька війна, яка забрала мільйони життів. Також значних втрат зазнала Ефіопія під час громадянської війни 2020-2022 рр. Ця війна відбувалася за класичним сценарієм: певні політичні сили намагалися відокремити провінцію Тиграй від Ефіопії, але ефіопський уряд застосував силу. Цивільні об'єкти в містах Тиграю, зокрема лікарні, школи, заводи та підприємства, зазнали обстрілів, пограбувань і руйнувань з боку ефіопських федеральних військ, регіональних збройних формувань і еритрейських збройних сил. Бої та постійні обмеження на гуманітарний доступ змусили понад два мільйони людей покинути свої домівки, тисячі втекли до Судану, а щонайменше 2,3 мільйона осіб потребували гуманітарної допомоги [6]. У 2025 р. триває також війна в Демократичній Республіці Конго, де рух М23, підтримуваний Руандою, захопив деякі території на сході, у тому числі міста Букаву та Гома.

Не варто забувати й про інші фактори небезпеки, які сприяють нестабільності в Африці. Це, зокрема, піратство (хоча на початку 2010-х рр. завдяки активним діям НАТО в рамках операції «Ocean Shield» сомалійські пірати втратили колишню могутність), ісламістські рухи на кшталт «Боко харам» та конфлікти між племенами за найнеобхідніші ресурси, зокрема, за воду.

Слід зазначити, що в Африці зіштовхуються інтереси сильних світових гравців. Не останню роль серед них відіграє Китай, стосовно якого М. Круковська зазначає, що найбільша кількість китайських миротворців дислоковані в Південному Судані, захищаючи нафтові

родовища, якими володіє China National Petroleum Corporation. Авторка зазначає, що «все робиться під брендом ООН, але водночас збільшує вплив та могутність Китаю [7, с. 9]. Ми вважаємо, що всі країни, які так чи інакше допомагають Африці, переслідують передусім власні інтереси, що не скасовує самої необхідності допомоги.

Таким чином, Африка є регіоном, в якому сконцентрована значна кількість безпекових проблем, які необхідно вирішувати комплексно із залученням світової спільноти. При цьому варто усвідомлювати ті об'єктивні відмінності між країнами Європи та Африки, які склалися історично. У кожній країні та регіоні глобальні проблеми набувають особливих рис, які ускладнюють пошук ефективних рішень.

Список використаних джерел

1. Майборода О.М. Етнічні пастки деколонізації: африканський досвід: монографія. Київ: ППІЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 216 с.

2. Batano G.K., Doevenspeck M., Biningo N.M.M. Small-scale mining and child labour in Kolwezi, Democratic Republic of Congo. *Journal of African Studies and Development*. 2023. Vol. 15(4), pp. 69-83. DOI: 10.5897/JASD2023.0679

3. Barke A. Poverty in Africa: Causes, Consequences, and Potential Solutions. *International Journal of Science and Society*. 2023. Vol. 5, Issue 4, pp. 682-691.

4. Wilkins S., Vokes R. Transition, transformation, and the politics of the future in Uganda. *Journal of Eastern African Studies*. 2023. Vol. 13, no. 1-2, pp. 262-279. DOI: <https://doi.org/10.1080/17531055.2023.2236848>

5. Cameroon's veteran leader Paul Biya wins controversial eighth term. *Le Monde*. 27.10.2025. URL: https://www.lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2025/10/27/cameroon-s-veteran-leader-paul-biya-wins-controversial-eighth-term_6746821_124.html

6. Tigray Conflict. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/tag/tigray-conflict>

7. Krukowska M.M. China's security relations with Africa in the 21st century. *Security and Defence Quarterly*. 2024. Vol. 46 (2), pp. 4-23. DOI: 10.35467/sdq/190066.

Зоряна Макогін, к.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна
Юрій Присяжнюк, д.е.н., професор
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ВТРАТИ УКРАЇНИ ВІД МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У тезах зазначено кількість українських біженців у світі та країнах Європи. На основі аналізу статистичних даних авторами досліджено, що найбільша кількість українських біженців перебуває у європейських країнах, зокрема у Німеччині, Польщі, Чехії, Великобританії, Іспанії та ін. Авторами доведено, що міграційні процеси, зокрема міграція трудових ресурсів за кордон позначилася на скороченні ВВП, зменшенні споживчих витрат, зниженні податкових надходжень та втраті кваліфікованих кадрів. Крім того, брак робочої сили створює навантаження на пенсійну систему, що в подальшому створить дефіцит коштів у Пенсійному фонді.

Ключові слова: ВВП, міграційні процеси, біженці, трудовий потенціал

Zoryana Makohin, Ph.D. (Economics), Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

Yuriy Prysiazhniuk, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

ECONOMIC LOSSES OF UKRAINE DUE TO MIGRATION PROCESSES UNDER WAR CONDITIONS

Abstract. The number of Ukrainian refugees in the world and in European countries is indicated in the theses. Based on statistical data, the authors found that the largest number of Ukrainian refugees are located in European countries, particularly in Germany, Poland, the Czech Republic, the United Kingdom, Spain, and others. The authors have proven that migration processes, especially the migration of the labor force abroad, have led to a decline in GDP, a decrease in consumer spending, lower tax revenues, and the loss of skilled workers. In addition, the shortage of labor places

pressure on the pension system, which will subsequently cause a deficit in the Pension Fund.

Keywords: GDP, migration processes, refugees, labor potential

Вступ. В умовах міграційної кризи все більше підприємств та приватних осіб зіштовхуються із проблемою дефіциту робочої сили, незважаючи на досі значне безробіття. В економічній площині одним із основних негативних наслідків війни є втрата кадрів унаслідок міграції та мобілізації, а також зміни у структурі зайнятості. Така ситуація у майбутньому загрожуватиме не лише старінню населення, але й браком працездатного, кваліфікованого населення, яке мало б в подальшому розвивати економіку України.

Метою тез доповіді є аналіз економічних втрат, які вже відчула Україна від міграційних процесів та можливих наслідків від них у майбутньому.

Виклад результатів дослідження. Згідно даних сайту Operational Data Portal [1] станом на 03.10.2025 р. за кордоном офіційно зареєстровано 5752670 біженців з України. Проте згідно даних Міністерства економіки [2] цифри значно більші - станом на середину 2025 року у світі налічувалося близько 6,9 мільйона українських біженців, з яких понад 6,3 мільйона перебувають в Європі.

Найбільше серед офіційно зареєстрованих біженців, які перебувають у Європі зафіксовано у Німеччині – 1,23 млн. осіб (рис. 1).

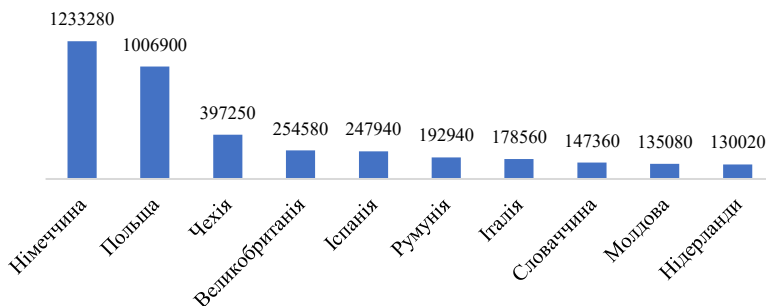

Рис. 1. Кількість офіційно зареєстрованих біженців у Європі станом на 03.10.2025 р., осіб

Джерело: [1]

За підрахунками ООН приблизно 1,7 млн. українців, які виїхали були працевлаштовані в Україні до виїзду, а це 10,6 % економічно активного населення. Якщо проаналізувати економічні втрати, які

держава зазнала від виїзду трудових мігрантів, то перш за все вони позначаються на *скороченні ВВП та споживчих витратах*. Такий механізм пояснюється зменшенням кількості працездатного населення, що призводить до скорочення споживчих витрат та звуження внутрішнього ринку, що обмежує зростання ВВП.

Наступний негативним наслідком є *зменшення податкових надходжень*, адже зменшилася кількість працездатного населення, яке сплачувало податки до бюджету. Не менш важливою проблемою є *«відтік мізків»*, адже ще до війни Україна була одним із основних донорів висококваліфікованої робочої сили у країни світу, а з повномасштабним вторгненням ця тенденція значно посилилася.

Серед інших економічних втрат варто також виділити *витрати на підготовку нових спеціалістів*, які приходять на зміну тим, хто виїхав та *втрату трудового потенціалу*, адже дефіцит працівників може подальшому призвести до зупинки або сповільнення розвитку певних галузей економіки.

Не менш важливою проблемою є *зростання навантаження на пенсійну систему*, оскільки скорочення кількості працездатного населення та старіння нації, що в подальшому створить дефіцит коштів у Пенсійному фонді. Крім того, частина населення втратила роботу через руйнування інфраструктури та економічний спад, а інша частина чоловіків не працюють офіційно через страх перед мобілізацією.

Висновки. Таким чином, економічні втрати України від міграції трудових ресурсів в умовах війни включають скорочення ВВП, зменшення споживчих витрат, зниження податкових надходжень та втрату кваліфікованих кадрів. Це призводить до дефіциту робочої сили, навантаження на соціальні системи (пенсійну) та потребу в залученні нової робочої сили з-за кордону.

Список використаних джерел

1. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
2. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/>

Анатолій Мокій, академік АН ВШ України, д.е.н., професор
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»
Львів, Україна

Марія Флейчук, академік АН ВШ України, д.е.н., професор
Львівський торгово-економічний університет
Львів, Україна

Степан Кошкарів, к.е.н., доцент
Чернівецький кооперативний фаховий
коледж економіки і права
Чернівці, Україна

Галина Бублей, к.е.н., доцент
Запорізький інститут економіки та
інформаційних технологій
Запоріжжя, Україна

СТРУКТУРНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕТОДОЛОГО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Анотація. У тезах висвітлюються методолого-прикладні аспекти структурно-інституціональних перетворень в умовах війни. Аналізуються внутрішні та зовнішні імперативи розвитку національної макросистеми України, включно з проблемами відновлення національної ідентичності, дисфункцією державних інститутів, впливом глобальних викликів та війни на економіку. Розглядається кооперативна та кластерна моделі розвитку як інструменти підвищення стійкості соціально-економічної системи, а також роль персоналізованого брендингу в умовах цифрової трансформації та глобалізації. Теоретико-методологічні положення обґрунтовують стратегії довгострокового розвитку та безпеки України, акцентуючи увагу на взаємозв'язках структурних і інституціональних змін.

Ключові слова: структурно-інституціональні перетворення, війна, методологія, кооперативна модель, кластерна модель, макросистема, національна ідентичність, економічна стійкість, персоналізований брендинг, стратегічне управління

Abstract. The theses highlight methodological and applied aspects of structural and institutional transformations in wartime conditions. Internal and external imperatives for the development of Ukraine's national macro-system are analyzed, including challenges related to the restoration of national identity, dysfunctions of state institutions, and the impact of global

crises and war on the economy. Cooperative and cluster development models are considered as tools for enhancing socio-economic system resilience, along with the role of personalized branding in the context of digital transformation and globalization. Theoretical and methodological provisions substantiate strategies for Ukraine's long-term development and security, emphasizing the interconnections of structural and institutional changes.

Keywords: structural and institutional transformations, war, methodology, cooperative model, cluster model, macro-system, national identity, economic resilience, personalized branding, strategic management

Вступ. В умовах сучасної війни Україна стикається з посиленням внутрішніх і зовнішніх викликів, що безпосередньо впливають на цілісність держави та стабільність соціально-економічної макросистеми. Особливу увагу привертають структурно-інституціональні перетворення, кооперативна та кластерна моделі господарювання, а також роль персоналізованого брендингу в політичному та економічному управлінні.

Метою дослідження є аналіз методолого-прикладних аспектів структурно-інституціональних трансформацій в умовах війни, визначення ключових внутрішніх і зовнішніх імперативів розвитку макросистеми України, а також оцінка ефективності кооперативної та кластерної моделей як інструментів підвищення економічної стійкості і зміцнення цілісності держави.

Виклад результатів дослідження. Для розуміння змісту основних аспектів доповіді скористаємося положеннями Л. Вітгенштейна “4.021. Судження є картина реальності, щоб зрозуміти судження мені необхідно знати ситуацію, яку воно представляє; 4.04. ... В судженні повинно бути стільки ж окремих частин, скільки в ситуації, яку воно відображає” [1]. Розкриття теми і досягнення мети доповіді полягає в тому, що її окремі складники (“частини судження”: “структурно-інституціональні перетворення”, “в умовах війни” взаємопов’язані, але не відображають “ситуацію” в соціально-економічній макросистемі нашої країни.

Звідси, необхідний розгляд “методолого-прикладних аспектів” структурно-інституціональних перетворень. Йдеться як про методологічні зміни взаємозалежних структурних та інституціональних змін в стратегічній перспективі, так і про практичні заходи коротко- і середньострокового періоду. Зупинимося на “окремих частинах” макросистеми України, які характеризують передумови такого судження.

Використасмо запроваджений А. Гальчинським [2, с. 122-123] метод міжсистемних трансформацій – «...зміни за складнішою логікою: порядок – біфуркація і хаос – новий порядок. Нове виникає з біфуркації і хаосу – із перехідного системно невизначеного стану».

Проте, ми розглядатимемо не міжсистемні, а міжпроцесні трансформації, під якими розуміємо взаємодії структури та інститутів, базовані на методологічному підході до виявлення динамічних характеристик взаємозв'язків підсистем і складної системи [3].

Е. Райнерт в праці «Економіка невдалих, неспроможних та крихких держав. Виробнича структура як відсутня ланка» розглядає переважно виробничу структуру економіки в світлі пропагандованого Інакшого Канону, як противици Вашингтонському консенсусу [4]. Ми ж акцентуємо увагу на проблемно-орієнтованих змінах “поганій структури” і усунення пов'язаного з нею інституціонального “провалля” в національній макросистемі. При цьому, приймаємо за висхідне твердження, що методологія стратегування перетворень, у тому числі структурно-інституціональних, визначаються імперативами функціонування самої макросистеми та впливу зовнішнього до неї середовища (за Л. Вітгенштейном). До таких імперативів належать:

1. Незавершеність процесу формування або, точніше, відновлення Української нації та Національної ідеї після столітньої колоніальної залежності від московитської імперії в її советській формі. Імперський геноцид українців у 1921-22, 1932-33, 1945-47 роках призвів не лише до фізичного, а до етнопсихологічного знищення української нації, втрати української ідентичності, що було посилено переселенням десятків тисяч російських сімей із Західної області РСФСР в Одеську, Донецьку, Луганську, інші області України, АР Крим і сприяло домінуванню в психології населення покірності та недовіри до держави. У західних областях України знищення української нації відображалось у фізичній ліквідації української еліти, бійців ОУН-УПА, судових розправах та “депортаційних акціях” в інші регіони Радянського Союзу чи України із заміщенням населення московитами. Подібна модель “демографічної окупації” активно застосовується московським агресором і на сучасному етапі столітньої визвольної війни в окупованих АР Крим, районах Запорізької, Херсонської, Донецької і Луганської областей.

2. Не лише фізичне, але й психологічне знищення українців. В стратегічному вимірі необхідно враховувати не лише втрату ментальних характеристик українців, але й формування і, навіть, домінування у них психології підкорення, прихованої непокори, недовіри до інституту держави, намагання її обману для задоволення

власних економічних інтересів, які залишилися у відносинах з державою й після отримання суверенітету. Останнім часом відображенням цього стали системні особливості процесу вимушеної міграції населення після нового етапу московської агресії. Наголосимо, масштаби і мотиви новітньої “хвилі” міграції не зовсім відповідають реальним загрозам життю біженців та їх сімей з різних регіонів України, у тому числі тилкових. Взагалі, цей процес необхідно розглядати не як міграцію з тих чи інших причин, а як переміщення біженців, головною причиною якого є загроза життю і здоров'ю. Іншою, не менше важливою процесною характеристикою виїзду понад 7 млн. громадян, є їх “самовідторгнення” від України з максимально можливим використанням можливостей, у тому числі фінансових, які надаються країнами-реципієнтами біженців. Переміщення біженців між Україною і приймаючими країнами, а також в межах України та країн-членів ЄС набуває характеру своєрідного “міграційного туризму”. У той же час, побіжний аналіз дозволяє стверджувати про активне адаптування, щонайменше двох третин українців для постійного проживання в цих країнах, незалежно від військової ситуації. Після двадцяти років відновлення незалежності України С. Вовканич задавав питання “Чи збережемося без національної ідеї?”, визначаючи соборність, українськість і гідність, як неодмінні компоненти Великої і Малої національної ідеї і застерігаючи “аби нас не спіткала точка неповернення” [4, с. 93-103].

3. Внутрішньосистемні негативні імперативи, насамперед дисфункція інституту держави, як наслідок формування і утвердження системи “кланового капіталізму” (за Дж. Лофом) [6], або, на наш погляд, псевдо- системи “ексклюзивного регулювання”, точніше, управління, економікою [7], яка базується на суспільно нелегітимному перерозподілі народної власності у процесі приватизації та пов'язаних з нею корупцією, як системоутворюючого і всеохоплюючого процесу і тіньовою економікою. Причому вітчизняні прояви дисфункцій інституту державної економічної політики в умовах війни істотно відрізняються від описаних О. Сухаревим парадоксів (стабілізаційного, власності політичного, шоку пропозиції, ”імпортною інфраструктури”, обґрунтованих дій, спадковості) [8, с. 414-429], насамперед тому, що в їх основі знаходиться “зашморг суспільно нелегітимного первинного формування капіталу”, описаний нами в [7].

4. Зовнішні імперативи – виклики глобального середовища, ключовим з яких є загострення більше, ніж 350-річної війни з московією, довготривалої і загрозливої для існування Української держави і нації.

5. Поглиблення процесів макроструктурної дивергенції і руйнування цілісності соціально-економічної макросистеми держави внаслідок війни, причому дивергенція охоплює всі елементи макросистеми і фактори продуктивної спроможності нації, описані проф. А. Філіпенком [9, 10] і розвинені нами в [11].

Враховуючи невідворотність впливу наведених імперативів, зупинимося на методологічних і прикладних аспектах структурних та інституціональних змін, до яких віднесемо:

1. Запровадження Парадигми концентрації зусиль і ресурсів на безпеці майбутнього України (період 25-50 років).

2. Формулювання Української національної ідеї і, відповідно, національних інтересів в глобальному середовищі.

3. Концентрація зусиль і ресурсів в інтересах безпеки майбутнього розвитку повинна відбуватися в умовах тривалого і загрозливого для безпеки розвитку нашої країни у майбутньому характеру вищезгаданих несприятливих внутрішніх і зовнішніх чинників. Звідси, пріоритетні напрями концентрації дій і ресурсів, при неодмінному вирішенні поточних завдань захисту і відбудови, такі:

3.1. Запровадження воєнної економіки відповідно до полісистемної суспільно-економічної кризи в країні та викликів глобального середовища [12].

3.2. Подолання внутрішньосистемних передумов дисфункції інституту держави, насамперед корупції, через посилення акценту на інтеграції інститутів судової і правоохоронної систем в процесі реалізації структурної євроінтеграційної моделі, як доповнюючої до декларованої і нереалістичної макросистемної моделі євроінтеграції. Зокрема, це стосується обов'язкового доказу публічними особами легітимності власності та її вилучення у випадку недоведення цього.

3.3. Визначення стратегічно пріоритетними для безпеки майбутнього таких факторів продуктивної спроможності, як людський, у тому числі інтелектуальний, капітал і пов'язані з ним високотехнологічні галузі військово-економічного сектору, насамперед мікроелектронна.

3.4. Здійснення системних заходів суспільної легітимізації права власності через інвестування суспільно нелегітимних фінансових ресурсів у пріоритетні сектори і сфери (військово-економічний, науково-технологічну, освітню, охорони здоров'я).

3.5. Відновлення системи наукового супроводу управління державою, насамперед, пов'язаного з національною і глобальною безпекою з першочерговими дослідженнями санкційної політики щодо

московії, проблем розвитку економіки ворога, безпеки глобального середовища [13].

3.6. Відновлення і розвиток таких іманентних для нашої країни форм і методів зміцнення цілісності держави як кооперативний рух та кластерна модель господарювання. Саме кооперативний рух був і залишається вагомим формою подолання кризи і апробованим у минулому методом подолання макроструктурної дивергенції, зміцнення цілісності і безпеки держави. Зазначимо, що у даний час відбувається трансформація системи споживчої кооперації України, яка потребує наукового обґрунтування і оцінювання соціально-економічних наслідків.

У цьому контексті принципово важливим є врахування того, що після 2022 року війна в Україні оголила не лише кризи системи глобальної безпеки, а й глибинні суперечності капіталістичної моделі, яка протягом кількох десятиліть визначала архітектуру світової економіки. Розгортання повномасштабної агресії продемонструвало, що логіка максимізації прибутку, на якій тримається неоліберальна парадигма, виявляється неспроможною забезпечити навіть базові суспільні потреби в умовах системного шоку. Розриви логістичних ланцюгів, уразливість енергетичних ринків до спекулятивних дій та геополітичних ризиків, посилення соціальної нерівності, яку OXFAM кваліфікує як найбільшу за останні пів століття, засвідчили, що корпоративний сектор зберіг фінансові прибутки, але втратив суспільну довіру. Це створило об'єктивні передумови для пошуку альтернативної логіки організації економічних процесів – такої, що здатна забезпечити резильєнтність не ринкових інституцій, а людських спільнот.

Саме тому у фокусі методолого-прикладного аналізу структурно-інституціональних трансформацій постає кооперативна модель розвитку, яка у кризових умовах починає виконувати функції «м'якої інфраструктури» держави. Міжнародні приклади – від Фінляндії та Норвегії до Данії – демонструють, що суспільства з високою кооперативною щільністю легше долають енергетичні та соціально-економічні шоки, формуючи стійкі локальні системи забезпечення, зокрема у сферах продовольства та енергетики. Підтвердженням цього є й український досвід воєнного часу, коли громади, фермерські об'єднання та волонтерські мережі забезпечили життєво необхідні функції у ситуації руйнування частини державної інфраструктури та тимчасової зупинки корпоративного сектору. Синтетичні моделювання, проведені на панельних даних 53 країн, показують чітку нелінійну залежність між рівнем кооперації та макростійкістю: підвищення кооперативного індексу генерує експоненційне зростання

резильєнтності, тоді як надмірна концентрація капіталу у транснаціональних корпорацій призводить до квадратичного падіння соціально-економічної стійкості. У цьому сенсі кооперація постає не альтернативою ринку чи державі, а інституційним механізмом відновлення довіри – нової ключової валюти XXI століття – і базовою передумовою стратегічної стабілізації макросистеми України.

3.7. Зміцненню цілісності держави повинна сприяти й кластерна модель господарювання. У 2022-25 роках як протидія дисфункції інституту державної економічної політики спостерігаються прояви активності громадянського, у тому числі підприємницького, експертного середовища щодо усунення причин дисфункціональності в секторальному і просторовому вимірі. Певною мірою це відображається в поширенні і розвитку кластерної моделі, започаткованої ще у 90-х роках минулого століття, але істотно загальмованої у 2000-2019 рр. Нетривалий в часовому вимірі досвід впровадження сучасних, переважно європейських, практик кластерної моделі в Україні потребує аналізу, щонайменше в контексті базисних засад кластеризації, рівня системної ієрархії, інституціональних перешкод створенню і функціонуванню кластерів, поєднання з іншими, історично апробованими формами організації і стимулювання ділової активності.

При цьому генеральною метою кластерної моделі переважно розглядається зростання економічної ефективності, а базисом – технологічний процес виробництва і реалізації створеної доданої вартості. Відповідно, об'єктом кластеризації виступають етапи процесу, організаційно-інституціональними ініціаторами та джерелами фінансування кластерів – асоціативні підприємницькі організації, підтримувані міжнародними програмами технічної допомоги, та функціонуючі зарубіжні кластери. На жаль, органи державного управління різних рівнів, бюджетні джерела фінансування не приймають безпосередньо участі у реалізації кластерів, за винятком часткової участі агенцій регіонального розвитку, що теж є відображенням дисфункціональності держави. Зміна структури й інституціональної основи кластерної моделі на інтеграцію факторів продуктивної спроможності на всіх рівнях системної ієрархії (сектора, сфери економіки, регіону, громади) видається необхідною для відображення у Концепції кластерного розвитку, проєкт якої обговорюється в підприємницькому середовищі. Посилення інституціональної спроможності та відновлення суспільної довіри до державних інститутів, необхідне для успішної реалізації згаданих структурних моделей, критично залежить від ефективної комунікації та управління іміджем ключових акторів. При цьому наголосимо, що у

сучасних умовах цифровізації, глобальної конкуренції та розвитку інформаційного суспільства персоналізовані бренди стають ключовим інструментом у політичному та корпоративному маркетингу. Традиційні маркетингові стратегії поступаються місцем концепціям, у яких особистість лідера відіграє центральну роль, визначаючи довіру аудиторії, формуючи суспільні очікування та стимулюючи економічні процеси. Кейси Дональда Трампа, Ілона Маска, Володимира Зеленського та сім'ї Амбані демонструють, як ефективне використання особистого бренду впливає на суспільно-політичні рішення, корпоративний розвиток і стратегічне управління. Їхній успіх базується на здатності управляти власним іміджем, поєднуючи бізнесові, комунікаційні та маркетингові підходи. Аналіз цих кейсів підкреслює актуальність персоналізованого брендингу в умовах цифрової трансформації, глобалізації та зростаючої ролі лідерів думок у прийнятті економічних і політичних рішень. Застосування стратегій персонального бренду, включно з ефектом ореолу, емоційним зв'язком з аудиторією, гіперболізацією, вірусним маркетингом і концепцією «головного героя», демонструє нові можливості управління репутацією та впливу на глобальні процеси, що стає невід'ємною складовою сучасного маркетингового та політичного ландшафту.

Список використаних джерел

1. Людвиг Витгенштейн. Логико-философский трактат. Пер. Л. Добросельский. М.: Изд-во «АСТ», 2018. 33 с.
2. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення. Курс лекцій. К.: «АДЕФ-Україна», 2010. 572 с.
3. Mokiý A., Pyash O., Pynda Y., Pikh M., Tyurin V. Dynamic Characteristics of the Interconnections Urging the Construction Enterprises Development and Regions Economic Growth.
4. Reinert E. S. The Economics of Failed, Failing, and Fragile States: Productive Structure as the Missing Link. The Other Canon Foundation & Tallinn University of Technology; Yves Ekoue Amaizo, UNIDO, Vienna; Rainer Kattel, Tallinn University of Technology, January 2009.
5. Вовканич С.І. Українська національна ідея та основи державотворення: публіцистика: у 3 т. / упор. Вовканич З. А.; передм. Гелей С. С. Д-ра Франка Сисина. Львів: Сполом, 2021. [Т. II]. 576 с.
6. Lough J. Ukraine's system of crony capitalism. The challenge of dismantling "systema". Research Paper. Russia and Eurasia Programme. Chatham House, July 2021. 42 p.

7. Мокій А.І. Генеза та еволюція феномену ексклюзивності регулювання вітчизняної економіки. В кн.: *Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України: генеза та напрями протидії: монографія* / НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. д.е.н., проф. Шульц С. Л. Львів, 2022. С. 19–27. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

8. Сухарев О.С. Институциональная теория и экономическая политика: К новой теории передаточного механизма в макроэкономике / О. С. Сухарев. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. Кн. II: Экономическая политика. Проблемы теоретического описания и практической реализации. 804 с.

9. Філіпенко А.С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір: мат-ли Міжнар. наук. конф. «Продуктивна спроможність нації: приклад України», 29 червня 2017 р., м. Київ. С. 13–14.

10. Filipenko A.S., Moskalenko O.M., Zaitsev Y.K. (eds.) *Productivity of Contemporary Economies: Theory and Evidence*. Cambridge Scholars Publishing, 2021. 257 p.

11. Мокій А.І. Трансформація методологічних засад дослідження і управління продуктивною спроможністю економіки регіонів в умовах викликів глобального середовища. – В кн.: *Продуктивна спроможність економіки регіонів: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: наукова доповідь* / наук. ред. д.е.н., проф. С. Л. Шульц; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2022. 104 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

12. Колодко Г. В. Shortageflation 3.0: Воєнна економіка – державний соціалізм – пандемічна криза. Економічна теорія. 2021. № 3. – С. 5–28. <https://doi.org/10.15407/>.

13. Власюк О.С., Флейчук М.І., Мокій А.І. Система наукового супроводу зовнішньоекономічної політики в глобальному середовищі // *Відповідь України на системні соціально-економічні виклики сьогодення: збірник наукових праць за результатами всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Київ, 6 вересня 2023 р.)* / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ: «НВП Інтерсервіс», 2023. 148 с.

Емілія Прушківська, д.е.н., професор
Національний університет біоресурсів
та природокористування України
Київ, Україна

АГРАРНИЙ СЕКТОР У ХХІ СТОЛІТТІ: АДАПТАЦІЯ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ПІСЛЯВОЄННА РЕКОНСТРУКЦІЯ

Анотація. У роботі здійснено комплексний аналіз глобальних тенденцій розвитку аграрного сектору у ХХІ столітті та визначено ключові виклики, які впливають на глобальну продовольчу систему. Особливу увагу приділено наслідкам повномасштабної агресії проти України, яка стала потужним зовнішнім шоком для світової продовольчої системи. Воєнні дії порушили міжнародні аграрні ринки, спричинили суттєві логістичні обмеження та загострили проблему глобальної продовольчої безпеки. Проаналізовано основні наслідки війни для українського агросектору, зокрема руйнування інфраструктури, деградацію земельних ресурсів і порушення експортних маршрутів. Окреслено стратегічні напрями післявоєнної реконструкції, включно з відновленням земельного фонду, технологічною модернізацією, диверсифікацією логістичних шляхів, розвитком переробки та адаптацією до європейських стандартів «зеленого переходу». Обґрунтовано, що реалізація інноваційної моделі розвитку та ефективна інтеграція у європейський економічний простір здатні забезпечити підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції та зміцнення позицій України у світовому аграрному секторі.

Ключові слова. Аграрний сектор, продовольча безпека, глобальні виклики, післявоєнна реконструкція, інноваційний розвиток

Emiliia Prushkivska, Doctor of Sciences (Economics), Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

AGRICULTURAL SECTOR IN THE 21ST CENTURY: ADAPTATION TO GLOBAL CHALLENGES AND POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. This paper provides a comprehensive analysis of global trends in the development of the agricultural sector in the 21st century and

identifies key challenges affecting the global food system. Particular attention is paid to the consequences of the full-scale aggression against Ukraine, which has become a powerful external shock to the global food system. The hostilities disrupted international agricultural markets, caused significant logistical constraints and exacerbated the problem of global food security. The main consequences of the war for the Ukrainian agricultural sector are analysed, in particular the destruction of infrastructure, degradation of land resources and disruption of export routes. Strategic directions for post-war reconstruction are outlined, including the restoration of the land fund, technological modernisation, diversification of logistics routes, development of processing, and adaptation to European standards of the "green transition." It is argued that the implementation of an innovative development model and effective integration into the European economic space can ensure the competitiveness of Ukrainian agricultural products and strengthen Ukraine's position in the global agricultural sector.

Keywords. Agricultural sector, food security, global challenges, post-war reconstruction, innovative development

Аграрний сектор у XXI столітті перебуває в умовах глибокої трансформації, спричиненої одночасною дією кліматичних, геополітичних, економічних та технологічних чинників. Глобальна продовольча система характеризується зростанням нестабільності, дефіцитом ресурсів, суттєвими змінами у міжнародних ланцюгах постачання та підвищенням ролі продовольчої безпеки як складового елемента національної та міжнародної стабільності [1]. Ці виклики потребують від держав і агропідприємств оперативної адаптації, впровадження інноваційних технологій та розвитку комплексних стратегій управління ризиками. Повномасштабна війна росії проти України стала каталізатором подальших дисбалансів, посилила вразливість світових ринків і водночас продемонструвала стратегічну значущість нашої держави у глобальній економічній архітектурі. Україна, як один із провідних експортерів зернових та олійних культур, зіткнулася зі значними втратами інфраструктури, логістичних коридорів і виробничих потужностей, що визначає необхідність формування нової моделі адаптації та стратегічного відновлення аграрного сектору [2-3]. Паралельно посилюється роль міжнародної кооперації та інтеграції у глобальні ринки, відкриваючи додаткові можливості для модернізації та диверсифікації виробництва. Важливим завданням стає також підвищення екологічної стійкості та раціональне використання ресурсного потенціалу. У цьому контексті актуальність дослідження полягає у виявленні сучасних глобальних чинників

розвитку аграрної сфери та обґрунтуванні стратегічних підходів до післявоєнної реконструкції агросектору України.

Мета дослідження полягає в аналізі ключових глобальних викликів для аграрного сектору у XXI столітті, оцінці наслідків повномасштабної війни для українського агросектору та окресленні стратегічних напрямів післявоєнної реконструкції й інноваційного розвитку.

Сучасний аграрний сектор стикається з численними глобальними викликами, які впливають на продовольчу безпеку, ефективність виробництва та стабільність ринків. Ці фактори взаємопов'язані та формують складну систему ризиків, що потребує комплексного аналізу та адаптаційних рішень. Серед найбільш актуальних проблем аграрного сектору особливе значення має зміна клімату, що впливає на врожайність, структуру посівів і забезпеченість ресурсами. За оцінками провідних міжнародних організацій, більше половини орних земель у світі зазнали деградації, а середня температура зростає швидше, ніж прогнозувалося. Це спричиняє збільшення частоти посухи, ерозію ґрунтів, зниження якості водних ресурсів та зростання ризиків неврожаю. Кліматичні виклики зумовлюють посилення ролі технологічних рішень, зокрема точного землеробства, використання дронів, супутникового моніторингу, водозберігаючих систем та біотехнологій. Паралельно глобальні продовольчі ринки зазнають впливу геополітичної нестабільності, зростання протекціонізму, санкційних обмежень та порушення ланцюгів постачання. Війна в Україні стала одним із найбільш резонансних чинників цих змін, оскільки зменшення експорту української продукції суттєво вплинуло на ціни на продовольство та енергоресурси у всьому світі. Особливо гостро це відчули країни які найбільше залежні від імпорту зернових, що спричинило актуалізацію проблеми глобальної продовольчої безпеки.

Україна зазнала масштабних втрат унаслідок бойових дій, які охопили значні аграрні території. Понад чверть сільськогосподарських земель тимчасово не продуктивна через мінування, забруднення та руйнування екосистем. Значної шкоди завдано портам, елеваторам, складам, транспортній інфраструктурі та технічному забезпеченню підприємств. Порушення логістичних маршрутів, зокрема блокада портів Чорного моря, спричинили суттєве подорожчання транспортних витрат і зниження конкурентоспроможності продукції українського походження [3]. У відповідь було створено нові експортні коридори, а саме сухопутні маршрути через країни ЄС та дунайський логістичний напрям. Слід зазначити, що ці шляхи потребують масштабних інвестицій та інституційної підтримки.

Реалізація таких напрямів потребує продуманого стратегічного планування та комплексного підходу до післявоєнної реконструкції аграрного сектору. Стратегія має ґрунтуватися на відновленні земельного фонду, технологічній модернізації, екологічній стійкості, диверсифікації логістики та інтеграції у європейські ринки. Передусім необхідним є широкомасштабне розмінування територій, екологічний аудит ґрунтів, рекультивация пошкоджених земель і впровадження сучасних методів їх відновлення. Технологічна модернізація передбачає не лише оновлення техніки, а й перехід до інтелектуальних систем управління виробництвом, використання супутникових даних, автоматизованих систем внесення добрив, енергоощадних рішень і відновлюваних джерел енергії у сільському господарстві. В подальшому такі інноваційні технологічні підходи забезпечать зростання продуктивності та ефективності аграрних підприємств.

Важливою складовою відновлення є формування нової логістичної та експортної стратегії. В Україні є потенціал до створення багатовекторної інфраструктури, що зменшить залежність від окремих морських портів. Перспективними напрямками є модернізація дунайських портів, будівництво логістичних хабів на заході України, покращення залізничних переходів та розвиток внутрішніх водних шляхів. Важливо також на сучасному етапі стимулювати перехід від сировинного експорту до виробництва продукції з доданою вартістю, що дозволить зменшити вразливість до зовнішніх шоків і підвищити доходи аграрних виробників.

У контексті європейської інтеграції важливим стає узгодження аграрної політики України зі стандартами ЄС, зокрема вимогами «Зеленого курсу» та регуляторною політикою щодо вуглецевих викидів. Це створює виклики для українських виробників, але водночас відкриває можливості для збільшення експорту органічної продукції, розширення інноваційних практик та залучення інвестицій у низьковуглецеві технології [5]. Післявоєнне відновлення потребує активної участі міжнародних партнерів, зокрема ЄС, Світового банку, FAO, USAID, які вже реалізують програми підтримки українського аграрного сектору, спрямовані на модернізацію інфраструктури, інноваційні рішення та розвиток малих і середніх господарств.

Отже, глобальні виклики ХХІ століття визначають нову парадигму розвитку аграрного сектору, де пріоритетними стають технологічність, екологічна стійкість, диверсифікація ринків і здатність швидко адаптуватися до геополітичних змін. Війна проти України лише підсилила значущість цих факторів, але водночас створила умови для масштабного оновлення та стратегічної перебудови аграрної сектору.

Узагальнюючи вище зазначене, слід підкреслити, що потенціал аграрного сектору України у післявоєнний період визначатиметься поєднанням стратегічних переваг держави, її ресурсних можливостей та здатності до технологічного оновлення. Україна має всі можливості для того, щоб не лише відновити, а й суттєво посилити свої позиції у глобальному аграрному секторі. Подальший розвиток аграрної сфери потребує системної модернізації виробничої бази, впровадження інноваційних технологій і переходу до моделей господарювання, орієнтованих на підвищення ефективності та продуктивності. Важливо також забезпечити широку інтеграцію до європейських ринків, адаптувавши національні стандарти до вимог «зеленого переходу» та нових торговельних умов з ЄС. Розвиток переробної промисловості та підтримка експорту продукції з високою доданою вартістю сприятимуть зменшенню сировинної залежності. Не менш значущими є інвестиції у логістичну інфраструктуру, що підвищать стійкість і конкурентоспроможність української продукції на світових ринках. Успішне відновлення аграрного сектору можливе лише за умови формування довгострокової державної політики, заснованої на принципах екологічності, прозорості й сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023 (SOFI 2023) / FAO et al. Rome : FAO, 2023. URL: <https://www.fao.org/agrifood-economics/publications/detail/en/c/1644606/>
2. World Bank. Ukraine fourth Rapid Damage and Needs Assessment. DC: World Bank Group, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf>
3. KSE Агроцентр. (2022). The total losses from the war in Ukraine's agriculture reached \$4.3 billion USA. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalni-zbitki-vid-viyni-v-silskomu-gospodarstvi-ukrayini-syagnuli-4-3-mlrd-dol-ssha-kse-agrotsentr/>
4. Негода, Ю., & Новак, І. Інноваційне забезпечення аграрного сектору України. *Економіка та суспільство*. 2023, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-40>
5. Щербак, Д. Сучасні тенденції та перспективи інвестування у сферу зерновиробництва України. *Економіка та суспільство*. 2024, (70). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-193>

Валерій Резніков, д. н. держ.упр., к.е.н., професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

ІНСТРУМЕНТИ «ТРИЗУБНОЇ ДИПЛОМАТІЇ» ЯК СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. У дослідженні представлено аналіз та особливості реалізації інструментарію «Тризубної дипломатії» як складової економічної політики України в умовах повномасштабної війни з Росією. Визначено ключові взаємопов'язані компоненти «Тризубної дипломатії» як сучасної моделі української зовнішньої політики – військовий, економічний та гуманітарний. Проведений аналіз демонструє особливості та ефективність реалізації нової національної моделі гібридної дипломатії воєнного часу, що дозволяє Україні вижити та навіть частково відновитися в умовах повномасштабної війни. Зроблено висновок, що взаємозв'язок усіх складових зазначеної моделі забезпечує синергетичний ефект, характерний для багатосторонньої та економічної дипломатії, сприяючи ефективному повоєнному відновленню України.

Ключові слова: економічна політика, дипломатія, воєнний період, повоєнне відновлення, Україна

**Valeriy Ryzhnikov, Doctor of Science (Public Administration),
Ph.D. (Economics), Professor**
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

INSTRUMENTS OF «TRIDENT DIPLOMACY» AS COMPONENTS OF UKRAINE'S ECONOMIC POLICY IN THE WAR PERIOD

Abstract. The study presents an analysis and features of the implementation of the «Trident Diplomacy» toolbox as a component of Ukraine's economic policy in the context of full-scale war with Russia. The key interrelated components of «Trident Diplomacy» as a modern model of Ukrainian foreign policy are identified: military, economic and humanitarian. The analysis demonstrates the features and effectiveness of the implementation of a new national model of hybrid diplomacy in wartime, which allows Ukraine to survive and even partially recover in the context of full-scale war. It is concluded that the interconnection of all components of

this model provides a synergistic effect characteristic of multilateral and economic diplomacy, contributing to the effective post-war recovery of Ukraine.

Keywords: economic policy, diplomacy, wartime, post-war reconstruction, Ukraine

Актуальність теми дослідження. Дослідження інструментів «Триzubної дипломатії» як метафори української зовнішньої політики в умовах повномасштабної війни з Росією набуває особливого значення на тлі триваючого конфлікту, що триває з лютого 2022 року й по теперішній час. Концепт «Триzubної дипломатії», сформований на основі національного символу України – тризуба, відображає органічне поєднання військових, економічних і гуманітарних інструментів дипломатичної діяльності, спрямованих на забезпечення державної стійкості та адаптації до нових геополітичних викликів.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена еволюцією війни в економічну війну виснаження, де Україна, попри втрати ВВП (близько 29% у 2022 році) та інфраструктурні руйнування на сотні мільярдів доларів, демонструє зростання економіки на 3-4% у 2025–2027 роках, але стикається з ризиками трудових дефіцитів та «втоми донорів». У 2025 році, з урахуванням дипломатичних зусиль щодо санкцій, допомоги та поствоєнної реконструкції, тема стає ключовою для розуміння геоekonomічних викликів Європи: зростання цін на енергоносії, продовольча криза та перерозподіл глобальних ланцюгів постачань [1; 2].

Дослідження зазначеної проблематики сприяє розробці стратегічних підходів до інтеграції України в такі євроатлантичні структури, як НАТО та Європейський Союз, акцентуючи особливу роль дипломатії у виконанні функції «буфера» для захисту та просування демократичних цінностей у сучасному глобальному середовищі. Це набуває особливої актуальності в умовах, коли загальний обсяг міжнародної допомоги перевищує 280 млрд євро, проте одночасно спостерігається зниження обсягів військової підтримки на 43% у період липня–серпня 2025 року. Таким чином, аналіз інструментів «Триzubної дипломатії» є актуальним для прогнозування поствоєнного відновлення та глобальної стабільності України [3; 4].

Результати дослідження. «Триzubна дипломатія» як нова концептуальна модель української зовнішньої політики в умовах війни інтегрує три взаємопов'язані компоненти – військовий, економічний та гуманітарний, – що відображають адаптацію традиційних інструментів економічної дипломатії до воєнного контексту. Зазначена метафора, що

базується на національному символі України, акцентує інтеграцію та взаємодію інструментів публічної дипломатії, інституційних механізмів, санкційної політики й ефективної мобілізації доступних ресурсів, спрямованих на протидію агресивним діям Російської Федерації.

Концепція ґрунтується на національному символі України – Тризубі, який репрезентує ідеї єдності, стійкості та сили держави. Тризуб має три зубці (пронги), що символічно відповідають трьом ключовим складовим сучасної дипломатії України: військовій (забезпечення обороноздатності країни), економічній (фінансова стабільність, санкції, торгівля, економічна дипломатія) та гуманітарній (допомога населенню, продовольча безпека, питання репарацій). Ця модель не є формальною доктриною, але виникає з практики, де інструменти економічної дипломатії (публічна дипломатія, інституційні механізми, санкційна стратегія, мобілізація ресурсів) інтегруються для створення синергетичного ефекту (таблиці 1) [5].

У контексті війни, що триває з лютого 2022 року, інструменти зовнішньої політики України формують «Тризубну дипломатію» як гібридний підхід: реактивний (відповідь на агресію) та проактивний (формування глобального консенсу). Аналіз показує, що це дозволяє Україні перетворювати обмежені ресурси на стратегічну перевагу.

Структурні складові «Тризубної дипломатії» ілюструє табл. 1., де кожен «Зубець тризуба» відповідає ключовим інструментам та ефектам у воєнному контексті, базуючись на емпіричних даних 2022-2025 років, а саме:

Військовий зубець – охоплює інституційні механізми роботи Контактної групи з питань оборони України (UDCG, Рамштайн) та публічну дипломатію, з прикладами постачань озброєнь (66,9 млрд дол. США) від США та угод 2024-2025 рр., що стримує агресора через два ключові інструменти допомоги НАТО:

1. Комплексний пакет допомоги Україні від НАТО (Comprehensive Assistance Package for Ukraine – NATO CAP), започаткований на Варшавському саміті НАТО у липні 2016 року, значно розширений після 24 лютого 2022 року. Фінансування пакету: з 2016 по 2025 рік країні НАТО та партнери вже виділили понад 3,5 млрд євро у рамках NATO CAP, з них понад 1 млрд євро – після 2022 року) [8].

2. Допомога НАТО у сфері безпеки та підготовки для України (NATO Security Assistance and Training for Ukraine – NSATU). Програма створена у липні 2024 року на Вашингтонському саміті НАТО. Програма NSATU фактично замінила частину функцій «Рамштаїнської» групи (Контактної групи з питань оборони України –

UDCG, Рамштайн), але працює під колективним прапором країн НАТО, а не під безпосереднім керівництвом США [9].

Таблиця 1

Складові «Тризубної дипломатії» та інструменти формування економічної дипломатії України

«Зубець тризуба»	Основні інструменти	Приклади реалізації	Ефект у контексті війни
Військовий	Інституційні механізми (UDCG, Рамштайн), публічна дипломатія	Постачання озброєнь від 54 країн (66,9 млрд дол. США) від США; угоди про виробництво РЕБ (2024-2025 рр.)	Стимування агресора, підвищення обороноздатності; координація через NATO CAP
Економічний	Санкційна стратегія, мобілізація ресурсів (фінансова допомога)	11-й пакет санкцій ЄС; бюджетна підтримка (69,3 млрд ЄС); митний безвіз	Стабілізація ВВП (5,5% зростання 2023 р.); послаблення РФ приблизно на 100 млрд дол. США
Гуманітарний	Торгова стратегія, гуманітарні ініціативи (ООН, угоди)	Зернова угода (33 млн тон експорту); резолюції про репарації; коридор через р. Дунай	Запобігання глобальній кризі; 10-15 млрд дол. США доходу для України; легітимність на Глобальному Півдні за мирні ініціативи по Україні

Джерело: складено автором за матеріалами [6; 7].

Таким чином, у 2025 році, коли йде мова про інструмент «NATO CAP» – зазвичай мається на увазі довгострокову програму підтримки та реформ України, а коли говорять про «NSATU» – це вже конкретна військова структура НАТО, яка безпосередньо займається озброєнням України та підготовкою до можливого її членства у Північно-атлантичному альянсі.

У 2025 році, за даними Кільського інституту, **військова допомога** Україні зменшилася, тоді як фінансова та гуманітарна залишаються стабільними, що вимагає посилення дипломатичних зусиль для подолання «втоми донорів». Інструменти включають публічну дипломатію (звернення президента В. Зеленського до понад 200 міжнародних аудиторій), інституційні платформи (робота «Ukraine Defense Contact Group» у Рамштайні з 54 учасниками) та санкційні

заходи (11-й пакет ЄС у 2023 році, що обмежив російський експорт) тощо [9].

Економічний зубець фокусується на санкційній стратегії, мобілізації ресурсів інвестицій та торгівельні ініціативи, що демонструє проактивний підхід до перетворення воєнних викликів на можливості для відновлення. Станом на листопад 2025 року, попри спад військової допомоги на 43% у липні-серпні 2025 року, економічна дипломатія забезпечила перевищення допандемічного рівня ВВП України, з фокусом на реформах та залученні інвестицій [10].

Економічна дипломатія України набуває інституційного характеру через організацію щорічної Конференції з питань відновлення України («Ukraine Recovery Conference»). Зокрема, у липні 2025 року цей захід відбувся у Римі та об'єднав понад 60 держав і міжнародних організацій з метою документального закріплення зобов'язань щодо реконструкції ключових елементів української інфраструктури. Така форма багатосторонньої взаємодії сприяє мобілізації фінансових ресурсів, формуванню комплексних механізмів співпраці та підвищенню ефективності міжнародної підтримки процесу відновлення України в умовах збереження воєнних викликів. У рамках цієї ініціативи Україна представила «План відновлення» на 500 млрд євро, акцентуючи на приватних інвестиціях у «зелену» енергетику та цифровізацію, що вже призвело до підписання угод на 15 млрд євро від ЄС та приватного сектору. Цей інструмент інтегрує економічний зубець з гуманітарним, забезпечуючи не лише фінансування, але й передбачається створення робочих місць для 1 млн осіб у поствоєнний період, демонструючи перехід від допомоги до інвестицій [11; 3; 9].

Дипломатичні переговори України з МВФ та ЄС забезпечили 2,5 млрд євро грантів за умови приватизації та антикорупційних заходів, що підвищило кредитний рейтинг України до «BB-»(S&P, жовтень 2025). Цей приклад ілюструє синергію з військовим зубцем: реформи фінансують оборону через оптимізацію ресурсів, а з гуманітарним – через соціальні програми для ветеранів. Результат – зростання інвестицій на 20% у промисловість, попри війну [12].

Гуманітарний зубець є стратегічним інструментом, що інтегрує економічні інструменти (торгові ініціативи, мобілізацію ресурсів через ООН та двосторонні програми) для забезпечення глобальної продовольчої безпеки, протидії російській політиці шантажу через інструменти «мілітаризації продовольства» та посилення легітимності України на Глобальному Півдні. Реалізація гуманітарних аспектів у 2025 році еволюціонує від реактивних ініціатив (як Зернова угода 2022–2023 рр.) до проактивних програм, таких як «Зерно з України» та

підтримка експорту через Всесвітню продовольчу програму ООН (WFP), що забезпечили постачання зерна для 20 млн населення у країнах Африки та Азії, генеруючи 10-15 млрд дол. США доходів для України та стабілізуючи ринки [13; 14]. Цей аспект формує економічну дипломатію через «м'яку силу»: гуманітарна допомога створює дипломатичний капітал, полегшуючи санкції, інвестиції та голосування в ООН (143 країни підтримали Україну у 2022–2025 рр.), протидіючи російським маніпуляціям. У 2025 році, попри пропозиції РФ про відновлення «Зернової угоди» (березень 2025 р.), Україна фокусується на альтернативних логістичних коридорах (р. Дунай, залізничний транспорт) та програмах ООН, що посилюють легітимність на «Глобальному Півдні», де війна сприймається як «колатеральний збиток» для 1 млрд людей. Реалізація зазначеного інструментарію передбачає здійснення цілеспрямованого дипломатичного навчання послів для ефективної взаємодії з державами «Глобального Півдня», що сприяє посиленню комунікаційної стратегії щодо забезпечення продовольчої безпеки та попередження голоду. Додатково, цей підхід інтегрується з механізмами репарацій, закріпленими у відповідних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН за період 2022–2025 років, що дозволяє комплексно реагувати на виклики глобального характеру у воєнному контексті. [15].

Таблиця 1 демонструє прояв синергії між економічними та дипломатичними ефектами у воєнному контексті, що знаходить відображення у скоординованій реалізації інструментів через механізми НАТО, забезпеченні економічної стабільності та формуванні глобальної солідарності. Водночас акцентується на критичній важливості дотримання принципу прозорості задля ефективної протидії гуманітарним викликам, характерним для періоду 2022–2025 років.

Висновки. «Тризубна дипломатія» є ефективною національною моделлю гібридної дипломатії воєнного часу, де три взаємопов'язані зубці (складових) – військовий, економічний і гуманітарний працюють синергетично. Це не просто метафора, а реальна операційна модель, що дозволяє Україні вижити та навіть частково відновитися в умовах повномасштабної війни.

Наведені приклади підкреслюють еволюцію «Тризубної дипломатії» від реактивної мобілізації до стратегічного партнерства, ця дипломатія еволюціонує від реактивної дипломатії (мобілізація допомоги) до проактивної (формування глобального консенсусу).

У 2025 році зазначена модель економічної дипломатії вже не просто тримають державу на плаву – вони перетворюють Україну з об'єкта міжнародної допомоги на суб'єкта, що формує нові глобальні

правила гри в умовах сучасних війни. Подальший успіх реалізації залежатиме від збереження балансу між трьома компонентами та переходу від моделі «вживання» до моделі «перемоги та відновлення».

Список використаних джерел

1. Tamerlan Vahabov (2025). Ukraine's Economic Struggles Signal Barriers to Post-War Recovery // Jamestown. URL: <https://jamestown.org/ukraines-economic-struggles-signal-barriers-to-post-war-recovery/>
2. The current situation in Ukraine: A Comprehensive Overview of Security, Recovery, and Economic Outlook (2025) // BDO in Ukraine. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2025/ukraine-security-economy-recovery-september-2025>
3. Vysotskyi, O., Polishchuk, I., Korotkov, D., & Chevychalova, Zh. (2025). Ukrainian Economic Diplomacy during the Full-Scale Russian Aggression. *Evropsky Politicky a Pravni Diskurz*, 12, 1, p. 5-12. <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.1.1>
4. Anders Åslund (2025). Russia and Ukraine are locked in an economic war of attrition. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russia-and-ukraine-are-locked-in-an-economic-war-of-attrition/>
5. Стратегія публічної дипломатії МЗС України 2021-2025 (2021). Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/public-diplomacy-strategy.pdf>
6. Tsyrf, Yu., & Bielousova, N. (2024). The role of diplomatic services in shaping international image: Ukrainian diplomacy before and after 24 February 2022. *Foreign Affairs*, 34(6), 30-37. doi: 10.59214/ua.fa/6.2024.30.
7. U.S. Security Cooperation with Ukraine (2025). U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/bureau-of-political-military-affairs/releases/2025/01/u-s-security-cooperation-with-ukraine>
8. Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine (2025). NATO, URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/comprehensive-assistance-package-cap-for-ukraine>
9. Ukraine Support Tracker: Military aid falls sharply despite new NATO initiative (2025). Kiel Institute. URL: <https://www.kielinstitut.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
10. Ukraine fights for money, reform to survive «forever war» (2025). Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-fights-money-reform-survive-forever-war-2025-11-14/>

11. Liakh V., Derevyanko A. (2025). Wartime Ukraine must translate international attention into investment. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/wartime-ukraine-must-translate-international-attention-into-investment/>

12. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025 (2025). The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en.html

13. WFP Ukraine – Supporting exports of Ukrainian food – July 2025 (2025). World Food Programme. URL: <https://www.wfp.org/publications/wfp-ukraine-supporting-exports-ukrainian-food-july-2025>

14. Grain From Ukraine (2024). Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. URL: <https://mfa.gov.ua/en/grain-ukraine>

15. Ukraine opens new Duplicate Centre to safeguard national plant genetic resources (2025). FAO Regional Office for Europe and Central Asia. URL: <https://www.fao.org/europe/news/detail/ukraine-opens-new-duplicate-centre-to-safeguard-national-plant-genetic-resources/en>

Сергій Циганов, д.е.н., професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Надія Циганова, д.е.н., професор
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Анотація. Розглянуто проблеми інноваційного розвитку економіки України як ключовий напрям економічної політики та інструмент повоєнної відновлення економіки України. Широкомасштабна і неспровокована агресія росії проти України, негативно вплинула на інноваційне середовище країни, що зумовлено зниженням рівня інвестицій, зростанням ризиків для бізнесу, скороченням внутрішнього попиту на продукцію, зменшенням кількості інноваційних проєктів, доступності їх фінансування. Післявоєнна відбудова України має бути спрямована на кардинальну зміну структури економіки, перехід від аграрно-сировинного її типу до індустріально-інноваційного на основі створення сучасної високотехнологічної, цифровізованої промисловості з огляду на поширення у світі Індустрії 4.0.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційна політика, стратегія, повоєнне відновлення, конкурентоспроможність

Sergiy Tsyganov, Doctor of Economic Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

Nadiia Tsyganova, Doctor of Economic Sciences, Professor
Kyiv National Economic University named after Vadym Getman
Kyiv, Ukraine

STRATEGY FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. The problems of innovative development of the economy of Ukraine as a key direction of economic policy and a tool for post-war reconstruction of the economy of Ukraine are considered. Large-scale and

unprovoked aggression of Russia against Ukraine negatively affected the country's innovative environment, which is due to a decrease in the level of investments, an increase in risks for business, a decrease in domestic demand for products, a decrease in the number of innovative projects, and the availability of their financing. The post-war reconstruction of Ukraine should be aimed at a fundamental change in the structure of the economy, a transition from an agrarian-raw material type to an industrial-innovative one based on the creation of a modern high-tech, digitalized industry in view of the spread of Industry 4.0 in the world.

Keywords: innovation, innovation and investment policy, strategy, post-war recovery, competitiveness

В умовах широкомасштабної і неспровокованої агресії росії проти України особливої актуальності набуває необхідність зосередження зусиль на проблемах реального формування і розвитку інноваційної економіки. Внаслідок цієї агресії Україна втратила позитивну динаміку розвитку національної економіки, відбувається занепад та деградація науково-технічного і виробничого потенціалу, скорочення виробництва високотехнологічної та технологічної продукції. Все це вимагає обґрунтування зміни концептуальних підходів до ключових питань інноваційного розвитку.

Стратегія інноваційного розвитку України в період повоєнної відбудови повинна базуватися на трьох ключових принципах: підтримці української інноваційної екосистеми (дослідницькі інститути, стартапи, технологічні компанії), багатосторонній державній політиці (від дерегуляції до національних програм) та стимулюванні інновацій, що вирішують актуальні проблеми (наприклад, у сфері обороноздатності та зростання експортного потенціалу високотехнологічної продукції). Головна мета – створити конкурентний ринок, усунути бюрократичні перешкоди та забезпечити економічне зростання через впровадження нових технологій [1].

Однак, Україні вирішити власними силами завдання реформування національної інноваційної системи (НІС) вкрай проблематично в умовах глобальної конкуренції, тому повинні бути розроблені і задіяні механізми інтеграції, які здатні забезпечити істотні зрушення у напрямку підвищення ефективності міжнародного науково-технічного та інноваційного співробітництва, досягнути рівноправності у розподілі прибутків і результатів спільної діяльності. Передумови інтеграційних процесів в глобалізованому світі пов'язані з національними інтересами, можливостями їх реалізації через розширення взаємовигідного співробітництва [2].

Існують принаймні три великих групи країн, здатних бути потенційно бажаними до інноваційної інтеграції з Україною: ЄС, США, азійський регіон. Щодо співробітництва з ЄС слід зауважити, що в Євросоюзі після розширення на схід відбулися якісні зміни, які не сприяють посиленню інноваційних інтеграційних намірів країн-членів ЄС з Україною. Так, підвищення конкурентоспроможності нових членів ЄС відносно українських постачальників на ринках металів, текстилю, продуктів харчування обумовлено більш високими темпами реструктуризації відповідного сектора машинобудування, виробництва устаткування в Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині. Враховуючи використання в цих країнах єдиних технічних стандартів та норм безпеки споживання, перспективи виходу на ринок інноваційно активних підприємств цих галузей України можуть істотно погіршитися.

Крім того, у сучасному Євросоюзі розробка та освоєння технологічно нового продукту насамперед розпочинається в країні, яка має найвищий рівень доходу, місткий внутрішній ринок, який гарантує попит на інновації, потужну індустріальну базу та високий рівень розвитку науки. Виділені асигнування з бюджету складають доволі невелику суму, і становлять приблизно 6% загальних державних витрат, що зумовлює їх концентрацію в найбільш розвинених країнах – Франції, Німеччині та деяких інших країнах Європи.

Слід враховувати, що інноваційні економіки країн ЄС далеко не на всіх напрямках є лідерами за показниками інноваційного розвитку, і значно поступаються США, де створено потужну і ефективну систему підтримки нововведень. В подальшому можливе очікування посилення динамізму інноваційного розвитку в азійському регіоні, де зростає кількість країн, здатних перетворитися на важливих глобальних гравців на світових ринках технологій та інновацій [3].

Саме тому інноваційна інтеграція обумовлює альтернативність конкретних науково-технологічних нововведень у відповідності до особливостей розвитку тієї чи іншої країни, і відповідно, вимагає готовності до інституціонального забезпечення інноваційних проєктів. До таких заходів, здатних активізувати функціонування механізмів інноваційної інтеграції, слід віднести:

1. Підвищення заінтересованості зарубіжних партнерів до розробок вітчизняних вчених, насамперед у сфері оборони, потребує подолання критично низького рівня фінансування науки і освіти, зміни ставлення суспільства до соціально-економічного статусу вченого дослідника. Наразі спостерігається відставання України за чисельністю виконавців наукових і науково-технічних робіт в розрахунку на 1000

осіб зайнятого населення в порівнянні з найбільш розвиненими країнами. Це звужує потенційні можливості залучення науковців та науково-дослідних організацій у міжнародне інноваційне співробітництво, підвищення питомої ваги інноваційної продукції у ВВП країни за рахунок зростання віддачі від науково-технічних розробок.

2. Інноваційна інтеграція України з розвиненими країнами потребує формування якісно нової стратегії розвитку інноваційно активних підприємств. Не відбувається суттєвого нарощування видів діяльності, що використовують новітні науково-технічні та технологічні розробки, їх частка у ВВП України майже у п'ять разів нижче за середньосвітову із подальшою тенденцією до скорочення. Внаслідок цього відбувається зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках. Це вимагає застосування оновленого інструментарію стратегії розвитку підприємств, поєднання в цьому товарної і інноваційної складової.

3. Можливості інноваційної інтеграції у зовнішній торгівлі залежать від рівня розвитку національної інноваційної системи, яка б заохочувала нововведення та зростання ефективності інвестицій в інноваційну сферу. Системні механізми реалізації міжнародних угод про співробітництво в сфері науково-технічної та інноваційної діяльності сприятимуть реалізації інтересів у спільному інноваційно-технологічному просторі за рахунок комбінації та рекомбінації НДДКР, інвестиційних та інформаційних потоків.

4 Стратегічною функцією інноваційної інтеграції може бути альтернатива вибору – (імплементация, пристосування, збереження і нарощування національних переваг) у світовій торгівлі шляхом використання адаптивних моделей взаємодії у спільних кластерах і технопарках, міжнародних конгломератів, у яких консолідуються певні інтереси з метою нарощування конкурентних переваг.

Список використаних джерел

1. Давимука С. А. (2023) Інноваційний імператив стратегії відбудови України. *Регіональна економіка*, 3. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-3-1>.

2. Омеляненко, В. (2022). Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів: інноваційний вимір. *Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань*. https://iidskt.org.ua/wp-content/uploads/Monografiya_Vidnovlennya

3. Яцкевич, І. (2022). Інноваційна політика України у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*, 39. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-3>

Антон Філіпенко, д.е.н., професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Тези присвячені висвітленню принципів економічної політики. Головна увага приділена основним теоретичним концепціям економічної політики: неокласичній, кейнсіанській, еволюційній, демократичній. Наголошено на необхідності врахування світового досвіду повоєнного економічного відновлення.

Ключові слова: принципи, концепції, політика, відновлення, механізми

Anton Filipenko, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

THEORETICAL PRINCIPLES OF ECONOMIC POLICY

Abstract. This thesis focuses on the principles of economic policy, with particular emphasis on key theoretical concepts such as neoclassical, Keynesian, evolutionary, and democratic approaches. It highlights the importance of considering global experiences in post-war economic recovery.

Key words: principles, concepts, policy, recovery, mechanisms

Основоположні принципи економічної політики базуються на теоретико-методологічних засадах економічної теорії, на основі пізнання економічної реальності, складної структури потреб, інтересів і цілей різних суб'єктів господарського середовища. Водночас вони становлять основу нормативної функції економічної науки. Представники нормативної економіки розробляють рекомендації для уряду щодо усіх аспектів економічного життя, особливо в контексті забезпечення зайнятості, підвищення стандартів життя, збереження довкілля. В умовах російсько-української війни та наступного повоєнного відновлення пріоритетного значення набувають проблеми стійкості, ресурсного наповнення економіки, вирішення поточних питань, спричинюваних внаслідок війни руйнацією виробничої та соціальної інфраструктури.

Неокласичний напрям економічної політики (принцип Тінбергена) полягає в тому, що для досягнення заданого числа взаємозалежних цілей, необхідно мати принаймні таке ж число економічних інструментів [1. Р. XY, 217].

Основою кейнсіанської теорії становить ідея поєднання бюджетного регулювання з грошово-кредитною політикою, де сам державний бюджет використовується як найважливіший інструмент економічної політики.

Еволюційна концепція економічної політики сформульована представниками австрійської школи. Еволюційний підхід акцентує увагу на існуванні подвійного обмеження інформації у всіх економічних агентів: по-перше, таке обмеження виникає із-за принципової невизначеності майбутнього (невизначеність за Й. Шумпетером) і, по-друге, через асиметрію інформації щодо різних економічних агентів (Ф. Гайек, Дж. Стігліц). Тобто в основі еволюційного підходу – розпорошене (асиметричне) знання і невизначене майбутнє, що значною мірою відображає нинішній стан і вітчизняної, і світової економік [2, Р. 77-94]. Актуальність еволюційного підходу полягає в тому, що в даний час існує невизначеність, по-перше, щодо тривалості війни та її завершення, по-друге, тільки по завершенні війни стануть відомими обсяги збитків і руйнувань, яких зазнала економіка України внаслідок повномасштабного російського вторгнення.

Демократична економічна політика спирається на такі елементи, як: політичні уподобання; теорії і концепції, які можуть бути піддані фальсифікації (строгий перевірки); демократичний процес формування рішень на основі взаємодії багатьох гравців, можливість критики думки більшості. Теорія демократичної економічної політики, таким чином, працює через політико-економічний процес та розробляється з метою максимізації добробуту людей. Механізми вирішення даної проблеми напрацьовані в колишніх соціалістичних країнах (Польща, Словенія) шляхом використання монетарних і фіскальних регуляторів.

Концептуальні рамки економічної політики не обмежуються зазначеними класичними підходами. Наукові праці з економічної політики В. Ойкена та ін., практична економічна політика М.Тетчер та Р. Рейгана теж претендують на концептуальність іншого рівня абстракції, що збагачує зміст економічної політики [3, S. 137-138]. У цілому ж, економічна політика у ринковій економіці включає реалізацію завдань макроекономічної, стабілізаційної та розподільчої політик.

Сучасна макроекономічна політика базується на теорії раціональних сподівань в рамках нового неокласичного синтезу (нового макроекономічного консенсусу), теоретичних концепцій та підходів нових класиків і нових кейнсіанців [4, Р. 13-27]. Вона включає в себе фінансову та грошово-кредитну політику. Усі інші економічні політики (індустріальна, аграрна, інноваційна, зовнішньоекономічна та ін.) є похідними і базуються на перших двох основоположних, використовуючи весь їхній арсенал засобів та інструментів.

Положення про співвідношення між цілями, засобами та інструментами є ключовим у економічній політиці. Цілі економічної політики об'єктивно зумовлені внутрішніми та зовнішніми потребами та інтересами країни, її різноманітних суб'єктів (держава, фірма (підприємство, установа), домашнє господарство та ін.). Економічні цілі визначаються (формулюються) в залежності від стану економіки, від перебігу економічних процесів у зовнішньому середовищі. Вони також спрямовуються на вирішення політичних і соціальних питань, особливо під час піку політичних циклів (виборів). Засоби економічної політики знаходяться в прямій залежності від економічної динаміки країни, від макроекономічної та соціальної ситуації. Насамперед, ідеться про можливість збільшення частки нагромадження у ВВП як основи зростання інвестицій, забезпечення оптимальної зайнятості, створення бюджетних ресурсів для вирішення нагальних соціальних завдань, особливо тих, що стосуються соціально найвразливіших верств населення.

За наявності критичної маси засобів вирішальну роль у реалізації цілей економічної політики відіграють різноманітні інструменти (економічні, інституційні, адміністративні тощо). Є різні способи класифікації економічних інструментів, серед яких важливе місце належить прямим та непрямим методам впливу на економіку. Інструменти прямого впливу націлені на досягнення конкретних завдань шляхом коригування поведінки певних категорій економічних агентів (наприклад, встановлення квоти на імпорт задля скорочення торговельного дефіциту). Непрямі інструменти не передбачають нав'язування специфічної поведінки агентам, а радше впливають на економічні індикатори, які змінюють рішення агентів (наприклад, для того, щоб скоротити торговельний дефіцит вводиться тариф на імпорт). Серед головних непрямих заходів – бюджетна політика, грошово-кредитна політика і політика обмінного курсу.

Згідно з Р. Манделлом, кожна ціль повинна бути «приписана» до того інструменту, який справляє на неї найсильніший вплив і, таким чином, має переваги з точки зору регулювання цільового показника.

Якщо цілі вірно прив'язані до інструментів, то оптимальний пакет політичних заходів може бути виконаний в умовах децентралізації.

В узагальненому вигляді заходи економічної політики можна класифікувати за функціональною ознакою: органи грошової політики відповідають за інфляцію, фінансова політика регулює випуск.

Розробка економічної політики здійснюється за такою схемою:

- визначення кінцевих цілей економічної політики, наприклад, у вигляді максимізації функції громадського добробуту;
- аналіз політичних інструментів, які є в розпорядженні уряду;
- ув'язка цільових установок з чинною моделлю економіки та наявними інструментами щодо їхнього досягнення, що дозволяє відібрати оптимальний варіант задіяних урядом заходів.

В агрегованому вигляді можна виділити три основоположні компоненти розробки економічної (державної) політики: цільові показники; інструменти; модель економіки.

Зазвичай, основною метою економічної політики виступає оптимізація громадського добробуту або соціальних потреб. Для її досягнення використовуються основні макроекономічні параметри (рівень інфляції, рівень зайнятості, обмінний курс). У вітчизняній економічній літературі переважає твердження про наявність двох видів цілей економічної політики – кінцевих і проміжних. Ключове значення в економічній політиці мають кінцеві цілі, здійснення яких значною мірою залежить від наявності в державі якісних і кількісних інструментів. Ці інструменти економічної політики у вигляді економічних і соціальних змінних перебувають під контролем держави і набувають значень, що відповідають цілям політики. Зокрема, використовуються, як зазначалося, фінансово-бюджетна, валютна, цінова, політика доходів. Водночас, держава в особі влади через соціальні та інституційні реформи може впливати на зміни, що визначатимуть якісні інструменти впливу. У вітчизняній економічній політиці такі заходи реалізувалися через лібералізацію економічних процесів, реформування власності, грошову реформу тощо.

Використовуючи ті чи ті інструменти, держава для досягнення кінцевих цілей економічної політики використовує проміжні (інструментальні) цілі, оптимальна практична реалізація яких можлива лише за умови їх прийнятності в рамках політико-економічного процесу.

В сучасній економічній науці проблема формування цілей і завдань державної економічної політики зводиться не до визначення єдиної загальної мети, а до встановлення спектру, сукупності таких цілей.

У відповідності з кейнсіанською концепцією макроекономічної політики пріоритетними цілями є повна зайнятість, стабілізація економічного циклу, сталі темпи економічного зростання.

Один з фундаторів неоліберальної концепції економічної політики В. Ойкен у своїй праці «Основні принципи економічної політики» головними цілями вважає забезпечення державою умов для економічної свободи всім суб'єктам господарювання, недопущення формування монополії, децентралізація економічної влади, протидія процесам її концентрації, державний захист і підтримка конкурентного порядку, регулювання соціальних процесів [5]. Ян Тінберген серед можливих цілей економічної політики визначав: обсяги державних витрат; рівень зайнятості; розміри інвестицій; загальний рівень виробництва; сукупний попит; сальдо платіжного балансу; динаміку реальної зарплати; стабільність цін.

У відповідності з монетаристською концепцією макроекономічної політики зусилля мають концентруватися на реалізації антиінфляційних цілей економічної політики, регулюванні обсягу грошової маси, відокремленні бюджетної та кредитно-грошової політики, забезпеченні бюджетної рівноваги. Важливою позицією є здійснення контролю за темпом зростання пропозиції грошей, який повинен відповідати темпам реального економічного зростання і очікуваній інфляції.

Слід зазначити, що цілі державної економічної політики не однотипні для різних суспільно-політичних систем. Вони залежать від досягнутого рівня соціального і економічного розвитку країни, від історико-національних традицій. В різних країнах існують свої пріоритети, віддається перевага цілям, що відображають позицію уряду, громадську думку, пануючі політичні переконання.

Прийнято вважати, що в тих країнах, де панують ринкові відносини, держава повинна брати на себе і вважати головними цілями економічної політики тільки ті завдання, які не спроможний вирішити ринок. За такого підходу цілі державної економічної політики співпадають із цілями державного регулювання економіки.

Досить конструктивним є прагматичний підхід, у відповідності з яким цілі економічної політики держави полягають у створенні і підтримці умов стабільності, урівноваженості економічної ситуації. Такий підхід отримав назву стабілізаційної політики, він найбільш характерний для ситуації кризи, спаду, коли насамперед необхідно подолати стихійні процеси, досягти керованості, запобігти подальшому погіршенню стану справ. В умовах війни та повоєнного відновлення в Україні, досягнення цілей стабілізації надзвичайно важливе для

закріплення досягнутого і бажаного стану рівноваги, запобігання некеруваному виходу параметрів економіки за допустимі межі.

У своїй основі економічна політика характеризується концептуальною єдністю, науковою гомогенністю. Водночас і в науковій літературі, і в практичній діяльності розглядаються такі її складники, як промислова, торговельна політика, сільськогосподарська політика, кредитна політика, політика щодо заробітної плати та ін. Будучи відносно відособленими, та маючи власні онтологічні й епістемологічні рамки, дані політики знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності, що диктує необхідність їхнього системного аналізу з тим, щоб, з одного боку, уникнути однобічності, переоцінок однієї з них, та враховувати їхню взаємодію в структурі єдиної економічної політики – з іншого.

Інструменти економічної політики впливають на добробут, матеріальні і нематеріальні витрати. Їхній діапазон коливається в залежності від моделі економіки, соціально-політичної ситуації, зовнішнього середовища та ін. У часи Великої депресії та II світової війни економічний інструментарій державного впливу на економіку швидко розширювався, а потім його було звужено. Подібні ідеї використовуються в сучасних економічних умовах України щодо відхилень від оптимальних дефіциту держбюджету, державного боргу, обсягу оборонних витрат тощо. Вибір інструментів ґрунтується на їхніх ймовірних наслідках, наприклад, на ефективності. Звідси випливає, що чим ширшим є діапазон інструментів, тим складнішим виявляється його оптимальне використання. Отже, засадничі принципи економічної політики зумовлюються теоретико-методологічними напрацюваннями в економічній науці і застосовуються в різних країнах в залежності від національно-історичних, економічних, політичних, культурних, геоekonomічних та інших особливостей. Вони можуть становити основу при формуванні політики повоєнного економічного відновлення в Україні.

Список використаних джерел

1. Contributions to Economic Analysis/ Ed. by J. Tinbergen et.al. Amsterdam, 1956.
2. Witt U. Economic Policy Making in Evolutionary Perspective // Journal of Evolutionary Economics. 2003. Vol. 13, No 2.
3. Heise A. Einführung in die Wirtschaftspolitik. Grundlagen, Institutionen, Paradigmen.- Stuttgart, 2005.

4. Taylor Chr. A Macroeconomic Regime for the 21st Century. – London & New York, 2011.

5. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. Пер. с нем. Москва, 1995.

Salah Gacim, Ph.D., Associate Professor
Polydisciplinary Faculty of Taroudant,
University Ibn Zohr, Morocco

PROSPECTS FOR MOROCCAN-UKRAINIAN TRADE AND ECONOMIC COOPERATION IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S POST-WAR RECOVERY

Abstract. This thesis examines the prospects for Moroccan–Ukrainian trade and economic cooperation in the context of Ukraine’s post-war recovery. The study highlights the strategic importance of bilateral trade, particularly in cereals, fertilizers, and industrial goods. It identifies key sectors with the greatest potential for collaboration, including agriculture, energy transition, transport logistics, and industrial and human-capital partnership. The analysis shows that these areas can support both Ukraine’s reconstruction needs and Morocco’s economic development goals. The paper concludes that deeper institutional cooperation and joint flagship projects could significantly strengthen bilateral relations in the coming decade.

Keywords: Morocco, Ukraine, post-war recovery, international trade, economic cooperation

Салах Гасім, Ph.D., доцент
Полідисциплінарний факультет у місті Тарудант
Університет Ібн Зохран, Марокко

ПЕРСПЕКТИВИ МАРОККАНСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. У доповіді досліджуються перспективи українсько-марокканського торговельно-економічного співробітництва в умовах післявоєнного відновлення України. Акцентовано стратегічне значення двосторонньої торгівлі, зокрема у сферах зернових, добрив та промислової продукції. Визначено ключові напрями потенційної взаємодії: аграрне партнерство, енергетичний перехід, транспортно-логістична інтеграція та індустріальне й освітнє співробітництво. Проведений аналіз свідчить, що ці напрями можуть одночасно сприяти відновленню України та економічному розвитку Марокко. Зроблено висновок, що поглиблення інституційного діалогу та реалізація спільних проєктів здатні суттєво зміцнити двосторонні відносини у найближчі роки.

Ключові слова: Марокко, Україна, післявоєнне відновлення, міжнародна торгівля, економічне співробітництво

Introduction. The war in Ukraine has profoundly reshaped economic relations in Eastern Europe and far beyond. It has caused severe and immediate damage to Ukraine's infrastructure and productive capacity, while disrupting agricultural and industrial supply chains that are vital for European, Mediterranean, and African partners. The conflict has also intensified global concerns about food security, particularly in import-dependent regions. Ukraine's reconstruction therefore represents not only a national challenge but also a global public good, with implications for European security, food stability in North Africa and the Middle East, and the reconfiguration of energy and transport corridors.

Morocco is a regional trade and logistics hub highly integrated with the EU and Africa, and it occupies a central position in global fertilizer markets. In this context, Moroccan-Ukrainian trade and economic cooperation can play an important role in supporting Ukraine's post-war recovery while simultaneously advancing Morocco's own development and diversification strategies.

The aim of this research is to identify the prospects and priority directions for Moroccan-Ukrainian trade and economic cooperation within the broader framework of Ukraine's post-war reconstruction.

Research Results. Analysis of Morocco's foreign trade dynamics shows that bilateral trade with Ukraine, while modest in absolute terms, is strategically significant due to its focus on essential commodities. Over recent years, Morocco and Ukraine have developed steadily expanding trade relations, based primarily on Ukrainian cereals and other agricultural products, as well as Moroccan fertilizers. In parallel, both countries have strengthened diplomatic dialogue across agriculture, manufacturing, renewable energy, and transport.

According to Trade Map data [1], since the start of the full-scale invasion of Ukraine in 2022, bilateral trade volumes have decreased sharply. In 2022, compared with 2021, trade turnover fell more than 3.5 times - from 662.9 million USD to 185.6 million USD. By 2024, trade flows had still not returned to pre-war levels and amounted to 364.1 million USD. This decline was driven mostly by a sharp reduction in Ukrainian exports to Morocco, although Moroccan exports to Ukraine also slowed and recovered only in 2024, reaching 74.8 million USD (Table 1).

Table 1

Main indicators of Morocco's foreign trade with Ukraine, 2019–2024
(million USD)

Indicators	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Exports	71.1	56.4	84.4	38.8	39.7	74.8
Imports	351.3	436.9	578.5	146.8	145.2	289.3
Turnover	422.4	493.3	662.9	185.6	184.9	364.1
Trade Balance	-280.1	-380.6	-494.0	-108.0	-105.5	-214.5

Source: [1].

Morocco's exports to Ukraine are dominated by fertilizers (72.53% of total exports in 2024) and by vehicles and other manufactured goods (23.89%), reflecting Morocco's role as a major global exporter of phosphate-based fertilizers and its growing automotive industry [2]. In addition, Morocco supplies Ukraine with frozen fish, accounting for 2.14% of exports in 2024 [1].

Morocco's imports from Ukraine are heavily concentrated in agricultural and agri-industrial products. In 2024, Ukrainian goods imported into Morocco totalled 289.3 million USD, with the main categories including: cereals - 33.04%, residues and waste from the food industries - 21.92%, oils - 18.39%, iron and steel - 15.22%, tobacco - 1.86%. Thus, despite wartime disruptions, cereals and agri-food products remain the backbone of Ukrainian export supplies to Morocco.

Historically, Ukrainian grain exports to North Africa relied on Black Sea routes, whereas Morocco positions itself as a logistics hub connecting Europe, the Mediterranean, and sub-Saharan Africa through ports such as Tanger Med and Atlantic maritime corridors [3].

Prospects for Moroccan–Ukrainian Economic Cooperation are in several areas.

Agricultural and Food-Security Partnership. Given Ukraine's role as a global exporter of cereals and oilseeds and Morocco's position as a leading supplier of phosphate fertilizers, several promising opportunities emerge: stabilization of grain-fertilizer value chains; joint initiatives in sustainable agriculture and climate-smart farming; triangular cooperation with African partners combining Ukrainian grain, Moroccan fertilizers, and shared logistics.

Energy Transition and Green Technologies. The reconstruction of Ukraine's energy sector is among the most capital-intensive components of the recovery agenda due to widespread destruction of energy infrastructure. Morocco has become a regional leader in renewable energy - solar, wind, and emerging green hydrogen technologies - and aspires to become a future hydrogen supplier to Europe. This creates opportunities for: technological

exchange; joint pilot projects in renewables and hydrogen; industrial cooperation in equipment manufacturing.

Transport and Logistics Connectivity. The Morocco-Ukraine transport partnership signed in June 2025 [4] envisions facilitating freight flows by granting Ukrainian companies improved access to Moroccan markets and, through Moroccan ports and logistics zones, to broader African destinations.

Industrial, Services, and Human-Capital Cooperation. Beyond commodity trade, Morocco and Ukraine can expand cooperation in: manufacturing and industrial co-production; construction and infrastructure services, especially in reconstruction projects; tourism, education, academic mobility, and cultural exchange.

To unlock the full potential of Moroccan–Ukrainian economic cooperation, the following policy measures are advisable: institutionalising the bilateral dialogue; using blended finance and risk-mitigation instruments to attract private investment into reconstruction projects; developing flagship bilateral projects; strengthening knowledge and human-capital partnerships, including joint research programmes and university cooperation.

Conclusion. Although still limited in volume, Moroccan–Ukrainian trade already demonstrates strong structural complementarity: Ukrainian cereals and agricultural goods on one side, and Moroccan fertilizers and manufactured products on the other. This research identifies four areas of high cooperation potential: agricultural and food-security partnerships; energy transition and green technologies; transport and logistics connectivity; industrial, services, and human-capital collaboration.

Moroccan-Ukrainian cooperation can contribute not only to Ukraine’s recovery but also to broader regional goals - improved food security in North Africa and the Middle East, diversification of Euro-African supply chains, and the development of sustainable energy and transport corridors across the Black Sea-Mediterranean-Atlantic region.

References

1. Trade Map. Morocco–Ukraine Bilateral Trade Statistics, 2019–2024. International Trade Centre (ITC). URL: <https://www.trademap.org> (accessed: 06 November 2025).
2. Morocco’s Role in Global Fertilizer Markets. *Morocco World News*. Rabat, 2024. URL: <https://www.morocoworldnews.com> (accessed: 06 November 2025).
3. UNCTAD. Maritime Profile: Ukraine. United Nations Conference on Trade and Development. Geneva, 2024. URL: <https://unctadstat.unctad.org> (accessed: 06 November 2025).

4. Morocco and Ukraine Sign Transport Partnership Agreement at Istanbul Summit. *Morocco World News*. Rabat, 2025. URL: <https://www.moroccoworldnews.com> (accessed: 06 November 2025).

Тези доповідей

Ірина Бабець, д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
Кропивницький, Україна

ОЦІНКА ЗАЛЕЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ВІД ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ

Анотація. Проаналізовано зміни в зовнішній політиці Польщі щодо постачання аграрної продукції та промислових товарів з України на польський ринок. Проведено регресійний аналіз залежності економічного зростання України від експорту основних товарів до Польщі. Зроблено висновок про відсутність впливу на економічне зростання України впроваджених Польщею обмежень щодо ввезення української аграрної сировини.

Ключові слова: зовнішня політика, експорт, економічне зростання, українсько-польська торгівля

Iryna Babets, Doctor of Science (Economics), Professor
Central Ukrainian National Technical University,
Kropivnitsky, Ukraine

ASSESSMENT OF THE DEPENDENCE OF UKRAINE'S ECONOMY ON POLAND'S FOREIGN POLICY

Abstract. Changes in Poland's foreign policy regarding the supply of agricultural products and industrial goods from Ukraine to the Polish market have been analyzed. A regression analysis of the dependence of Ukraine's economic growth on the export of basic goods to Poland has been conducted. It has been concluded that the restrictions introduced by Poland on the import of Ukrainian agricultural raw materials have no impact on Ukraine's economic growth.

Keywords: foreign policy, export, economic growth, Ukrainian-Polish trade

Зовнішня політика Польщі щодо України характеризується підтримкою євроінтеграційних прагнень нашої країни, що сприяло збільшенню обсягів українсько-польської торгівлі упродовж 2022-2024 рр. Про зміцнення позицій Польщі як основного торговельного партнера України свідчить зростання частки експорту до цієї країни в загальному

обсязі експорту товарів (з 5,2% у 2014 р. до 12,1% у 2024 р.) та збільшення частки польських товарів у загальних обсягах імпорту до України з 5,3% до 9,6% за відповідний період. Експорт товарів з України до Польщі у 2022 р. збільшився на 27,3% порівняно з 2021 р., зокрема істотно зріс експорт зернових культур з України (на 622,4 млн дол. США порівняно з 2021 р.), що значною мірою було зумовлено блокуванням морської логістики російськими військами та сприятливою зовнішньою політикою Польщі, яка узгоджувалася з рішеннями Європейської комісії.

Проте, у 2023-2024 рр. відбулося різке зниження обсягів експорту українських товарів до Польщі (відповідно на 23,8% та 7,2% відносно попереднього року). Однією з основних причин такого скорочення експорту можна вважати зміни у зовнішній політиці Польщі з метою захисту національних фермерів, в результаті чого було обмежено ввезення на польський ринок окремих видів української аграрної продукції. Починаючи з 2023 р. у зовнішній політиці Польщі значна увага стала приділятися застосуванню протекціоністських заходів щодо постачання на польський ринок зернових культур з України. Це призвело до зниження у три рази порівняно з 2022 р. експорту зерна. Відновлення морської логістики дозволило збільшити експорт сільськогосподарської продукції з України чорноморським коридором, транзит цих вантажів через територію Польщі був практично припинений, а експорт зернових культур до Польщі у 2024 р. зменшився в 11 разів порівняно з 2023 р.

Водночас, інша ситуація склалася в експорті з України продукції чорної металургії та залізної руди як важливої сировини для польських переробних підприємств. В період пост-пандемічного відновлення польської економіки спостерігалось істотне збільшення експорту чорних металів з України до Польщі (з 377 млн дол. США у 2020 р. до 1391 млн дол. США у 2021 р.), але через значне руйнування металургійних підприємств в умовах повномасштабної війни експорт цієї продукції зменшився до 752 млн дол. США у 2024 р.

Під час повномасштабної війни збільшився експорт руд, шлаків і золи з України до Польщі - з 499,4 млн дол. США у 2022 р. до 503,7 млн дол. США у 2024 р. Позитивною тенденцією є збільшення за цей же період експорту електричних машин – з 362,9 до 382,7 млн дол. США. Водночас, упродовж 2022-2024 рр. істотно зменшився експорт палива, нафти і продуктів її перегонки - з 215,6 до 16,7 млн дол. США, причиною чого стали труднощі виробництва пального на підприємствах в умовах війни та збільшення потреби у цих продуктах національних виробників та збройних сил. Зміни у зовнішній політиці Польщі не мали

негативного впливу на динаміку експорту з України промислових товарів, серед яких переважали низькотехнологічні. Основними причинами скорочення обсягів експорту з України чорних металів та виробів з них, пального та нафтопродуктів стало погіршення безпекової та економічної ситуації в Україні в умовах повномасштабної війни.

Отже, вплив зовнішньої політики Польщі був найбільш відчутний для українських експортерів аграрної продукції. Скасування торговельних обмежень Польщею сприяло зростанню обсягів сільськогосподарського експорту з України, а внаслідок впровадження протекціоністських заходів відбулося його зниження. Зовнішня політика Польщі є відносно сприятливою щодо українського експорту промислових товарів, що підтверджується поступовим зростанням експорту чорних металів та виробів з них, залізної руди, електричних машин у довгостроковому періоді. Тому, можемо припустити, що зовнішня політика Польщі впливає на економіку України через зниження чи збільшення обсягів експорту відповідних груп товарів.

Для перевірки гіпотези про вплив зовнішньої політики Польщі на економіку України проведено регресійний аналіз за 2014-2024 рр., де в якості залежної змінної почергово використано обсяги ВВП (Y_1) та ВВП у розрахунку на одну особу (Y_2). Перелік незалежних змінних включає вартість українського експорту за такими товарними групами: зернові культури (x_{10}); насіння і плоди олійних рослин (x_{12}); жири та олії тваринного або рослинного походження (x_{15}); руди, шлаки і зола (x_{26}); палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (x_{27}); чорні метали (x_{72}); вироби з чорних металів (x_{73}); електричні машини (x_{85}). Для проведення аналізу прийнято припущення, що зміна обсягів експорту українських товарів на польський ринок відображає вплив зовнішньої політики Польщі на зовнішню торгівлю України.

У результаті регресійного аналізу було отримано три моделі залежності економічного зростання України від експорту товарів до Польщі (табл. 1). Підтверджено пряму залежність ВВП України від експорту до Польщі жирів та олії тваринного або рослинного походження, а також руди, шлаків і золи (перша модель). Згідно другої моделі обсяги ВВП України безпосередньо залежали від експорту на польський ринок чорних металів та електричних машин. Третя модель відображає пряму залежність ВВП у розрахунку на одну особу від експорту до Польщі жирів та олії тваринного або рослинного походження, руди, шлаків і золи, та обернену залежність – від експорту палив мінеральних, нафти і продуктів її перегонки. Найбільший вплив на ВВП України у 2014-2024 рр. здійснювала зміна обсягів експорту електричних машин до Польщі: збільшення незалежної змінної на 1%

сприяло зростанню залежної змінної на 1,375%. Найменший позитивний вплив на ВВП здійснювало збільшення експорту на польський ринок жирів та олій тваринного або рослинного походження.

Таблиця 1

Результати регресійного аналізу залежності економічного зростання України від експорту товарів до Польщі у 2014-2024 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	Y_1	Y_2	Y_3
Кількість спостережень	11	11	11
Постійна величина	1,382* (0,618)	-4,683*** (1,476)	4,178*** (0,574)
x_{15}	0,103** (0,044)	-	0,137** (0,043)
x_{26}	0,513*** (0,131)	-	0,621*** (0,134)
x_{27}	-	-	-0,102*** (0,034)
x_{72}	-	0,249*** (0,069)	-
x_{85}	-	1,375*** (0,270)	-
R	0,952	0,939	0,977
R ²	0,906	0,883	0,955
F-критерій	F(2,8)=38,636	F(2,8)=30,176	F(3,7)=49,612

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%; *** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором.

Зміни зовнішньої політики Польщі, відповідно до яких обмежувалося надходження на польський ринок аграрної продукції з України, призвели до зниження експорту з нашої країни до Польщі зернових культур, насіння та плодів олійних рослин у 2023-2024 рр. В результаті регресійного аналізу не виявлено статистично значимої залежності економічного зростання України від експорту на польський ринок зернових культур, насіння і плодів олійних рослин. Це дозволяє зробити висновок про те, що зовнішня політика Польщі в частині регулювання аграрного експорту не мала негативного впливу на економіку України. Водночас, зовнішня політика Польщі є сприятливою для ввезення з України основних промислових товарів (електричних машин, руди, шлаків, золи, чорних металів, олії та жирів), експорт яких позитивно впливав на економічне зростання України.

Список використаних джерел

1. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі у 2014-2024 рр. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/kr_tstr/arh_kr_2023.

Яніна Белінська, д.е.н., професор
Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
Київ, Україна

ВПЛИВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ВІЙНИ США ТА КИТАЮ НА ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. У статті досліджено вплив торговельної війни між США та Китаєм на глобальну економіку в умовах зростаючої геополітичної невизначеності 2025 року. Розкрито особливості сучасної глобалізації та її суперечливий характер, окреслено трансформацію світових економічних зв'язків під тиском протекціонізму. Проаналізовано реакцію Китаю на торговельні обмеження США. Наведено оцінки впливу тарифів на ВВП, зайнятість і торговельні потоки, а також визначено довгострокові наслідки торговельних конфліктів. Підкреслено необхідність міжнародної координації для забезпечення економічної стабільності в умовах зростання політичної поляризації.

Ключові слова: глобалізація, торговельна війна, США, Китай, тарифи, економічні наслідки, невизначеність, світова економіка, міжнародна торгівля, ланцюги постачання

Yanina Belinska, Doctor of Science (Economics,) Professor
State Non-Commercial Company
«State University «Kyiv Aviation Institute»
Kyiv, Ukraine

THE IMPACT OF THE U.S.–CHINA TRADE WAR ON THE GLOBAL ECONOMY UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY

Abstract. The article investigates the impact of the trade war between the United States and China on the global economy amid growing geopolitical uncertainty in 2025. It reveals the features of modern globalization and its contradictory nature, outlining the transformation of global economic relations under the pressure of protectionism. China's response to U.S. trade restrictions is analyzed. The study presents assessments of the effects of tariffs on GDP, employment, and trade flows, and identifies the long-term consequences of trade conflicts. The necessity of international coordination to ensure economic stability under conditions of increasing political polarization is emphasized.

Keywords: globalization, trade war, USA, China, tariffs, economic consequences, uncertainty, global economy, international trade, supply chains

Відмінною рисою сучасного світу та одним із найвпливовіших факторів, що визначають напрям і особливості розвитку країн, є глобалізація. У тій чи іншій мірі вона охоплює всі рівні світової економіки: від міждержавних відносин до окремих сфер національних економік – фінансової, торговельної, технологічної, цифрової, соціальної. Особливості сучасних глобалізаційних процесів формуються під впливом технологічного прогресу: фінансіалізація, цифровізація, інформатизація, віртуалізація трансформують механізм причинно-наслідкових зв'язків в економічній системі, форми взаємовідносин між економічними агентами, швидкість перебігу економічних процесів та обміну інформацією, змінюють механізми створення вартості та організаційно-інституційну структуру економіки.

Попри загальний тренд глобальної уніфікації, специфічні риси окремих країн і соціально-економічних сфер суспільства зумовлюють нерівномірність їх розвитку, що призводить до наростання протиріч між країнами з різним ступенем глобалізації та відповідного посилення ризиків кризових процесів. Їх стримування потребує постійного перегляду регуляторного ландшафту й міжнародних угод, що, як правило, знаменує новий етап розвитку. Це дає підстави вважати суперечливість і асиметричність проявів глобалізації рушійною силою розвитку сучасного світу, яку неможливо ігнорувати, але можна використати. Адже технологічний прогрес і інноваційний розвиток країни залежать не лише від внутрішнього запасу знань і людського капіталу, а й від зовнішніх фінансових ресурсів.

Дуальний характер глобалізації традиційно використовувався через максимальне використання її позитивних наслідків і мінімізацію ризиків, що найкраще вдавалося розвиненим країнам. Менш розвинені країни більшою мірою піддавалися ризикам глобалізації, що зумовлювало їх прагнення до максимального прискорення темпів розвитку в періоди економічного піднесення та переходу до політики протекціонізму і деглобалізаційних настроїв у кризові періоди. Геополітичні події, такі як торговельні війни, значною мірою впливають на економіку різних країн.

Ключовою подією 2025 року, що породила невизначеність глобального світу, став прихід до влади адміністрації Дональда Трампа. Через деглобалізаційну спрямованість її політики загострилися ризики переформатування відносин між провідними країнами світу – США, ЄС, Китаєм. Силу фінансово-економічного резонансу від дискреційної

поведінки та заяв Д. Трампа можна описати термінологією квантової економіки. Ще під час першого президентського терміну Д. Трампа відбулися значні зміни у зовнішній політиці США у напрямі загострення позицій щодо глобальних конкурентів, насамперед Китаю та Європейського Союзу. США запровадили значні тарифи на китайські товари в рамках переорієнтації торгової політики на усунення торговельних дисбалансів і захист промисловості США.

Наприкінці 2017 року і на початку 2018 року фактично була ініційована торговельна війна проти Пекіна: тарифи на імпорт із Китаю були підвищені на 60 в.п. Це узгоджувалося із загальним підвищенням митних тарифів США на товари з усіх країн, за винятком Канади і Мексики, на 10 в.п. [1]. Наслідки торговельних санкцій вийшли за межі американо-китайських відносин, оскільки відсутність зацікавленості Трампа у збереженні тісних зв'язків з Європою призвела до їх переорієнтації багатьма країнами ЄС, які почали сприймати їх як потенційно менш сприятливі. У результаті відносини між ключовими гравцями у багатопольному світі загострилися. Високі тарифи збереглися і за адміністрації Байдена, крім того, був підвищений еквівалент середньої вартості (AVE) нетарифних заходів на 25% щодо імпорту з усіх партнерів, що також непропорційно впливає на товари з Китаю [2]. Слід зазначити, що у цей період економіка США прискорила історичне зростання зайнятості, заробітної плати та інвестицій [3]. «Економіка США увійшла у 2025 рік із серйозним імпульсом», – зазначає Бет Енн Бовіно, головний економіст Банку США. «2025 рік виглядає як ще один рік відносно здорового зростання, хоча він може бути не таким сильним, як попередні два роки». Економіка США за показником ВВП зростає на 2,9% у 2023 році та на 2,8% у 2024 році [4].

Відповідь Китаю на підвищення тарифів була нетрадиційною, але характерною для квантової економіки: для протидії впливу тарифів США на свій експорт Китай застосував багатовекторну торговельну стратегію в контексті ініціативи «Один пояс, один шлях», поставивши довгострокову мету одночасної підтримки економічного зростання та експортних можливостей, а саме:

- крім запровадження власних тарифів на американський експорт на суму 110 млрд дол., китайські експортери скоригували свої цінові стратегії у напрямі підвищення цін для підтримання вартості товарів на міжнародних ринках, що відображає багатогранність сучасного механізму впливу тарифів на динаміку експорту [5];
- порушення ланцюгів постачання стимулювало Китай до інновацій у менш вуглецевих секторах, що принесло несподівану екологічну вигоду;

- Китай зосередився на вдосконаленні власних внутрішніх ланцюгів постачання та зменшенні залежності від іноземних ресурсів, що може пом'якшити негативний вплив високих тарифів через підвищення конкурентоспроможності його експорту та збереження зайнятості [6];

- активізувалися інвестиції у високотехнологічні галузі, що потенційно може змінити глобальну конкуренцію й посилити світовий вплив, викликаючи занепокоєння щодо надмірної залежності від китайських інвестицій;

- розпочалася диверсифікація експортних ринків і пошук нових торговельних партнерств, що зменшувало залежність від ринку США; у результаті у 2018–2023 рр. частка китайського експорту до США скоротилася з 19% до 14% [8].

Чинні та оголошені адміністрацією Трампа тарифні заходи можуть знизити ВВП США на 0,65%. Це включає нові тарифи на товари з Китаю, чинні (частково) тарифи щодо Канади та Мексики, а також тарифи на імпорт сталі й алюмінію. Також враховані тарифи на товари ЄС у розмірі 25%, оголошені 26.02.2025 р., і тарифи на автомобілі та запчастини (запроваджені 2 квітня 2025 р.). Усі ці заходи можуть знизити повну зайнятість у США майже на 600 тис. осіб. Для порівняння, наслідки торговельної війни 2018–2019 рр. зі Китаєм знизили ВВП США на 0,25% і коштували близько 170 тис. робочих місць. За експертними оцінками [8], тарифи, підвищені у 2018–2019 рр., і ті, що залишалися чинними у наступні роки, еквівалентні додатковому податку в 300–600 дол. для середнього американського домогосподарства у 2023 році.

До позитивних наслідків можна віднести збільшення державних доходів від тарифів на 229–263 млрд дол. у 2025 році (та трохи більше в наступні роки за умови їх збереження). Однак ця сума все одно не перевищить однозначних відсотків від загальних бюджетних доходів.

Станом на завершення 2025 року торговельні відносини між США та Китаєм характеризуються стійкою напруженістю та збереженням політики жорсткого стратегічного стримування. Після перегляду тарифної політики у 2024 році Сполучені Штати не лише зберегли, а й посилили дію окремих мит на імпорт з Китаю за механізмом §301, включаючи суттєве підвищення тарифів на напівпровідники та окремі категорії високотехнологічного і портового обладнання [9]. Закінчення строку частини тарифних виключень у 2025 році додатково підсилює тиск на ключові напрямки китайського експорту. Паралельно було ініційоване нове розслідування виконання Китаєм зобов'язань за

угодою «Phase One», що може стати підґрунтям для розширення інструментів торговельного впливу.

Парадигма торговельно-економічної взаємодії двох країн дедалі більше переходить у площину технологічного протистояння. Сполучені Штати посилили експортний контроль на постачання високотехнологічної продукції, передусім у сфері напівпровідникового виробництва, що фактично унеможливує доступ китайських компаній до критичного обладнання та технологій. У відповідь Китай продовжує розвивати власні технологічні ланцюги і стимулювати внутрішні інновації, зберігаючи орієнтацію на довгострокову автономізацію стратегічних секторів [10].

Товарні потоки демонструють стійку тенденцію до переформатування: обсяги китайського експорту до США скорочуються двозначними темпами, тоді як країни Південно-Східної Азії та Мексика нарощують частку у поставках до американського ринку. У результаті частка Китаю в імпорті США знижується, що підтверджує структурну переорієнтацію ланцюгів постачання на принципах «China+1» та *friendshoring*. Водночас загальний торговельний дефіцит США залишається високим, однак його географічна структура змінюється.

Паралельно триває дипломатичний діалог високого рівня з метою запобігання подальшій ескалації, проте навіть за умов тактичної «розрядки» стратегічні бар'єри зберігаються. Вашингтон і Пекін демонструють готовність до адресних переговорів, зокрема щодо критичних мінералів і рідкоземельних металів, однак позиції сторін залишаються жорсткими. Консенсус серед експертного середовища полягає в тому, що світ увійшов у фазу «керованого роз'єднання» у високотехнологічних секторах – із селективним збереженням кооперації у менш критичних галузях.

Короткострокові наслідки для глобальної економіки проявляються через зростання волатильності на товарних і логістичних ринках, а також підвищення витрат у технологічних сегментах. Середньостроково очікується закріплення тенденцій до дублювання виробничих ланцюгів, зростання транзакційних витрат та формування «премії за геополітичну безпеку» у ціноутворенні. У глобальному вимірі це означає подальшу фрагментацію торговельної системи та формування нових регіональних центрів виробництва і логістики.

Загалом економічні наслідки таких торговельних війн є довгостроковими та багатовимірними, суттєво змінюючи ландшафт світової торгівлі та міжнародних відносин, підсилюючи торгіві й валютні ризики. Зокрема, доцільно виокремити такі можливі результати мінливості моделей світової торгівлі:

на ринках, де США та Китай стикаються з тарифними обмеженнями, інші країни підвищують свою конкурентоспроможність і отримують вигоду. Так, у Малайзії та В'єтнамі після 2018 року спостерігався приплив компаній, що прагнули перенести виробництво з Китаю, що посилює навантаження на місцеву інфраструктуру та ринки праці. А країни, значною мірою залежні від експорту до Китаю, як-от Австралія та Бразилія, зазнали спаду через зменшення китайського попиту;

погіршення відносин між США і Китаєм підвищило невизначеність позицій інших країн у торговельних переговорах;

високі тарифи стримують інновації та адаптивність, підриваючи довгострокову стійкість глобальних ланцюгів постачання [11];

трансформуються світові ланцюги постачання, особливо в галузях електрообладнання, металургії, виробництва електромобілів, де зростання витрат призвело до перерозподілу частки ринку від китайських виробників до виробників країн, що застосовують тарифи [12].

Для підтримки інновацій у багатьох країнах формується спільна конкурентна стратегія, що сприяє інноваціям через партнерство, а не протекційні заходи [11].

Список використаних джерел

1. Bouët A., Sall L., Yu Zheng. Trump 2.0 Tariffs: What Cost for the World Economy?. CEPPI, no. 49. October 2024. URL: https://www2.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2024/pb2024-49.pdf.

2. Singh S., Sisodiya S. US-China trade war. In *The China-US Trade War and South Asian Economies* Routledge, 2025. URL: <https://www.taylorfrancis.com>.

3. Midfa N. The U.S.-China Trade War: China's Challenge in Navigating U.S. Tariffs and Global Trade Tensions. TRENDS. 05 Feb 2025. URL: <https://trendsresearch.org/insight/the-u-s-china-trade-war-chinas-challenge-in-navigating-u-s-tariffs-and-global-trade-tensions/>

4. Is the Risk of a Recession Fading? U.S. Bank. March 28, 2025. URL: <https://www.usbank.com/investing/financial-perspectives/market-news/economic-recovery-status.html>

5. Fan H., Yao Amber Li, and Stephen R. Yeaple, Trade Liberalization, Quality, and Export Prices, *The Review of Economics and Statistics* 97, No. 5. 2015, retrieved January 14, 2025. URL: <https://direct.mit.edu/rest/article-abstract/97/5/1033/58278>.

6. Guo G., Hu D., Wang H., Zhang Z. Adapting to trade friction: The supply chain dynamics of Chinese suppliers. *China Economic Review* 87. October 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1043951X24001196>.
7. How Trump's Tariffs on Trade with Taiwan May Jeopardise the AI Industry in the US. Growing Role of Taiwan in GPUs Supplies to US Market and Potential Impact of the 32% Tariff Announced Against the Island. *TRENDS*. April 3, 2025. URL: <https://www.voronoiaapp.com/economy/Effects-of-Tariffs-on-US-Economy-Pile-Up-4350>.
8. Trump Tariffs: Tracking the Economic Impact of the Trump Trade War. *TAXFOUNDATION* 3.04.2025. URL: <https://taxfoundation.org/research/all/federal/trump-tariffs-trade-war/>
9. Office of the United States Trade Representative. USTR Initiates Section 301 Investigation of China's Implementation of the Phase One Agreement URL: <https://ustr.gov/about/policy-offices/press-office/press-releases/2025/october/ustr-initiates-section-301-investigation-chinas-implementation-phase-one-agreement>
10. Reuters. Looming Trump–Xi meeting revives hope for U.S.–China trade truce URL: <https://www.reuters.com/world/china/looming-trump-xi-meeting-revives-hope-us-china-trade-truce-2025-10-29/9>.
11. William A., Kouam F. Blocking or Embracing the Competition: Discussing the Trade War on the Electric Vehicle Industry from a Global Perspective, *Research Square*. 2024. January 14, 2024. URL: <https://www.researchsquare.com/article/rs-5508657/latest>.
12. Maggi G. The Role of Multilateral Institutions in International Trade Cooperation, *American Economic Review* 89, no. 1 1999. URL: www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.89.1.190.

**Олексій Бобровський, доктор філософії
з публічного управління та адміністрування**
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Херсон, Україна

НОВА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ: БАЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ І КРОКІВ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Анотація. Дослідження полягає в обґрунтуванні і наведені доказів необхідності доповнення положень і змісту існуючих в Україні політик – національної, галузевих, секторальних, місцевих і суб’єкто-об’єктних заходів побудови в Україні в повоєнний період нової економіки. Ключову роль у ній повинні відігравати інформаційно-комунікативні технології, нематеріальні активи і нові технології, пов’язані з еволюційними змінами загальносвітових і глобалізаційних процесів Індустрії-4 і Індустрії-5 та результатами їх впровадження.

Ключові слова: політика, держава, регіон, галузь, нова економіка, алгоритм дослідження, розробка, законодавчо-організаційне забезпечення

Oleksii Bobrovskyi, Ph.D. (Public Administration)
Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National Shipbuilding University
Kherson, Ukraine

THE NEW ECONOMY OF UKRAINE: A VISION OF THE CONCEPT AND STEPS IN ITS FORMATION

Abstract. The study is to substantiate and provide evidence of the need to supplement the provisions and content of existing policies in Ukraine – national, industry, sectoral, local and subject-object measures for building a new economy in Ukraine in the post-war period. A key role in it should be played by information and communication technologies, intangible assets and new technologies associated with evolutionary changes in global and globalization processes of Industry-4 and Industry-5 and the results of their implementation.

Keywords: politics, state, region, industry, new economy, research algorithm, development, legislative and organizational support

Вступ. В системах управління розвитком соціально-економічних, організаційних, правових технологічних та інших процесів діяльності суспільства, термін «політика» є одним з найпоширеніших і багатозначних. Політикою називають підпорядковану діяльність влади, керівників і суб'єктів господарювання, спрямовану на досягнення визначеної мети, формування і забезпечення суспільно-державного устрою і здійснення необхідних справ. Практично всі види існуючих політик законодавчо забезпечені, що визначає їх зміст і правовий статус.

Види політик можна розглядати за їхніми систематизаційними ознаками: ієрархічним рівнем управлінського впливу на економіку країни (державна, регіональна, муніципальна); функціями політики (зовнішня, внутрішня); сферами впливу на суспільну діяльність (науково-технічна, економічна, соціальна, національна, індустріальна, екологічна, культурна, безпекова та інші); напрямками і видами суспільної діяльності (промислова, енергетична, галузева, аграрна тощо); сферами й об'єктами реалізації; напрямками дій влади в межах економічної чи будь-якої політики та іншими ознаками [1, с. 8]. Кожна з них має власні цілі, мету, принципи, методологічні підходи, технології розробки, елементи й механізми, об'єкти і суб'єкти управління, які ідентифікують і трансформують зміст політик у стратегії, програми і плани розвитку країни. Методичні підходи до розроблення політик мають багато спільного, а пропоновані в них заходи сприяють формуванню системоутворювального трансформаційного характеру і позитивного впливу на розвиток суспільства.

Існуючі види політик мають відмінності напрямів, цілей і специфіки об'єктів діяльності, що впливає на ізолюваність їх розробки. В Україні на сучасному етапі необхідності побудови нової економіки усі види політик мають власні концепції. Частина політик, які розробляються для розвитку соціально-економічних процесів суспільства, чітко визначені за окремими сферами діяльності, інші формуються як складова частина внутрішньої політики держави або належить до поглиблення її змісту. У воєнний і повоєнний період головним вектором й інструментом відновлення України є «Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього» (далі – Україна – 2030) [2]. Підходи до її розробки і забезпечення реалізації є потужним фактором, пов'язаним з покращенням сучасного економічного стану та політичної ситуації в Україні. Ця стратегія сприяє визначенню і застосуванню внутрішніх чинників оновлення країни випереджального характеру в усіх сферах життєдіяльності і є гарантом розробки і реалізації інноваційних технологій інституційних перетворень. Однак існуючі

види політик системно не охоплюють питання відновлення країни одночасно з побудовою нової економіки, яка б відповідала рівню високорозвинутих країн. Це потребує ґрунтовних і якнайшвидших досліджень цієї проблеми.

Мета: формування системного уявлення про пріоритети необхідних дій щодо повоєнного відновлення ресурсів економіки України і перетворення її на економіку нового типу з урахуванням світових тенденцій і кроків інноваційного руху відповідно до впровадження проривних технологій для створення конкурентоспроможної держави в умовах світових тенденцій трансформаційних змін.

Виклад результатів дослідження. Попри те що розроблена національна економічна політика «Україна – 2030» була проголошена як амбітна візія України та дорожня карта її розвитку, досягнень у виконанні її заходів поки не спостерігається. Її чітко вмотивовані концепції і передумови здійснення поки не досягнуті.

Усі існуючі види політик розроблялись під впливом глобалізації міждержавної і внутрішньодержавної організації, вони мають риси універсальності і є складниками багатоаспектного аналітичного процесу, що характеризує розвиток економіки України останніх десятиліть у різних сферах, і вже недостатньо впливають на причини і наслідки багатьох явищ. Сьогодні ключовими чинниками розвитку суспільства стали інформаційно-комунікативні трансформації та нові комп'ютерні технології, які істотно змінюють характер суспільної діяльності, базуються на використанні нематеріальних активів, проникають у зміст, структуру, технології і механізми виробничих процесів і стають рушіями поліцентричного розвитку економіки.

Сьогодні розвиток суспільства у світовому просторі увійшов у нову епоху – час великих інноваційних можливостей Індустрії-4. Вона характеризується розробкою нових проривних технологій з використанням штучного інтелекту, хмарних сервісів, інтелектуальних платформ, трансдисциплінарної освіти, тісної взаємодії функціонування інноваційних галузей на базі нових програмних засобів. Значна кількість традиційних схем організації і виробництва продукції та послуг, а також інфраструктур, що їх обслуговують, стають непридатними. Постає проблема формування в країні нового укладу і його неперервного організаційного й технологічного обслуговування. В цих умовах відбудова економіки України не може зводитись тільки до відновлення зруйнованої інфраструктури виробничих систем, промислових об'єктів, енергоструктур, житла людей до їх довоєнного

стану. Вони повинні чітко спрямовуватись на побудову нової економіки.

Огляд широкого кола політик окремих сфер і галузей, розроблених і використовуваних у господарській системі України з метою пошуку можливостей подальшого удосконалення, показав, що процеси їх розробки подібні за цілями, структурою, методами, пропонуваними технологіями, процесами і формами взаємодії під час вирішення поставлених цільових завдань, зокрема державного рівня. Вони спрямовуються на різні сфери, галузі і види діяльності в територіальному і суб'єктному аспектах і разом зі змістом національної стратегії «Україна – 2030» скеровані на розв'язання проблем відновлення. Водночас при методичній спорідненості методів розробки політик і їх багатоаспектності усі політики залишаються розпорошеними і роз'єднаними, а головне – цілісно не спрямовуються на формування кроків нової економіки України і розбудови спільних перспектив та синергетичної взаємодії процесів територіального й місцевого функціонування.

Узагальненою метою політик усіх напрямів відновлення економіки повинно стати забезпечення передумов для побудови нової економіки, ліквідації наслідків втраченого, опанування нових проривних технологій і якомога більшої кількості сучасних видів суспільної діяльності. Початком необхідних дій побудови нової економіки майбутнього має стати бачення правильного вибору пріоритетних напрямів розвитку економічної системи країни, які повинні бути прийнятними для її подальшого системного удосконалення й оновлення. Це дозволить зрозуміти й уявити особливість вибору першочергових трансформаційних процесів об'єднуювальних суміжних галузей, які становитимуть головні магістралі економіки та її ключові складники.

Зміст побудови політики нової економіки повинен бути представлений сукупністю обґрунтованих ідей, концепцій і цілеспрямованих заходів у їх тісній взаємодії, включати план побудови інтегрованої економічної системи та управління нею. Їх необхідно розбудовувати для досягнення спільних перспектив розвитку суспільства майбутнього. В цьому державному документі повинні міститись обґрунтовані і прийнятні для країни інклюзивні заходи структурних і змістовних економічних зрушень і процесів побудови нової економіки.

Спрощенню процесу розробки політики щодо розробки політики нової економіки сприятиме нижченаведений алгоритм, з урахуванням ролі і місця політики в досягненні цілей розбудови економічної системи

України до рівня країн ЄС і розробки заходів для її руху в обраних напрямках.

У першому наближенні алгоритм дій може включати такі послідовні кроки:

- всебічний аналіз попереднього розвитку економіки країни з визначенням критичних чинників і наслідків реалізації стратегії і планів;

- облік й оцінювання наслідків руйнувань і визначення термінів їх усунення, розроблення фундаменту нової економіки;

- визначення тенденцій і змін економічних видів діяльності країни за роки незалежності в територіальному й галузевому аспектах та їх порівняння з тенденціями розвитку країн ЄС;

- визначення й обґрунтування появи нових галузей діяльності, які базуються на переважанні нових нематеріальних активів (знань, інтелекту) над матеріальними, вищому технологічному рівні, інформаційних комунікаціях, біо- і нанотехнологіях, здатних випускати продукцію і послуги високих світових стандартів;

- оцінювання і отримання доказів доцільності демонтажу застарілих технологій промисловості, її інфраструктури і галузей економіки, з межами їх заміни на комплексні цифрові інфраструктури, побудовані на принципах смартспеціалізації і використанні неосяжних ресурсних активів країни;

- визначення концепції і нових підходів до побудови в Україні нової економіки, нового технічного укладу, його організаційної структури і змісту політики нової економіки;

- вибір й обґрунтування напрямів структурної модернізації існуючої економіки;

- проєктування процесів нової економіки, починаючи від точкових процесів до їх комплексного спрямування;

- визначення умов, видів, напрямів і потенційних рис формування і застосування проривних технологій для створення національної продукції;

- визначення видів і змісту інституційної підтримки і взаємодії суб'єктів, які розробляють заходи політики, та їх виконавців;

- формування механізмів функціонального взаємозв'язку окремих видів політик розвитку галузей економіки з налагодження інноваційних процесів для використання прогресивних інтеграційних і трансформаційних змін у виробничих процесах соціально-економічних систем;

- забезпечення інституційної підтримки і взаємодії господарювання всіх складників економіки країни з політикою нової економіки;
- визначення стимуляторів розробки і реалізації перспективних рухів побудови нової економіки і поліцентричних моделей необхідних організаційних змін;
- конкретизація строків стратегування і планування заходів побудови нової економіки з визначенням їх перетину і спільної реалізації;
- розробка генерального проєкту вбудування (впровадження) заходів політики нової економіки в усі галузеві політики економічної системи країни;
- законодавче й нормативно-правове закріплення дотримання умов і заходів використання політики створення нової економіки та її спільних об'єднувальних складників з усіма іншими видами політик;
- чітке визначення відповідальних структур органів влади й особистостей за розробку і реалізацію політик.

Висновки. Узагальнюючи вищезазначене, слід підкреслити, що розробку політики нової економіки України слід розглядати як передумову формування всіх інших політик, як засіб об'єднання спільних зусиль, організаційно-нормативних, виробничих і соціально-економічних відносин, взаємодія яких спрямовується на досягнення цілей і конкурентних здатностей відродження України як економічно високорозвинутої держави. Політика нової економіки повинна стати ключовим трендом повоєнного відновлення, передувати розробці і бути засобом об'єднання всіх інших видів політик, спільної діяльності органів влади всіх рівнів і суб'єктів господарювання, по об'єднанню їх зусиль для створення нової економіки.

В системі управління державою, регіонами і територіальними громадами політика побудови нової економіки повинна являти собою поліцентричну модель організації діяльності влади, спрямовуватись на зрощування і поглиблення змісту процесів управління владою і здійснюваних суб'єктами господарювання, поглиблення територіальних мережевих галузевих та інших структур господарської діяльності і взаємодії економічних операційних процесів з процесами структури усіх видів діяльності на шляху відновлення.

Розробка політики нової економіки повинна об'єднувати і стосуватися всіх окремих територій, враховувати їх відмінності, особливості, власні інтереси і визначати їхню роль і значущість у розбудові нового державного устрою.

Список використаних джерел

1. Бобровська О. Ю., Корнієвський С. В. Політика комплексного економічного розвитку регіону: механізми формування і реалізації: монографія. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 240 с.

2. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього: Національний інститут стратегічних досліджень.
<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf>

Тетяна Боднарчук, к.е.н., доцент
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
Київ, Україна

ПОЛІТИКА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ У ПОВОЄННОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Визначено актуальність повоєнної розробки ефективної зовнішньоекономічної політики для України як малої відкритої економіки, яка прагне інтегруватися у європейський економічний простір, уникаючи при цьому ризику відтворення моделі екзогенної залежності. Обґрунтовано необхідність застосування концепції «адаптивного» протекціонізму, що передбачає гнучке, тимчасове й адресне поєднання заходів державної підтримки та активної інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

Ключові слова: економічна інтеграція, національна економіка, політика протекціонізму, «адаптивний» протекціонізм

**Tetiana Bodnarchuk, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
SO «Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine»,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kyiv, Ukraine

PROTECTIONIST POLICY IN THE POST-WAR DEVELOPMNET OF UKRAINE'S ECONOMY

Abstract. The relevance of developing an effective post-war foreign economic policy for Ukraine, as a small open economy striving for integration into the European economic area while avoiding the risk of reproducing a model of exogenous dependence, has been determined. The necessity of applying the concept of «adaptive» protectionism is substantiated. This concept involves a flexible, temporary, and targeted combination of state support measures and active integration into global value chains.

Keywords: economic integration, national economy, protectionist policy, «adaptive» protectionism

Сьогодні світ стоїть на порозі нового порядку, а система міжнародних економічних відносин зазнає значних трансформацій. Після десятиліть лібералізації дедалі більше країн повертаються до протекціонізму та економічного націоналізму, серед яких США, Китай, Японія, Південна Корея, ЄС тощо. Зростає економічна вага окремих інтеграційних об'єднань, наприклад, Африканської континентальної зони та країн БРІКС. Торговельні війни, санкції, регіональні конфлікти формують геополітичну турбулентність. За цих умов постає проблема для країн з малою відкритою економікою, якою є Україна, щодо ефективних інструментів зовнішньоекономічної політики, які здатні забезпечити економічну стабільність, захист стратегічних секторів та одночасно сприяти інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

Інтеграція залишається необхідною умовою для економічного розвитку, залучення інвестицій, технологій та інновацій. Водночас це ризик втрати частини економічного суверенітету та підвищення вразливості. Україна вийшла з одного спільного економічного простору – советського, який сформував екзогенну залежність її економіки. Сьогодні країна прагне інтегруватися в інший економічний простір – європейський. Знову ж таки, у контексті ризику відтворення подібної моделі залежності, особливо в умовах збереження елементів советської економічної спадщини, постає питання вибору між протекціонізмом та політикою вільної торгівлі.

Як свідчить досвід багатьох країн, зокрема Західної Європи, у повоєнний період державний протекціонізм набуває особливої важливості як інструмент захисту внутрішніх виробників, стимулювання модернізації економіки та збереження робочих місць у стратегічних секторах. Він дозволить країні контролювати процеси відновлення після війни, спрямовувати ресурси на розвиток критично важливих галузей (переробна промисловість, сільське господарство, енергетика, оборонна галузь), а також уникати надмірної залежності від зовнішніх ринків та іноземного капіталу. У той же час, використання протекціонізму створює численні ризики для національної економіки, серед яких високий рівень неефективності та корупції в державному секторі, втрата інвестиційної привабливості, можлива ізоляція від глобальних ринків тощо [1].

Таким чином, актуальним є поєднання заходів державної підтримки з активною інтеграцією у глобальні ланцюги доданої вартості, залученням інвестицій і технологій, що загалом відповідає характеру свого роду «адаптивного» протекціонізму, який має бути гнучким, тимчасовим й адресним. Сьогодні торговельний протекціонізм у його класичній формі є неможливий і малоефективний через

глобальну взаємозалежність, глибоку інтеграцію країн у світові ланцюги доданої вартості та міжнародні зобов'язання. С. Маріотті акцентує увагу на появі нового «глобального протекціонізму», який відрізняється від традиційного охопленням крім торговельної діяльності інших секторів економіки (рух капіталу, ПШ, міграція), застосуванням як класичних (тарифи, квоти, нетарифні бар'єри), так і новітніх інструментів (промислова політика, створення національних лідерів, субсидії), посиленням тиску не з боку держави, а з боку місцевих виробників, асоціацій споживачів, профспілок тощо [2, С. 12–13].

У глобальному контексті сучасний протекціонізм набуває більш комплексного і гнучкого характеру, адже країни намагаються одночасно захищати національних виробників і залишатися конкурентоспроможними на світових ринках. Вчені-економісти стверджують, що державна політика підтримки має розроблятися відповідно до підходу «виграш-виграш» (а не «виграш-програш»), враховувати спільну конкурентну синергію та тісну економічну взаємозалежність країн [2, с. 25]. Це дозволяє уникати ризиків ізоляціонізму й автаркізму, одночасно зміцнюючи національні сектори та забезпечуючи стійке економічне зростання.

Сьогодні Україна є активним суб'єктом міжнародних економічних відносин. Національна економіка має значні перспективи щодо ендogenous зростання. З одного боку, це передбачає подальшу інтеграцію з США, ЄС та іншими країнами світу на засадах рівноправного партнерства. З іншого боку, це вимагає зміцнення правових інститутів, технічну модернізацію, розвиток переробної й високотехнологічної галузей, освіти й науки, креативних індустрій, стартапів. Уже зараз і в умовах повоєнної відбудови державна політика підтримка є рівнозначна економічній стабільності та добробуту. Основними інструментами державного «адаптивного» протекціонізму мають стати індустріальні парки, державні замовлення, дешеві кредити, податкові стимули, експортне фінансування, обмеження вивозу сировини, субсидії для стратегічних галузей (оборона, енергетика) [3]. Вчені-економісти наголошують й на більш радикальних інструментах, серед яких такі: контроль цін на товари першої необхідності (їжа, пальне, ліки), націоналізація стратегічних галузей (енергетика, транспорт, комунікації), ратифікація критичних ресурсів, обмеження щодо експорту критичних товарів (зерно, метал, продукція хімічної промисловості) [1].

«Адаптивний» протекціонізм в українських реаліях є не відмовою від глобальної інтеграції, а скоріше стратегічною паузою чи

інструментом якісної трансформації національної економіки. Він виступає гнучким механізмом усунення історично сформованих структурних дисбалансів та захисту критично важливих секторів економічної відбудови й модернізації.

Висновки. Таким чином, в умовах глобальної турбулентності та внутрішньої кризи Україна як мала відкрита економіка потребує ефективної зовнішньоекономічної політики. Як традиційний протекціонізм, так і політика вільної торгівлі приховують низку загроз і суперечливостей, тому у контексті повоєнного відновлення оптимальним рішенням може стати впровадження «адаптивного» протекціонізму – гнучкого, тимчасового й адресного. Таким механізм передбачає поєднання помірної державної підтримки з активною інтеграцією до світового економічного простору.

Список використаних джерел

1. Соболев Д. Державний протекціонізм VS вільний ринок: що зараз обрати Україні? *Бізнес Цензор*. 2025. 9 квітня. URL : <https://censor.net/biz/columns/3545771/protektionsionizm-chy-vilnyiy-rynok-scho-korysnishe-dlya-ukrayiny>.
2. Маріотті С. Застереження російсько-української війни: уникнути майбутнього, яке перегукується з минулим. *Економіка та прогнозування*. 2022. №3. С. 7–32. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.007>.
3. Кисилевський Д. Урок протекціонізму для України від Джо Байдена. *Українська правда*. 2023. 23 січня. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/01/23/696267/>.

**Артур Гарагуля, доктор філософії з
публічного управління та адміністрування**
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Херсон, Україна

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядається безпекова політика як ключовий елемент економічного відновлення України в умовах післявоєнного розвитку. Визначено взаємозалежність між рівнем національної безпеки, стабільністю державних інституцій і відновленням економіки. Обґрунтовано необхідність формування інтегрованої системи безпекових та економічних заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості, захист критичної інфраструктури та стійкість суспільно-економічних процесів.

Ключові слова: безпекова політика, економічна безпека, повоєнне відновлення, національна економіка, інвестиції

**Arthur Harahulia, Ph.D. (Public Management and
Administration)**

Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National Shipbuilding University
Kherson, Ukraine

SECURITY POLICY AS A COMPONENT OF THE ECONOMIC POLICY OF UKRAINE'S POST-WAR RECOVERY

Abstract. The paper examines security policy as a key element of Ukraine's post-war economic recovery. It highlights the interdependence between national security, institutional stability, and economic revitalization. The author substantiates the need to establish an integrated system of security and economic measures aimed at enhancing investment attractiveness, protecting critical infrastructure, and ensuring the resilience of socio-economic processes.

Keywords: security policy, economic security, post-war recovery, national economy, investments

Вступ. Після завершення активної фази війни Україна стикається з багатомірним завданням – забезпечити відновлення економіки в умовах постійних безпекових ризиків. Відбудова не може бути успішною без розроблення дієвої безпекової політики, яка гарантуватиме стабільність, прогнозованість і захищеність соціально-економічних процесів [1; 4; 5].

Формулювання мети. Метою дослідження є обґрунтування ролі безпекової політики як складової економічної політики України в період повоєнного відновлення та визначення її ключових пріоритетів і напрямів реалізації.

Виклад результатів дослідження. Безпекова політика в сучасних умовах має розглядатися як системна діяльність держави, спрямована на забезпечення економічної стійкості, захисту національних інтересів і створення умов для сталого розвитку. До ключових напрямів інтеграції безпекових і економічних стратегій належать [1; 2; 3]:

1. Зміцнення інституційної спроможності держави.
2. Розвиток оборонно-промислового комплексу.
3. Захист критичної інфраструктури.
4. Інвестиційна безпека.
5. Економічна децентралізація.

Важливим аспектом є створення національної системи економічної безпеки, що поєднає військову, інформаційну, енергетичну та продовольчу безпеку. Її основою має стати стратегічне планування, аналіз загроз та оцінка потенціалу регіонів.

Висновки. Безпекова політика повинна розглядатися не як окремий елемент державного управління, а як фундаментальна складова економічної стратегії України. Інтеграція безпекових аспектів у систему економічного планування є передумовою стійкого розвитку, залучення інвестицій та відновлення конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України №392/2020 від 14.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

3. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2023 році: Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до

Верховної Ради України. Київ: НІСД, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitychna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya-1> (дата звернення: 05.11.2025).

4. World Bank. Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. Washington, DC: World Bank Group, 2023.

5. OECD. Building Resilient Economies in Post-War Contexts: Lessons for Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2024.

Олена Година
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Херсон, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено роль інвестиційної політики у процесах повоєнного економічного відродження України. Обґрунтовано, що після масштабних руйнувань війни пріоритетним завданням держави є формування сприятливого інвестиційного клімату, здатного залучити внутрішні та зовнішні ресурси для відбудови економіки, модернізації інфраструктури та структурної трансформації галузей. Розглянуто сучасні тенденції міжнародної допомоги та участі приватного капіталу у фінансуванні реконструкційних проєктів, визначено роль інституцій розвитку (ЄБРР, Світовий банк, МФК, ЄІБ) у фінансовому забезпеченні реформ. Запропоновано напрями удосконалення інвестиційної політики України на основі принципів прозорості, державно-приватного партнерства, фіскальної стабільності та цифровізації інвестиційних процесів.

Ключові слова: інвестиційна політика, повоєнне відновлення, економічне відродження, міжнародна допомога, державне регулювання, інвестиційний клімат, Україна

Olena Godyna
Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National Shipbuilding University
Kherson, Ukraine

INVESTMENT POLICY IN THE SYSTEM OF POST-WAR ECONOMIC REVIVAL OF UKRAINE

Abstract. The role of investment policy in the processes of post-war economic revival of Ukraine is studied. It is substantiated that after the large-scale destruction of the war, the priority task of the state is to form a favorable investment climate capable of attracting internal and external resources for economic reconstruction, infrastructure modernization and structural transformation of industries. Modern trends in international assistance and private capital participation in financing reconstruction projects are

considered, and the role of development institutions (EBRD, World Bank, IFC, EIB) in financial support of reforms is determined. Directions for improving Ukraine's investment policy are proposed based on the principles of transparency, public-private partnership, fiscal stability and digitalization of investment processes.

Keywords: investment policy, post-war recovery, economic revival, international aid, state regulation, investment climate, Ukraine

Вступ. Війна, спричинена російською агресією, призвела до масштабних руйнувань промислової, транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури України. За оцінками Світового банку та Європейської комісії, станом на початок 2025 року загальні збитки перевищують 486 млрд дол. США [1]. Повноцінне економічне відродження країни вимагає залучення довгострокових інвестицій – як з боку держави, так і міжнародних партнерів.

Формулювання мети. Метою дослідження є обґрунтування перспективних напрямів формування ефективної інвестиційної політики України в системі повоєнного економічного відродження, визначення її ролі у відновленні виробничого потенціалу, модернізації інфраструктури та забезпеченні сталого економічного зростання.

Виклад результатів дослідження. Інвестиційна політика стає ключовим інструментом реалізації стратегії відновлення, формування нової виробничої бази, впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності економіки. Її ефективність залежить від поєднання внутрішніх реформ, довіри інвесторів, прозорого регулювання та синергії державних і приватних ресурсів.

Інвестиційна політика – це система державних рішень, спрямованих на стимулювання, регулювання та захист інвестиційної діяльності з метою забезпечення сталого економічного розвитку [2]. У контексті повоєнної економіки вона має виконувати подвійну функцію: реставраційну – відбудову пошкоджених активів і критичної інфраструктури; модернізаційну – створення структурно нової, енергоефективної та інноваційної економіки.

У постконфліктних країнах (Хорватія, Боснія і Герцеговина, Ірак) визначальними чинниками успіху інвестиційної політики були: макроекономічна стабільність, інституційна довіра, гарантії прав власності, фіскальна прозорість і наявність агентств відновлення, що координують зовнішні потоки капіталу [3].

Україна, як держава-кандидат у ЄС, має можливість синхронізувати свої інвестиційні інструменти з європейськими

практиками сталого фінансування (EU Sustainable Finance Taxonomy, Green Deal Investment Plan).

За даними Державної служби статистики України, капітальні інвестиції в Україні у 2024 р. зросли на 28,3 % у порівнянні з 2023 р., проте їхній обсяг залишається на 40 % нижчим від довоєнного рівня [4]. Найбільші вкладення спрямовано у:

- будівництво та інфраструктуру (34 %),
- сільське господарство (16 %),
- енергетику та переробну промисловість (12 %),
- інформаційні технології (8 %).

Основними джерелами виступають державні програми, міжнародна фінансова допомога, кредити МФО, донорські фонди та приватний бізнес. Станом на 2025 р. частка міжнародних фінансових ресурсів перевищує 45 % від загального обсягу інвестицій [5].

Ключові донори – Європейський Союз, ЄБРР, Світовий банк, USAID, уряди Японії, Канади, Німеччини та скандинавських країн. Програми «Ukraine Facility», «Rebuild Ukraine», «InvestEU», «EU4Business» забезпечують грантово-кредитну підтримку відновлення.

В Україні діють Національна рада з відновлення, Агентство з відновлення та розвитку інфраструктури, а також UkraineInvest – офіційна установа із залучення інвестицій. У 2024 р. уряд презентував Дорожню карту інвестиційної політики до 2030 року, що передбачає цифровізацію процесів, дерегуляцію та створення індустріальних парків [6].

До основних заходів належать:

- податкові пільги для інвесторів у пріоритетні галузі (енергетика, логістика, агро-переробка);
- державно-приватне партнерство (ДПП) для реалізації проєктів реконструкції;
- створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) у регіонах, що зазнали найбільших руйнувань;
- державні гарантії та страхування інвестицій через механізми MIGA та DFC [7].

Інвестиційна політика має орієнтуватися на довіру міжнародних партнерів через прозорі механізми звітності, стандарти ESG, а також підготовку якісних проєктних пропозицій. Пріоритет – «зелені» інвестиції, енергоєфективні технології, цифрові рішення, локалізація виробництва (таблиця 1).

Важливу роль відіграють банківський сектор, страхові фонди, пенсійні накопичення, фондовий ринок і діаспорні облигації (Ukraine

Diaspora Bonds). За прикладом Ізраїлю, такі інструменти здатні мобілізувати значні внутрішні ресурси для реконструкції.

Таблиця 1

Пріоритетні напрями інвестування у відновлювальний період

Напрямок	Ключові цілі	Потенційні джерела фінансування
Інфраструктура	Відновлення доріг, мостів, залізниць, портів	ЄБРР, ЄІВ, державний бюджет, приватні концесії
Енергетика	Модернізація енергосистем, відновлена енергетика	Світовий банк, USAID, приватні інвестори
Аграрний сектор	Відновлення переробки, біоенергетика	Програма FAO, DFC, агрохолдинги
Високі технології	IT, безпекові технології, стартапи	Horizon Europe, фонди венчурного капіталу
Житлове будівництво	Масова реконструкція міст	Програми Rebuild Ukraine, держгарантії

Основні бар'єри, які уповільнюють інвестиційну активність в Україні:

- воєнні ризики та невизначеність безпекової ситуації;
- дефіцит внутрішнього капіталу та високі ставки кредитування;
- бюрократичні процедури й корупційні ризики;
- недостатній розвиток судової системи та механізмів захисту прав інвесторів;
- нестача кваліфікованих кадрів у регіонах відновлення.

Подолання цих бар'єрів потребує системних реформ у сфері верховенства права, судочинства, дерегуляції, податкової стабільності та захисту інвестицій [8].

Перспективні підходи до вдосконалення інвестиційної політики:

1. Інституційна модернізація – створення Національного фонду інвестицій у відновлення України як єдиного оператора координації зовнішніх ресурсів.

2. Зелене інвестування – стимулювання «чистих» технологій через податкові пільги, гранти ЄС, вуглецеві кредити.

3. Цифровізація процедур – впровадження «єдиного вікна» для реєстрації інвестиційних проєктів (Invest Portal).

4. Гарантування безпеки капіталу – страхування воєнних ризиків через MIGA, DFC, Export Credit Agencies.

5. Регіональна диверсифікація – створення кластерів розвитку у Західній та Центральній Україні з подальшим масштабуванням.

Висновки. Інвестиційна політика у системі повоєнного економічного відродження України має стати стрижнем нової

економічної моделі, зорієнтованої на сталий розвиток, інновації та європейську інтеграцію. Вона повинна поєднувати внутрішні джерела фінансування з міжнародною підтримкою, бути прозорою, прогнозованою та інтегрованою у стратегію державного управління.

Україна має потенціал стати центром зеленої реконструкції Східної Європи, якщо інвестиційна політика забезпечить рівновагу між швидкістю відновлення, ефективністю капіталу та довгостроковою економічною безпекою.

Список використаних джерел

1. World Bank, European Commission, Government of Ukraine. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2025. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/> (дата звернення: 05.10.2025).

2. Долішній М. І. Регіональна політика та механізми її реалізації. Київ: Наукова думка, 2020. 352 с.

3. OECD. Rebuilding after war: Post-conflict investment and governance lessons. Paris, 2021. URL: <https://www.oecd.org/ukraine> (дата звернення: 12.10.2025).

4. Державна служба статистики України. Капітальні інвестиції за 2020–2024 рр. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 13.10.2025).

5. Міністерство економіки України. Звіт про залучення інвестицій у 2024 році. Київ, 2025. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 11.10.2025).

6. UkraineInvest. Investment Policy Roadmap 2030. Київ, 2024. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2025).

7. IFC & MIGA. Investment Guarantees and Private Sector Support for Ukraine. Washington, 2024. URL: <https://www.ifc.org> (дата звернення: 12.10.2025).

8. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2024–2025: Investing in Resilience. London, 2025. URL: <https://www.ebrd.com/publications> (дата звернення: 15.10.2025).

9. USAID. Private Sector Engagement Strategy for Ukraine Recovery. Washington, 2024. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine> (дата звернення: 04.10.2025).

10. UNDP. Financing the Recovery: Sustainable Investment Framework for Ukraine. New York, 2025. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (дата звернення: 05.10.2025).

Олексій Година
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Херсон, Україна

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто роль публічно-приватного партнерства (ППП) як ключового інструменту реалізації економічної політики повоєнного відновлення України. Проаналізовано сучасний стан законодавчої бази, практику залучення приватного капіталу до реалізації державних проєктів, визначено бар'єри розвитку PPP у воєнних і поствоєнних умовах. Обґрунтовано, що ефективна система партнерства між державою та бізнесом забезпечує не лише мобілізацію інвестиційних ресурсів, а й підвищення ефективності управління, технологічне оновлення економіки та зменшення фіскального навантаження на державний бюджет. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів PPP, включно з інституційними реформами, гарантійними інструментами та цифровізацією процедур.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство, повоєнне відновлення, економічна політика, інвестиції, інституції розвитку, інфраструктура, державне управління

Oleksii Godyna
Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National Shipbuilding University
Kherson, Ukraine

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A TOOL FOR IMPLEMENTING THE ECONOMIC POLICY OF UKRAINE'S POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. The role of public-private partnership (PPP) as a key tool for implementing the economic policy of Ukraine's post-war reconstruction is considered. The current state of the legislative framework, the practice of attracting private capital to implement state projects are analyzed, and barriers to the development of PPP in war and post-war conditions are identified. It is substantiated that an effective system of partnership between

the state and business ensures not only the mobilization of investment resources, but also increased management efficiency, technological renewal of the economy, and a reduction in the fiscal burden on the state budget. Directions for improving PPP mechanisms are proposed, including institutional reforms, guarantee instruments and digitalization of procedures.

Keywords: public-private partnership, post-war reconstruction, economic policy, investments, development institutions, infrastructure, public administration

Вступ. Повномасштабна війна, розв'язана Росією, призвела до значного скорочення економічної активності, руйнування інфраструктури та втрати частини промислового потенціалу України. За оцінками Світового банку та Європейської комісії, потреби у відновленні перевищують 486 млрд дол. США станом на початок 2025 року [1]. У цих умовах держава потребує ефективних механізмів залучення приватного сектору до реалізації програм реконструкції, модернізації та розвитку.

Формулювання мети. Метою дослідження є обґрунтування напрямів використання механізмів публічно-приватного партнерства як ефективного інструменту реалізації економічної політики повоєнного відновлення України.

Виклад результатів дослідження. Публічно-приватне партнерство (ППП) є одним із найрезультативніших інструментів економічної політики, який дозволяє забезпечити баланс між інтересами держави й бізнесу, підвищити ефективність інвестиційних процесів і створити додану вартість у відновлюваних секторах економіки.

Публічно-приватне партнерство розглядається у науковій літературі як форма інституціоналізованої співпраці держави та приватного сектору, спрямована на спільну реалізацію проєктів суспільного значення з розподілом ризиків, витрат і вигод між сторонами [2; 3].

Основними принципами PPP є: довгостроковість взаємодії, розподіл ризиків відповідно до компетенцій, взаємна вигода, транспарентність і підзвітність, орієнтація на результат і суспільну цінність.

Для України PPP набуває особливої ваги у контексті післявоєнного відновлення, адже держава не має достатнього бюджету для фінансування масштабних проєктів, а приватний сектор може забезпечити ресурси, технології та управлінські компетенції.

Основа правового регулювання PPP становить Закон України «Про публічно-приватне партнерство» (№ 2404-VI від 01.07.2010, зі

змінами), а також Закон України «Про концесію» (№ 155-IX від 03.10.2019 р.). У 2024 році ухвалено Стратегію розвитку ППП до 2030 року, що узгоджується з європейськими стандартами управління інвестиційними проєктами [4].

Координацію державної політики у сфері ППП здійснюють:

- Міністерство економіки України;
- Агентство з відновлення та розвитку інфраструктури;
- UkraineInvest (залучення інвесторів та супровід проєктів).

Станом на 2025 рік в Україні реалізується понад 180 ППП-проєктів у галузях транспорту, енергетики, водопостачання, медицини, освіти, поводження з відходами [5].

Публічно-приватне партнерство виступає інструментом реалізації економічної політики держави, спрямованої на структурну модернізацію та підвищення ефективності використання ресурсів (таблиця 1). У контексті відбудови України ППП дозволяє:

- залучати приватні кошти до державних програм реконструкції;
- зменшувати фіскальне навантаження на бюджет;
- підвищувати якість державних послуг;
- сприяти розвитку місцевих економік через мультиплікативний ефект інвестицій.

Таблиця 1

Пріоритетні напрями реалізації ППП

Галузь	Приклади можливих ППП-проєктів	Потенційні партнери
Інфраструктура	Будівництво доріг, мостів, портів, аеропортів	ЄБРР, ЄІБ, приватні оператори
Енергетика	Відновлювані джерела енергії, модернізація ТЕС	DFC, USAID, місцеві енергокомпанії
Охорона здоров'я	Реконструкція лікарень, медичне обладнання	Philips, Siemens Healthineers
Житлово-комунальне господарство	Системи водопостачання, утилізація відходів	Veolia, Suez
Освіта	Кампуси, інкубатори інновацій	приватні фонди, університети, громади

Світова практика демонструє, що ППП є універсальним механізмом залучення інвестицій у постконфліктних країнах. Хорватія використала концесійні угоди для модернізації портів та енергетики після війни 1990-х років. Польща реалізувала програму інфраструктурних ППП для розвитку транспортних коридорів під час інтеграції до ЄС [6]. Косово створило «Public-Private Infrastructure Fund», який координував донорські й приватні кошти під контролем держави.

Для України ці моделі важливі, адже вони показують, що залучення приватного капіталу під державні гарантії дозволяє скоротити терміни відбудови та підвищити ефективність управління ресурсами.

Основні перешкоди ефективного розвитку ППП: недостатня інституційна спроможність державних органів; недосконала система оцінки ризиків і розподілу відповідальності між партнерами; нестача довгострокових фінансових інструментів (наприклад, страхування політичних ризиків, довгі кредити); низький рівень довіри приватних інвесторів; повільна судова реформа та проблеми із захистом прав власності [7].

Вирішення цих проблем можливе через вдосконалення законодавства, запровадження цифрових платформ управління ППП та активне залучення міжнародних фінансових організацій.

Пропозиції щодо вдосконалення механізмів ППП у повоєнний період:

1. Інституційне зміцнення системи управління ППП – створення єдиного Національного центру ППП і концесій при Міністерстві економіки для координації всіх проєктів.

2. Цифровізація процесів – запровадження електронного порталу «PPP Ukraine» для онлайн-подачі, оцінки та моніторингу проєктів.

3. Фінансові гарантії та страхування ризиків – використання механізмів Міжнародного агентства з гарантування інвестицій (MIGA) та фонду DFC.

4. Місцеві ППП – активізація проєктів у громадах із застосуванням муніципальних облігацій.

5. Навчання державних службовців – створення освітніх програм із розроблення, оцінки й управління ППП для посадовців та представників бізнесу.

Висновки. Публічно-приватне партнерство є фундаментальним механізмом реалізації економічної політики повоєнного відновлення України. Воно дозволяє об'єднати фінансові, технологічні та управлінські ресурси держави й приватного сектору, забезпечити прозоре використання коштів і підвищити ефективність реалізації відбудовних програм.

Формування сучасної системи ППП має ґрунтуватися на таких принципах: інституційна сталість, фінансова прозорість, цифрова відкритість, справедливий розподіл ризиків та довгострокова довіра. Саме за таких умов ППП стане дієвим інструментом відновлення економіки та інтеграції України в європейський інвестиційний простір.

Список використаних джерел

1. World Bank, European Commission, Government of Ukraine. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2025. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/> (дата звернення: 12.10.2025).
2. Osborne S. The New Public Governance: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance. Routledge, 2010. 432 p.
3. Hodge G., Greve C. Public–Private Partnerships: Policy and Governance Challenges Facing Partnership Arrangements in the Public Sector. *Public Administration Review*, 2017, Vol. 77(3), pp. 475–487.
4. Міністерство економіки України. Стратегія розвитку публічно-приватного партнерства до 2030 року. Київ, 2024. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2025).
5. UkraineInvest. Public–Private Partnership Project Portfolio 2025. Київ, 2025. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2025).
6. OECD. Policy Framework for Investment: Public–Private Partnerships for Infrastructure. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/investment/ppp> (дата звернення: 05.10.2025).
7. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2024–2025: Investing in Resilience. London, 2025. URL: <https://www.ebrd.com/publications> (дата звернення: 13.10.2025).
8. UNDP. Public–Private Partnerships for Sustainable Recovery: Lessons from Post-Conflict Countries. New York, 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (дата звернення: 05.10.2025).
9. IFC. Mobilizing Private Sector for Ukraine Reconstruction. Washington, 2024. URL: <https://www.ifc.org> (дата звернення: 11.10.2025).
10. USAID. Private Sector Engagement and PPP Models for Ukraine Recovery. Washington, 2025. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine> (дата звернення: 12.10.2025).

Назар Горін, к.е.н.
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»
Київ, Україна

ДОВГОСТРОКОВІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЄС ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЮ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто довгострокові виклики розвитку Європейського Союзу, які формувалися внаслідок історичних компромісів між національним суверенітетом та інтеграційними прагненнями, а також їхній вплив на процес євроінтеграції України. Проаналізовано структурні та інституційні слабкості ЄС. Особливу увагу приділено концепції «Resilience 2.0» як новій парадигмі стійкості ЄС, питанням фіскальної координації, конкурентної політики та викликам інтеграції України в умовах геополітичної трансформації. Доведено, що вступ України до ЄС є не лише економічним, а й стратегічно-політичним рішенням, яке визначить майбутню конфігурацію європейської безпеки та інституційної згуртованості.

Ключові слова: ЄС, розвиток, реформи, інтеграція, Україна

Nazar Gorin, Ph.D. (Economics)
SO «Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine»
Kyiv, Ukraine

LONG-TERM DEVELOPMENT CHALLENGES OF THE EU AND THEIR IMPACT ON UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

. The paper examines the long-term development challenges of the European Union that have emerged as a result of historical compromises between national sovereignty and integration ambitions, as well as their impact on Ukraine's European integration process. It analyzes the structural and institutional weaknesses of the EU. Particular attention is devoted to the concept of «Resilience 2.0» as a new paradigm of EU stability, issues of fiscal coordination, competition policy, and the challenges of Ukraine's integration under conditions of geopolitical transformation. The study argues that Ukraine's accession to the EU is not merely an economic but a strategic and political decision that will determine the future configuration of European security and institutional cohesion.

Keywords: EU, development, reforms, integration, Ukraine

Вступ. З часу свого створення Європейський Союз (ЄС) еволюціонував від вугільно-сталевої спільноти до складної політико-економічної системи, яка постійно адаптується до динамічних глобальних умов. Проте цей розвиток супроводжувався структурними протиріччями, які з часом перетворилися на системні вразливості, особливо під впливом послідовних криз. Аналіз довгострокових викликів, починаючи від фундаментальних компромісів між суверенітетом та інтеграцією до новітніх геополітичних та інституційних потрясінь, має вирішальне значення для розуміння траєкторії розвитку ЄС та його спроможності інтегрувати нових членів, зокрема Україну.

Метою роботи є аналіз довгострокових структурних, інституційних і геополітичних викликів, що впливають на траєкторію розвитку ЄС, та оцінка їхнього значення для процесу європейської інтеграції України в умовах трансформації безпекової архітектури Європи.

Історичні та структурні недоліки: генезис суперечностей ЄС

Фундаментальні виклики ЄС були закладені ще на етапі його формування, коли інституційний дизайн мав збалансувати прагнення до єдності з непорушністю національного суверенітету. Ці структурні компроміси визначили спроможність ЄС реагувати на пізніші системні шоки.

Інституційна структура ЄС – це складна, багаторівнева система, яка була побудована на припущенні, що економічна взаємозалежність неминуче призведе до політичної згуртованості. Проте в цій конструкції було збережено високий рівень національного суверенітету, особливо в ключових сферах, що призвело до хронічної слабкості у здатності ухвалювати колективні рішення. Система, розроблена для поступової інтеграції в мирний час, покладалася на культуру консенсусу, що робило її повільною у реагуванні на швидкі, динамічні та уніфіковані політичні відповіді, необхідні для вирішення глобальних викликів (екологічних, соціальних, технологічних, геополітичних). Ця інституційна модель, заснована на «м'якій силі», яка має слугувати моделлю для нових форм управління, за своєю суттю відставала від складності та швидкості змін у світі. З часом це створило системну вразливість, яка стала очевидною під час фінансової кризи 2008 р. та подальших геополітичних зрушень.

Ранні політики ЄС, такі як Спільна аграрна політика (САП), демонстрували масивну фінансову відданість політичному узгодженню та регіональній підтримці. Уже в 2010 р. було визнано необхідність узгодження всіх відповідних політичних доменів, включаючи реформу

аграрної системи, для досягнення сталості. Проте САП, хоч і забезпечила продовольчу безпеку та регіональну стабільність, створила глибокі, галузеві залежності та протекціонізм, який пізніше перетворився на значні внутрішні економічні та політичні суперечності. Ці суперечності створюють жорсткий опір під час будь-яких подальших розширень, особливо з такими потужними сільськогосподарськими гравцями, як Україна.

Навіть до великих системних криз ЄС усвідомлював зростаючу потребу в здатності передбачати зміни та адаптуватися до нових ситуацій. Однак впровадження політики та інституційні реформи, необхідні для зміцнення системної стійкості, значно відставали від концептуального розуміння, що посилювало наслідки криз, коли вони врешті-решт настали.

Інституційний стрес та економічна дивергенція

Період після 2010 р. став часом послідовних шоків, які розкрили та посилили структурні недоліки ЄС, перетворивши номінальні відмінності між державами-членами на реальну, відчутну дивергенцію. Глобальна фінансова криза 2008–2009 рр. переросла у європейську кризу суверенного боргу, яка тривала до 2013 р., залишивши глибокі й тривалі економічні та соціальні наслідки. Основна причина макроекономічних дисбалансів – нерівномірний прогрес у реалізації життєво важливих структурних та інституційних реформ в ЄС – не була достатньою мірою вирішена після кризи. Інституційні та політичні інновації на рівні ЄС, які виникли внаслідок кризи 2008–2013 рр., перетворили номінальну макроекономічну дивергенцію на реальну дивергенцію між державами-членами, що охопила не лише економічні та фінансові, а й соціальні та інституційні аспекти. Механізми врегулювання криз ЄС були реактивними та частковими, спрямованими на захист безпосередньої структури ринку, а не на проведення глибоких, необхідних структурних реформ. Ця інституційна інерція законсервувала економічну нерівність і фрагментацію, що призвело до того, що ЄС увійшов у наступні кризи, як-от пандемія COVID-19, обтяжений накопиченими інституційними проблемами.

Високий рівень державного боргу став критичним питанням. До 2021 р. співвідношення державного боргу до ВВП досягло 99% для Єврозони, причому сім держав-членів перевищили 100%. ЄС, з його особливою сумішшю спільних та делегованих політичних обов'язків, є принципово невідповідним до вирішення цього фінансового виклику.

Ініціатива NextGenerationEU (NGEU) з її Фондом відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility, RRF) стала функціональним, хоча й тимчасовим інструментом відновлення, що фінансується за

рахунок спільного боргу. Це продемонструвало, що за наявності одностайної згоди рішення може бути знайдено. Однак без постійних податкових повноважень або юридично закріпленого безпечного активу ЄС, механізм NGEU залишається вразливим до політичного консенсусу та не має стійкості, необхідної для довгострокової, постійної фіскальної координації.

Незважаючи на інституційну підтримку, прогрес у створенні Єдиного ринку послуг, особливо цифрового, та Союзу ринків капіталу (Capital Market Union, CMU) залишався млявим. Це уповільнило експансію в критичних сферах, таких як ІКТ та цифрові послуги, що призвело до втрати «передових позицій» ЄС у порівнянні з найбільш інноваційними регіонами світу, включаючи США та Азію (Японія, Південна Корея, Тайвань, Китай).

Ця розбіжність тісно пов'язана з еволюцією інтеграції ЄС: успішна для товарів, але менш успішна для послуг. Слабкість у сфері масштабування фірм та фінансування інновацій (дефіцит венчурного капіталу в ЄС) обмежує майбутній потенціал зростання ЄС. Це, у свою чергу, безпосередньо впливає на його геополітичне становище та здатність досягти стратегічної автономії.

Шок, спричинений повномасштабною війною в Україні, змусив ЄС до швидкого, трансформаційного та часто суперечливого зсуву пріоритетів, визначаючи новий контекст для вступу України. Повномасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 р. кардинально похитнуло світовий порядок. Припущення, що мир був забезпечений спільними інтересами та зростаючою взаємозалежністю, виявилось хибним. ЄС був змушений швидко перейти від функціонального, цивільного підходу до геополітичної, орієнтованої на безпеку позиції (стримування та відокремлення). Агресія росії показала, що сучасні гібридні загрози можуть використовувати все: ланцюги постачання, торгівлю, міграцію, енергетику та інформацію. Це усвідомлення змусило ЄС прийняти концепцію «*Resilience 2.0*», що вимагає інтеграції міркувань безпеки у традиційно економічні політики, як-от торговельна політика та зелений перехід.

Для Європейського Союзу стратегічна автономія стала питанням виживання. Концепція «*Resilience 2.0*» вимагає проактивного, далекоглядного та трансформаційного підходу, щоб передбачати події, оптимізувати ресурси та бути готовим до розбіжних майбутніх сценаріїв, включаючи ті, що здавалися немислимыми. Війна прискорила тенденцію відокремлення ЄС від росії в торгівлі, прямих іноземних інвестиціях (ПІІ) та обміні знаннями. Цей перехід, однак, є ресурсомістким і обтяжує фіскальну спроможність, яка вже напружена

через високий борг та необхідність «подвійного переходу» (зеленого та цифрового).

ЄС швидко та рішуче відреагував на кризу, посиливши свою роль у сфері безпеки, створивши спільні механізми реагування (закупівля вакцин, постачання газу, rescEU, SAFE). Це відображає намір зміцнити «Європейський стовп НАТО». ЄС розширив Європейський фонд миру (EPF) і розробив ініціативу «Готовність 2030» (Readiness 2030), зобов'язавшись витратити 5% ВВП на оборонні витрати протягом найближчого десятиліття.

Ці дії інституціоналізують безпеку. ЄС активно інтегрує Україну до своєї системи безпеки, надаючи військову підтримку та підписуючи угоди про безпекове співробітництво. Цей стратегічний крок фактично ліквідує концепцію «сірої зони» буферної держави, але його успіх цілком залежить від стійкої політичної волі та фінансової відданості держав-членів. Геополітична революція викрила глибоко вкорінені конфлікти політики в економічній моделі ЄС, які безпосередньо впливають на його внутрішню згуртованість та спроможність інтегрувати Україну.

Промислові кола всередині ЄС закликають до поглибленого перегляду та оновлення Керівних принципів Союзу щодо злиття, щоб вони відповідали сучасним викликам ЄС: конкурентоспроможності, стійкості, інноваціям та стратегічній автономії. Це відображає пряме протиріччя між потребою в конкурентоспроможності та існуючою політикою контролю за злиттями в ЄС. Чинна антимонопольна політика, часто заснована на статичному підході, має труднощі з демонстрацією проконкурентних обґрунтувань та майбутньої ефективності. Промисловість вимагає динамічної, далекоглядної оцінки, яка надає пріоритет масштабуванню (scale-up) та стимулює інвестиції у НДДКР. Протиріччя полягає в тому, що політика конкуренції спрямована на захист цілісності ринку (антимонопольне законодавство), тоді як стратегічна політика вимагає створення європейських чемпіонів, достатньо масштабних для конкуренції з глобальними гігантами (США, Азія).

Ця нездатність до масштабування в критичних секторах (цифровому, оборонному, енергетичному) є системною загрозою для стратегічної автономії ЄС (Resilience 2.0). Отже, очікуваний перегляд Керівних принципів щодо злиття (проект очікується навесні 2026 року) є не просто юридичним оновленням, а критичним регуляторним тестом прихильності ЄС до стратегічного економічного суверенітету. ЄС повинен досягти «делікатного балансу політик» між управлінням високим боргом та інвестиціями, необхідними для продуктивності.

Україна як геополітична необхідність

Україна прагне приєднатися до ЄС та НАТО, щоб стримувати Росію, забезпечити власну безпеку та процвітання. Для ЄС інтеграція України – це стратегічне геополітичне рішення, яке має переважити суто технічні чи економічні міркування. ЄС розглядає вступ як інструмент стримування росії та ліквідації будь-якої «сірої зони».

Незважаючи на геополітичну необхідність, процес вступу залишається заснованим на заслугах (merit-based), вимагаючи повного прийняття *Acquis Communautaire*. Інтеграція України, хоча й є джерелом майбутнього зростання, кидає виклик економічній згуртованості ЄС. Країни Східної та Центральної Європи, які мають тісні торговельні зв'язки з Єврозоною (понад половина їхнього експорту), вже вразливі до зовнішніх уповільнень. Приєднання такої великої країни, як Україна, вимагає безпрецедентного рівня фінансування на відновлення та згуртування, конкуруючи з наявними пріоритетами ЄС (оборона, зелений перехід). Це фінскальне змагання може підірвати делікатний консенсус щодо бюджету ЄС, що, у свою чергу, підживлює популістські наративи про те, що ЄС не може дозволити собі розширення, не хехтуючи потребами своїх громадян. Величезний сільськогосподарський сектор України створює загрозу для існуючого балансу САП. Опір аграрних кіл та урядів у деяких країнах-членах ЄС через потенційну конкуренцію та необхідність перерозподілу фінансових потоків у рамках САП може стати критичним політичним вузьким місцем.

ЄС стикається з політичною дилемою: чи пріоритезувати геополітичну швидкість (прискорюючи вступ попри незавершені реформи) чи інституційну глибину (підтримуючи суворі умови). Вступ України в ЄС залежить від багатьох майбутніх кроків обох сторін, і процес є тривалим. У деяких європейських суспільствах більшість виступає проти вступу України, а ризик вето з боку окремих держав-членів залишається реальним. Затягування процесу інтеграції загрожує політичним розчаруванням у Києві та надає росії час для того, щоб посягти розбіжності серед членів ЄС. Успіх сценарію «Європейської Нової Ери» залежить від управління цією дилемою темпу та глибини.

Висновки. Аналіз довгострокових та новітніх викликів розвитку ЄС показує, що Союз перебуває у стані постійної інституційної напруги, викликаної фундаментальними протиріччями між національним суверенітетом та необхідністю динамічної колективної дії. Ці структурні недоліки були яскраво викриті послідовними кризами (2008–2013, COVID-19), що призвело до реальної економічної дивергенції та фінскальної скрути. Новітні виклики після 2022 р., зокрема російська

агресія, привели до геополітичної революції, яка змусила ЄС визнати інтеграцію України як стратегічну необхідність. Україна може стати ключовим якорем для нового європейського безпекового порядку, що виключає росію як деструктивного актора. Проте саме ця необхідність стикається з накопиченим інституційним боргом ЄС та новими економічними протиріччями, зокрема парадоксом між конкурентоспроможністю та антимонопольною політикою, а також фіскальним навантаженням на фінансування оборони та подвійного переходу. Ці внутрішні тертя – від аграрного протекціонізму до ризику вето через недостатню інституційну готовність – уповільнюють темп інтеграції та вимагають від ЄС не просто реакції на кризу, а й переходу до справжньої трансформаційної «Стійкості 2.0». Успіх інтеграції України, таким чином, стане вирішальним індикатором не лише майбутнього ЄС, а й життєздатності європейського нормативного порядку.

Список використаних джерел

Brousseau E., Dalle J.-M. Innovation and cohesion policies in the context of global competition: Towards a European «Venture Commons». In: *M. Ratto and I.P. Székely (eds.) A New Era for Europe. Volume II: Emerging Challenges*. Publications Office of the European Union. 2023.

CEPS. The Impact of Ukrainian Membership on the EU's Institutions and Internal Balance of Power. 2024.

European Commission. 2025 Strategic Foresight Report: Resilience 2.0: Empowering the EU to thrive amid turbulence and uncertainty. COM (2025) 484 final. Strasbourg, 9 September 2025.

European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS). Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead? 2015.

Haegeman K., Boden M. Facing the future: time for the EU to meet global challenges. *JRC Scientific and Technical Reports*, EUR 24364 EN. 2010.

Kondarev T. Current Challenges Facing the European Union Development as a System. *Conference Paper*, June 2025. New Bulgarian University. 2025.

Marange C., Stewart S. (Eds.). The Tipping Point: An Emerging Model of European Security with Ukraine and without Russia. *SWP Research Paper* 6, November 2025. German Institute for International and Security Affairs. 2025. doi:10.18449/2025RP05

OECD. OECD Economic Surveys: European Union and Euro Area 2025. Paris: OECD Publishing, 2025.

Székely I.P., Ratto M. (Eds.). A New Era for Europe. Volume II: Emerging Challenges. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2023.

Оксана Дзюба, к.е.н., доцент
Національний транспортний університет
Київ, Україна

Олена Левіщенко, к.е.н., доцент
Національний транспортний університет
Київ, Україна

АКТУАЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ У БІЗНЕС МОДЕЛЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В роботі розглянуто низку сфер безпекової складової у роботі підприємств та їх вплив на видозміну бізнес-моделей. Актуалізовано, що з усіх складових безпеки найбільше міняє шаблон бізнес-моделі саме розвиток кібербезпеки.

Ключові слова: бізнес-моделі, шаблон бізнес-моделі, бізнес-процеси, кібербезпека, цифровізація

Oksana Dziuba, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National Transport University
Kyiv, Ukraine

Olena Levishchenko, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National Transport University
Kyiv, Ukraine

ACTUALIZATION OF THE SECURITY COMPONENT IN BUSINESS MODELS OF DOMESTIC ENTERPRISES

Abstract. The paper examines various aspects of the security component in enterprise operations and their impact on the transformation of business models. It highlights that among all types of security, the development of cybersecurity has the most significant influence on changing the traditional business model patterns

Keywords: business models, business model patterns, business processes, cybersecurity, digitalization.

Вступ: За час, що минув з початку 2022 року, українські підприємства змушені все більше уваги і ресурсів виділяти на безпекову сферу в діяльності, корегуючи власні стратегії і змінюючи бізнес-моделі.

Метою проведеного дослідження є виявлення основних тенденцій у змінах шаблонів бізнес-моделей вітчизняних підприємств та актуалізація їх безпекової складової.

В умовах повномасштабного вторгнення для українських підприємств сфера безпеки у їх роботі набула набагато більшої ваги, вимагає все більше ресурсів для ідентифікації і управління зростаючими ризиками. Сам безпековий аспект у діяльності бізнесу дослідники розглядають з різних сторін [1, 2, 3, 4 тощо], і ми, взявши за основу [5], можемо виділити такі сфери:

1. Фізична безпека активів, співробітників та плани евакуації (релокації).
2. Аналіз мобілізаційної політики, бронювання співробітників та психологічна підтримка персоналу (зокрема членів родин воїнів та загиблих).
3. Кібербезпека в умовах зростаючої цифровізації бізнес процесів.
4. Фінансова безпека, стійкість та зростання уваги до впливу на це стейкхолдерів.

Насправді аналіз досвіду саме фізичної релокації підприємств в межах України показав, що цей найрадикальніший захід має максимальний вплив на фінансову стійкість. Але якщо говорити саме про бізнес-моделі, то на них вплив такого переміщення може бути набагато меншим, якщо описуються, зберігаються і відтворюються бізнес-процеси організації. Якщо розглядати вплив релокації в межах шаблонів бізнес-моделей [6], то вплив є саме у частині ресурсів та витрат, що зростають. Але, нажаль, інакше повністю фізично забезпечити працівників і майно підприємства наразі неможливо.

Так само рух персоналу, на який впливає мобілізація, дозвіл виїзду окремим категоріям громадян за кордон тощо, зумовлює дефіцит персоналу, але не впливає значно на бізнес-модель. Хоча деякі практики відзначають зростання витрат на пошук персоналу, але це не є новим бізнес-процесом. Таким може виступати створення служб психологічної підтримки чи працевлаштування із подальшим навчанням осіб ВПО, що актуалізується згаданим вище дефіцитом кадрів.

Цифровізація бізнесу мала стати динаміку до зростання ще задовго до 2022 року, і навіть задовго до пандемії, хоча остання значно пришвидшила темпи впровадження цифрових технологій [7]. Тому наше дослідження вважає актуальним саме кібербезпеку (що підтверджується кількістю публікацій у наукових джерелах), захист персональних даних при трансформації бізнес-процесів. І ця сфера найбільше впливає на видозміну бізнес-моделей вітчизняних компаній. Зокрема посилення безпекової складової у бізнес-моделях зумовлено

участю низки вітчизняних виробників та торговельних точок у програмі Національний кешбек і необхідності обміну цифровими даними. Якщо розглядати зміну бізнес-моделей у розрізі шаблону, то змін при цифровізації та необхідності посилення кібербезпеки зазнають і сегмент клієнтів, і цінностей компаній, і каналів збуту та й інших з дев'яти складових шаблону.

Висновки: Проведене дослідження показало, що в умовах збільшення загроз для бізнесу бізнес моделі природно зазнають змін, Але найбільше вони міняються не через фізичне переміщення компаній у більш безпечні регіони, а через подальшу інтенсивну цифровізацію та необхідністю посилення кібербезпеки. Всі інші сфери безпеки здійснюють вплив переважно на складові шаблону бізнес-моделі у частині ресурсів та витрат, не сильно впливаючи на самі бізнес-процеси.

Список використаних джерел

1. Краус К.М., Краус Н.М., Штепа О.В. Цифрова трансформація кібербезпеки на мікрорівні в умовах воєнного стану. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 26–37.
2. Шостак, Л., Федонюк, А., & Помазун, О. КІБЕРБЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ. *Економіка та суспільство*, 2024, № 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-37>
3. Цюпак В., Боднар А., & Романюк А. Впровадження цифрових технологій у управління підприємствами: можливості та виклики. *Економічний аналіз*, 2024. № 34(2), С. 465–479. <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.465>
4. Мережко В., Іванченко Г. Основні етапи формування стратегії релокації підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-83> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-83>
5. Кулакова С. Топ 10 порад з забезпечення безпеки бізнесу в Україні. ЛІГА:ЗАКОН, 2025, 14 січня. https://biz.ligazakon.net/aktualno/14682_top-10-porad-z-zabezpechennya-bezpeki-bznesu-v-ukraini
6. Остервальдер О, Пінье Ів. Створюємо бізнес-модель . Київ: Наш формат, 2017. 288 с.
7. Губарева, І., Белікова, Н., & Ягольницький , О. УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВОЮ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ ПІДПРИЄМСТВА. *Економіка та суспільство*, 2024. № 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-46>

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням щодо умов розвитку зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств у період війни та окреслено ключові напрями стимулювання експорту як одного з основних інструментів повоєнного відновлення економіки України. Проаналізовано наслідки повномасштабного вторгнення для бізнес-середовища, основні виклики, з якими стикаються підприємства, а також можливості, що відкриваються завдяки державній підтримці. Висвітлено переваги, які отримує держава завдяки активному виходу вітчизняних підприємств на міжнародні ринки.

Ключові слова: експорт, інтернаціоналізація бізнесу, зовнішньоекономічна діяльність, повоєнне відновлення, зовнішньоекономічна політика України

Daryna Diakonenko
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

BUSINESS INTERNATIONALIZATION AS A TOOL FOR UKRAINE'S POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. The article is devoted to topical issues concerning the conditions for the development of foreign economic activity of Ukrainian enterprises during the war and outlines the key areas for stimulating exports as one of the main instruments for the post-war recovery of Ukraine's economy. It analyzes the consequences of the full-scale invasion for the business environment, the main challenges faced by enterprises, and the opportunities opened up by state support. The advantages that the state will gain from the active entry of domestic enterprises into international markets are highlighted.

Keywords: exports, business internationalization, foreign economic activity, post-war reconstruction, Ukraine's foreign economic policy.

Сучасна економіка України переживає період масштабних трансформацій, що зумовлює необхідність пошуку нових шляхів

розвитку та зміцнення конкурентоспроможності в глобальному середовищі. В умовах динамічних змін світової кон'юнктури особливого значення набувають процеси адаптації підприємств до нових викликів, диверсифікації напрямів діяльності та освоєння міжнародних ринків. Питання виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки стає одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності, а також умовою стійкого розвитку та адаптивності до нових реалій. Важливим чинником сталого розвитку держави виступає орієнтація на експорт та інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості, що створює передумови для економічного зростання та зміцнення економічної стабільності України.

В контексті зовнішньоекономічної політики повоєнного відновлення України, економіка якої орієнтована на залучення іноземних інвестицій та підвищення експортного потенціалу, стратегічна інтернаціоналізація бізнесу є не лише можливістю, а необхідністю. Вихід на міжнародні ринки дозволяє вітчизняним товаровиробникам мати доступ до новітніх технологій, розширювати коло потенційних споживачів певних товарів чи послуг, оптимізувати продуктову лінійку відповідно до потреб тієї чи іншої цільової групи, збільшити загальний оборот компанії, а також залучити іноземні інвестиції та зміцнити свої позиції в глобальному конкурентному середовищі. Важливо звернути увагу на те, що такий підхід стимулює ріст національної економіки адже компанія має можливість надавати більше робочих місць, розширювати об'єми виробництва, а отже нарощувати зокрема і платоспроможність населення та внутрішньо торговельний оборот, зокрема і наростити валютні надходження в країну.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності набуває особливого значення, адже він відкриває безліч можливостей не лише для конкретного виробника, а і для держави в цілому. На моє переконання, вихід вітчизняних підприємств на зовнішні ринки є стратегічним напрямом економічного відновлення держави, здатним компенсувати втрати внутрішнього попиту за рахунок активної торговельної діяльності закордоном та стимулювати зростання національного виробництва. Таким чином, і станом на сьогоднішній день, і у післявоєнний період підтримка бізнесу та розвиток експортної діяльності мають розглядатися як ключові інструменти зовнішньоекономічної політики України.

Метою дослідження є аналіз поточних можливостей для виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки з урахуванням особливостей сучасного бізнес-середовища, а також обґрунтування доцільності стимулювання експортної діяльності українських

підприємств як одного з ключових напрямків економічної політики повоєнного відновлення України.

Україна перебуває в стані війни, що суттєво впливає на стабільність бізнес середовища та логістику експорту. Проте держава проводить активну політику підтримки експортерів: функціонує Офіс з розвитку підприємництва та експорту, діють митні спрощення для учасників зовнішньоекономічної діяльності, зберігається режим вільної торгівлі з ЄС [1]. Хоч ситуація в країні непроста, проте Україна намагається та прагне збільшувати об'єми експорту, що є хорошим показником для українських підприємств та характеризує бізнес-середовище як помірно сприятливе.

Обсяг експортних операцій стрімко зростає, але разом з цим імпорт хронічно випереджає експорт [2]. Це зумовлює виникнення зовнішньоторговельного дефіциту, що створює додатковий тиск на платіжний баланс країни та валютний курс, а також підвищує рівень залежності від імпорту. Для подолання цього дисбалансу необхідне не лише нарощення експорту, а й підвищення якості товарів, розвиток високотехнологічних та конкурентоспроможних галузей та підтримка українських виробників у процесі інтернаціоналізації. Таким чином поступово Україна зможе мінімізувати обсяги імпорту, задовольнити потреби ринку вітчизняними товарами та розширити експортну діяльність.

«Держава надає інструменти не лише для роботи виробництв по всій країні, а й для виходу компаній на зовнішні ринки. Там бізнес потребує, перш за все, зниження ризиків – і ми пропонуємо страхування експортних кредитів та зовнішньоекономічних контрактів через ЕКА», - повідомив Андрій Телюпа, заступник міністра економіки, довілля та сільського господарства [3].

Отже, можемо сказати, що в умовах воєнних реалій, не зважаючи на низку перешкод та глобальних ризиків, українські підприємства мають досить високі шанси успішної міжнародної експансії, особливо скориставшись послугами державної підтримки. Держава сприяє росту експортної діяльності, адже це має не лише внутрішньо корпоративне значення, а й позитивно впливає на економіку України загалом. Експорт продукції, створеної українським підприємством, сприяє кільком ключовим економічним процесам, серед яких можна виокремити наступні:

1. Залучення валютної виручки та зростання ВВП

Розширення збуту продукції закордон забезпечує притік іноземної валюти в Україну, що зміцнює платіжний баланс та сприяє зростанню ВВП, підсилюючи економічну стабільність держави [4].

2. Створення нових робочих місць

Розширення виробництва та експорту стимулює зайнятість, покращує умови праці та рівень кваліфікації працівників, що позитивно впливає на добробут населення.

3. Розвиток суміжних галузей

Активізація експорту підтримує роботу суміжних секторів – ІТ, логістики, маркетингу, економіки, перекладу, дизайну тощо.

4. Зміцнення іміджу українського виробника

Успішна присутність на європейському ринку формує позитивне ставлення до продукції з України, відкриваючи шлях для інших вітчизняних підприємств.

5. Інвестиційна привабливість [5].

Активна участь у зовнішньоекономічній діяльності підвищує репутацію підприємства та залучає нові інвестиції.

6. Підвищення податкових надходжень до бюджету

Зростання прибутковості підприємства збільшує розмір податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів. Це забезпечує фінансування соціальної сфери, інфраструктури, освіти та оборони. У воєнний час такий бізнес виступає стабілізатором економіки.

7. Екологічний ефект

Участь компанії у процесі циркулярної економіки дозволяє зменшити обсяг відходів, знижує споживання природних ресурсів та сприяє формуванню відповідального ставлення до довкілля в суспільстві.

8. Підтримка внутрішнього споживача

Успішна діяльність закордоном дає можливість утримувати ціни на внутрішньому ринку та підтримувати соціальні ініціативи.

9. Підтримка Збройних Сил України та соціальна відповідальність у воєнний час

Соціально-відповідальний бізнес, який долучається до підтримки армії, зміцнює довіру суспільства, формує лояльність клієнтів і сприяє наближенню перемоги. Українське суспільство дедалі більше орієнтується на цінності, і компанії, які відкрито підтримують армію, отримують репутаційний капітал, лояльність клієнтів і справжню народну повагу. Таким чином, підприємство не просто виконує економічну функцію, а й стає активним учасником спільної боротьби за незалежність, перемогу та майбутнє України.

В результаті проведеного дослідження на тему «Інтернаціоналізація бізнесу як інструмент повоєнного відновлення України» було досягнуто поставленої мети – проаналізовано поточні

можливості для виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки з урахуванням особливостей сучасного бізнес-середовища, а також обґрунтовано доцільність стимулювання експортної діяльності українських підприємств як одного з ключових напрямків економічної політики повоєнного відновлення України.

Аналізуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що стимулювання експорту українських підприємств має бути пріоритетним напрямом економічної політики України у період повоєнного відновлення. В поточних реаліях саме той бізнес, який зберігає стійкість, продовжує працювати попри складні умови, підтримує ЗСУ та створює робочі місця є ключовим елементом економічного фронту країни.

Міжнародна експансія таких підприємств дозволить не лише збільшити обсяги продажу товарів певного виробника та зміцнити конкурентні позиції на ринку, а й сприятиме розвитку експортного потенціалу України загалом. Зокрема такий підхід дозволить залучити валютну виручку та збільшити ВВП, створити нові робочі місця, стимулювати розвиток суміжних галузей, зміцнити імідж українського виробника, підвищити інвестиційну привабливість та податкові надходження до бюджету, утримувати ціни на внутрішньому ринку, підтримувати соціальні ініціативи, допомагати ЗСУ, наблизити перемогу та облегшити післявоєнне відновлення країни.

В контексті економічної політики повоєнного відновлення України розвиток експортної діяльності українських підприємств має не лише економічне, а й стратегічне значення для держави. Це шлях до відновлення виробництва, залучення іноземних інвестицій, модернізації промисловості та інтеграції у світову економіку. Вихід на міжнародні ринки сприяє формуванню позитивного іміджу України як надійного торговельного партнера та стимулює розвиток внутрішнього підприємництва. У перспективі це створює фундамент для сталого економічного зростання, підвищення рівня життя населення та відновлення держави після війни.

На мою думку, розвиток зовнішньоекономічної діяльності відіграє ключову роль в формуванні авторитету країни на міжнародній арені, що є надзвичайно важливим у контексті євроінтеграційного курсу України. Важливим є і те, що розвиток вітчизняних виробництв та приріст експорту допоможе мінімізувати імпортозалежність, завдяки чому держава зможе зміцнити власну економічну самостійність.

Список використаних джерел

1. Торговельно-економічне співробітництво Україна-ЄС: зона вільної торгівлі / Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelfno-ekonomichne-spivrobotnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>
2. Імпорт та експорт України / Index MinFin. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
3. Зроблено в Україні: держава підтримала несировинний експорт на майже 9,5 млрд грн / Міністерство економіки України, 2023. – Режим доступу: <https://me.gov.ua/News/Detail/530f72cf-c350-4499-bdc6-342285040e93?lang=uk-UA&isSpecial=True&title=ZroblenoVUkraini-ZPochatkuRokuDerzhavaPidtrimalaNesirovinniiEksportNaMaizhe9-5-MlrdGrn>
4. Економічна теорія: доповідь / Osvita.ua. – Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/22033/
5. Палієнко І. В., Скоробогатова Н.Є. Аналіз методичних підходів до визначення інвестиційної привабливості регіонів: наукові тези / Палієнко І. В., Скоробогатова Н.Є – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. – Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/53e84a32-e447-4446-9907-433cba5a6b59/content>

Олександр Задоя, к.е.н., доцент
Університет імені Альфреда Нобеля
Дніпро, Україна

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: МІКРО-, МАКРО- ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ

Анотація. У тезах обґрунтовано кластеризацію як стратегічний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки України у процесі євроінтеграції. Акцент зроблено на трьох рівнях: мікро (інноваційні екосистеми), макро (інституційна політика), міжнародний (інтеграція в європейські виробничі мережі).

Ключові слова: кластеризація, конкурентоспроможність, євроінтеграція, інновації, мережі співпраці

**Oleksandr Zadoia, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
Alfred Nobel University
Dnipro, Ukraine

CLUSTERIZATION OF UKRAINE'S ECONOMY AS A TOOL FOR STRENGTHENING COMPETITIVENESS IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION: MICRO-, MACRO-, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS

Abstract. The theses justify clusterization as a strategic instrument for enhancing the competitiveness of Ukraine's economy in the process of European integration. Emphasis is placed on three levels: micro (innovation ecosystems), macro (institutional policy), and international (integration into European production networks).

Keywords: clusterization, competitiveness, European integration, innovation, cooperation networks

Вступ. Інтеграція України до ЄС ставить нові вимоги до структурної організації економіки. Кластеризація є перспективним інструментом розвитку, адже економіки на кластерних принципах краще адаптуються до інтеграційних процесів. Стратегічна кластеризація може стати для України механізмом подолання конкурентного відставання.

Мета – визначити роль кластеризації на мікро-, макро- та міжнародному рівнях як механізму посилення конкурентоспроможності економіки України та інтеграції у європейські виробничі та інноваційні мережі.

Виклад результатів дослідження. Кластери визначаються як географічні агломерації взаємопов'язаних компаній, постачальників, навчальних закладів та інституцій у межах певної галузі [1]. На мікрорівні вони створюють агломераційні ефекти та зменшують трансакційні витрати. На макрорівні забезпечують ефективний розподіл ресурсів та диверсифікацію економічної структури. На міжнародному рівні служать каналами технологічного трансферу та інтеграції в європейські мережі.

Наукові дослідження як вітчизняних, так і закордонних вчених показують, що конкурентоспроможність України залишається недовільною для максимізації переваг інтеграції. Причини – в структурних перекосах та відсутності системної кластерної політики. Розвиток аграрних кластерів під час військового конфлікту показує, що кластеризація здатна підвищувати конкурентоспроможність сільського господарства та адаптивність регіональних економік до глобальних викликів навіть у кризових умовах [2,3].

У процесі євроінтеграції Україна має узгодити кластерну політику зі стандартами ЄС і застосовувати її як інструмент розбудови інноваційних екосистем на всіх рівнях взаємодії економічних суб'єктів.

На мікрорівні кластеризація передбачає формування спеціалізованих кластерів у ключових галузях. Пріоритетними для України є:

- Цифрові та ІТ-кластери для інтеграції в єдиний цифровий ринок ЄС через розвиток компетентностей, інфраструктури та правової бази.
- Аграрні кластери для посилення експортної спеціалізації та створення мережевої кооперації у харчовій промисловості та логістиці.
- Промислові та енергетичні кластери для впровадження Industry 4.0, залучення інновацій та розвитку «зелених» технологій.

Важливим повинно стати загальне розуміння того, що на мікрорівні ключовою є взаємодія між університетами, муніципалітетами та бізнесом задля створення інноваційних екосистем.

На макрорівні держава має створити інституційний фундамент кластеризації:

- Розробити національну стратегію кластеризації, узгоджену з пріоритетами ЄС.
- Створити органи управління кластерами та механізми фінансування (фонди розвитку, венчурні фонди, гранти).

➤ Адаптувати регіональні стратегії до кластерних підходів з урахуванням локальних конкурентних переваг.

➤ Запровадити показники оцінки ефективності кластерів.

При розробці кластерної політики необхідно враховувати економічні, соціальні та екологічні фактори регіональної конкурентоспроможності.

На міжнародному рівні кластеризація України є механізмом інтеграції в європейські виробничі та інноваційні мережі. Досвід Єврокластерів показує, що кластерна політика сприяє просторовій інтеграції та трансконтинентальній економічній кооперації.

Для України це означає:

➤ Розвиток прикордонних та трансконтинентальних кластерів у співпраці з ЄС.

➤ Участь у європейських кластерних ініціативах (European Cluster Collaboration Platform).

➤ Залучення європейської підтримки через Horizon Europe, Interreg та інші програми.

➤ Інтеграцію українських кластерів у глобальні ланцюги доданої вартості в галузях конкурентних переваг.

Потрібно також виділити основні виклики кластеризації в Україні, які включають: обмежені фінансові ресурси, недостатній людський капітал, розрив у цифровій інфраструктурі та необхідність адаптації законодавства до стандартів ЄС. Проте євроінтеграційний контекст створює унікальні можливості для запровадження кластерної політики під європейськими стандартами та із залученням європейської технічної та фінансової допомоги.

Висновки. Зважаючи на вищевказане, можна з впевненістю стверджувати, що кластеризація економіки України являє собою стратегічний інструмент посилення конкурентоспроможності у процесі євроінтеграції, що функціонує на мікро-, макро- та міжнародному рівнях. На мікрорівні кластери допоможуть створити інноваційні екосистеми та агломераційні ефекти; на макрорівні забезпечать структурні трансформації та регіональний розвиток; на міжнародному рівні інтегрують національну економіку в європейські та глобальні мережі. Успішна реалізація кластерної стратегії потребує системного підходу, узгодження інституційного регулювання із європейськими стандартами, активної державної підтримки та міжнародної кооперації. У контексті євроінтеграції кластеризація дозволить Україні реалізувати конкурентні переваги та сформувати економіку знань, здатну протистояти глобальним викликам.

Список використаних джерел

1. Christian Ketels & Sergiy Protsiv (2021) Cluster presence and economic performance: a new look based on European data, *Regional Studies*, 55:2, 208-220, DOI: 10.1080/00343404.2020.1792435
2. Nielsen, K. L., & Šiljak, D. (2024). Integration Maturity of Georgia, Moldova, and Ukraine: Has DCFTA Helped Prepare Them for the EU Accession Process? *East European Politics and Societies*, 39(1), 208-234. <https://doi.org/10.1177/08883254231215497>
3. Sitnicki, M. W., Kurinskyi, D., Pimenowa, O., Wasilewski, M., & Wasilewska, N. (2024). Strategic Formation of Agricultural Market Clusters in Ukraine: Emerging as a Global Player. *Sustainability*, 16(21), 9430. <https://doi.org/10.3390/su16219430>

Доповідь підготовлена у рамках реалізації міжнародного проекту «Конкурентоспроможність Європи у новій глобальній економіці» № 101176059 – EuCompet – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Ольга Кириченко, доктор філософії з міжнародних економічних відносин, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Одеса, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Міжнародний туризм у повоєнний період відновлення України розглядається як потужний драйвер економічного зростання. Він створює мультиплікаційний ефект на суміжні галузі — транспорт, готельний бізнес, культуру та сферу послуг. Високий потенціал туризму пов'язаний із відновленням інфраструктури, залученням інвестицій та створенням робочих місць. Особлива увага приділяється інноваційним підходам в управлінні туристичним бізнесом, цифровізації, сталому туризму та підвищенню кваліфікації кадрів. Державна підтримка, співпраця з ЄС та інтеграція у світовий туристичний ринок дозволяють реалізувати потенціал туризму для економічного відновлення, підвищення конкурентоспроможності регіонів та формування позитивного міжнародного іміджу України.

Ключові слова: туризм, економічне відновлення, цифровізація, туристичний бізнес

**Olha Kyrychenko, Ph.D. (International Economic Relations),
Associate Professor**
Odesa I. I. Mechnikov National University
Odesa, Ukraine

INTERNATIONAL TOURISM AS A DRIVER OF ECONOMIC GROWTH DURING THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

Abstract. International tourism during the post-war recovery of Ukraine is considered a powerful driver of economic growth. It generates a multiplier effect on related sectors — transport, hotel business, culture, and services. The high potential of tourism is associated with infrastructure restoration, investment attraction, and job creation. Special attention is given to innovative approaches in tourism management, digitalization, sustainable tourism, and workforce upskilling. Government support, cooperation with the EU, and integration into the global tourism market enable the realization of tourism's potential for economic recovery, enhancement of regional

competitiveness, and the formation of a positive international image of Ukraine.

Keywords: tourism, economic recovery, digitalization, tourism business

Вступ. Міжнародний туризм сьогодні є одним із найважливіших і найдинамічніших секторів світової економіки. Для України в умовах повоєнного відновлення він може стати потужним чинником економічного зростання, зайнятості населення, інвестиційної активності та зміцнення позитивного іміджу держави. В умовах глобальної конкуренції та структурної трансформації економіки актуальним стає впровадження інноваційних підходів до управління туристичним бізнесом. Саме інновації – цифровізація, екологізація, розвиток людського капіталу та сучасних управлінських практик – визначають конкурентоспроможність туристичних підприємств і здатність галузі адаптуватися до викликів повоєнного періоду.

Метою дослідження є визначення ролі інноваційних підходів до управління туристичним бізнесом у процесі економічного відновлення України та формування рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування галузі.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний туризм у сучасних умовах розглядається як один із ключових секторів світової економіки, що здатний забезпечувати швидку мультиплікативну дію на суміжні галузі – транспорт, будівництво, торгівлю, культуру, сферу послуг [1,2]. Для України, яка перебуває на етапі повоєнного відновлення, розвиток міжнародного туризму може стати важливим чинником економічного зростання, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності регіонів [3,4].

У процесі відбудови країни особливої уваги потребує формування нової туристичної політики, орієнтованої на сталий розвиток, безпеку та цифровізацію [5]. Розвиток туристичної інфраструктури – відновлення транспортної та готельної мережі, культурних об'єктів, рекреаційних зон – створює значний потенціал для зайнятості населення й активізації малого та середнього бізнесу [6]. Водночас модернізація управлінських підходів і впровадження інновацій у сфері бізнес-управління туризмом дають змогу підвищити ефективність функціонування галузі та забезпечити її стійкість до зовнішніх шоків [7].

Важливим завданням державної політики є створення сприятливих умов для залучення іноземних туристів і партнерів, спрощення процедур перетину кордону, формування позитивного іміджу України

як безпечної та гостинної дестинації [4]. Активна співпраця з Європейським Союзом, використання міжнародних грантових програм, обмін досвідом у сфері зеленого та культурного туризму можуть стати основою для інтеграції українського туристичного бізнесу у світовий ринок [5].

Міжнародний туризм також має значний соціальний і гуманітарний потенціал. Він сприяє відновленню соціальної активності, розвитку креативних індустрій, збереженню культурної спадщини та формуванню позитивного іміджу країни у світі. Туризм виступає не лише джерелом валютних надходжень, а й інструментом м'якої сили, що посилює міжнародні зв'язки України.

Сфера туризму є однією з найперспективніших для економічного відновлення України після війни. Вона має високий мультиплікативний ефект, сприяє створенню робочих місць, розвитку інфраструктури та залученню інвестицій [8]. В умовах трансформації економіки особливого значення набуває впровадження інноваційних підходів до управління туристичним бізнесом, що забезпечують його гнучкість, конкурентоспроможність і стійкість до кризових викликів.

Інновації в управлінні туристичними підприємствами охоплюють кілька напрямів. Насамперед це цифровізація бізнес-процесів, яка передбачає використання онлайн-платформ для бронювання, аналітики поведінки споживачів, CRM-систем, віртуальних турів, технологій доповненої та віртуальної реальності. Такі рішення сприяють підвищенню ефективності маркетингових стратегій і формуванню персоналізованих пропозицій для туристів [6].

Другим важливим аспектом є застосування принципів сталого управління, що враховують екологічні, соціальні та культурні фактори розвитку. Розвиток «зеленого туризму», екоінновацій у готельному господарстві, використання відновлюваних джерел енергії та зменшення вуглецевого сліду відповідають європейським підходам до формування відповідального бізнесу [3].

Не менш актуальним напрямом є розвиток людського капіталу через інноваційні моделі навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму. У повоєнний період особливо важливо формувати нову управлінську культуру, орієнтовану на стратегічне мислення, підприємливість і соціальну відповідальність.

Державна підтримка інновацій у туристичній галузі має зосереджуватись на створенні сприятливого бізнес-середовища, стимулюванні стартапів у сфері туризму, розвитку кластерів та партнерств між державним і приватним секторами. Використання грантових програм ЄС, залучення міжнародних інвесторів та інтеграція

до європейського туристичного ринку відкривають нові можливості для відновлення галузі.

Висновки. Інноваційні підходи до управління туристичним бізнесом є ключовим чинником відновлення економіки України. Їх упровадження сприяє підвищенню ефективності підприємств, розвитку регіонів, зростанню зайнятості та формуванню позитивного міжнародного іміджу держави. Туризм у післявоєнний період може стати потужним драйвером модернізації економіки та соціально-економічної стабільності країни.

Список використаних джерел

1. Romanova, Anna & Mcginley, Sean. (2025). Tourism as a Tool of Recovery of Ukrainian Communities: Economic and Mental Healing. *Socio-Cultural Management Journal*. 8. 4-22. 10.31866/2709-846X.1.2025.336350.
2. Yakubovskiy, S., & Kyrychenko, O. (2024). The State and Prospects of the Development of the Tourism Industry in Ukraine in the Conditions of Global Challenges. *Economy and Society*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-55>
3. Volodymyr Yermachenko, Svitlana Melnychenko, Mykola Sidak, Tetiana Dupliak, Tetiana Lositska. (2024). Sustainable Tourism in the Post-War Reconstruction of Territorial Communities in Ukraine. *Access to Science, Business, Innovation in Digital Economy*, 5(1), 34-57, [https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1\(3\)](https://doi.org/10.46656/access.2024.5.1(3))
4. Oleksandr Sharov. (2025). Ukraine – EU Cooperation for Post-War Recovery and Eurointegration. *De Europa* Vol. 8, No. 1 (2025), 83-96. DOI: <https://doi.org/10.13135/2611-853X/12372>
5. Romanova, Anna & Mcginley, Sean. (2025). Tourism as a Tool of Recovery of Ukrainian Communities: Economic and Mental Healing. *Socio-Cultural Management Journal*. 8. 4-22. 10.31866/2709-846X.1.2025.336350.
6. Kyrychenko, O.V., & Yakubovskiy, S.O. (2024). The Role of Digitalization in the Development of the Global Tourism Industry. *Odesa National University Herald. Economy*, 29, 4 (102), 94-98. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-102-15>
7. Kyrychenko, O., & Kyrychenko, M. (2025). Business Strategies of Tourism Enterprises in the Context of Global Competition. *Actual Problems of International Relations*, Vol. 1 №164, 168-174. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2025.164.1.168-174>

8.Skills4Recovery Program for Tourism Workforce Development.
(2024). Rubryka. URL: <https://rubryka.com/en/article/yak-pratsyuye-programa-skills4recovery/>

Павло Ковпак, аспірант
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
Миколаїв, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Анотація. У тезах доповіді розглянуто економічні передумови та практичні аспекти підвищення ефективності транспортно-логістичних підприємств України у контексті цифрової трансформації. Визначено, що розвиток інформаційних технологій суттєво змінює конкурентне середовище логістичного бізнесу, формуючи нові підходи до управління ресурсами, взаємодії з партнерами та оптимізації операційних процесів. Обґрунтовано доцільність розроблення комплексного економічного механізму підвищення ефективності, який базується на цифрових інноваціях, міжнародній інтеграції та стратегічному партнерстві.

Ключові слова: ефективність, транспортно-логістичні підприємства, економічний механізм, цифрова трансформація, міжнародне співробітництво

Pavlo Kovpak, postgraduate student
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine

ECONOMIC MECHANISM FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF TRANSPORT AND LOGISTICS ENTERPRISES OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION

Abstract. The paper examines the economic prerequisites and practical aspects of improving the efficiency of Ukrainian transport and logistics enterprises in the context of digital transformation. It is established that the development of information technologies significantly changes the competitive environment of the logistics business, forming new approaches to resource management, partner interaction, and operational optimization. The necessity of developing a comprehensive economic mechanism for

efficiency improvement based on digital innovations, international integration, and strategic partnership is substantiated.

Keywords: efficiency, transport and logistics enterprises, economic mechanism, digital transformation, international cooperation.

Вступ. Розвиток транспортно-логістичної системи є одним із ключових чинників забезпечення економічного зростання України. У сучасних умовах цифрової економіки ефективність логістичних процесів безпосередньо залежить від здатності підприємств адаптуватися до нових технологічних вимог і міжнародних стандартів. Цифровізація логістики створює нові можливості для підвищення продуктивності, скорочення витрат і зміцнення позицій на глобальному ринку.

Разом із тим, українські підприємства стикаються з низкою викликів: недостатня автоматизація процесів, низький рівень інтеграції цифрових систем управління, обмежений доступ до інноваційного фінансування та нестабільність нормативного середовища. Ці проблеми обумовлюють потребу у створенні цілісного економічного механізму, який дозволить системно підвищувати ефективність транспортно-логістичних підприємств.

Формулювання мети. Метою дослідження є формування теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо створення економічного механізму підвищення ефективності транспортно-логістичних підприємств України в умовах цифрової трансформації та міжнародного співробітництва.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

1. Дослідити сутність і структуру економічного механізму управління ефективністю підприємств.
2. Оцінити вплив цифрових технологій на розвиток транспортно-логістичної галузі.
3. Виявити проблеми інтеграції українських підприємств у міжнародні логістичні системи.
4. Запропонувати комплекс заходів для удосконалення економічного механізму підвищення ефективності діяльності.

Виклад результатів дослідження. Ефективність транспортно-логістичних підприємств можна визначити як здатність системно забезпечувати оптимальне співвідношення між витратами та результатами господарської діяльності. На сучасному етапі ключовим чинником підвищення ефективності є впровадження цифрових технологій – систем управління перевезеннями (TMS), складськими

процесами (WMS), інтегрованих ERP-платформ, технологій Big Data та IoT [1].

Застосування цих інструментів дозволяє:

1. Підвищити точність планування та прогнозування.
2. Зменшити час простою транспорту.
3. Оптимізувати використання паливно-енергетичних ресурсів.
4. Забезпечити прозорість у взаємодії з контрагентами.

На практиці, як показує досвід українських компаній, ефективність зростає також за рахунок цифрового моніторингу маршрутів, автоматизації документообігу (e-CMR, e-інвойси) та використання блокчейн-технологій для контролю ланцюгів постачання [2].

Міжнародне співробітництво у логістичній сфері є додатковим фактором підвищення ефективності. Воно сприяє залученню іноземних інвестицій, обміну досвідом, використанню інноваційних технологій і формуванню спільних логістичних коридорів. Водночас потребує гармонізації регуляторного середовища, розвитку транспортної інфраструктури та підготовки фахівців нової генерації – із цифровими компетентностями та знанням міжнародних стандартів[5].

Системний економічний механізм підвищення ефективності транспортно-логістичних підприємств має включати такі складові[4]:

1. Організаційно-економічну, спрямовану на оптимізацію управління ресурсами.
2. Фінансово-економічну, що передбачає застосування цифрових інструментів обліку, контролю й планування.
3. Інноваційно-технологічну, пов'язану з упровадженням сучасних цифрових платформ.
4. Міжнародно-інтеграційну, орієнтовану на розвиток партнерств і кооперацій у глобальних логістичних ланцюгах.

Реалізація такого механізму потребує державної підтримки цифрової інфраструктури, стимулювання інноваційних інвестицій, а також формування сприятливого правового середовища для розвитку логістики[3].

Висновки. Підвищення ефективності транспортно-логістичних підприємств України в умовах цифрової трансформації можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує сучасні технології, інноваційні бізнес-моделі та активну участь у міжнародному співробітництві.

Формування економічного механізму має базуватись на принципах прозорості, адаптивності та стратегічного партнерства, що дозволить українським підприємствам зміцнити позиції на світовому ринку логістичних послуг і забезпечити сталий економічний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. Гриценко А. А. Цифрова економіка: тенденції, ризики, перспективи. Київ: НАН України, 2022. 248 с.
2. Коваль О. М. Розвиток транспортно-логістичної системи України в умовах євроінтеграції. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, №78, 2022. С. 47-53.
3. World Bank. Digital Transport for Africa and Eastern Europe: Policy Directions and Case Studies. Washington, D.C., 2023.
4. OECD. Innovation and Digitalization in Logistics: Enhancing Efficiency and Resilience. Paris: OECD Publishing, 2022.
5. UNCTAD. Review of Maritime Transport 2023. Geneva: United Nations, 2023.

Юрій Коровчук, к.е.н., доцент
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна
Ліана Думич, магістр
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АВТОМОБІЛІВ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В ЦИХ ПРОЦЕСАХ

Анотація. У доповіді представлено дослідження щодо особливостей розвитку світового ринку автомобілів. За результатами дослідження встановлено, що світовий автомобільний ринок зараз переживає безпрецедентні та значні зміни. Розвиток нових технологій, зміни в глобальному економічному та політичному середовищі, а також зростаюча стурбованість громадськості екологічними проблемами разом підживлюють нові тенденції, які змінюють автомобільну промисловість. Від переходу на електромобілі та інтеграції технологій автономного водіння до фундаментальних змін у виробничих процесах, автомобільна промисловість рухається до більш сталого, інноваційного та технологічно просунутого майбутнього. В умовах війни Україна переживає складний період з точки зору функціонування ринку автомобілів та його розвитку. Торговельні обмеження, економічна нестабільність та війна серйозно перешкоджають доступності як нових, так і живаних автомобілів. Однак, незважаючи на ці труднощі, попит на електромобілі в Україні продовжує зростати, а пов'язана з ними інфраструктура, включаючи зарядні станції, продовжує розвиватися. Водночас подальший розвиток інфраструктури електромобілів та адаптація до нових світових тенденцій дають Україні потенціал стати значним автомобільним ринком.

Ключові слова: електромобілі, продаж автомобілів, екологічні стандарти, транзит автомобілів, імпорт автомобілів

Yurii Korovchuk, Ph.D. (Economics), Associate Professor
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
Liana Dumych, Master's Student
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

TRANSFORMATIONS IN THE GLOBAL AUTOMOTIVE MARKET AND THE ROLE OF UKRAINE IN THESE PROCESSES

Abstract. The report presents a study of the key features and current dynamics of the global automotive market. The findings indicate that the world automotive industry is undergoing unprecedented and significant transformations. The development of new technologies, shifts in the global economic and political environment, and increasing public concern over environmental issues are jointly fueling new trends that are reshaping the sector. From the transition to electric vehicles and the integration of autonomous driving technologies to fundamental changes in production processes, the industry is moving toward a more sustainable, innovative, and technologically advanced future.

Amid the ongoing war, Ukraine is experiencing a challenging period in terms of the functioning and development of its automotive market. Trade restrictions, economic instability, and wartime conditions severely hinder the availability of both new and used vehicles. However, despite these difficulties, the demand for electric vehicles in Ukraine continues to grow, and the related infrastructure, including charging stations, is expanding. At the same time, the further development of EV infrastructure and adaptation to emerging global trends give Ukraine the potential to become a significant automotive market.

Keywords: electric vehicles, car sales, environmental standards, vehicle transit, vehicle imports

Вступ. Світовий ринок автомобілів за останні десятиліття зазнав значних трансформацій, пов'язаних із зміною технологічних, економічних, екологічних та соціальних умов. Ці зміни відкривають нові можливості для розвитку індустрії, а також виклики для учасників ринку. Одним із ключових аспектів цих трансформацій є поширення електричних транспортних засобів, зміни в глобальних ланцюгах постачання, розвиток автономних технологій та адаптація до нових вимог екологічної стійкості.

Мета. Дослідити трансформаційні процеси глобального автомобільного ринку, а також окреслити перспективи імплементації споживчого попиту України в відповідні тенденції.

Виклад результатів дослідження. На сьогодні, світовий автомобільний ринок переживає одну з найбільших трансформацій. Розвиток новітніх технологій, зміни в глобальних економічних і політичних умовах, а також підвищена увага до екологічних питань

сприяли появі нових тенденцій, які вже змінюють обличчя автомобільної індустрії. Від переходу до електричних автомобілів до інтеграції автономних технологій і кардинальних змін у виробничих процесах, автомобільна промисловість розвивається в напрямку більш сталого, інноваційного та технологічного майбутнього.

Автомобільний ринок характеризується коливаннями обсягів продажів та виробництва в залежності від економічних умов, змін споживчого попиту та інших факторів.

У 2024 році світовий ринок автомобілів продовжив відновлюватись після пандемії COVID-19, демонструючи значне зростання продажів у порівнянні з попереднім роком. Загальний обсяг продажів автомобілів досяг приблизно 88,3 млн. одиниць, що на 6,4% більше, ніж у 2023 році. Азія, зокрема Китай, залишається найбільшим ринком для автомобілів, з обсягом продажів, що перевищує третину світових продажів (табл. 1). [1]

Таблиця 1
Регіональний розподіл продажу автомобілів,
2023-2024 р., млн. од.

Регіон	2023	2024	Зростання, %
Азія	42,0	44,0	+4,7%
Північна Америка	16,7	17,2	+3%
Європа	12,0	12,6	+5%
Південна Америка	4,3	4,4	+3,5%
Африка	1,1	1,2	+2%
Інші регіони	7,9	8,2	+3,8%

Джерело: [1].

Однією з найбільших трансформацій світового ринку автомобілів за останні роки, є перехід від традиційних автомобілів на двигунах внутрішнього згоряння до електричних. Продажі електричних транспортних засобів стрімко зростають. У 2023 році продажі електромобілів в світі перевищили 10 млн. одиниць, що становить понад 10% від загального обсягу світових продажів автомобілів. Це свідчить про кардинальні зміни у вподобаннях споживачів, а також про те, що електричні автомобілі вже не є винятковими інноваціями, а стають частиною повсякденного життя.

У 2024 році світові продажі електричних автомобілів становили близько 15 млн. одиниць, що є близько 20% від світового обсягу продажів. Наприклад, у листопаді 2024 року продажі електричних транспортних засобів у Китаї досягли 1,27 млн. одиниць, що на 50% більше порівняно з попереднім роком. Крім цього, найпродаванішою моделлю у світі стала Tesla Model Y з обсягом продажів понад 1 млн.

одиниць, що ще раз підтверджує зростання попиту на електричні транспортні засоби. [2]

Посилення екологічних стандартів у багатьох країнах змусило автомобільні компанії інвестувати у більш екологічні технології. Європейський Союз і деякі країни, такі як Китай, активно впроваджують жорсткіші вимоги щодо викидів CO₂, що сприяло переходу до електричних та гібридних моделей. Виробники, такі як Volkswagen, Renault і BMW, були змушені адаптувати свої виробничі лінії під нові вимоги екологічних стандартів, що стимулювало розвиток електричних автомобілів.

Автомобільна індустрія України, попри складні економічні та політичні реалії, є важливою частиною глобальної автомобільної мережі, виступаючи як ринок збуту, а також частково як виробник автокомпонентів. Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 сильно змінило ситуацію на ринку, викликавши як скорочення імпорту, так і тимчасове зупинення виробництва.

Війна в країні призвела до призупинення або значно обмежити виробництво на автомобільних заводах, зокрема через пошкодження інфраструктури, втрату ключових ринків і логістичні труднощі. Крім того, через бойові дії значна частина виробничих потужностей була перенесена або закрита, що призвело до величезних труднощів для внутрішнього ринку. Загалом, вплив війни на автомобільний ринок України став очевидним.

Імпорт автомобілів в Україну з початком війни у 2022 році значно знизився відносно минулих років. У 2022 році Україна імпортувала більше 530 тис. автомобілів, що на 60% менше ніж у попередньому році (табл. 2).

Зниження обсягів імпорту відбулося через перерви в ланцюгах постачання, нестабільну валюту, високу вартість фінансування і невизначеність у майбутньому. Основна частина імпорту припала на вживані автомобілі. Варто зазначити, що у травні та червні 2022 року, завдяки введенню безмитного імпорту на вживані автомобілі, спостерігалось значне збільшення обсягів імпорту.

Таблиця 2

Обсяги імпорту автомобілів в Україну, 2022-2024 рр., млн. од.

Рік	імпорт, тис. од.	з них нові	з них вживані
2022	534866	12%	88%
2023	377063	28%	72%
2024 (січ.-вер.)	239000	29%	71%

Джерело: [4].

Станом на 2024 рік ситуація на автомобільному ринку покращилась, хоча повного відновлення ще не відбулося. Продовжує домінувати імпорт вживаних автомобілів, хоча він вже почав поступатися новим моделям, завдяки стабілізації економіки та зменшенню валютних коливань.

Крім цього, у 2024 році також спостерігалось значне зростання імпорту легкових електромобілів. В Україну було ввезено майже 62000 тис. одиниць таких автомобілів, що на 32% більше, ніж у попередньому році. [4]

Основним постачальником автомобілів на ринок України залишається Німеччина, особливо завдяки великому ринку вживаних автомобілів, які користуються значним попитом в країні.

Перебуваючи в умовах війни, Україна переживає складний період у контексті імпорту та розвитку автомобільного ринку. Торговельні обмеження, економічна нестабільність та війна значно ускладнили доступ до нових та вживаних автомобілів. Проте, попри ці складнощі, зростаючий попит на електричні автомобілі та відповідна інфраструктура, зокрема зарядні станції, продовжують розвиватися в Україні. Важливими факторами також залишаються імпорт вживаних автомобілів та можливості для українських виробників комплектуючих.

Висновки. Автомобільна промисловість є унікальною галуззю світової економіки, яка демонструє практично постійне зростання, адже вона не лише забезпечує транспортні потреби мільйонів людей, а й активно сприяє розвитку інших секторів. У зв'язку з глобальними ініціативами щодо скорочення викидів вуглекислого газу та зростанням обізнаності споживачів про екологічні проблеми, все більше людей переходять на електричні транспортні засоби. Це змушує виробників не лише змінювати свої стратегії, а й активно інвестувати в нові технології для покращення акумуляторних систем та збільшення дальності ходу, що, в свою чергу, стимулює розвиток інфраструктури зарядних станцій і знижує ціни на електричні автомобілі.

Загалом, трансформація світового ринку автомобілів є результатом множини факторів, серед яких технологічний прогрес, зміни у споживчих вподобаннях і глобальні економічні зміни.

Список використаних джерел

1. International Organization of Motor Vehicle Manufacturers (OICA). Sales of New Vehicles, Statistics. URL: <https://oica.net/>

2. International Energy Agency (IEA). Global EV Outlook 2024: Trends in electric vehicle markets. URL: <https://www.iea.org/reports/global-ev-outlook-2024>

3. Automotive Logistics. How Trump's changing tariffs are disrupting automotive supply chains across China, Mexico, Canada and the EU. 2025. URL: <https://www.automotivelogistics.media/reports>

4. AUTO-Consulting. Аналітика автомобільного ринку України. URL: <http://autoconsulting.ua>

Юрій Коровчук, к.е.н., доцент
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна
Юліана Іванова, магістр
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ З ШРІНКФЛЯЦІЇ ПРАЦІ В ПОДОЛАННІ КАДРОВИХ ВИКЛИКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У доповіді представлено дослідження стану і основних проблем розвитку ринку праці України, а також виокремлено причинно-наслідкові зв'язки в їх загостренні. За результатами дослідження встановлено, що одним із найраціональніших способів регулювання ринку праці в країнах ЄС, є мотиваційний механізм через зменшення норм праці. Наукові дослідження підтвердили, що скорочення робочого тижня може підвищити продуктивність праці та знизити рівень стресу у працівників. В умовах повоєнного відновлення України імплементація такого досвіду є вкрай доцільною, оскільки дає можливість оптимізувати процес вирівнювання рівня оплати праці та стимулює, тим самим, працівників до ведення власного бізнесу і потенційного створення нових робочих місць.

Ключові слова: Кваліфіковані кадри, норма праці, рівень оплати праці, зайнятість, безробіття

Yurii Korovchuk, Ph.D. (Economics), Associate Professor
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
Yuliana Ivanova, Master's Student
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN EXPERIENCE OF WORK SHRINKFLATION IN OVERCOMING LABOR CHALLENGES IN UKRAINE

Abstract. The report presents a study on the state and main problems of labor market development in Ukraine, as well as identifies cause-and-effect

relationships in their aggravation. The research findings indicate that one of the most rational ways to regulate the labor market in EU countries is a motivational mechanism through the reduction of labor norms. Scientific studies have confirmed that shortening the workweek can increase labor productivity and reduce employee stress levels. In the context of Ukraine's post-war recovery, the implementation of such experience is extremely relevant, as it allows optimizing the process of equalizing wage levels and thereby encourages employees to start their own businesses and potentially create new jobs.

Keywords: qualified personnel, labor norm, wage level, employment, unemployment

Вступ. Одним із головних завдань, яке стоїть перед державними органами та підприємствами України, є розробка ефективних заходів для подолання дефіциту кваліфікованих кадрів. Це питання набуло особливої актуальності на фоні економічної нестабільності, викликаной війною і її наслідками, а також глобалізаційними процесами, які впливають на мобільність робочої сили та змінюють вимоги до професійних компетенцій

Мета. Дослідити можливості стабілізації ринку праці України, шляхом імплементації європейського досвіду мотивації праці через скорочення норм робочого часу.

Виклад результатів дослідження. Критичний дефіцит кваліфікованих кадрів на підприємствах України є однією з найактуальніших проблем сучасного ринку праці. Ця ситуація зумовлена низкою причин, серед яких демографічні зміни, масова трудова міграція, недостатня відповідність освітніх програм реальним потребам ринку, а також зменшення престижності технічних професій. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році понад 35% вакансій у сфері промисловості залишалися незаповненими через відсутність кваліфікованих кандидатів [1, с. 53].

Серед основних причин дефіциту кадрів виділяється зростаюча трудова міграція до країн ЄС, яка посилюється завдяки спрощенню міграційних процедур та значно вищому рівню заробітних плат за кордоном. За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, щороку понад 1 мільйон українців виїжджає на роботу за межі країни, що створює значні труднощі для вітчизняних підприємств [2]. Найбільше це стосується сфер будівництва, сільського господарства, транспорту та медицини, де спостерігається суттєва нестача фахівців.

Іншим не менш вагомим фактором дисбалансу ринку праці України є мобілізація і військові втрати вцілому. Значна частина працездатного населення, особливо чоловіків, була призвана до лав Збройних Сил України, що істотно вплинуло на кадровий потенціал у багатьох сферах. Як результат, компанії стикаються з труднощами у забезпечення безперебійного функціонування виробних і сервісних процесів.

Ще однією проблемою є недостатня підготовка молодих спеціалістів. Університети часто пропонують теоретичну базу, яка не відповідає сучасним викликам і технологічним змінам. Наприклад, у 2022 році лише 25% випускників закладів вищої освіти в Україні змогли знайти роботу за спеціальністю, що свідчить про значний розрив між потребами ринку та системою освіти [1]. Особливо гостро це проявляється у сферах інформаційних технологій, машинобудування та медицини.

Такий дисбаланс не обмежується лише фінансовим аспектом – він створює нерівні умови для професійного розвитку, підвищення кваліфікації та доступу до економічної стабільності. Багато представників соціальних професій змушені працювати на кількох посадах, шукати додатковий дохід або емігрувати, аби забезпечити достойний рівень життя.

Аналіз засвідчує, що країни ЄС успішно поєднують фінансові інструменти з програмами менторства, бізнес-інкубації, цифровізації та перекваліфікації кадрів, що дозволяє значно підвищити їх конкурентоспроможність.

Особливу увагу слід приділити питанням мотивації працівників. Залучення кваліфікованих кадрів безпосередньо залежить від того, наскільки привабливі для них умови праці. Враховуючи постійний дефіцит кадрів у ключових галузях економіки, важливо впроваджувати ефективні стратегії мотивації, що включають конкурентоспроможні заробітні плати, соціальні гарантії, можливості для кар'єрного зростання та професійного розвитку. У країнах ЄС це питання вже давно стало одним з пріоритетних напрямків політики щодо розвитку ринку праці.

У цьому контексті важливим є розгляд стандартного робочого часу в країнах Європейського Союзу. Згідно з даними Євростату за 2024 рік, особи віком від 20 до 64 років, зайняті на ринку праці, працювали в середньому 36,0 годин на тиждень, враховуючи як повну, так і часткову зайнятість. Найдовший робочий тиждень був зафіксований у Греції (39,8 годин), Болгарії (39,0 годин), Польщі (38,9) та Румунії (38,8). В той час коли в Україні середня норма робочого часу становить 40 годин на

тиждень [3]. Можна констатувати факт, що європейці працюють менше, але заробляють більше.

Завдяки такій «шпрінкфляції праці», наприклад в Нідерландах рівень безробіття, ще у 1991 році становив 7,3%, однак за десятиліття це показник впав до 2,1% і від 2018 року є стабільно низьким [2].

Таким чином, така модель неповної зайнятості виявилась ефективною завдяки поєднанню економічних, соціальних та психологічних чинників. Запровадження скороченого робочого тижня сприяє збереженню активної участі населення у трудових процесах, покращує співвідношення між професійними та особистими обов'язками і створює умови для продовження трудової діяльності. Працівники отримують більшу гнучкість у плануванні часу, тоді як роботодавці зберігають необхідний ресурс для досягнення високої ефективності.

За даними The HR Digest, зменшення тривалості робочих годин дозволяє знизити рівень професійного вигорання, сприяє залученню старших поколінь до трудової діяльності та підсилює стійкість компаній. Подібні ініціативи вже реалізуються в низці країн, наприклад, в Польщі впроваджується пілотний проєкт скороченого робочого тижня без зменшення заробітної плати, у Німеччині з лютого 2024 року 50 підприємств випробовують чотириденний формат, а у Великій Британії понад 200 компаній остаточно перейшли на такий режим роботи. В Австрії та Данії підтримується практика скорочення тижневої зайнятості до 34 годин [4].

Наукові дослідження підтверджують, що коротший робочий тиждень підвищує продуктивність праці та зменшує рівень стресових навантажень серед співробітників.

В Україні перехід до чотириденного робочого тижня наразі не розглядається, у зв'язку з воєнним станом. Водночас Державна служба зайнятості відзначає, що у мирний період подібні ініціативи можуть бути актуалізовані. Для наближення до цієї моделі необхідно поступово запроваджувати гнучкі форми зайнятості, удосконалювати трудове законодавство, забезпечувати податкові стимули та соціальні гарантії для роботодавців і працівників. Важливими кроками також є запуск пілотних проєктів у різних секторах економіки, підтримка цифровізації та автоматизації виробництва, розвиток системи догляду за дітьми й літніми людьми, що зменшить навантаження на працівників. Навіть у воєнний час можна закладати передумови для подібних змін через локальні експерименти та підтримку гнучкого графіка, аби після завершення війни країна була готова до впровадження практик, що

поєднують високу продуктивність із соціальною орієнтованістю ринку праці.

Висновок. Таким чином, вирішення проблеми дефіциту кваліфікованих кадрів в Україні потребує системного підходу, який включає вдосконалення освітніх та професійних стандартів, активізацію програми перепідготовки кадрів, підтримку підприємств, мотивацію працівників шляхом зменшення тижневих норм праці і стимулювання тим самим працівників до ведення власного бізнесу і потенційного створення нових робочих місць.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2022 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Київ: Держстат України, 2022. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/sdhd_22.pdf
2. Statista. Employment in the renewable energy industry in the European Union (EU) in 2021, by sector [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/1500323/european-union-employment-renewable-energy-by-sector/>
3. Eurostat. Employment by A10 industry breakdowns (thousands and % of total employment) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_A__custom_34_14862
4. European Commission. EU Member States endorse new recovery programmes under Ukraine Investment Framework – Norway joining [Електронний ресурс]. – Brussels: European Commission, 24 October 2025. – Режим доступу: <https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-member-states-endorse-new-recovery-programmes-under-ukraine-investment-framework-norway-joining-2025-10-24>

ДОСВІД АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ СВІТОВОГО РИНКУ ТРАНСПОРТНО- ЛОГІСТИЧНІ ПОСЛУГ

Анотація Дослідження присвячено аналізу досвіду адаптації українських логістичних операторів до викликів глобального ринку транспортно-логістичних послуг на прикладі ТОВ «Нова Пошта». Узагальнено глобальні тренди розвитку логістичного сектору, зокрема вплив електронної торгівлі, цифровізації та геополітичних факторів на міжнародні ланцюги поставок. На прикладі ТОВ «Нова Пошта» проаналізовано ключові виклики, з якими зіткнулось підприємство в ході експансії на європейські ринки. Обґрунтовано, що успіх підприємства на міжнародних ринках досягнутий завдяки комплексному підходу, який поєднує інноваційні цифрові рішення, адаптацію послуг до локальних потреб та адаптивне управління до змін.

Ключові слова: досвід, підприємство, виклики, міжнародний ринок, транспортно-логістичні послуги

Вступ. Транспортні послуги відіграють важливу роль в розвитку економіки будь-якої країни світу, оскільки забезпечують процес просування товарів та послуг від виробників до клієнтів (споживачів), що важливо для функціонування економічної системи в цілому, особливо в умовах глобалізації. Важливо відзначити, що сама сфера логістики (транспортування вантажів та перевезення відправлень) забезпечує повноцінне функціонування інших сфер та секторів економіки, тобто є своєрідною кровоносною системою економіки. Крім того, саме зростання ефективності логістичної сфери може стати запорукою для підприємств виробничої сфери сформувати додаткові конкурентні переваги на міжнародних ринках.

Формулювання мети. Метою дослідження є аналіз досвіду адаптації українських підприємств до сучасних викликів світового ринку транспортно-логістичних послуг на прикладі компанії ТОВ «Нова Пошта». Даний кейс є важливим в контексті впровадження компанією сучасних технологій та активної закордонної експансії після початку повномасштабного вторгнення.

Виклад результатів дослідження. На сьогодні сфера перевезень вантажів та доставка відправлень характеризується високим рівнем

динамічності та ефективно виконує функції обслуговування споживачів в напрямку обміну відправленнями (міжнародному також), задоволення потреб клієнтів у сегменті B2B. Крім того, сучасна логістика дозволяє поєднати потреби населення певної країни (регіону) та продукти підприємств, що використовують елементи електронної торгівлі у процесах збуту. В розподілі за регіонами щодо показників обсягів внутрішніх та міжнародних перевезень відправлень, за даними Всесвітнього поштового союзу, очевидними лідерами є індустріальні економіки (незважаючи на те, що кількість населення в таких країнах є набагато меншою, ніж в країнах Азії та Тихоокеанського регіону), що є підтвердженням того, що розвиток сектору доставки відправлень та вантажів залежить від рівня розвитку транспортної інфраструктури та показників економічного середовища [1]. Країни Азії та країни Тихоокеанського регіону посідають друге місце за обсягами перевезень відправлень, за ними – країни Європи. Найнижчі показники відзначаються для країн Близького Сходу, що можна пояснити відсутністю природних умов для розвитку транспортної інфраструктури (значна частка пустель у сукупній території регіону) та відмінності у показниках густоти населення для різних країн регіону.

Слід зауважити, що на формування потоків міжнародних відправлень у більшості країн світу за останні 5-10 років особливо вплинули такі чинники, як: зростання обсягів електронної торгівлі, зміни у звичках та вподобаннях споживачів, розвиток нетрадиційних каналів збуту та геополітичні чинники. У 2020-2024 рр. тренди розвитку міжнародних логістичних процесів визначали інновації та технології, як наслідок прагнення подолати негативні наслідки впливу глобальної пандемії. Зокрема, все більше компаній вдалися до використання автоматизації, штучного інтелекту, аналізу даних для вдосконалення ланцюга поставок товарів. Вагомим викликом для міжнародних ринків транспортно-логістичних послуг у 2022-2023 рр. та по сьогодні, залишається повномасштабна війна в Україні. Наслідки війни знайшли своє відображення у сповільненні експорту, скороченні поставок сировини, комплектуючих з України, порушення діючих до того ланцюгів поставок. Крім того, внаслідок закриття кордонів та обмеження повітряного простору відбулось зростання вартості перевезення вантажів із Європи до країн Азії, що також нерідко супроводжуються суттєвими затримками. Наприклад, внаслідок зупинки судноплавства з України відбулось ускладнення переміщення вантажів Чорноморським шляхом. Закриття портів негативно вплинуло на функціонування міжнародних логістичних ланцюгів.

В сучасних умовах розвитку економіки України сектор транспортної доставки відправлень та вантажів є важливим джерелом отримання додаткового зростання валового внутрішнього продукту. Для ТОВ «Нова пошта» особливим чинником до міжнародної діяльності стало переміщення великої кількості українців за кордон з початком повномасштабної війни в Україні. Компанія обрала стратегію переміщення за клієнтом, рухаючись від однієї країни до іншої таким чином, щоби охопити ті міжнародні ринки, де було найбільше українців та забезпечити їм надійний рівень сервісу, одночасно з відчуттям близькості до дому. Відкриття відділень у Польщі відбулось у жовтні 2022 року, і через 8 місяців кількість відділень становила 32 у 18 різних містах, додатково були відкриті два сортувальні термінали (Варшава та поблизу Жешува). Загальна кількість відправлень склала більш ніж 4500. У березні 2023 р. були відкриті перші відділення к Литві, (у Вільнюсі та Каунасі). А вже у червні 2023 р. були започатковані відділення у Чехії, Румунії та Німеччині. У 2024 р. до числа країн, де були відкриті відділення (або ж партнерські точки) підприємства додалися Італія, Великобританія, Франція та Іспанія [2].

Серед головних викликів з якими зіткнулася компанія від час виходу на європейські ринки були наступні. По-перше, слід було налагоджувати контакти з локальними посередниками, митними брокерами, адже швидкість проходження митних процедур впливає на швидкість доставки, що є найважливішою конкурентною перевагою компанії. По-друге, цінності бренду, що були сформовані в Україні не працювали на сто відсотків закордоном. Потрібно було переглядати підходи до клієнтів з огляду на особливості їх споживчої поведінки, використовувати механізми адаптації надання послуг на нових ринках. По-третє, важлива робота щодо інформування клієнтів про появу сервісу та можливості його використання, зокрема за одним із стандартів «Нової Пошти» під час відкриття нового відділення у новій країні залучаються посольські служби для завчасного інформування потенційних клієнтів. По-четверте, наявність конкурентів на місцевих ринках, яких вдалося обійти за рахунок такої переваги, як можливість відстеження відправлення, що є особливо важливим для клієнтів та стало інноваційним рішенням, зокрема на ринку Молдови. По-п'яте, важливим є формування команди на зарубіжному ринку, оскільки в більшості нових відкритті компанія спиралась на бізнес в Україні, проте, в ході розвитку бізнесу було виокремлено окремий напрям для розвитку діяльності на європейських ринках. Крім того, було створено ряд нових стандартів, наприклад стандарт для запуску флагманського

відділення, що дає можливість компанії тримати заявлений високий рівень сервісу та якості послуг доставки.

Надзвичайно важливим у складових успіху стала цифровізація, що передбачає формування повноцінної системи цифрових послуг, що надають звичайному сервісу доставки відправлень додаткових конкурентних переваг. Так, можливості відстежувати місце перебування відправлення забезпечують високий рівень прозорості процесу доставки; можливість через профільний мобільний застосунок оформити відправлення, відразу сплатити за нього, або ж використати функцію переадресації стали новими та важливим для закордонного споживача. Крім того, співробітництво з відомими маркетплейсами, такими як «Vinted», «eBay», «Stock X», «Depop», «Etsy», «Amazon», «Rubylan», «Artpal» сприяють поширенню присутності компанії на закордонних ринках.

Висновки. Найбільший вплив на діяльність «Нової Пошти» здійснюють соціальні, культурні чинники ринкового середовища, що характерні для конкретного ринку, економічні фактори, серед яких ступінь розвитку електронної торгівлі у певній країні, готовність споживачів до покупок он-лайн, рівень платоспроможності споживачів, доступ до таких глобальних платформ, як «eBay», «Amazon» та інші. Серед чинників мікросередовища слід відзначити ефективність самої компанії та її здатність задовольняти мінливі потреби споживачів і утримувати міцні конкурентні позиції на ринку. Таким чином, вихід «Нової Пошти» на закордонні ринки став результатом комплексного підходу, який поєднав внутрішні ресурси компанії з зовнішніми факторами. Крім того, такий успіх став можливим завдяки стратегічному баченню керівництва, високому професіоналізму команди та адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища. Отже, базові конкурентні переваги, що компанія створила на національному ринку їй успішно вдалося реалізувати і на закордонних ринках. Серед них – швидкість доставки, якість надання послуг, високий рівень сервісу та інноваційність у ключових бізнес-процесах.

Список використаних джерел

1. Міжнародний поштовий союз. Статистика поштових послуг : [електронний ресурс]. URL: <https://www.upu.int/en/Universal-Postal-Union/Activities/ResearchPublications/Postal-Statistics> (дата звернення: 21.10.2025).
2. Нова Пошта: офіційний веб-сайт: [електронний ресурс]. URL: <https://novaposhta.ua/> (дата звернення: 05.11.2025).

Лілія Михайлишин, д.е.н., професор
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна
Надія Урбась, студентка
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна

НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ ЄС ТА УКРАЇНИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ «ЕКО-ЕКОНОМІКИ» ЯК БАЗОВОЇ МОДЕЛІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. У доповіді представлено дослідження масштабів впливу війни на соціально-економічне середовище України. Визначено особливості позицій міжнародних партнерів щодо екологічного фактора в повоєнному відновленні України. У ході наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи, такі як аналіз, індукція та моніторинг. Результати дослідження показують, що війна в Україні, через масштабність військових дій, безпрецедентні атаки цивільної і індустріальної інфраструктури, призвела до кардинальних порушень вітчизняної екосистеми. Зважаючи на домінуючість «зеленого курсу» в економічному розвитку ЄС, екологічний фактор стає не лише суспільною потребою, але й критерієм інтеграційних можливостей України в умовах повоєнної відбудови. Не зважаючи на те, що значна кількість програм відновлення здійснюються під патронатом ЄС, існує об'єктивна необхідність у їх використанні не для відновлення довоєнного стану, а для впровадження проєктів «на перспективу», тобто проєктів в парадигмі еко-економіки.

Ключові слова. Екологічні збитки, екосистема, еко-економіка, відновлювальні джерела енергії, екологічні стандарти

Liliya Mykhailyshyn, Doctor of Science (Economics), Professor
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
Urbas Nadiia, student
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

DIRECTIONS OF EU–UKRAINE COOPERATION FOR ESTABLISHING AN ‘ECO-ECONOMY’ AS A BASIC MODEL FOR POST-WAR RECOVERY

Abstract: This report presents a study of the scale of the war’s impact on Ukraine’s socio-economic environment. The study identifies the positions of international partners on environmental factors in Ukraine’s post-war recovery. General scientific methods, such as analysis, induction, and monitoring, were used in the research. The results show that the war in Ukraine, due to the scale of military operations and unprecedented attacks on civilian and industrial infrastructure, has led to severe disruptions in the national ecosystem. Given the prominence of the EU’s Green Deal in economic development, the environmental factor has become both a societal necessity and a key criterion for Ukraine’s integration prospects in post-war reconstruction. Although many recovery programs are implemented with EU support, there is a pressing need to use them not merely to restore the pre-war situation but to pursue forward-looking initiatives, i.e., projects aligned with the eco-economy paradigm.

Keywords: environmental damage, ecosystem, eco-economy, renewable energy sources, environmental standards

Вступ. Російсько-українська війна має руйнівний вплив на вітчизняну екосистему, при чому цей вплив є не лише проблемою сьогодення, а й умовою майбутнього розвитку країни. Через брак точної інформації зараз неможливо навіть повною мірою оцінити вплив війни на навколишнє середовище. За попередніми оцінками загальна екологічна шкода, завдана повномасштабною війною в Україні, становила 62,9 мільярда доларів [1]. Однак, очевидно, що чим довше триває війна, тим більша шкода для навколишнього середовища та тим серйозніші майбутні її наслідки.

Мета. дослідити екологічні наслідки війни російсько-української війни, а також запропонувати перспективні напрями співробітництва ЄС і України в контексті повоєнного відновлення.

Виклад результатів дослідження. Вплив війни Росії в Україні на довкілля – це складний та багатовимірний процес, що охоплює як прямий, так і довгостроковий вплив на екосистеми та природні ресурси. Війна може призвести до значних змін в екологічних процесах, що призведе до локальних та глобальних наслідків. Вибухи, обстріли, використання військової техніки, створення інженерних споруд та використання хімічних і біологічних матеріалів спричинять довгострокове забруднення навколишнього середовища в Україні та

матимуть тривалий вплив на природні процеси. Окрім того, війна також завдала значної шкоди інфраструктурі України, включаючи заводи, електростанції та нафтопереробні заводи, що супроводжувалось розливами і витокami небезпечних матеріалів у навколишнє середовище. Згідно з даними Національної служби моніторингу навколишнього середовища України, станом на квітень 2024 року збитки, завдані російською агресією, сягнули майже 2,5 трильйона гривень.[2]

Однак, варто зазначити, що серйозні екологічні проблеми в Україні існували ще до початку повномасштабної війни. Багато регіонів та громад країни зіткнулися з нераціональним використанням природних ресурсів, хаотичним вирубуванням лісів, ресурсоемким виробництвом, стихійними сміттєзвалищами, що працюють понад норму, відсутністю ефективних систем сортування та переробки відходів, недостатнім фінансуванням програм екологізації економіки та застарілою інфраструктурою і т.д. Цей спектр проблем мав негативний вплив не лише на соціальну сферу України, але й був суттєвим бар'єром для євроінтеграції. За нинішніх обставин збільшення екологічних проблем внаслідок військових дій лише посилює ці проблеми. Тому вкрай важливо, щоб Україна і її міжнародні партнери, зокрема ЄС, спільно розробили ефективну стратегію повоєнного відновлення, орієнтовану на розвиток еко-економіки в контексті синергії інновацій, інвестицій та забезпечення «зеленого курсу» на європейському континенті.

Післявоєнна відбудова України, безсумнівно, є масштабним викликом, що вимагає зміни напрямку розвитку від короткострокового реагування на кризу до довгострокового планування, зосередженого на майбутньому країни. Цей процес вимагає комплексного підходу, часу та значних фінансових ресурсів.

Очевидно, що запорукою післявоєнного економічного розвитку України є масштабність і ефективність зовнішньої фінансової підтримки, а тому вкрай важливо, щоб інвестиції супроводжувалися міжнародною організаційною підтримкою для забезпечення безперервного впровадження необхідних реформ.

Ефективні фінансові та регуляторні заходи можуть пришвидшити процес вступу України до ЄС. Україна сама стала на цей шлях, подавши заявку до ЄС лише через кілька днів після початку війни. 23 червня 2022 року Україна офіційно стала країною-кандидатом на вступ до ЄС. Цей крок посилив та прискорив європейську інтеграцію, а також приніс нові виклики та завдання, включаючи зелений перехід, як базавого пріоритету розвитку ЄС в майбутньому.

Наразі основним завданням ЄС є впровадження стратегії «зеленого переходу» для побудови зеленої економіки. ЄС поставив перед собою амбітну мету - стати першим у світі кліматично нейтральним континентом до 2050 року. Основні реформи супутньої Європейської зеленої угоди спрямовані на скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнями 1990 року [3].

Перспектива післявоєнного зеленого відновлення в Україні вимагає подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС та створення необхідної адміністративної, фінансової та організаційної підтримки для реалізації екологоорієнтованих проєктів.

Загалом модель економічного відновлення України в рамках становлення еко-економіки доцільно зводити в рамки принципу «build back better»(рис.1).

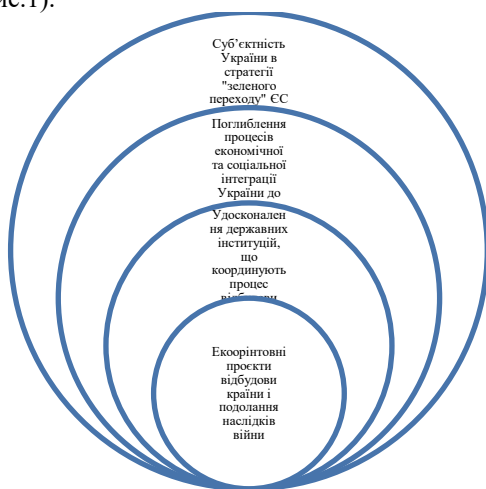

Рис. 1 Комплекс заходів з економічного відновлення України в рамках становлення еко-економіки на принципі «build back better»

Однак цей принцип має стосуватись не лише процесу «фізичної» відбудови країни після наслідків війни, а й поширюватись на інституції державного управління, громадянського суспільства і міжнародної співпраці, забезпечуючи тим самим, закладання фундаменту для вільної та процвітаючої нації, що базується на європейських цінностях та глибоко інтегрована в європейську та світову економіку.

Висновки. Формування моделі повоєнної відбудови України має фокусуватися на балансі інтересів громадян, бізнесу та довкілля. Еко-

економіка це не просто ідеальний вибір, а необхідний економічний засіб для відбудови України, при чому, таке відновлення спрямовується не на досягнення довоєнного стану, а на всебічний розвиток та інтеграцію в Європейське Співтовариство на основі принципів сталого розвитку та з урахуванням Європейського зеленого курсу.

Список використаних джерел

1. Агенція візуальних комунікацій Top Lead. «Російсько-українська війна: вплив на довкілля», 2024. URL: <https://www.topleadprojects.com/ukrainian-war-in-ua-environment-2024>.

2. BDO Ukraine. Можливості переробки будівельних відходів від руйнувань, 2024. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2024/opportunities-for-recycling-construction-waste-from-devastation>.

3. Очолення зеленого переходу. Європейська Комісія. URL: https://state-of-the-union.ec.europa.eu/state-union-2022/state-union-achievements/leading-green-transition_uk

Ірина Надточій, д.е.н., професор
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Херсон, Україна

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті досліджуються інституційні підходи до інтеграції циркулярної економіки (ЦЕ) в політику повоєнного відновлення України. Аналізується існуюча нормативно-правова база, виклики координації між центральними, регіональними та місцевими інститутами, а також роль міжсекторальних агентів – держави, бізнесу, донорів та громадянського суспільства. Запропоновано модель міжрівневої координації, інституційні механізми «знизу-вгору» (інструменти мережевого врядування) та державні агентства для реалізації ЦЕ у відбудові. Рекомендовано набір інституційних реформ (створення агентства «Циркулярна повинь», мережі кластерів, міжвідомча координаційна рада, система пілотів на регіональному рівні).

Ключові слова: інституції, циркулярна економіка, політика відновлення, координація, міжрівневе врядування, агентські структури

Iryna Nadtochii, Doctor of Economic Sciences, Professor
Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Kherson, Ukraine

INSTITUTIONAL PRINCIPLES OF FORMING A POLICY FOR THE RENOVATION OF UKRAINE ON THE BASIS OF THE CIRCULAR ECONOMY

Abstract. The article explores institutional approaches to integrating the circular economy (CE) into the post-war reconstruction policy of Ukraine. The existing regulatory framework, challenges of coordination between central, regional and local institutions, as well as the role of intersectoral agents – the state, business, donors and civil society – are analyzed. A model of inter-level coordination, bottom-up institutional mechanisms (network governance tools) and state agencies for implementing CE in reconstruction

are proposed. A set of institutional reforms is recommended (creation of the Circular Flood Agency, cluster networks, inter-agency coordination council, a system of pilots at the regional level).

Keywords: institutions, circular economy, reconstruction policy, coordination, inter-level governance, agency structures

Вступ. Масштабні руйнування, спричинені агресією проти України, відкривають унікальний часовий простір для не просто відновлення «як було», а трансформації структури економіки. Вбудування принципів циркулярної економіки (ЦЕ) у відновлювальні програми є не лише екологічно доцільним, але й стратегічно необхідним кроком для досягнення сталого розвитку, енергонезалежності, ресурсної автономії та відповідності європейським стандартам.

Проте успішна трансформація залежить не лише від технічних рішень – вона передусім спричинена якістю інституційної бази: здатністю держави організувати, координувати, стимулювати, контролювати й адаптувати політику. У цьому контексті ключове значення мають інституції – формальні й неформальні правила гри, агентські структури, міжвідомча взаємодія, вертикальне й горизонтальне врядування.

Формулювання мети. Метою цієї дослідження є виявлення й обґрунтування ключових інституційних засад, які мають забезпечити ефективну інтеграцію циркулярної економіки в політику відновлення України.

Виклад результатів дослідження. У контексті циркулярної економіки інституції мають забезпечувати: вертикальне й горизонтальне узгодження політик (міністерства, агентства, регіони, громади); гнучкість адаптації (механізми ревізії політичних рамок, пілотні зони, експериментальні майданчики); механізми взаємного навчання між державою, бізнесом і наукою; мережеву комунікацію та залучення громадськості як чинника контролю та інноваційної генерації.

В управлінському дискурсі концепція мережевого врядування (network governance) підкреслює, що сучасні політики (як-от кліматична чи ресурсна політика) реалізуються не лише «влада зверху», а через мережі партнерств між державними, приватними й недержавними акторами.

У випадку післявоєнної відбудови держава виконує роль «архітектора змін»: задає рамки, стимулює, підтримує, але має делегувати частину функцій до регіональних / місцевих агентств або партнерств.

Правильний баланс між централізованим керівництвом (щоб уникнути фрагментації) та місцевою автономією (щоб адаптувати під контекст) – одне з головних завдань. У контексті відновлення часто обирають модель «центральна стратегія + локальні пілоти». Для цього потрібна міжвідомча координаційна рада або агентство з широким мандатом, здатне вести стратегічне планування й узгоджувати політики.

Часто у трансформаційних ініціативах утворюють незалежні або напівнезалежні агентства (quasi-agencies) або фонди (наприклад, «фонд зеленої реконструкції», «агентство циркулярної модернізації»), що займаються «подовженим менеджментом» проєктів, моніторингом, грантовою підтримкою, сертифікацією, міжрегіональними конкурентами чи кластеризацією.

Також доцільно створення мереж пілотних зон – місцеві громади, які на добровільній основі реалізують програми циркулярної економіки з підтримкою центрального агентства, обмінюються результатами і масштабуються.

У червні 2022 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про управління відходами» № 2320-IX, який вводить ієрархію поводження з відходами (зменшення, повторне використання, переробка, утилізація), норми розширеної відповідальності виробника (РВВ), планування на різних рівнях управління [1].

Аналітичні документи UNIDO вказують, що саме цей закон є наріжним інструментом інституційної трансформації до циркулярної економіки в Україні [2].

Також Україна бере участь у програмі EU4Environment, яка підтримує «єдину стратегічну рамку зелених рішень, циркулярної економіки, смарт-екологічного регулювання, захисту екосистем» у країні [3].

Проєкт «Exploratory Strategic Foresight for Circular Economy in Ukraine» вже працює з зацікавленими сторонами для формування бачень і трансформаційних шляхів у ЦЕ [2; 3].

Оскільки Україна орієнтується на гармонізацію з законодавством ЄС, інституції мають забезпечити адаптацію директив CEAP-2020 та відповідних нормативів, зокрема щодо пакування, батарей, WEEE тощо [4; 5].

На основі аналізу існуючих викликів та міжнародного досвіду, запропоновано таку модель інституційної організації політики циркулярної економіки у відновленні:

1. Центральний рівень: Агентство «Циркулярна реконструкція України» – окрема центральна установа або напівавтономний державний орган (quasi-agency), що має такі функції: стратегічне

планування й розробка політичних рамок; координація з міністерствами (економіки, екології, інфраструктури, регіонального розвитку); грантово-кредитна підтримка пілотів та кластерів циркулярної економіки; моніторинг, оцінювання та звітність за показниками круговості; юридичний супровід гармонізації з нормами ЄС; інформаційна платформа та центр обміну (data, кейси, навчання).

Це агентство має підпорядковуватись Кабінету Міністрів, щоб мати політичну вагу та ресурсну підтримку.

2. Міжвідомча координаційна рада з циркулярної економіки у відновленні – при Кабміні чи Раді з відновлення створюється координаційна рада, у складі представників: центральних міністерств; регіональних адміністрацій; асоціацій міст та громад; бізнесу; академічної спільноти; донорів / міжнародних програм. Її завдання – узгоджувати політики, встановити міжрегіональні пріоритети, формувати дорожні карти.

3. Регіонально-локальний рівень – пілотні зони та мережа кластерів: пілотні громади / міста; кластерні мережі; регіональні консультативні центри.

Механізмами міжрівневої взаємодії є: бюджетна децентралізація з «зеленими чеками»; мережеві форуми / платформи для обміну досвідом між громадами; система національних індикаторів ЦЕ, узгоджена на центральному рівні і звірена з місцевим рівнем; переорієнтація донорської допомоги через агентство.

Висновки. Інституційна спроможність – ключовий чинник успіху інтеграції циркулярної економіки у повоєнне відновлення України. Без створення ефективного центрального агентства, координаційних рад, мереж пілотних зон та чітких механізмів міжрівневої взаємодії, навіть найкращі технології залишаться фрагментарними. Доцільно законодавчо закріпити створення агентства «Циркулярна реконструкція України» з відповідним бюджетом та інструментарієм; заснувати міжвідомчу координаційну раду з політики циркулярної економіки у відновленні при Кабінеті Міністрів України; обрати 5–10 пілотних громад / кластерів у різних регіонах (сільська, міські, індустріальні) як експериментальні майданчики; визначити національні індикатори та звітність циркулярної економіки, які інтегруються в місцеву статистику; узгоджувати всі донорські / міжнародні програми через агентство, щоб уникнути дублювання й несумісності; запускати програми навчання та обміну для бізнесу та громад у сфері циркулярної економіки.

Список використаних джерел

1. Policy recommendations for building a circular Ukraine. *ScienceDirect*. 2022. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652625001854> (дата звернення: 16.09.2025).
2. Towards the Circular Economy in Ukraine. *UNIDO*. 2024. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-08/Towards-the-Circular-Economy-Ukraine_ENG_online.pdf (дата звернення: 02.10.2025).
3. Ukraine profile 2022. *EU4Environment*. 2022. URL: <https://www.eu4environment.org/app/uploads/2022/08/Ukraine-profile-2022.pdf> (дата звернення: 22.09.2025).
4. Advancing Ukraine's Circular Economy for EU Integration / Civitta. URL: <https://civitta.com/our-work/european-commission-advancing-ukraines-circular-economy-for-eu-integration/> (дата звернення: 01.10.2025).
5. Circular Economy Action Plan / European Commission. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en (дата звернення: 12.09.2025).

Леся Овчаренко, к.е.н., доцент
Національна академія внутрішніх справ
Київ, Україна

ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано фактори формування економічної безпеки України в повоєнний період. Наголошено, що відновлення економіки потребує системного підходу, який включає модернізацію критичної інфраструктури, залучення масштабних інвестицій, розвиток людського капіталу, впровадження інноваційних технологій, підтримку малого та середнього бізнесу, поглиблення інтеграції України у європейський економічний простір. Економічна безпека України має базуватися на створенні сучасної, конкурентоспроможної та стійкої економіки, здатної забезпечити довгостроковий розвиток та стабільність країни.

Ключові слова: економічна безпека, людський капітал, інвестиції

**Lesia Ovcharenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

FACTORS OF ECONOMIC SECURITY DURING THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE

Abstract. The factors of formation of economic security of Ukraine in the post-war period are analysed. It is emphasized that the restoration of the economy requires a systematic approach, which includes modernization of critical infrastructure, attraction of large-scale investments, development of human capital, introduction of innovative technologies, support of small and medium-sized businesses, deepening of integration of Ukraine into the European economic space. The economic security of Ukraine should be based on creation of modern, competitive and sustainable economy, capable to ensure long-term development and stability of the country.

Keywords: economic security, human capital, investments

Вступ. Відновлення економіки України в повоєнний період є стратегічною метою держави, яка формуватиме майбутнє країни на прийдешні десятиліття. Агресія з боку росії призвела до значних втрат

в економіці України: зруйнована транспортна, енергетична, логістична інфраструктури, промислові потужності, житловий фонд тощо, значно погіршився інвестиційний клімат, зросла соціально-економічна напруженість, спостерігається скорочення ВВП, інфляційні загрози. Тому першочерговим завданням в умовах післявоєнної відбудови є формування економічної безпекової політики, спрямованої на забезпечення стійкості, фінансової стабільності, конкурентоздатності економіки країни та запровадження інноваційних технологічних модернізацій.

Метою дослідження є аналіз факторів, що формуватимуть економічну безпеку України як спроможність національної економіки зберігати стійкість та невразливість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі, стале та збалансоване зростання в післявоєнний період [1].

Стратегія економічної безпеки України визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами [2].

Пріоритетними питаннями економічної безпеки в повоєнний період мають бути: відновлення критичної інфраструктури та енергетичної незалежності, стабілізація фінансової системи, розвиток та інвестиції в людський капітал.

Говорячи про відновлення критичної інфраструктури необхідно акцентувати увагу не просто на відбудові об'єктів енергетики, транспортної мережі, залізничних колій, систем життєзабезпечення населення, а на їх модернізації з використанням сучасних технологій, інноваційних механізмів, таких наприклад як використання відновлювальних джерел енергії тощо. В Україні уже в січні 2023 створено і працює Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України, яке виконує ряд проєктів, орієнтованих на вирішення вищевказаних задач [3].

Відновлення економіки в повоєнний період неможливо уявити без масштабних інвестицій. В зв'язку з цим важливо поглиблювати співпрацю з Світовим банком, МВФ, ЄС, іншими міжнародними фондами розвитку. З цією метою необхідно створити в Україні сприятливий інвестиційний клімат, шляхом до якого буде боротьба з корупцією, забезпечення верховенства права, система гарантій захисту капіталу та приватної власності, державна та міжнародні системи

гарантування політичних та безпекових ризиків. Для залучення в українську економіку іноземних інвесторів вже створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine, на якій зібрано понад 500 інвестпроектів та можливостей у 10-ти галузях економіки [4]. Серед галузей такі, як оборонно-промисловий комплекс, металургія та металообробка, АПК, енергетика, інноваційні технології, логістика та інфраструктура тощо [5].

Європейський Союз запустив ініціативу Ukraine Investment Framework (UIF) 17 квітня 2024 року. Ця ініціатива є частиною програми Ukraine Facility та має на меті залучити в українську економіку значні обсяги приватних інвестицій – до 40 млрд євро, включаючи державні та приватні інвестиції [6].

Розвиток та відновлення промисловості також повинні базуватися на сучасних інноваційних технологіях. Наголос треба зробити на створення високотехнологічних та наукоємних виробництв, розвиток та підтримку оборонно-промислового комплексу, запровадження технологій, які на даний момент створені в військовій сфері до залучення в мирних виробництвах, посилити процеси цифровізації управління, логістики тощо. Важливо спрямувати зусилля держави на стимулювання малого та середнього бізнесу, які є важливими рушіями ринкової економіки, зокрема через створення нових робочих місць. Український ІТ-сектор вирізняється висококваліфікованими кадрами, потужною інфраструктурою та динамічною стартап-екосистемою, яка продовжує розвиватися навіть у складні часи. Завдяки технологічному прогресу й здатності конкурувати на міжнародному рівні, Україну часто називають «Цифровим Тигром», підкреслюючи стрімку цифрову трансформацію, розвинену технологічну екосистему та стратегічну роль у європейському цифровому просторі [7].

З безпекової точки зору важливим елементом успішного повоєнного відновлення економіки України є інвестиції в людський капітал. Можна виокремити декілька основних напрямків, на яких треба зосередити увагу. По-перше, необхідно продумати програму реінтеграції у ринок праці ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та людей, що повернуться з-за кордону після закінчення війни через розробку певних освітніх адаптаційних програм. По-друге, продумати програму підвищення соціальних стандартів та рівня життя, що буде запорукою соціальної стабільності. По-третє, розробити програму модернізації освіти з урахуванням інвестицій у перепідготовку та формування нових компетенцій, необхідних в тих галузях, які будуть важливі для повоєнного відновлення та розбудови економіки України на основі сучасних інноваційних технологій. Четвертим напрямом може

бути створення вільного доступу до психологічної підтримки та допомоги для всіх верств населення України.

Важливою складовою безпекової економічної політики є поглиблення інтеграційних процесів з ЄС та міжнародними ринками. Важливим є зміцнення співпраці в тих галузях, в яких вона вже розпочалася та пошук нових можливостей. З цією метою актуальним є питання продовження гармонізації українського законодавства з нормами ЄС.

Висновок. Економічна безпека України у повоєнний період включає в себе не тільки відновлення зруйнованої промисловості та інфраструктури, а створення нової моделі стійкої конкурентоспроможної інноваційної економіки, орієнтованої на економічне зростання та інтегрованої в європейську і світову економіку як рівноправний партнер.

Список використаних джерел

1. Черевко І., Фляк Ю. Економічна безпека: сутність, значення і детермінанти. *Аграрна економіка*, 2024, т.17, № 1. С. 3-16
<https://doi.org/10.31734/agrarecon2024.01.003>

2. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» від 11.08.2021 №347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 8.11.2025).

3. Агентство відновлення. URL: <https://restoration.gov.ua/about/> (дата звернення: 8.11.2025).

4. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki> (дата звернення: 8.11.2025).

5. #Advantage Ukraine. URL: <https://advantageukraine.com/ua/> (дата звернення: 8.11.2025).

6. Інвестиції в Україну: дослідження від СУП інвестиційного потенціалу країни від 16.09.2025 URL: <https://sup.org.ua/news/rezultaty-doslidzhennia-sup/> (дата звернення: 8.11.2025).

7. Український IT – сектор: від інновацій до глобального впливу. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/it-outsourcing/ukraines-it-powerhouse-innovation-without-limits> (дата звернення: 8.11.2025).

Олег Олешко, аспірант
Національний транспортний університет
Київ, Україна

СТИМУЛЮЮЧИЙ ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ

Анотація. Було представлено особливості та характеристики видів механізмів стимулюючого впливу інновацій у сфері зелених технологій на розвиток малого та середнього бізнесу. Серед таких механізмів виділено та, які мають прямий (безпосередня дія на зменшення викидів вуглецю в транспортних процесах) та ті, що здійснюють опосередковані впливи. Встановлена актуальність впровадження стимулювання в досліджуваній сфері стосовно малих та середніх підприємств галузі, які мають менший потенціал порівняно із великими.

Ключові слова: стимулюючий вплив інновацій, зелені технології, малий та середній бізнес, транспортний сектор, декарбонізація

Oleh Oleshko, postgraduate student
National Transport University
Kyiv, Ukraine

STIMULATIVE IMPACT OF INNOVATION IN THE FIELD OF GREEN TECHNOLOGIES ON THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN THE TRANSPORT SECTOR

Abstract. The features and characteristics of the types of mechanisms for the stimulating impact of innovations in the field of green technologies on the development of small and medium-sized businesses were presented. Among such mechanisms, those that have a direct (direct effect on reducing carbon emissions in transport processes) and those that have an indirect impact were highlighted. The relevance of introducing incentives in the studied area was established for small and medium-sized enterprises in the industry, which have less potential compared to large ones.

Keywords: stimulating impact of innovations, green technologies, small and medium-sized businesses, transport sector, decarbonization

Вступ. З розвитком електронної комерції та міжрегіональної торгівлі діяльність підприємств транспортного сектору стає більш важливою як для економіки, так і для суспільства. Однак, зростання

обсягів транспортних послуг супроводжується збільшенням викидів вуглецю. Транспортний сектор є другим за величиною промисловим сектором за масштабами викидів CO₂. Декарбонізація функціонування підприємств транспорту є світовим викликом в контексті досягнення цілей пом'якшення наслідків зміни клімату [2]. Якщо великі транспортні підприємства мають достатньо можливостей у сфері зеленого технологічного переходу, то малі та середні суб'єкти галузі меншою мірою адаптовані до потреб екологізації. З огляду на вказане, актуальним є дослідження механізмів стимулювання інновацій у сфері зелених технологій для сталого розвитку транспортних підприємств малого та середнього бізнесу. Механізми стимулюючого впливу інновацій у сфері зелених технологій на розвиток малого та середнього бізнесу можна розподілити на прямі та непрямі.

Мета – систематизувати та охарактеризувати механізми стимулюючого впливу інновацій у сфері зелених технологій на розвиток малого та середнього бізнесу.

Виклад результатів дослідження. Прямий механізм означає, що інновації в зелених технологіях можуть бути застосовані безпосередньо для зменшення викидів вуглецю в транспортних процесах. Існує два основних типи інновацій в зелених технологіях для зменшення викидів вуглецю в діяльності підприємств транспорту: скорочення використання викопного палива та підвищення ефективності ланцюга транспортних поставок. Як вид енергії майбутнього, яка не виробляє викидів CO₂, технології відновлюваної енергії широко використовуються в ланцюжку поставок [5]. З огляду на очікування клієнтів та регуляторні заходи транспортні підприємства змушені переходити до використання відновлюваної енергії, що зменшує як транспортні витрати, так і викиди вуглецю [3]. Зелені технологічні інновації в транспорті, такі як електромобілі, спалювання водню та паливні елементи, дозволяють використовувати більше відновлюваної енергії. Уряди стають більш обізнаними щодо сталого розвитку, і дедалі більше країн впроваджують політику обмеження викидів вуглецю [3]. Коли вартість викидів вуглецю вища, ніж вартість технологій відновлюваної енергії, транспортні компанії починають впроваджувати зелені технологічні інновації для зниження виробничих витрат.

З іншого боку, передові технології, такі як штучний інтелект (ШІ), великі дані (ВД), блокчейн (ББ) тощо в транспортному секторі покращили ефективність ланцюга транспортних поставок та сприяли сталому інноваційному розвитку. Ці передові технології можуть значно покращити ефективність впровадження інновацій завдяки точному прогнозуванню, наявності інформації в режимі реального часу,

підвищеній прозорості, відстежуванню та передбачуваності [4]. Підвищення ефективності ланцюга транспортних поставок означає, що в процесі транспортування може використовуватися менше палива, ресурсів та робочої сили, що вплине на скорочення викидів CO₂. У Китаї існує багато подібних технологій управління транспортом, зокрема, моніторинг споживання палива вантажівками в режимі реального часу безпілотні вантажівки.

Ключовою особливістю транспортних ланцюгів поставок є зв'язок на міжгалузевому рівні. Існує три типи непрямих механізмів просування інновацій у сфері зелених технологій на рівні малого та середнього бізнесу транспортного сектору:

- поширення технологій. Інновації в галузі зелених технологій на транспортних підприємствах можуть призвести до ефекту поширення технологій на всьому ланцюзі створення вартості продукції, яка транспортується [1]. Для компаній, що займаються видобутком викопного палива, використання зеленої енергії зменшить попит на викопне паливо з боку транспортних компаній. У свою чергу, це змінить поведінку виробників палива та спонукатиме енергетичні компанії розробляти та впроваджувати зелені технології. Ефективні транспортні маршрути, що розробляються із застосуванням інноваційних цифрових рішень можуть дозволити більшій кількості підприємств займатися онлайн-продажами, що зменшить викиди вуглецю;

- ринкова конкуренція. Структура ринку та конкурентні рішення є важливими факторами, що впливають на ефективність діяльності фірм. Інновації в галузі зелених технологій є важливою сферою ринкової конкуренції серед транспортних компаній. Завдяки орієнту на сталий розвиток та обізнаності, клієнти розглядають захист екології як важливий фактор під час вибору постачальників транспортних послуг. Бажання підтримувати ринкові позиції вимагають використання екологічних технологій управління транспортом;

- соціальні мережі. Ставлення підприємств транспортного сектору до навколишнього середовища передаватиметься через соціальні мережі. Підвищення екологічної обізнаності разом із вищою частотою комунікації в епоху Інтернету призводить до того, що більше підприємств переглядають свої ланцюги транспортних поставок з урахуванням економічних, соціальних та екологічних цілей. Малі та середні підприємства транспортного сектору, які впроваджують зелені інновації, які є клієнтоорієнтованими можуть використовувати соціальні мережі для просування інформації про та екологізацію.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, констатуємо актуальність стимулювання інновацій у сфері зелених технологій як

передумови сталого розвитку підприємств малого та середнього бізнесу транспортного сектору. При цьому, розвиток цифрової та комунікаційної інфраструктур є важливою передумовою сталого інноваційного розвитку підприємств досліджуваного сектору.

Список використаних джерел

1. Napriyanto A.R, Azmi H. Implementation of Green Infrastructure in Sustainable Transportation in Supporting Urban Mobility: A Literature Review. *Engineering Proceedings*. 2025. Vol. 84(1):25. <https://doi.org/10.3390/engproc2025084025>
2. He A., Xue Q., Zhao R., Wang D. Renewable energy technological innovation, market forces, and carbon emission efficiency. *Sci Total Environ*. 2021. Vol. 796:148908. doi: 10.1016/j.scitotenv.2021.148908.
3. Lindstad E., Ask T.Ø., Cariou P., Eskeland G.S., Riialand A. Wise use of renewable energy in transport. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*. 2023. Vol. 119. <https://doi.org/10.1016/j.trd.2023.103713>.
4. Ouni M., Mrad S., Mraihi R. Pathways to sustainable transportation in G-20 countries: Unveiling the role of green technology, green energy, green finance and digital economy using panel data and machine learning analyses, *Research in Transportation Business & Management*. 2025. Vol. 60. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2025.101355>.
5. Taušová M., Mykhei M., Čulkova K., Tauš P., Petráš D., Kaňuch P. Development of the Implementation of Renewable Sources in EU Countries in Heating and Cooling, Transport, and Electricity. *Sustainability*. 2025. Vol. 17(2):766. <https://doi.org/10.3390/su17020766>.

Даниїла Олійник, д.е.н. професор
Національний інститут стратегічних досліджень
Київ, Україна

Степан Кошкарів, к.е.н., доцент
Чернівецький кооперативний фаховий
коледж економіки і права
Чернівці, Україна

Даниїл Ніжний, студент
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКІВ КАПІТАЛУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Анотація. Інфраструктура ринків капіталу в глобальному вимірі стрімко розвивається на основі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Модернізуються фінансові ринки, формується єдине цифрове середовище, з'являються нові цифрові інструменти, смарт-контракти, платіжна інфраструктура якісно змінюється та виходить за свої фізичні межі, що сприяє зростаючим потребам фінансових ринків у швидкості, ефективності та підключенні. Акцентується увага на новій спільній платіжній інфраструктурі - технології розподіленого реєстру, яка могла б об'єднати всі ці елементи та забезпечити ефективність системи на цифровому базовому фінансовому інфраструктурному рівні. Аналіз міжнародного досвіду впровадження блокчейну та токенизації активів розглядається як найбільш релевантна провідна світова програмна платформа, яка прискорює формування інфраструктури нового фінансового порядку, дозволяє створювати нові форми цифрової взаємодії, володіння та обміну, сприяє розвитку криптовалют і відкриває нові можливості для підвищення прозорості, доступності, операційної та економічної ефективності транзакцій.

Ключові слова: інфраструктура ринків капіталу, технологія розділеного реєстру, токенизація реальних активів, цифрова трансформація

Danyila Oliiynyk, Doctor of Science (Economics), Professor
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine

Stepan Koshkarov, Ph.D. (Economics), Associate Professor

Chernivtsi Cooperative Professional

College of Economics and Law

Chernivtsi, Ukraine

Danyil Nizhnyi, Student

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Kyiv, Ukraine

DIGITAL TRANSFORMATION OF CAPITAL MARKET INFRASTRUCTURE: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract. The infrastructure of capital markets is rapidly evolving worldwide, driven by the latest information and communication technologies. Financial markets are being modernized, a unified digital environment is taking shape, and new digital instruments – such as smart contracts – are emerging. The payment infrastructure is undergoing qualitative changes and expanding beyond traditional physical boundaries, meeting the growing demands of financial markets for speed, efficiency, and connectivity. A key area of focus is the development of a new integrated payment infrastructure based on distributed ledger technology. This technology has the potential to unite all these elements and deliver efficiency at the foundational level of digital financial infrastructure. Analysis of international experience highlights that the implementation of blockchain and asset tokenization represents the most relevant and advanced global software platforms. These technologies accelerate the formation of new financial order infrastructure, enable new forms of digital interaction, ownership, and exchange, and propel the development of cryptocurrencies. They also create new opportunities for increased transparency, accessibility, operational effectiveness, and economic efficiency in financial transactions.

Keywords: capital markets infrastructure, distributed ledger technology, tokenization of real assets, digital transformation

Вступ. 04.11.2025 року Єврокомісія у межах Пакета розширення ЄС представила Звіт щодо прогресу України, в якому Кластер 3 «Конкурентоспроможність і інклюзивний розвиток» став одним із найбільш динамічних напрямів у 2025 році [1]. Сфера можливостей інтеграції української економіки в економічний механізм ЄС завдяки цифровій трансформації на даному етапі економічного розвитку перебуває в процесі фундаментального перегляду своїх геоekonomічних інтересів для вирішення ключових питань розвитку в рамках відкритої

стратегічної автономії ЄС, які включають, окрім іншого, побудову стійких та перспективних фінансових та економічних систем і зміцнення потенціалу в управлінні даними, штучним інтелектом та передовими технологіями [2].

Максимальне використання всіх можливостей економічного зростання, що відкриваються згідно перспективи європейської інтеграції України в систему відкритої стратегічної автономії ЄС, потребує вдосконалення та розвитку інфраструктури ринків капіталу. Існуючі нині геополітичні розбіжності економічних інтересів ускладнюють обмін даними і сприяють зростанню паралельних, але несумісних інфраструктур фінансового ринку з окремими платіжними системами, правилами, ланцюгами постачання та технологічними екосистемами, що сигналізує про початок ширшої тенденції серед країн щодо потреби запровадження децентралізованої системи цифрових платежів. Ключовими компонентами якої є децентралізована система обміну повідомленнями (*Decentralized Messaging System, DCMS*) для безпечного зв'язку та використання криптовалюти, віртуальної валюти та цифрової валюти центрального банку (*Central Bank Digital Currency, CBDC*) [3].

З цією метою в 2024 році центральні банки та банківський сектор розпочали масштабний проєкт «Агора» з дослідження токенизації транскордонних платежів, який об'єднує нині сім центральних банків (Франція, Японія, Корея, Мексика, Швейцарія, Англія та Федеральний резервний банк Нью-Йорка) і акцентує увагу на новій спільній платіжній інфраструктурі, яка могла б об'єднати всі ці елементи та забезпечити ефективність системи на цифровому базовому фінансовому інфраструктурному рівні [4]. Особлива увага в дослідженні приділена платіжним та нефінансовим цифровими активами, технології блокчейн [5], токенизації [6], модернізації фінансових ринків, смарт-контрактам та оптовій центральній банківській цифровій валюті [7], які сприяють зростаючим потребам фінансових ринків у швидкості, ефективності та підключенні.

Концепція блокчейну та технологія розподіленого реєстру (*Distributed Ledger Technology, DLT*) як базова технологічна платформа, оцінюється Радою з фінансової стабільності (*FSB*) як найбільш релевантна для фінансової стабільності [8] і стає провідною світовою програмною платформою, що прискорює побудову нових цифрових моделей національних економік, докорінно змінює спосіб ведення бізнесу у всьому світі шляхом цілеспрямованої підтримки розвитку технологій *Web 3.0*, формування інфраструктури нового фінансового порядку, заснованої на технології *DLT* та токенизації реальних активів

(*Real World Assets, RWA*). Запуск глобального крипторинку та залучення інвестицій через токенизацію, Web3.0 і превалювання інституційної економіки розглядається як основа фінансових інновацій та технологій 21-го століття для підтримки наступного покоління обміну цінностями на ринках капіталу [9].

Результати дослідження. У межах виконання зобов'язань за результатами восьмого перегляду програми Міжнародного валютного фонду «Механізм розширеного фінансування» (*Extended Fund Facility*) в липні 2025 року Україна підписала Меморандум щодо впровадження узгодженої оптимальної цільової операційної моделі для інфраструктури ринків капіталу [10] як основи для створення вертикально інтегрованої інфраструктури та формування повноцінного, ліквідного ринку капіталу, який стане джерелом фінансування, зокрема, для інвестування у реконструкцію інфраструктури, підтримання накопичення капіталу бізнесу та надання можливості іноземним інвесторам брати участь у відновленні економіки України [11]. Цей підхід використовує існуючі цифрові сильні сторони України для побудови стійкої, конкурентоспроможної та інклюзивної післявоєнної економіки шляхом підвищення ефективності управління та покращення доступу до цифрових послуг і навичок [12]. Такі зміни потребують вдосконалення регулювання інфраструктури фінансового ринку (*Financial Market Infrastructure, FMI*) та законодавства щодо випуску, реєстрації, зберігання, передачі та розрахунків активів. Екосистема DLT пропонує нові можливості для створення більш відкритої та конкурентоспроможної системи та забезпечення сумісності між системами розрахунків, які існуюча регуляторна база не враховує належним чином.

Власне *DLT*, найбільш відомим прикладами якої є блокчейн та токенизація, представляють собою інноваційний перетин між моделями власності, технологіями, комунікацією та економікою і є ключовою компонентою Web3, що дозволяє створювати нові форми цифрової взаємодії, володіння та обміну і відкриває нові можливості для розрахунків у режимі реального часу та підвищення прозорості, доступності, операційної та економічної ефективності транзакцій між класами активів. *RWA*, як токенизоване представлення фізичних активів у блокчейні стали закономірною тенденцією у перенесенні позаблокових активів у блокчейн, що дозволяє здійснювати децентралізовану купівлю, продаж та передачу традиційно нецифрових активів у цифровій економіці. Ці активи можуть бути представлені як традиційні матеріальні активи (нерухомість, сировинні товари, цифрові твори мистецтва тощо), фінансові активи (акції, облигації) або

нематеріальні активи (цифрове мистецтво, так і інша інтелектуальна власність, що формує ринок токенизованих *RWA* як багатомільярдну фінансову систему.

За прогнозами *PLISIO* до середини 2025 року світова ринкова капіталізація токенизованих активів у світі зростає до 1,24 трлн дол. США, порівняно з 865,5 млрд дол. США у 2024 році, що сигналізує про широке впровадження токенизованих активів як установами, так і приватними особами [13].

Особливої актуальності ці питання набули з прийняттям виконавчого указу США щодо сприяння розвитку криптовалют у США та роботи над потенційним створенням національного запасу цифрових активів, де основна увага зосереджена на встановленні технологій та правил щодо криптовалют та їх розвитку в США [14]. Так, зокрема, Палатою представників США схвалено серію законопроектів *CLARITY*, *GENIUS* та *CBDC*, які свідчать про початок скоординованого підходу до нагляду за цифровими активами та формують майбутню роль США у світовому ландшафті цифрових активів. Закон про ясність ринку цифрових активів США (*CLARITY*) встановлює комплексну регуляторну базу і визначає критерії класифікації активів на основі їх функціональних характеристик [15]. Керівництво щодо забезпечення регулювання платежів стейблкоїнами та для інших цілей США (*GENIUS*) визначає регуляторну базу для криптовалютних токенів, підкріплених долларом США (стейблкоїнів) та створює умови для інтеграції стейблкоїнів у традиційну фінансову систему США [16]. Закон про боротьбу з наглядом за *CBDC* блокує створення *CBDC* і надає перевагу приватним криптоінноваціям, просуваючи одночасно стейблкоїни в доларах США для підтримки світового лідерства США у сфері цифрових фінансів [17]. Таким чином, стратегія США щодо цифрових активів зосереджується на досягненні чіткості регулювання на основі відкритого типу *DLT* [18].

В ЄС впровадження *DLT* здійснюється на основі нормативно-правової бази, конкретних проєктів та ініціатив у фінансовому секторі, державних послугах та промисловому застосуванні. Серед ключових європейських проєктів та ініціатив: пілотний режим *DLT (DLT PR)* [19], що є частиною Пакету цифрових фінансів ЄС; інфраструктура блокчейн-сервісів (*EBSI*), спрямована на створення загальноєвропейської інфраструктури *DLT* для транскордонних державних послуг [20]; блокчейн-пісочниця (*EBS*) для підтримки інноваційних блокчейн-проєктів [21]; проєкт цифрового євро з використанням *DLT* для роздрібних платежів [22]; проєкти з розподіленого ретрансляційного аналізу (*DLT*) [23] та ініціативи щодо

стандартизації та розвитку навичок (*Seedblocks* [24], *Blockstand* [25], *CHAISE* [26]).

У звіті Європейської комісії «Стан цифрового десятиліття 2025» акцентується увага на необхідності поновлення дій з цифрової трансформації, безпеки та технологічного суверенітету до 2030 року [27] і розглядається питання щодо потенційного випуску цифрової валюти протягом 2029 року після ухвалення в 2026 році Регламенту про запровадження цифрового євро [28].

Європейські ініціативи щодо підготовки впровадження майбутніх цифрових активів, ринків цифрового капіталу та цифрової валюти центрального банку (*CBDC*) включають: короткостроковий план (*Pontes*) щодо пілотного зв'язку між платформами технології розподіленого реєстру (*DLT*) і сервісами *TARGET*¹ та довгостроковий курс (*Appia*) для формування інноваційних та інтегрованих фінансових екосистем, орієнтованих на майбутнє [29]. Цьому передувала комплексна дослідницька робота Євросистеми над новими технологіями для розрахунків за оптовими грошима центрального банку (*CeBM*) [30]. Висновок, зроблений учасниками ринку полягає в тому, що перехід до *DLT* представляє собою можливість для переосмислення процесів і практик, включаючи розподіл ролей, по всьому ланцюжку створення вартості і має потенціал для усунення та подолання недоліків сучасної екосистеми.

Європейським центральним банком (ЄЦБ) вже нині здійснено заходи щодо: модернізації європейської системи нагляду за системно важливими платіжними системами [31], електронними платіжними інструментами [32] та очікуваними показниками нагляду за кіберстійкістю інфраструктур фінансового ринку [33]; розрахунків за транзакціями *DLT* у грошах центрального банку [34]; підготовки до випуску цифрової форми готівки для щоденних операцій (цифрового євро). Крім того, ЄС офіційно включив цифровий інструмент для оптових міжбанківських розрахунків на блокчейні - електронні транспортні засоби (*electronic Money Token, eMT*) до сфери дії Регламенту ринків криптоактивів (MiCA), що дозволить з'єднати традиційну фінансову систему (*TradFi*) й децентралізовану (*DeFi*), створивши єдиний контур оптових розрахунків для Європи. При масштабному застосуванні *eMT* оптова токенизація може стати фундаментальним кроком до тотальної токенизації фінансової системи

---

¹ Довідково. Сервіси *TARGET* є основою інфраструктури фінансового ринку ЄС, що сприяють вільному потоку грошей, цінних паперів та застави центрального банку по всій Європі.

Європи із миттєвою ліквідністю від державних облігацій до корпоративних депозитів [35].

Висновки. Глобальне впровадження дорожньої карти G20 щодо криптоактивів, включаючи рекомендації *FSB* щодо регулювання та міжнародної співпраці, є надзвичайно важливим етапом і для України, враховуючи транскордонний характер криптоактивів. Крім того, завершення в листопаді 2025 року співіснування міжнародної міжбанківської системи передачі інформації (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications, SWIFT*) та перехід на формат міжнародного стандарту *ISO 20022*, де дані транзакцій структуруються для сумісності з *DLT* мережами [36] вимагає пришвидшення підготовки основи для подальшого приєднання України до європейської Єдиної зони платежів у євро (*SEPA*). Це вимагатиме, в свою чергу прийняття відповідного законодавства з відображення цифрової економіки шляхом покращення вимірювання цифрових активів згідно прийнятих статистичною комісією ООН та МВФ оновленого міжнародного статистичного стандарту для статистики національних рахунків (*SNA 2025*) [37] та посібника з інтегрованого платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (*BPM7*) [38].

Список використаних джерел

[1] Yevrokomisiia predstavyla Zvit shchodo prohresu Ukrainy v mezhakh Paketa rozshyrennia 2025 – naikrashcha otsinka za try roky. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yevrokomisiia-predstavyla-zvit-shchodo-prohresu-ukrainy-v-mezhakh-paketa-rozshyrennia-2025-naikrashcha-otsinka-za-try-roky>

[2] 2021 Strategic Foresight Report “The EU’s capacity and freedom to act”. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-foresight/2021-strategic-foresight-report_en

[3] BRICS's Decentralized Cross-border Messaging System aka DCMS. URL: https://www.reddit.com/r/Stellar/comments/1hcpqbv/bricss_decentralized_crossborder_messaging_system/

[4] Project Agorá: central banks and banking sector embark on major project to explore tokenisation of cross-border payments. URL: <https://www.bis.org/press/p240403.htm>

[5] Digital Assets, Distributed Ledger Technology and the Future of Capital Markets INSIGHT REPORT MAY 2021. URL: <https://www.bing.com/search?pglt=2467&q=Digital+Assets%2C+Distributed+Ledger+Technology+and+the+Future+of+Capital+Markets+INSIG>

HT+REPORT+MAY+2021&cvid=4186a906b9dd4987b2c4dca8c6c92e30
&gs_lcrp=EgRIZGdIKgYIABBFgDkyBggAEEUYOdIBCDE2MDFqMGo
xqAIIsAIB&FORM=ANNTA1&PC=NMTS

[6] Evolution of NonFungible Tokens (2023). URL:
https://www3.weforum.org/docs/WEF_Evolution_of_NFTs_2023.pdf

[7] Modernizing Financial Markets with Wholesale Central Bank
Digital Currency (2024). URL:
<https://www.weforum.org/publications/modernizing-financial-markets-with-wcbdc/>

[8] The Financial Stability Implications of Tokenisation. URL:
<https://www.fsb.org/2024/10/the-financial-stability-implications-of-tokenisation/>

[9] Disparte, D., & Liao, G. (2024, October 28). “Code as law”: The
tokenization of financial assets and the paradox of programmability. World
Economic Forum. URL:
<https://www.weforum.org/stories/2024/10/tokenization-financial-assetscrypto-programmable-paradox/>

[10] Rozpochato realizatsiiu Memorandumu stosovno spivrobitnytstva
na pidtrymku intehrovanoi infrastruktury rynkiv kapitalu v Ukraini. URL:
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozpochato-realizatsiyu-memorandumu-stosovno-spivrobitnitstva-na-pidtrimku-integrovanoyi-infrastrukturi-rinkiv-kapitalu-v-ukrayini>

[11] Cabinet of Ministers of Ukraine; Ministry of Economy of Ukraine;
Ministry of Finance of Ukraine (2024), Ukraine Facility Plan. URL:
<https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/en/>.

[12] Strategic Guidelines for Deepening Trade and Economic Relations
between Ukraine and the European Union Countries in the Context of
Ukraine’s Acquisition of Official Candidate Status for EU Membership.
URL: https://fru.ua/images/doc/2025/UA-EU_en_web.pdf

[13] Economic conditions outlook, June 2025. URL:
<https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/economic-conditions-outlook>

[14] Trump signs executive order promoting crypto, paving way for
digital asset stockpile. URL: <https://www.cnn.com/2025/01/23/trump-signs-executive-order-on-crypto-digital-asset-stockpile.html?msockid=1aaada9df25d64fa1f41cfe2f38465bd>

[15] H.R.3633 - Digital Asset Market Clarity Act of 2025. URL:
<https://www.congress.gov/bill/119th-congress/house-bill/3633/text>

[16] S.1582 - GENIUS Act. URL:
<https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/1582/text>

[17] H. Rept. 118-493 - CBDC ANTI-SURVEILLANCE STATE ACT. URL: <https://www.congress.gov/committee-report/118th-congress/house-report/493/1>

[18] Report - US Digital Asset Strategy and the European Response. URL: <https://iepbu.substack.com/p/report-us-digital-asset-strategy>

[19] Review of DLT PR and existing regulatory frameworks to support digital assets
URL: https://www.efama.org/sites/default/files/files/memo_fm1s_01sept2025_final.pdf

[20] European blockchain services infrastructure. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-blockchain-services-infrastructure>

[21] European Blockchain Sandbox. European blockchain regulatory sandbox for Distributed Ledger Technologies. URL: https://blockchain-observatory.ec.europa.eu/european-blockchain-sandbox_en

[22] ECB launches two-track road to DLT settlement in central-bank money. URL: <https://digital-euro-association.de/blog/ecb-launches-two-track-road-to-dlt-settlement-in-central-bank-money>

[23] Report ESMA Report on the Functioning and Review of the DLT Pilot Regime - Pursuant to Article 14 of Regulation (EU) 2022/858. URL: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/2025-06/ESMA75-117376770-460_Report_on_the_functioning_and_review_of_the_DLTR_-_Art.14.pdf

[24] An industry-driven initiative to support European interests in the international Blockchain & DLT Standardisation domain. URL: <https://www.seeblocks.eu/>

[25] Promoting EU Values and Priorities in Blockchain and DLT Standardization. URL: <https://blockstand.eu/>

[26] A European approach to respond to prevailing skills and training challenges faced by the blockchain sector. URL: <https://www.digitalsme.eu/projects/chaise/>

[27] State of the Digital Decade 2025 report. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/state-digital-decade-2025-report>

[28] Yevrosystema perekhodyt do nastupnoho etapu proektu tsyfrovoho yevro.
URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2025/html/ecb.pr251030~8c5b5beef0.en.html>

[29] Preparing the future of payments and money: the role of research and innovation. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2025/html/ecb.sp250926~e856d2e386.en.html>

[30] Foreword by Piero Cipollone, Member of the Executive Board of the ECB. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pubbydate/2025/html/ecb.exploratoryworknewtechnologies202506.en.html>

[31] Regulation (EU) 2025/1355 of the European Central Bank of 2 July 2025 on oversight requirements for systemically important payment systems (ECB/2025/22) (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/1355/oj>

[32] Eurosystem oversight framework for electronic payment instruments, schemes and arrangements. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/pdf/consultations/ecb.PISAPublicconsultation202111_1.en.pdf

[33] Cyber resilience oversight expectations for financial market infrastructures. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/pdf/cons/cyberresilience/Cyber_resilience_oversight_expectations_for_financial_market_infrastructures.pdf

[34] ECB commits to distributed ledger technology settlement plans with dual-track strategy. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2025/html/ecb.pr250701~f4a98dd9dc.en.html>

[35] Ant International completes real-time FX blockchain settlement in Asia through Kinexys by J.P. Morgan. URL: <https://translate.google.com/?hl=uk&sl=uk&tl=en&text=Ant%20International%20completes%20real-time%20FX%20blockchain%20settlement%20in%20Asia%20through%20Kinexys%20by%20J.P.%20Morgan%0A%0A%0A%20%20&op=translate>

[36] ISO 20022 and FINplus Migration: Transforming Payment Tracking. URL: <https://www.kyriba.com/blog/kyriba-bnp-paribas-iso-20022-payment-tracking-swift-finplus/>

[37] System of National Accounts 2025 - 2025 SNA. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2025.asp>

[38] Release of New Standards for Macroeconomic Statistics (BPM7). URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2025/07/10/Release-of-New-Standards-for-Macroeconomic-Statistics-BPM7-568453>

Алла Руснак, д.е.н., професор
Херсонський навчально-науковий інститут
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Херсон, Україна

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ОРІЄНТИР ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано доцільність інтеграції принципів циркулярної економіки у економічну політику повоєнного відновлення України. Систематизовано підходи до визначення циркулярної економіки та її інструментарію (ієрархія управління ресурсами, проєктування для тривалого використання, повторне використання, ремонти, ремануфактура, перероблення, компостування) та окреслено її відмінність від лінійної моделі «взьми–вироби–викинь». Висвітлено узгодженість циркулярної економіки з Європейським зеленим курсом (European Green Deal) та національною правовою рамкою: Законом України «Про управління відходами» (№2320-IX, 2022 р.) та матеріалами Національного плану відновлення (URC-2022, Лугань). На основі цих рамок запропоновано набір інструментів економічної політики: податкові стимули для повторного використання та ремонту, розширена відповідальність виробника (РВВ), екодизайн та стандарти «сталих продуктів», зелені публічні закупівлі, промислові симбіози та кластери, запровадження систем енергоефективності, фінансові механізми для малих суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: циркулярна економіка, повоєнне відновлення, економічна політика, European Green Deal, зелена реконструкція, енергоефективність

Alla Rusnak, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Kherson Educational-Scientific Institute of
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Kherson, Ukraine

CIRCULAR ECONOMY AS A STRATEGIC GUIDELINE FOR THE ECONOMIC POLICY OF UKRAINE'S POST-WAR RECONSTRUCTION

Abstract. The feasibility of integrating the principles of the circular economy into the economic policy of post-war reconstruction of Ukraine is substantiated. Approaches to defining the circular economy and its tools (hierarchy of resource management, design for long-term use, reuse, repairs, remanufacturing, recycling, composting) are systematized and its difference from the linear model of “take-make-throw” is outlined. The consistency of the circular economy with the European Green Deal and the national legal framework is highlighted: the Law of Ukraine “On Waste Management” (No. 2320-IX, 2022) and the materials of the National Recovery Plan (URC-2022, Lugano). Based on this framework, a set of economic policy instruments is proposed: tax incentives for reuse and repair, extended producer responsibility (EPR), ecodesign and “sustainable product” standards, green public procurement, industrial symbioses and clusters, the introduction of energy efficiency systems, financial mechanisms for small businesses.

Keywords: circular economy, post-war recovery, economic policy, European Green Deal, green reconstruction, energy efficiency

Вступ. Повномасштабна агресія спричинила масштабні руйнування інфраструктури та виробничих потужностей України, а отже – безпрецедентний запит на відновлення. Вибір політики «як було» загрожує законсервувати вразливу, ресурсомітку структуру економіки. Натомість інтеграція циркулярної економіки у відбудовні програми дозволяє одночасно досягати цілей продуктивності, ресурсоефективності й кліматичної нейтральності, узгоджуючи національні пріоритети з європейськими правилами доступу до ринку. Такий підхід міститься у стратегічних орієнтирах ЄС (Європейський зелений курс та CEAP-2020) та відображений у принципах Луганської декларації (URC-2022) [1].

Формулювання мети. Метою дослідження є виявлення та оцінювання потенціалу циркулярної економіки як стратегічного орієнтира повоєнного відновлення України з подальшим формуванням пропозицій щодо інституційних механізмів, регуляторних стимулів і фінансових інструментів її впровадження.

Виклад результатів дослідження. Циркулярна економіка – це системний підхід до розвитку, у якому матеріали не перетворюються на відходи, а природа відновлюється: продукти та матеріали якнайдовше зберігаються в обігу завдяки обслуговуванню, повторному використанню, ремонту, ремануфактурі, переробленню й компостуванню; економічна активність дедалі більше відокремлюється від споживання вичерпних ресурсів. [2].

У класичних оцінках (Ellen MacArthur Foundation) та галузевих кейсах (WEF) продемонстровано значний потенціал економії матеріальних витрат і створення нової доданої вартості завдяки переходу від «лінійного» до «замкненого» циклу [3].

Європейський зелений курс (COM(2019) 640) визначає перехід до циркулярної економіки як ключ до кліматичної нейтральності, конкурентоспроможності промисловості й сталого споживання. Новий План дій з циркулярної економіки (COM(2020) 98) запроваджує пакет інструментів: екодизайн, «сталі продукти за замовчуванням», цифрові паспорти продукції, обов'язки з повторного використання/перероблення та пріоритет будівельного сектору й текстилю. Для України це не лише орієнтир модернізації, а й вимога регуляторної конвергенції в контексті інтеграції до спільного ринку [1].

Базисом зближення з правом ЄС став Закон України «Про управління відходами» №2320-IX (2022 р.), який вводить ієрархію поводження з відходами, планування національного, регіонального та місцевого рівнів та створює підвалини для розширеної відповідальності виробника (PBB). Закон набрав чинності 9 липня 2023 р., наближаючи національну систему до директив ЄС [4]. Пріоритети «зеленого» відновлення зафіксовано у матеріалах Національного плану відновлення (URC-2022 р.), включно з секторальними дорожніми картами для містобудування, енергетики, водовідведення, екологічної безпеки та цифровізації [5].

Інструментами економічної політики для вбудовування циркулярної економіки у відновлення є:

- регуляторні інструменти (екодизайн та «сталі продукти», ієрархія управління відходами + PBB) [1; 4];

- економічні стимули (податкові й тарифні заходи, зелені публічні закупівлі [4];

- інституційно-інфраструктурні рішення (промислові симбіози й еко-індустріальні парки: спільне використання ресурсів, відходів і енергії; масштабування програм енергоуправління ISO 50001, апробованих UNIDO на українських підприємствах) [6];

- фінансування трансформації (інструменти донорів та ЄС: гранти/гарантії для МСП на ремонті, перероблення, повторне використання; кредити на енергоефективність, реконструкцію будівель, «розумну» логістику; підтримка міських пілотів (Харків, Миколаїв) з інтеграцією принципів циркулярної економіки у генеральні плани) [7].

Міжнародні оцінки демонструють, що впровадження циркулярної економіки у пріоритетних секторах знижує матеріаломісткість, створює робочі місця у сфері ремонту, перероблення та сервісних моделей, а

також підвищує конкурентоспроможність експорту завдяки відповідності стандартам ЄС. Для України це означає: меншу залежність від імпорту сировини; менший екологічний слід відбудови; підвищення довіри донорів через прозорість «зелених» критеріїв [3].

Відповідність інструментів циркулярної економіки (ЦЕ) завданням повоєнної політики наведена у табл. 1. [1; 4; 6].

Таблиця 1

Відповідність інструментів циркулярної економіки завданням повоєнної політики

Завдання відновлення	Інструмент ЦЕ	Механізм дії	Європейська опора
Зниження вартості відбудови	Повторне використання компонентів, ремонт	Подовження життєвого циклу, менше первинної сировини	СЕАР-2020, екодизайн, «сталі продукти»
Швидке розгортання інфраструктури	Зелені держзакупівлі	Пріоритет продуктів з вторинним вмістом	СЕАР-2020, Green Deal
Диверсифікація енергопостачання	Енергоефективність, ЕІП, ISO 50001	Зниження попиту на енергоресурси	Програми UNIDO, Нацплан відновлення
Євроінтеграція регуляторики	РБВ, ієрархія відходів	Узгодження з директивами ЄС	Закон №2320-IX, директиви ЄС

Висновки. Циркулярна економіка повинна стати стратегічним каркасом економічної політики повоєнного відновлення України. Вона поєднує цілі швидкого відновлення активів із довгостроковою конкурентоспроможністю та євроінтеграцією. Інституційне закріплення, масштабування інструментів СЕАР-2020 (екодизайн, цифрові паспорти, зелені закупівлі) та секторальні програми здатні трансформувати відбудову на принципах ресурсоефективності та кліматичної нейтральності.

Список використаних джерел

1. European Commission. The European Green Deal: Communication COM(2019) 640 final. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52019DC0640> (дата звернення: 02.10.2025). EUR-Lex

2. Ellen MacArthur Foundation. The circular economy – overview. URL: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview> (дата звернення: 05.10.2025).

3. Ellen MacArthur Foundation. Towards the Circular Economy (Vol. 2). PDF. URL: <https://content.ellenmacarthurfoundation.org/m/50c85a620a58955/original/Towards-the-circular-economy-Vol-2.pdf> (дата звернення: 04.10.2025).
4. Про управління відходами: Закон України. № 2320-IX від 20.06.2022 р. Текст та аналітика. URL: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=141871> (дата звернення: 05.10.2025).
5. National Recovery Plan of Ukraine (URC-2022). Blueprint (англ.). PDF. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf (дата звернення: 15.09.2025). uploads-ssl.webflow.com
6. UNIDO. Green Recovery of Ukraine: project document (ISO 50001, ЕІП). PDF. URL: https://downloads.unido.org/ot/31/44/31440278/Project%20document_green%20recovery%20of%20Ukraine.pdf (дата звернення: 05.10.2025).
7. UN-Habitat & партнери. Promoting Circularity in Rebuilding Ukrainian Cities (Kharkiv, Mykolaiv pilots). PDF. URL: <https://static1.squarespace.com/static/663c40569e600454b3322ccf/t/6659d3e432faa10d9a1cd685/1750670692647/Circularity%2BUkrainian%2BCities.pdf> (дата звернення: 16.09.2025).

Наталія Сментина, д.е.н., професор
Одеський національний морський університет
Одеса, Україна

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ ПІСЛЯВОЄННИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Анотація. Проаналізовано роль зовнішньоекономічної політики України як ключового інструменту стимулювання повоєнних інвестицій через державні стимули, гарантії та міжнародне партнерство та запропоновано пріоритетні напрями її вдосконалення, що формують стратегію для сталого економічного відновлення країни.

Ключові слова: зовнішньоекономічна політика, інвестиції, державні стимули, податкові пільги, інвестиційна привабливість.

Natalia Smentyna, Doctor of Science (Economics), Professor
Odessa National Maritime University
Odessa, Ukraine

UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC POLICY AS A TOOL FOR STIMULATING POST-WAR INVESTMENTS

Abstract. The role of Ukraine's foreign economic policy as a key instrument for stimulating post-war investments through state incentives, guarantees, and international partnership is analyzed, and priority areas for its improvement are proposed, which form a strategy for the country's sustainable economic recovery.

Keywords. foreign economic policy, investments, state incentives, tax breaks, investment attractiveness.

Повномасштабна війна завдала суттєвих втрат економіці України, спричинивши руйнування виробничого потенціалу та логістичної інфраструктури. У цьому контексті державна стратегія відновлення вимагає зовнішньоекономічної політики (далі – ЗЕП), спрямованої на створення сприятливого інвестиційного клімату, розширення міжнародного партнерства та зміцнення економічної довіри.

Мета – комплексний аналіз ролі зовнішньоекономічної політики України у стимулюванні повоєнних інвестицій та розробка пріоритетних напрямів її вдосконалення.

Інструментами впливу ЗЕП на інвестиційне середовище є міжнародні угоди про захист інвестицій, участь у регіональних економічних об'єднаннях, інвестиційна дипломатія, державне стимулювання інвестиційної діяльності (податкові та митні пільги, гарантії для інвесторів, публічно-приватне партнерство).

Одним із ключових інструментів впливу ЗЕП на інвестиційне середовище є податкові пільги, що знижують граничні витрати інвестора й підвищують внутрішню норму прибутковості інвестиційних проєктів. Механізмами реалізації включають спеціальні правові режими для пріоритетних секторів і кластерів (наприклад, режим «Dii.City», що пропонує спецрежим оподаткування та спрощені правила для технологічних компаній [1]), державну підтримку індустриальних парків і спеціальних економічних зон, а також цільові податкові преференції для великих інвестиційних проєктів.

Інструменти, такі як гарантії, страхування політичного ризику та інші деризикінгові механізми забезпечують часткове покриття ризиків, неприйнятних для приватних інвесторів (політичні ризики, війна, конфіскація, обмеження переказу коштів). Реалізується через програмні ініціативи, наприклад, пакети гарантій у межах Ukraine Facility та домовленості Європейської комісії зі Світовим банком [2]. Паралельно, зменшення адміністративних бар'єрів і цифровізація державних сервісів (ProZorro, Dii.a, «one-stop-shop» інвестиційної підтримки) підвищує швидкість та передбачуваність інвестиційних рішень. Ці механізми знижують транзакційні витрати та сприяють мобілізації приватних інвестицій.

Інвестиційна дипломатія передбачає активне просування українських проєктів за кордоном, налагодження партнерств між державними структурами та приватним бізнесом, а також укладання міжурядових угод про захист інвестицій. Вона підвищує обізнаність про проєкти і створює канали для софінансування та технічної підтримки.

Особливого значення набуває співпраця з міжнародними організаціями та фінансовими інституціями, такими як Світовий банк, Міжнародна фінансова корпорація, ЄБРР та Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій, які виступають ключовими партнерами у процесі відбудови національної економіки та гарантами стабільності, прозорості та прогнозованості економічного середовища.

У співпраці зі Світовим банком уряд України реалізує низку програм, спрямованих на відновлення критичної інфраструктури, зокрема енергетики, транспорту та житлово-комунального господарства. Станом на 2024 рік загальний обсяг мобілізованої підтримки від Світового банку перевищив 38 млрд доларів США, що

свідчить про масштабну участь міжнародних партнерів у фінансуванні відновлення [3]. Важливу роль відіграють також механізми гарантування інвестицій, зокрема через програми MIGA та IFC, які забезпечують страхування від політичних і воєнних ризиків. Це формує довіру до українського ринку, створюючи для іноземних інвесторів умови, максимально наближені до безпечного бізнес-середовища. ЄБРР фінансує проекти у сферах енергетики, логістики та малого і середнього бізнесу, виступаючи стратегічним партнером держави у формуванні нової економічної моделі з акцентом на сталість і конкурентоспроможність.

Ефективність інвестиційної політики обмежується наявними бар'єрами, класифікація яких дозволяє визначити напрями державного та міжнародного втручання. Проблеми, що стримують залучення іноземних інвестицій в Україні після війни, можна умовно класифікувати на чотири групи: політико-правові, економічно-фінансові, інфраструктурні та психологічно-соціальні.

До політико-правових бар'єрів відносяться нестійкість законодавчого середовища, неповна гармонізація українського права з міжнародними стандартами, а також недостатня ефективність судової системи в питаннях захисту прав інвесторів. В умовах післявоєнного стану додатково зростає ризик непередбачуваних адміністративних рішень або затримок у прийнятті нормативних актів, що значно знижує довіру іноземних партнерів.

Економічно-фінансові бар'єри включають високу невизначеність щодо макроекономічних показників, коливання валютного курсу, обмеженість доступу до довгострокового капіталу та дефіцит інвестиційного страхування. Відсутність достатньої ліквідності та потреба у масштабних фінансових ресурсах для відновлення інфраструктури формує високий рівень ризику для потенційних інвесторів.

Інфраструктурні проблеми стосуються руйнування транспортних коридорів, логістичних вузлів, енергетичних і комунальних систем. Відновлення цих компонентів потребує значних фінансових вкладень і часу, а наявні руйнування безпосередньо впливають на привабливість промислових і аграрних інвестиційних проєктів.

Психологічно-соціальні бар'єри формуються через підвищене сприйняття ризику внаслідок війни, низький рівень довіри до державних інституцій та обмежену обізнаність іноземних партнерів щодо реальної ситуації на місцях. Цей фактор впливає на прийняття рішень інвесторами та часто вимагає додаткових заходів з інвестиційної дипломатії та публічної комунікації.

Пріоритетними напрямками вдосконалення зовнішньоекономічної політики України можуть бути визначені такі: 1) формування цілісної моделі інтегрованого інвестиційного середовища, що поєднує державні стимули, міжнародні гарантії та ефективну інституційну підтримку; 2) цільова адаптація податкових і фінансових стимулів до пріоритетних секторів економіки, які є критичними для післявоєнного відновлення; 3) посилення інвестиційної дипломатії та міжнародної комунікації, зокрема через активне залучення міжнародних платформ співфінансування, промоційних заходів та цифрових сервісів для інвесторів; 4) запровадження механізмів моніторингу та оцінки ефективності зовнішньоекономічної політики, що дозволяє оперативно коригувати стратегії залучення інвестицій. У комплексі запропоновані напрями формують науково обгрунтовану стратегію підвищення інвестиційної привабливості України, що поєднує державні та міжнародні інструменти, враховуючи специфіку післявоєнного періоду. Такий підхід закладає основу для сталого розвитку економіки України в довгостроковій перспективі.

Висновки. ЗЕП є ключовим інструментом активізації післявоєнних інвестицій. Її ефективність визначатиметься здатністю держави забезпечити прозорі правила ведення бізнесу, гарантії для інвесторів, розширення міжнародного партнерства та участь у глобальних програмах відбудови. Системне поєднання державного регулювання, інвестиційної дипломатії та міжнародної підтримки сприятиме формуванню нової моделі економічного розвитку України на засадах стійкості та відкритості.

Список використаних джерел

1. Diia.City. URL: <https://city.diia.gov.ua/en> (Дата звернення: 07.11.2025).
2. Ukraine Plan 2024-2027. 331 p. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf> (Дата звернення: 07.11.2025).
3. The World Bank and Ukraine: Laying the Groundwork for Reconstruction in the Midst of War /World Bank Group: [вебсторінка]. URL: <https://www.worldbank.org/en/results/2023/11/30/the-world-bank-and-ukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war> (Дата звернення: 09.11.2025).

Анна Сушкова
Харківський національний університет внутрішніх справ
Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Розглянуто сучасний стан фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану та окреслено основні загрози її забезпечення. Проаналізовано ключові чинники, що впливають на стабільність державних фінансів, валютного ринку та інфляційні процеси. Приділено ролі державної бюджетної та грошово-кредитної політики у підтриманні макроекономічної рівноваги.

Ключові слова: фінансова безпека, воєнний стан, державний бюджет, валютна стабільність, грошово-кредитна політика

Anna Sushkova
Kharkiv National University of Internal Affairs
Kharkiv, Ukraine

CURRENT PROBLEMS AND PROSPECTS FOR ENSURING THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Abstract. The current state of Ukraine's financial and economic security under martial law is examined, and the main threats to its security are outlined. Key factors affecting the stability of public finances, the currency market, and inflationary processes are analyzed. The role of state budgetary and monetary policy in maintaining macroeconomic balance is highlighted.

Keywords: financial security, martial law, state budget, currency stability, monetary policy

Фінансова стабільність держави є ключовим елементом її економічної безпеки та невід'ємною складовою фінансової безпеки в цілому. Глобальні трансформації, спричинені повномасштабною військовою агресією російської федерації, істотно вплинули на економічну динаміку та фінансову стабільність України [5], що зумовило необхідність адаптації фінансової системи до нових викликів. Це обумовило мету дослідження, яка полягає у всебічному аналізі

сучасного стану фінансово-економічної безпеки України в умовах воєнного стану, виявленні основних загроз у функціонуванні фінансової системи, напрямів зміцнення фінансово-економічної стійкості держави.

В умовах воєнного стану ключового значення набуває забезпечення належного функціонування фінансової системи, зокрема виконання державного бюджету, що є фундаментом фінансової безпеки країни.

У широкому розумінні вона охоплює збалансованість державних фінансів, стабільність національної грошової одиниці, передбачуваність інфляційних процесів та спроможність держави своєчасно і повною мірою виконувати свої фінансові зобов'язання перед внутрішніми й зовнішніми контрагентами. Забезпечення фінансової стабільності створює основу для сталого економічного зростання, підтримання довіри до банківської системи, підвищення інвестиційної привабливості країни та зміцнення соціально-економічної стійкості суспільства.

У період воєнного стану фінансова стабільність держави виступає фундаментальним чинником національної економічної безпеки, стійкості економіки, є підґрунтям забезпечення фінансування державних функцій. Вона сприяє контролю над інфляційними процесами в державі та підтримує довіру до національної валюти.

У сучасних реаліях формування фінансової безпеки передбачає збалансоване управління державними фінансами, раціональний перерозподіл обмежених ресурсів, визначення стратегічних пріоритетів фінансування та забезпечення безперервності бюджетного процесу навіть у кризових умовах. Так, можна дослідити стрімке зростання дефіциту державного бюджету починаючи з кінця 2021 – початку 2022 рр. за умови зростання ВВП країни (рис. 1).

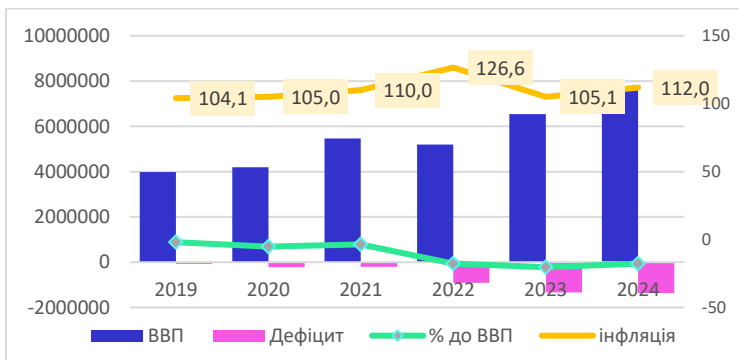

Рис.1. Динаміка ВВП, дефіциту бюджету та індексу інфляції в Україні, 2019-2024 рр.

Джерело: розраховано за даними [2-4]

Так, станом на кінець 2024 р. він становив 1363936 млн. грн., що на 1442019 млн грн. більше, ніж у 2019 р. та на 2697080 млн грн більше ніж у попередньому році. Враховуючи надскладне соціально-економічне становище країни законодавчо встановлена межа дефіциту виявилася недосяжною, тому при формуванні Державного бюджету України на 2023 рік уряд був змушений продовжити скасування обмеження на максимальний рівень дефіциту державного бюджету (який мав становити 3% прогнозного ВВП) [1].

В рамках оновлення методології підтримки фінансової стійкості України НБУ прийняв оновлені «Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану» [6], узагальнивши стратегічний курс регуляторів щодо стабілізації фінансового сектору та вибір інструментів. Незважаючи на те, що НБУ було встановлено інфляційний коридор 4-6% на рік [4], наслідки повномасштабного вторгнення спричинили стрімке зростання інфляції.

Повномасштабна війна в Україні спричинила значний вплив на функціонування валютного ринку, зумовивши дестабілізацію національної грошової одиниці та коливання обмінних курсів. В умовах високої економічної невизначеності та зростання ризиків для фінансової системи НБУ був змушений запровадити валютні обмеження та режим фіксованого обмінного курсу, що стало необхідним антикризовим кроком для стабілізації ситуації на грошово-кредитному ринку. Такі заходи дозволили тимчасово стримати інфляційний тиск, запобігти валютній паніці серед населення й уникнути деструктивного відтоку капіталу на початкових етапах збройного конфлікту. Водночас, попри вжиті регуляторні заходи, гривня зазнала суттєвої девальвації, втративши частину своєї вартості щодо провідних світових валют, передусім долара США [2]. Це стало наслідком як скорочення валютних надходжень від експорту, так і зростання імпортних витрат, що зумовило погіршення сальдо платіжного балансу.

У 2025 році війна триває, і, як зазначають сучасні дослідники, державні видатки мають бути спрямовані насамперед на фінансування секторів безпеки й оборони, проте водночас важливо передбачити формування фінансового резерву для післявоєнного відновлення економіки, модернізації інфраструктури та підтримки інноваційного розвитку [3; 5]. Таке поєднання військово-оборонних та економічно-стратегічних завдань сприятиме стійкості фінансової системи та її безпеки. Важливою складовою фінансової безпеки є зниження рівня корупційних ризиків, які можуть призвести до неефективного використання бюджетних коштів і підризу довіри до державних фінансових інститутів. З цією метою держава реалізує положення

Антикорупційної стратегії України на 2021–2025 рр., ухваленої ВРУ 20 червня 2022 року [8]. Особливої уваги потребують питання прозорості оборонних закупівель. Відповідно до [7] плани закупівель оборонної продукції, проєктів і послуг є складовою частиною плану оборони держави й реалізуються відповідно до законів України «Про національну безпеку» та «Про оборонні закупівлі», що визначають обсяги фінансування секторів безпеки та оборони

Висновки: попри виклики повномасштабної війни, НБУ залишається орієнтованим на забезпечення цінової та фінансової стабільності, що є основою для економічного відновлення [6]. Реалізація цієї мети здійснюється в межах гнучкого інфляційного таргетування із застосуванням інструментів процентної та валютної політики, а також валютних обмежень. Запроваджені регуляторні заходи створили умови для зміцнення фінансового сектору й підтримання його стійкості в умовах нестабільності. Це свідчить про здатність української фінансової системи не лише витримувати зовнішні шоки, а й адаптуватися до нових викликів.

Список використаних джерел

1. Інфляційний звіт, січень 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
2. Міністерство фінансів України. Індекс інфляції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
3. Міністерство фінансів України. ВВП. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
4. Міністерство фінансів України. Державний борг. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
5. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Київ: Рада Національного банку України, 2022. 5 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=4
6. Річний звіт «Стійкість» 2024. URL: НБУ https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2024.pdf?v=13
7. Проєкт ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про оборонні закупівлі». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI00852A>
8. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025р.р: розпорядження КМУ від 29.12.2021р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text>

Наталія Ткачук, к.е.н., доцент
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
Луцьк, Україна

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

Анотація. У роботі досліджено сучасні тенденції, проблеми та перспективи залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Проаналізовано ключові чинники, що впливають на інвестиційну привабливість держави в умовах воєнного стану та глобальної економічної нестабільності. Визначено основні бар'єри, які стримують приплив капіталу, серед яких — високі ризики безпеки, недосконалість інституційного середовища, обмежений доступ до фінансових ресурсів, а також низький рівень захисту прав інвесторів. Особливу увагу приділено аналізу галузей, що зберігають потенціал для залучення іноземних інвестицій, зокрема енергетичного сектору, агропромислового комплексу, ІТ-індустрії та оборонно-промислового комплексу.

Обґрунтовано доцільність використання міжнародних механізмів гарантування інвестицій, таких як програми Міжнародного агентства з гарантування інвестицій (MIGA), а також необхідність удосконалення правової бази та дерегуляції інвестиційної діяльності. Підкреслено важливість поєднання державної підтримки з приватними ініціативами у створенні сприятливого інвестиційного клімату.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інвестиційний клімат, міжнародний бізнес

Natalia Tkachuk, Ph.D. (Economics), Associate Professor
Lesya Ukrainka Volyn National University

CURRENT REALITIES OF ATTRACTING FOREIGN DIRECT INVESTMENT TO UKRAINE

Abstract. The article examines the current trends, challenges, and prospects of attracting foreign direct investment (FDI) into Ukraine's economy. The key factors influencing the country's investment attractiveness under martial law and global economic instability are analyzed. The main barriers constraining capital inflow are identified, including high security risks, an imperfect institutional environment, limited access to financial

resources, and a low level of investor rights protection. Special attention is given to analyzing sectors that retain significant potential for attracting foreign investments, in particular the energy sector, the agro-industrial complex, the IT industry, and the defense sector.

The feasibility of using international investment guarantee mechanisms, such as the programs of the Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), is substantiated, as well as the necessity of improving the legal framework and deregulating investment activities. The importance of combining state support with private initiatives in creating a favorable investment climate is emphasized.

Keywords: investments, innovations, investment climate, international business

Несприятливий інвестиційний клімат в умовах воєнного стану відображає й динаміка іноземного інвестування в українську економіку. З офіційних статистичних даних щодо зовнішніх інвестиційних надходжень в Україну за останні 20 років бачимо, що критичні спади спостерігалися в роки ескалації військово-політичного конфлікту на сході України, а також у період жорсткої карантинної політики у зв'язку з пандемією Covid-19 (рис. 1).

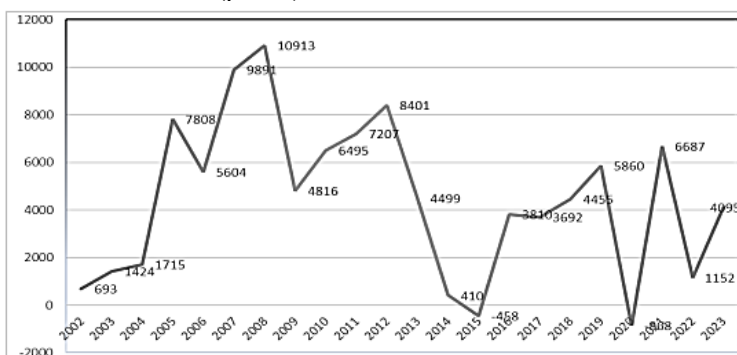

Рис.1 Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну у 2002-2023 рр., млн дол. США

Іноземний інвестор орієнтується здебільшого на розвинені сфери економічної діяльності. У 2022 р. найвагоміші обсяги інвестицій (залишків) припали на підприємства промисловості (41,9%). Ще 16,3% інвестицій, були спрямовані до установ і організацій, що займаються гуртовою та роздрібною торгівлею, а також ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів.

За даними Національного банку України, станом на 31 березня 2024 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (залишків) в українську економіку, включаючи як інструменти участі в капіталі, так і боргові інструменти, склав 55,8 млрд. дол.

Основні обсяги інвестицій спрямовуються в найбільш розвинені галузі економіки. Станом на 31 березня 2024 року найбільші частки прямих іноземних інвестицій були зосереджені в промисловості (38,9%) та у сфері оптової та роздрібною торгівлі, включаючи ремонт автотранспорту та мотоциклів – 17,0%.

До основних країн-інвесторів належать країни, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні країни-інвестори

Країна-інвестор	Кіпр	Нідерланди	Швейцарія	Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії
Частка у загальному обсязі інвестицій (%)	31.6%	20.8%	4.2%	4.8%
Країна-інвестор	Німеччина	Австрія	Люксембург	Франція
Частка у загальному обсязі інвестицій (%)	4.3%	3.5%	2.7%	2.6%

Залучення зовнішніх інвестицій може мати значний позитивний вплив на економіку країни, сприяючи її розвитку, модернізації виробництва та створенню нових робочих місць. Однак водночас такі інвестиції несуть певні ризики, серед яких залежність від іноземних інвесторів, можливий відтік капіталу та вплив на нестабільність на фінансовому ринку. Ці виклики, зростання масштабів довгострокових іноземних інвестицій є позитивною тенденцією, порушується негативний вплив на довіру міжнародних партнерів до економічного потенціалу країни, її стабілізаційних процесів. Аналіз прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні здійснено за принципом спрямованості, тобто за динамікою грошових потоків (табл. 3, млн дол. США).

Таблиця 3

Динаміка прямих іноземних інвестицій

Рік	ПІІ в Україну	Зміна ПІІ	ПІІ з України	Зміна ПІІ з України	Сальдо	Зміна сальдо (%)
2019	5860	+1405	648	+653	+5212	+16.9%
2020	-868	-6728	82	-566	-950	-118.2%
2021	6687	+7555	-198	-280	+6885	+824.7%
2022	1152	-5535	529	+727	+623	-91.0%
2023	4247	+3095	42	-487	+4205	+575.0%
2024	3116	-1131	-111	-153	+3227	-23.3%

Дослідження динаміки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2019–2024 рр. дозволяє оцінити вплив внутрішніх реформ та зовнішніх викликів на інвестиційний клімат країни.

ПІІ в Україну 2019 рік характеризувався значним позитивним сальдо ПІІ, що свідчить про високий рівень зацікавленості іноземних інвесторів.

– У 2020 році зафіксовано різке скорочення інвестицій та від’ємне сальдо, що зумовлено пандемією COVID-19 та економічною нестабільністю.

– 2021 рік продемонстрував відновлення інвестиційної активності, що відобразилося у суттєвому зростанні ПІІ.

– У 2022 році, попри початок повномасштабного вторгнення, сальдо залишалось позитивним, хоча й значно нижчим, ніж у попередні роки.

– У 2023–2024 роках спостерігалось подальше скорочення позитивного сальдо через вплив війни на економіку. Протягом усього періоду сальдо ПІІ з України залишалось переважно негативним, що вказує на менші обсяги вивезення капіталу порівняно із залученням інвестицій.

2022 рік відзначився нетиповим зростанням позитивного сальдо ПІІ з України, що, ймовірно, пояснюється активним виведенням капіталу через війну.

Загальне сальдо ПІІ зазнавало значних коливань: найвищі показники зафіксовані у 2019 та 2021 роках, а найгірші – у 2020 році. У 2023–2024 роках позитивне сальдо зберігається, але залишається нижчим, ніж у попередні періоди.

До початку повномасштабної війни до основних проблем створення сприятливого інвестиційного середовища в Україні відносили недосконалу законодавчу базу, протиріччя при відстоюванні інтересів інвесторів, високу корумпованість, світовий економічний спад внаслідок коронавірусу, геополітичні загрози, інфраструктурні, логістичні та соціальні питання. Однак, починаючи з 24 лютого 2022 р., внаслідок негативних геополітичних та економічних змін, інвестиційний клімат в Україні різко погіршився, що позначилося на зменшенні індикаторів інвестиційної привабливості країни. На сьогодні залучення іноземного інвестування є вкрай необхідним і для відновлення потенціалу української економіки, оскільки внутрішні фінансові резерви йдуть виключно на задоволення потреб ВПК. Станом на 2023 р. тільки для компенсації завданих збитків Україні знадобиться мінімум 1,1 трлн доларів США.

У реаліях воєнного часу основними проблемами інвестиційної привабливості України є високі ризики втручання росії військовим шляхом у сталий розвиток України; значні пошкодження енергосистеми, інфраструктури, виробничих потужностей та основних фондів підприємств; нестійкість державного законодавства, нечіткість та непрозорість законодавчих норм; відсутність доступу світового бізнесу до національного ринку через високий рівень олігархізації; недосконалість податкової політики, формалізація податкових пільг та відшкодування ПДВ; непродумана державна стратегічна політика розвитку двосторонньої угоди щодо інвестиційного співробітництва; перевищення повноважень державними інститутами та ігнорування потреб інвесторів; корупція та слабка судова система, значні складнощі при захисті прав власності та справедливому вирішенні бізнес-суперечок; неможливість прогнозування розвитку національної економіки навіть у середньотерміновий період.

Незважаючи на складні умови функціонування української економіки під час війни, все ж існують і певні переваги іноземного інвестування в Україну в цей період, зокрема: статус України як кандидата в ЄС; діджиталізація державних послуг; дерегуляційні ініціативи; скасування квот та мита на експорт української продукції; транспортний безвіз з країнами ЄС; пільгові умови щодо сплати податкових та митних платежів; інтеграція енергосистеми України до об'єднаної європейської енергосистеми; придбання бізнесу або активів за стресовою ціною та ін.

Питання залучення іноземних інвесторів до нашої країни у воєнний та повоєнний періоди активно вирішується на рівні державної політики. Нацрадою з відновлення розроблено План реконструкції української економіки, який розрахований на \$750 млрд інвестицій протягом наступних 10 років, з яких \$60–65 млрд необхідно було залучити вже 2023 року. При цьому для потужного зростання національної економіки інвестиції мають складати 35% ВВП щонайменше впродовж 5 років поспіль. Вже створено інвестиційну платформу Advantage Ukraine, метою якої є інформування про інвестиційний потенціал України та залучення іноземних інвесторів. На ній представлені перспективні сектори української економіки та понад 500 інвестпроектів.

Особливість залучення іноземних інвестицій полягає в тому, що наразі відбудова спрямована не лише на відновлення України, але й на трансформацію та модернізацію її виробничих потужностей шляхом залучення іноземного капіталу й використання сучасних технологій. Такий підхід встановлює основу для довготермінового зростання й

сприяє інтеграції України у глобальну економіку. Факт того, що Україна перебуває в зоні впливу Європейського Союзу, надає можливість отримати доступ до європейських ринків і залучити іноземні інвестиції. До того ж, компанії, які згодні вкладати кошти в українську економіку та локалізувати тут виробництво, повинні розуміти, що це стосується не лише українського ринку, але й загалом ринку ЄС, оскільки Конституцією України закріплено незворотність європейського курсу країни. Відтак, приватні міжнародні інвестиції можуть виступити ядром для відновлення України, відкриваючи можливості для отримання більшого обсягу інвестиційних запитів і масштабування бізнесу.

Список використаних джерел

1. Бабух І.Б. Теоретичні й практичні аспекти інвестиційної привабливості регіонів України. *Економічний простір*. 2025. <https://doi.org/10.30838/EP.200.131-135>
2. Гуцан Т., Мельникова О. Тенденції інвестиційної привабливості України в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. 2024
3. Абдуллаєва А. Є. Перспективи інвестиційної привабливості України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-44>
4. Нікольчук Ю. М., Лопатовська О. О. Інвестиційна привабливість України: основні тенденції, проблеми та ключові вектори вирішення. 2023. URL:<https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37677/19.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Васильчак С. В. Інвестиційна стратегія розвитку регіонів в контексті концепції сталого розвитку країни. *Економічні науки*. 2025. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/78-3>

Світлана Федулова, д.е.н., професор
Університет імені Альфреда Нобеля
Дніпро, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЧНА АВТОНОМІЯ ПІД ВПЛИВОМ КИТАЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ¹

Анотація. Провідною ідеєю дослідження є висвітлення особливостей формування європейської стратегічної автономії під впливом китайсько-американської конкуренції. В роботі зазначається, що оцінюючи перспективи європейської єдності в умовах посилення суперництва між США та Китаєм, варто враховувати дві ключові передумови – втрата частини свого стратегічного та економічного значення для Сполучених штатів та зниження російський можливостей через війну в Україні. В дослідженні зазначаються три взаємопов'язані процеси, що визначають стратегічне середовище ЄС. У сукупності це свідчить, що ЄС більше не може покладатися на зовнішні гарантії безпеки.

Ключові слова: стратегічна автономія, Європейський Союз, китайсько-американська конкуренція, гарантії безпеки

Svitlana Fedulova, Doctor of Sciences (Economics)
Full Professor
Alfred Nobel University
Dnipro, Ukraine

EUROPEAN STRATEGIC AUTONOMY UNDER THE IMPACT OF U.S.–CHINA COMPETITION

Abstract. The central idea of the study is to highlight the specific features of shaping European strategic autonomy under the influence of U.S.–

---

¹ Тези підготовлено у рамках реалізації міжнародного проекту “Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях” № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

China competition. The paper notes that when assessing the prospects for European unity amid intensifying rivalry between the United States and China, two key prerequisites should be taken into account: the decline of Europe's strategic and economic importance for the United States and the reduction of Russia's capabilities due to the war in Ukraine. The study identifies three interrelated processes that define the EU's strategic environment. Taken together, they indicate that the EU can no longer rely on external security guarantees.

Keywords: strategic autonomy, European Union, U.S.–China competition, security guarantees

Вступ. На тлі того, що США дедалі більше переорієнтовують свою увагу на стратегічне суперництво з Китаєм, виникають нові питання щодо наслідків цього зсуву для відносин із Європою, зокрема стосовно підходу США до європейської стратегічної автономії. Цей зсув викликає занепокоєння щодо того, що одночасне суперництво з Китаєм та Росією за існуючими планами вимагатиме значного збільшення оборонних витрат США

Хоча Сполучені Штати й надалі залишаються ключовим елементом системи безпеки для більшості європейських країн, їхня зростаюча фокусованість на Китаї об'єктивно зменшує вагу Європи в американському оборонному плануванні. Європейські держави, своєю чергою, прагнуть нарощувати власний військовий потенціал, проте значною мірою залишаються залежними від імпорту критичних технологій і високотехнологічного озброєння зі США. Це свідчить про те, що, попри зусилля щодо підсилення оборонних спроможностей, Європа все ще суттєво опирається на американську підтримку [1, 2].

Метою дослідження є висвітлення особливостей формування європейської стратегічної автономії під впливом китайсько-американської конкуренції.

Виклад результатів дослідження. Упродовж усього ХХ століття Європа залишалася для Сполучених Штатів головним стратегічним та економічним пріоритетом: спершу як центральний фронт холодної війни, а у 1990-х – як ключовий регіон для розширення НАТО та проведення військових місій. За таких умов США не могли скоротити свою присутність на континенті, а європейські держави, маючи американські гарантії безпеки, не були достатньо мотивовані готувати власні сильні оборонні системи чи формувати повністю автономну зовнішню політику.

Попри підтримку європейської згуртованості у питаннях безпеки, США водночас стримували ті форми інтеграції, які могли б послабити

американський вплив на європейські рішення. Це демонструє складну, двоїсту роль, яку європейське об'єднання відіграє у стратегії США, з одного боку, сильніший й більш консолідований ЄС здатен ефективніше протистояти викликам з боку суперників Сполучених Штатів, зокрема Китаю, навіть автономно. З іншого боку, така Європа могла б стати менш залежною від американської підтримки та реалізовувати зовнішню політику, що не завжди збігалася б з інтересами США [3].

Сьогодні ситуація змінилася – Європейський Союз вже не має для США колишньої стратегічної й економічної ваги, а ослаблення російських можливостей унаслідок війни в Україні робить для США скорочення військової присутності на континенті значно прийнятнішим.

Пробудження Європейського Союзу на шляху зміцнення стратегічної автономії та відходу від прагнень до дій стало не результатом добровільного вибору, а вимушеною реакцією на низку геополітичних потрясінь, які зруйнували звичні уявлення та оголили неприємні реалії. Сьогодні стратегічне середовище ЄС визначають три взаємопов'язані процеси [4]:

- поступове згортання Сполученими Штатами своєї традиційної післявоєнної ролі головного гаранта європейської безпеки;
- російсько-українська війна, що продемонструвала вразливість оборонного потенціалу Європи;
- прискорене формування багатопольярного світу, у якому вплив будується на транзакційності, а партнерства стають умовними.

У сукупності це свідчить, що ЄС більше не може покладатися на зовнішні гарантії безпеки. Якщо вона не здатна забезпечити власну автономну дієздатність, то ризикує втратити стратегічну вагу.

Висновки. Таким чином, оцінюючи перспективи європейської єдності в умовах посилення суперництва між США та Китаєм, варто враховувати дві ключові передумови. По-перше, стратегічне протистояння з Китаєм стало головною рамкою зовнішньої політики США, і тому Вашингтон формує своє бачення ЄС саме через цей геополітичний фокус. По-друге, об'єднана Європа має подвійне значення для США, з одного боку, вона може зміцнити західну позицію у конкуренції з Китаєм, але з іншого – надмірне посилення європейської автономії потенційно послаблює залежність від Америки та може призвести до рішень, що не завжди узгоджуються з інтересами Сполучених штатів.

Сьогодні стратегічна автономія просувається не стільки через прагнення європейських держав до повної самостійності, скільки через

побоювання опинитися наодинці, тобто як своєрідний вимушений «страховий поліс» від непередбачуваності американської зовнішньої політики. Саме це зумовлює політичні розбіжності щодо темпів і масштабів її впровадження. Крім того, курс США на економічний націоналізм і протекціоністські заходи ускладнює економічний аспект стратегічної автономії, підштовхуючи ЄС до зміцнення власної промислової бази та підвищення стійкості ланцюгів постачання як ключових складових автономності.

Список використаних джерел

1. Puglierin, J. Shapiro J. The Art of Vassalisation: How Russia's War on Ukraine Has Transformed Transatlantic Relations. European Council on Foreign Relations. 2023. April 4. URL : <https://ecfr.eu/publication/the-art-of-vassalisation-how-russias-war-on-ukraine-has-transformed-transatlantic-relations/>
2. Tocci N. The Paradox of Europe's Defense Moment. Texas National Security Review. 2022. 6 (1): 99–108. URL : <http://dx.doi.org/10.26153/tsw/44441>.
3. Anderson J., Steinberg F. The Unbalanced Transatlantic Relationship: Understanding US Influence in Europe. Journal of European Integration. 2025. 47 (6). URL : <http://doi.org/10.1080/07036337.2025.2537377>.
4. Chhaya Sr. Europe's Strategic Autonomy: Charting the Path Forward in an Era of U.S. Retrenchment. Titan, Risk Analysis & Insights, Europe. 2025. URL : <https://atlasinstitute.org/europes-strategic-autonomy-charting-the-path-forward-in-an-era-of-u-s-retrenchment/>

Маргарита Чупріна, к.е.н., доцент
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Київ, Україна

Вікторія Микитенко, д.е.н., професор
Інститут демографії та досліджень якості життя
імені Михайла Птухи НАН України
Київ, Україна

ПРОСТОРОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ВИМІРАХ РЕЗИСТЕНТНОСТІ

Анотація. Розкрито теоретико-методологічні засади формування резистентності як конститутивної парадигми розвитку соціально-економічних систем у повоєнному періоді. Резистентність визначено як здатність систем протидіяти деструктивним впливам та когнітивно-адаптивну властивість, що забезпечує самонавчання, відтворення і стійке зростання у динамічному середовищі. Обґрунтовано: стратегічну парадигму «Resilience+Governance», що формує інтеграційний каркас соціо-еколого-економічної та просторової політики, спрямований на підвищення національної безпеки, соціальної згуртованості й інвестиційної привабливості регіонів; методологію ідентифікації когнітивно-адаптивних резервів систем для побудови моделі стійкого відновлення, що поєднує аналітичне управління, екологічну модернізацію та соціальну реінтеграцію.

Ключові слова: резистентність, соціально-економічні системи, Resilience+Governance, когнітивно-адаптивні резерви, відновлення, стратегічна парадигма

Margaryta Chuprina, Candidate of Economics, Associate Professor
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Kyiv, Ukraine

Viktoriia Mykytenko, Doctor of Economics, Professor
Mykhailo Ptukha Institute of Demography
and Quality of Life Research NAS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

SPATIAL-ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE IN DIMENSIONS OF RESISTANCE

Abstract. The paper presents the theoretical and methodological foundations for defining resistance as a constitutive paradigm for the development of socio-economic systems in the post-war period. Resistance is interpreted as both the capacity of systems to counteract destructive impacts and a cognitive-adaptive property that ensures self-learning, regeneration, and sustainable growth within a dynamic environment. The study substantiates: the strategic paradigm “Resilience+ Governance”, which creates an integrative framework of socio-ecological-economic and spatial policies aimed at strengthening national security, social cohesion, and regional investment attractiveness; a methodology for identifying cognitive-adaptive reserves of systems to build a sustainable recovery model that combines analytical management, ecological modernization, and social reintegration.

Keywords: resistance, socio-economic systems, Resilience+ Governance, cognitive-adaptive reserves, recovery; strategic paradigm

Україна переживає період глибокої багатомірної трансформації, тож, у цих умовах важливо не лише забезпечити відновлення втраченого соціо-еколого-виробничо-економічного потенціалу, але й сформувати нову парадигму розвитку, засновану на здатності самоорганізовуватись, навчатися і протидіяти викликам. Саме тому, на сьогодні, у фокусі наукового пошуку перебуває резистентність *соціально-економічних систем* (СЕС) – як конститутивно-ключова фундаментальна властивість, що визначає спроможність діяти, розвиватися і зберігати функціональну цілісність, навіть у поліструктурних кризах. Автори переконані: резистентність – це не лише стійкість, а когнітивно-адаптивна здатність суспільства до самонавчання, відновлення і стратегічного передбачення, яка й формує основу національної безпеки, згуртованості й відновлюваного просторового розвитку. У концепції «Resilience+ Governance» («R+G») [1] – резистентність розглянуто як інтеграційний каркас державного управління, що поєднує соціо-еколого-економічні та когнітивно-інституційні напрями в єдину систему стратегічних рішень. Резистентність у забезпеченні адаптивності та стійкості СЕС [2] – це перехід від реактивного управління до управління випереджувального типу, де ключову роль відіграють людський капітал, цифрова аналітика, когнітивна мобілізація та соціальна реінтеграція. Тож, актуальність дослідження зумовлена тим, що саме резистентність стає, наразі, новим державотворчим кодом країни, який дозволяє не лише відновлювати, але й проектувати майбутнє. Вагомість ролі стратегічної парадигми

«R+G» у формуванні цілісного інтеграційного каркасу державної політики відтворюється у трьох взаємопов'язаних площинах:

1) системно-інтеграційна функція. Парадигма «R+G» передбачає управління, побудоване на міждисциплінарній синергії соціо-еколого-економічних і просторових чинників, що: трансформує класичну модель стратегічного планування, об'єднуючи розрізнені галузеві політики у спільний аналітичний контур; забезпечує координацію управлінських рішень на всіх рівнях; мінімізує ризики конфлікту цілей між секторальними програмами. Завдяки цьому й формується цілісна рамка соціо-еколого-економічного управління, де кожна підсистема (економічна, соціальна, екологічна, просторово-територіальна) діє не ізольовано, а в якості елемента єдиного резистентного організму;

2) соціально-безпековий вимір. У межах парадигми «R+G» резистентність постає не лише як економічна категорія, а як інструмент соціальної стабільності та національної безпеки: синхронізація соціальної політики з просторовим і екологічним плануванням підвищує рівень згуртованості громад, сприяє подоланню синдромів набутої безпорадності [3], соціальної фрагментації й економічної маргіналізації. Управління ризиками і розвитком – стають єдиним процесом, що підсилює адаптивність держави до кризових викликів, підвищує довіру до інституцій та соціальну легітимність державних дій;

3) економічно-інвестиційний ефект. Інтеграція соціо-еколого-економічних цілей у межах «R+G» створює сприятливе середовище для стимулювання інвестицій, інновацій і «зеленого» зростання. Підвищення прозорості, передбачуваності та інституційної узгодженості управління – формує нову якість простору довіри між державою, бізнесом і суспільством. Саме це й підвищує інвестиційну привабливість регіонів, зміцнює фінансову автономію територіальних громад і сприяє переходу до моделі «розвитку через стійкість».

Методологія ідентифікації когнітивно-адаптивних резервів СЕС ґрунтується на принципах багаторівневої діагностики, інтегративного аналізу та когнітивного картування. Її сутність полягає у виявленні латентних потенціалів, що забезпечують здатність до самонавчання, структурної перебудови й інноваційного відтворення. Базовими аналітичними інструментами виступають: когнітивний аудит (для оцінки рівня інституційної зрілості, стратегічної культури й управлінської гнучкості); адаптивне моделювання сценаріїв розвитку (для визначення порогових меж стійкості та можливостей для внутрішньої мобілізації ресурсів); індексація когнітивної синергії (як кількісна оцінка здатності СЕС перетворювати знання, соціальний досвід і цифрові дані на управлінські рішення). Це дозволяє

ідентифікувати не лише ресурсні резерви, а й у площині мислення, комунікацій та соціальної взаємодії. Реалізація методології передбачає формування моделі стійкого відновлення (у форматі «Resilience+ Model» [1]), яка поєднує три взаємопов'язані блоки: аналітичний (забезпечує системну обробку даних, прогнозування сценаріїв і моніторинг ефективності політик); екологічний (орієнтований на модернізацію інфраструктури, енергоефективність і зниження екологічних ризиків); соціально-реінтеграційний (фокусується на підвищенні довіри, соціальної мобілізації та когнітивної єдності громад). У цій взаємодії, триада формує динамічну архітектоніку адаптивного управління, що дозволяє СЕС переходити від фази виживання до етапу розвитку за використання принципів резистентності, згуртованості та інноваційної самодостатності.

Тож, резистентність СЕС постає ключовою передумовою формування національної безпеки, соціальної згуртованості та стійкого розвитку країни в епоху полікризи, що визначає не лише здатність СЕС протидіяти деструктивним впливам, а й її внутрішню спроможність до самоорганізації, самонавчання й когнітивного оновлення. Стратегічна парадигма «R+G» формує інтеграційний каркас державного управління, що поєднує соціо-еколого-економічну і просторову політику у єдину систему адаптивних рішень. А, методологія ідентифікації когнітивно-адаптивних резервів - створює підґрунтя для розробки нової архітектоніки управління, де синхронізуються аналітичний, екологічний та соціально-реінтеграційний блоки, а їх взаємодія - формує механізм переходу від стану виживання до розвитку, забезпечуючи економічну стабільність, екологічну збалансованість і соціальну мобілізацію. Тож, резистентність – є не просто науковою категорією, а державотворчою парадигмою, що визначає вектор відновлення, модернізації та просторової інтеграції повоєнної країни.

Список використаних джерел

1. Mykytenko, V. V. Resilience+ for Ukraine: socio-economic resilience and multifunctional development. *Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Modern Problems of Science and Technology»* (September 22-24, 2025, Tallinn, Estonia). European Open Science Space, 2025. p. 23-28. DOI 10.70286/EOSS-22.09.2025
2. Mykytenko, V.V. The concept of resistance in ensuring adaptability and stability of spatial systems in conditions of polycrisis. *Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and*

Practical Conference «Global Trends in Science: Research, Innovation and Development» (September 29 – October 1, 2025, Varna, Bulgaria). *European Open Science Space*, 2025. p. 39-44. DOI 10.70286/EOSS-29.09.2025.

3. Mykytenko, V., Sheludko, N., Khudolei, V., Dobrovolskienė, N. Acquired Helplessness Syndrome in Monofunctional Systems Experiencing Multicrisis: Mechanisms Overcoming Challenges in Resilient Circular Economy. *Economics Ecology Socium*, 2025, vol. 9, no 3, p. 80-92. DOI: 10.61954/2616-7107/2025.9.3-6.

Володимир Шульга, магістр 2-го курсу
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ПОВОЄНОЇ ВІДБУДОВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Анотація. У статті висвітлено сучасний стан електроенергетичного сектору України в умовах війни, визначено ключові проблеми та виклики, зумовлені руйнуванням інфраструктури. Проаналізовано довоєнний технічний стан генерувальних потужностей, зокрема атомної, теплової, гідро- та відновлюваної енергетики. Визначено перспективні напрями відновлення та трансформації галузі на засадах децентралізації, енергоефективності та сталого розвитку з урахуванням існуючого потенціалу. Акцентовано увагу на необхідності переходу до більш гнучкої, сучасної та стійкої енергосистеми як важливого етапу післявоєнної відбудови України.

Ключові слова: електроенергетика, потенціал, генерувальні потужності, енергетична система, відновлення

Volodymyr Shulha, second-year Master's student
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

POTENTIAL FOR THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE'S ENERGY SECTOR AND PROSPECTS FOR THE USE OF RENEWABLE ENERGY

Abstract. The article highlights the current state of Ukraine's electric power sector under wartime conditions and identifies the key problems and challenges caused by infrastructure destruction. The pre-war technical condition of generating capacities—including nuclear, thermal, hydro, and renewable energy—was analyzed. Promising directions for the recovery and transformation of the sector are defined based on decentralization, energy efficiency, and sustainable development, taking into account the existing potential. The article emphasizes the need for a flexible, modern, and resilient energy system as a crucial stage in Ukraine's post-war reconstruction.

Keywords: electric power sector, potential, generating capacities, energy system, recovery

На сучасному етапі розвитку української держави, в умовах тривалого збройного конфлікту, який спричинив масштабні руйнування критично важливої інфраструктури, питання відновлення енергетичного сектору набуло винятково важливого значення. Сфера енергетики є ключовим елементом національної безпеки, економічної стабільності та соціального добробуту, а її функціонування напряду впливає на життєдіяльність населення, промисловості та інфраструктурних об'єктів. Внаслідок цілеспрямованих атак на об'єкти енергетичної інфраструктури значна частина генерувальних потужностей, трансформаторних підстанцій та ліній електропередач була виведена з ладу. Така ситуація не лише загострила проблему дефіциту електроенергії в окремих регіонах, але й поставила під загрозу нормальне функціонування усієї енергосистеми країни. Повоєнне відновлення галузі електроенергетики є необхідною умовою для економічної реабілітації країни, залучення інвестицій, модернізації виробничих потужностей та інтеграції до європейських енергетичних ринків. Поряд із фізичним відновленням зруйнованих об'єктів, нагальною потребою є трансформація енергетичної системи на принципах децентралізації, підвищення енергоефективності, цифровізації управління та розширення частки відновлюваних джерел енергії.

Проаналізуємо стан електроенергетичного потенціалу України до початку війни. До 2020 року енергосистема України займала шосте місце серед європейських країн, поступаючись за масштабами лише таким державам, як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Великобританія [1]. Станом на кінець 2020 року сукупна потужність усіх електростанцій у межах енергосистеми країни становила 54,3 гігавати [2].

До повномасштабної війни в Україні була сформована потужна інфраструктура як соціального, так і виробничого спрямування. Сектор енергетики забезпечував 2,5–4% валового внутрішнього продукту залежно від року [3], а електроенергія була доступною для всього населення [4].

Більшість енергетичних мереж, які функціонують в Україні, збудовані ще за радянських часів і характеризуються застарілою системою «ручного управління». Усі керівні операції здійснюють диспетчери, а перемикання в мережі проводяться вручну. Це негативно позначається на показнику SAIDI – середній тривалості відключення електропостачання. У 2020 році цей індикатор дорівнював 816 хвилин, що суттєво перевищує аналогічні показники у Хорватії (193 хв), Румунії (179 хв) та Німеччині (12 хв) [1, 6].

На 2017 рік більшість енергоблоків теплоелектростанцій (ТЕС) мали значний рівень зношеності та морального старіння. Близько 92% енергоблоків відпрацювали свій нормативний ресурс у 100 тисяч годин, а 84% – перевищили гранично допустимий поріг у 200 тисяч годин роботи [6]. Всього в Україні функціонувало 90 енергоблоків ТЕС і ТЕЦ, з яких лише 19 пройшли комплексне оновлення [2].

Відповідно, обладнання потребувало як капітального оновлення, так і повної заміни. Високий рівень застарілості блоків призводив до зниження їхньої ефективності та збільшення негативного впливу на довкілля. Наприклад, у 2020 році встановлена потужність ТЕС становила 40% від загальної, при цьому їхня частка у виробництві електроенергії сягала лише 27%, тоді як атомні електростанції забезпечили 52% обсягів виробленої енергії [5, 10, 11].

Щодо атомної енергетики, ситуація є дещо кращою. На початок 2022 року в Україні вже було модернізовано 7 із 15 діючих атомних енергоблоків – замінено основні компоненти реакторів і технічне обладнання [11, 12]. Сумарна встановлена потужність атомних станцій досягла 13,835 гігават [5, 13].

Переважає більшість українських гідроелектростанцій була введена в експлуатацію понад п'ятдесят років тому, і відтоді їхній технічний стан істотно погіршився через тривалу експлуатацію. У ряді випадків основні енергетичні потужності гідроенергетичних компаній фактично вичерпали свій технічний ресурс. У цілому, країна реалізує лише близько 60 % наявного потенціалу гідроенергетики, що є суттєво нижчим за аналогічні показники держав-партнерів. Наприклад, у США цей рівень сягає 82 %, тоді як в Італії та Франції – 95–98 % [7, 8].

Обладнання гідроелектростанцій та гідроакмулюючих станцій перебуває у технічно справному стані, оскільки підтримується на належному рівні. ГЕС володіють високими показниками оперативної гнучкості, що дозволяє їм у стислі терміни здійснювати запуск чи зупинку процесу виробництва електроенергії [5, 18].

У складі енергетичної системи України функціонують також сонячні електростанції (СЕС), вітрові електростанції (ВЕС), а також енергетичні установки на біомасі (БМС). Станом на 2020 рік, СЕС, ВЕС і БМС мали встановлену потужність, що відповідала 9 %, 2 % і 1 % загальної генерувальної потужності енергосистеми, відповідно. Загалом, внесок відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у структурі встановлених потужностей складає близько 12 % [10]. З початком нового етапу воєнної агресії РФ проти України, енергетична інфраструктура зазнала серйозних руйнувань і пошкоджень. Згідно з оцінками ООН та урядової статистики, понад 1500 ракетних та

безпілотних атак були спрямовані на критично важливі інфраструктурні об'єкти, у тому числі й на енергетичний сектор. Приблизно 100 ракет влучили саме в електроенергетичні об'єкти. У результаті цього обсяг генерації електроенергії скоротився на 61 %. У період із 10 жовтня по кінець грудня 2022 року, пересічне українське домогосподарство залишалося без електропостачання в середньому протягом п'яти тижнів [7].

Із початку повномасштабного вторгнення РФ, сумарні прямі втрати, які стосуються пошкоджень житлової, комерційної та загальнодержавної інфраструктури, оцінено у понад 143,8 мільярда доларів з урахуванням вартості відновлення. Ця цифра й надалі демонструє тенденцію до зростання. Із жовтня 2022 року РФ почала застосовувати масовані удари по енергоінфраструктурі, що спричинило безпосередні втрати в галузі на суму \$8,1 мільярда. Сфера генерації та передачі електроенергії стала одним із найбільш постраждалих напрямів енергетичної галузі, піддавшись навмисній, масштабній атаці з боку російських військ на об'єкти виробництва, транспортування та розподілу електричної енергії. За актуальними підрахунками, загальні збитки, завдані такою агресією, перевищують \$6,5 мільярда [18]. Візуальне відображення розподілу витрат представлено на рис. 1. При цьому, вартість повноцінного відновлення пошкоджених або зруйнованих енергетичних об'єктів може значно перевищувати суму збитків, що виникли через фізичне зношення або моральне старіння обладнання.

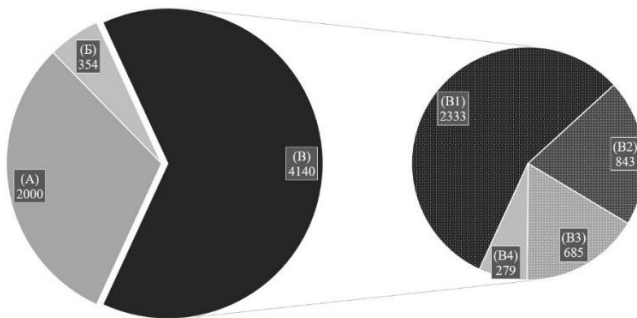

Рис. 1. Завдані збитки енергетиці, та енергоносіям у млн дол. США, станом на 2024 рік

Примітка: (А) – передача електроенергії; (Б) – розподілення електроенергії; (В) – електрогенерація, в тому числі: теплові електростанції (В1), атомні електростанції (В2), відновлювана енергетика (В3), теплоелектроцентралі (В4)

Джерело: [9].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, на тимчасово окупованих територіях опинилися Вуглегірська, Запорізька та Луганська теплоелектростанції, а також Каховська гідроелектростанція, що також зазнала пошкоджень через вогневі удари та диверсійні дії. У районі Курахівської ТЕС тривають активні бойові зіткнення.

Компанії, що займаються виробництвом електроенергії з альтернативних джерел, зазнають суттєвих матеріальних втрат. За оцінками, близько 13% сонячних електростанцій знаходяться на тимчасово захоплених територіях, ще 8% – зруйновані або пошкоджені. Водночас інші джерела вказують, що до 60% СЕС розташовані в зонах активних бойових дій. Близько 80% вітрових електростанцій також перебувають на окупованих землях і частково виведені з ладу внаслідок обстрілів або розміщені в зонах збройного протистояння. Як повідомляла прем'єр-міністр України, Міністерство інфраструктури та Міністерство розвитку громад та територій (нині — Міністерство відновлення), з початку повномасштабної агресії усі теплові електростанції, гідроелектростанції та 13 теплоелектроцентралей, що перебувають під контролем України, зазнали пошкоджень [9, 10]. Через продовження воєнних дій ці цифри можуть суттєво змінитися в майбутньому. Отже, вже наявна до початку війни критична ситуація в енергетичній галузі значно ускладнилася. Безперервні руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури внаслідок воєнних дій мають кумулятивний ефект. Тому вже сьогодні необхідно визначити шляхи відновлення електроенергетичного комплексу та його подальшого зближення з європейською енергосистемою, враховуючи актуальні загрози.

Згідно з положеннями «Енергетичної стратегії України до 2035 року: безпека, енергоефективність, конкурентоздатність», схваленої урядом, основними напрямками інтеграції мають бути: стабільність та надійність функціонування енергетичних мереж, розвиток децентралізованих джерел живлення, а також автономія енергетичного ринку [11].

Беручи до уваги воєнний досвід, одним із перспективних рішень є створення децентралізованої енергетичної системи, базованої на використанні поновлюваних джерел енергії. Така система може забезпечити розгалужену мережу точок генерації, що взаємодіють між собою. Завдяки притоку приватних капіталовкладень, впровадженню раціонального енергоспоживання, підвищенню ефективності виробництва і споживання електрики, а також розвитку

інтелектуальних мереж типу Smart Grid, можливо створити адаптивну інфраструктуру, стійку до різких змін навантаження [10].

Насамперед варто розглянути потенціал сонячної генерації. Сонячна енергетика — одна з найперспективніших галузей альтернативної енергетики. Україна має сприятливі кліматичні умови для її розвитку: середній рівень сонячного випромінювання на 1 м² площі варіюється від 1070 кВтгод/м² на півночі до понад 1400 кВтгод/м² на південних територіях. З огляду на доступну площу для спорудження СЕС та коефіцієнт їх потужності, науковці оцінюють максимальну інсталювану потужність таких станцій у 82,76 ГВт, що дозволяє виробляти до 100 млрд кВтгод щороку. *Для порівняння, у 2020 році підприємства спожили приблизно 83,9 млрд кВтгод* [6, 12, 7].

Україна також має вагомі ресурси для впровадження вітрової енергетики. Згідно з даними Атласу енергетичного потенціалу ВДЕ України, потенціал вітрової генерації на суходолі становить до 438 ГВт, за умови використання сучасного обладнання. За оцінками УВЕА та ІВЕ НАН, потенціал шельфової (офшорної) вітроенергетики може становити від 146 до 250 ГВт. У підсумку, загальний потенціал вітрової енергетики країни може сягнути 584–688 ГВт, що дорівнює майже 2200 млрд кВт*год/рік, з яких 984 млрд — за рахунок морських вітряків [12, 14]. Однак слід враховувати, що ВДЕ не завжди здатні оперативно реагувати на потреби енергосистеми у частотному регулюванні. В умовах обмеженої кількості гнучких потужностей ТЕС, альтернативою може бути розвиток гідроенергетики, зокрема малої (МГЕС), як надійного джерела енергозабезпечення. Насосні гідроакумуляційні станції (ГАЕС) залишаються найефективнішими для згладжування коливань попиту. Укргідроенерго планує реалізувати проєкт Канівської ГАЕС, що посилить маневреність та стійкість енергосистеми. Також передбачене будівництво Каховської ГЕС-2, яка посилить генеруючі можливості Каховського вузла та сприятиме стабільності об'єднаної енергосистеми [8].

Гідрографічна мережа України має значний економічно виправданий потенціал — близько 11 тис. ГВт, з яких 3,75 тис. ГВт припадає на малі річки, що переважно розташовані у західних областях. Створення каскадів МГЕС допоможе знизити ризики підтоплень, зменшити залежність від традиційного палива та забезпечити живлення для віддалених регіонів. До 2005 року використовувалося лише 3% потенціалу малих річок, а у 2014 році — 5,6%. Будівництво МГЕС менш витратне, ніж великих ГЕС, і їх розміщення поруч із виробничими об'єктами дозволяє досягти високої економічної та екологічної ефективності. Ядерна енергетика залишається стратегічним напрямом

розвитку, попри зношеність існуючих блоків. Її сильні сторони — наявна інфраструктура, високий рівень науково-технічного потенціалу та кваліфікований персонал. НАЕК «Енергоатом» планує подовжити термін експлуатації чинних енергоблоків до 60 років і побудувати 6 нових на 6,5 ГВт, а також ще 8 блоків загальною потужністю близько 12 ГВт. У пріоритеті — завершення будівництва 3 та 4 енергоблоків Хмельницької АЕС (додатково 2 ГВт) [11, 7]. Ключову роль у відновленні енергетичного сектору відіграватимуть міжнародні фінансові установи — Світовий банк, ЄБРР, МВФ, Європейський інвестбанк, що можуть надати кошти у вигляді грантів, позик, гарантій. Додатковим джерелом інвестицій може стати українська діаспора та благодійні фонди. У майбутньому можлива компенсація втрат за рахунок конфіскованих активів країни-агресора. Після масштабних руйнувань енергетичної інфраструктури України внаслідок воєнної агресії, потреба у формуванні надійної, стійкої та екологічно безпечної енергосистеми набула особливої ваги. У цьому контексті розвиток альтернативної енергетики — зокрема сонячної, вітрової, біоенергетики та малої гідроенергетики — розглядається як стратегічний напрям повоєнної трансформації енергетичного сектора. Однією з головних переваг відновлюваних джерел енергії є їх децентралізований характер, що забезпечує підвищену стійкість енергопостачання в умовах воєнних загроз. Локальні енергогенерувальні установки дозволяють забезпечити автономне живлення об'єктів критичної інфраструктури, громад та підприємств, зменшуючи залежність від центральних мереж, які часто є ціллю ударів. Післявоєнне відновлення створює унікальне «вікно можливостей» для повного переосмислення енергетичної політики України. Очікується, що до процесу будуть залучені як міжнародні інвестори, так і донорські організації, що сприятиме впровадженню новітніх технологій і підвищенню частки «зеленої» енергії в загальному енергобалансі країни. Зокрема, пріоритетним є розвиток сонячних та вітрових електростанцій у південних, центральних та західних регіонах, де природні умови є найбільш сприятливими. Крім того, перспектива приєднання України до європейського енергетичного ринку (ENTSO-E) вимагає поступового наближення до кліматичних цілей ЄС, що передбачають скорочення викидів парникових газів та збільшення частки ВДЕ. Відтак, активне впровадження альтернативної енергетики є не лише внутрішньою потребою, але й міжнародним зобов'язанням.

У післявоєнний період пріоритетом стане не тільки відновлення зруйнованої інфраструктури, а й трансформація енергетичного сектору на засадах децентралізації, цифровізації, енергоефективності та розширення частки відновлюваних джерел енергії. Важливим є також

врахування наявного потенціалу: сукупності ресурсів, резервів і можливостей, які можуть бути задіяні для реконструкції та розвитку галузі. Розбудова модернізованої енергосистеми є стратегічним кроком до енергетичної незалежності України та її інтеграції в європейський енергетичний простір.

Список використаних джерел

1. Іщенко Я. П. Облік витрат на ремонт та поліпшення основних засобів в електроенергетиці. Ефективна економіка. 2022. №9. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/543>
2. Філатов В. І., Топал О. І., Голенко І. Л. Порівняльні характеристики генеруючих потужностей та їх одночасний вплив на роботу енергосистеми України. Scientific Collection «InterConf+». 2022. 22 (113). С. 386-394.
3. Національні рахунки (ВВП). Валовий внутрішній продукт (у поточних цінах, млн. грн). URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr2016_2020_u.htm (дата звернення: 28.04.2023)
4. Ukraine Energy Damage Assessment. Executive Summary (March, 2023). URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-energy-damage-assessment>
5. Kesova L. O., Kobernik V. S., Dubrovskiy V. V. Analysis of the influence of technical state and operating conditions on the efficiency and reliability of power units of thermal power plants in the ues of Ukraine. The Problems of General Energy. 2019. 2(57). P. 46-52.
6. Постачання та використання енергії (2017-2020). Офіційний сайт Укрстату. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/energ/pve/arh_pve_u.htm (дата звернення: 30.04.2025)
7. Ткач Д. К. Сучасний стан паливно-енергетичного комплексу України. Вчені записки Університету «КРОК». 2018. №4 (52). С. 45-51.
8. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку гідроелектроенергетики України. Аналітична доповідь. / Суходоля О. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Суходоля. Київ: НІСД, 2014. 54 с.
9. Офіційний сайт Укргідроенерго. Питання та відповіді. URL: https://uhe.gov.ua/media_tsentr/pytannya-ta-vidpovidi (дата звернення: 29.04.2025)
10. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Сайт Kyiv School of Economics. URL:

https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення: 30.04.2025)

11. Ткач Д. К., Грушко В. І. Електроенергетика України під час українсько-російської війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. №2 (66). С. 63-72.

12. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text> (дата звернення: 30.04.2025)

13. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних джерел енергії України, 2020 р. / Барило А. А. та ін. ; за заг. ред. С. О. Кудрі. Київ: ІВЕ НАН України, 2020. 82 с.

14. POWER Data Access Viewer. Prediction Of Worldwide Energy Resource. URL: <https://power.larc.nasa.gov/data-access-viewer/> (дата звернення: 01.05.2023)

15. Біла Книга 2021. Офшорна вітроенергетика та “зелений” водень: відкриття нових меж енергетичної потужності України. / Книш К. та ін. : 2021. 14 с. URL: https://www.ive.org.ua/wp-content/uploads/2_5438583199909284286.pdf (дата звернення: 01.05.2025)

16. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Енергетична безпека». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/energy-security.pdf> (дата звернення: 01.05.2025)

FINANCIAL SECURITY INDICATORS OF UKRAINE'S BANKING SYSTEM IN THE POST-WAR CONTEXT

Abstract. This paper presents the methodological framework for assessing the financial security of Ukraine's banking system in the post-war period. It introduces an integrated Financial Security Index (FSI-UA) combining prudential indicators—capital adequacy, liquidity, asset quality, market and operational risks—with managerial capacity metrics reflecting governance, human capital, and compliance discipline. The study compares Ukraine's regulatory structure with those of the United States and the European Union, illustrating convergence with Basel III/IV standards and highlighting key vulnerabilities in asset quality and operational risk management.

Keywords: financial security, banking system, Basel III, Ukraine, prudential indicators, operational risk

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто методологічні засади оцінювання фінансової безпеки банківської системи України у післявоєнний період. Запропоновано інтегрований Індекс фінансової безпеки України (FSI-UA), що об'єднує показники капіталізації, ліквідності, якості активів, ринкових та операційних ризиків із якісними характеристиками управлінської спроможності. Досліджено відповідність української системи нагляду міжнародним стандартам Базель III/IV та ідентифіковано основні вразливості, пов'язані з якістю активів і рівнем операційного ризику.

Ключові слова: фінансова безпека, банківська система, Україна, Базель III, операційний ризик, показники стійкості.

Introduction. The post-war recovery of Ukraine's financial sector depends on the robustness and transparency of its banking system. Financial security is a multidimensional construct encompassing both prudential stability and institutional resilience. The purpose of this study is to assess how effectively Ukraine's regulatory and supervisory framework aligns with

international standards while adapting to domestic conditions shaped by war-related disruptions[5].

Purpose of the Study

The purpose is to form and test an integrated index (FSI-UA) for measuring the resilience of the Ukrainian banking system based on quantitative prudential metrics and qualitative managerial indicators.

Methodology and Results

The analysis employs comparative and statistical methods using data from the National Bank of Ukraine (NBU), the European Banking Authority (EBA), and the Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). The study constructs an integrated Financial Security Index (FSI-UA), composed of five prudential subindices—capital adequacy, liquidity, asset quality, market risk, and operational risk—and one managerial subindex reflecting governance capacity. All indicators are normalized within [1;2] and aggregated according to entropy-based weighting. The results are summarized in Table 1[4;1;6].

Table 1
Structure and Normalized Values of the Financial Security Index (FSI-UA) Components

Component	Normalized Score
Capital adequacy	0.688
Liquidity	0.510
Asset quality	0.335
Market risk	0.500
Operational risk	0.750
Managerial capacity	0.500
FSI-UA (Overall Index)	0.55

Source: Author’s calculations based on NBU, EBA, FDIC data

The data in Table 1 indicate that capital adequacy and operational resilience demonstrate the highest normalized values, confirming the conservative prudential position of Ukrainian banks. At the same time, the low asset quality score reflects structural credit risks that continue to limit overall financial security.

As shown in Figure 1, the capital and operational components exhibit the highest normalized scores, indicating strong capitalization and robust liquidity buffers, while asset quality remains the most vulnerable dimension of financial stability[3].

The graphical results shown in Figure 1 confirm that Ukraine’s banking system maintains a balanced prudential structure with sufficient capitalization and liquidity reserves. However, the gap between capital strength and asset quality highlights the need for further improvements in

credit-risk management and internal governance to enhance overall financial resilience.

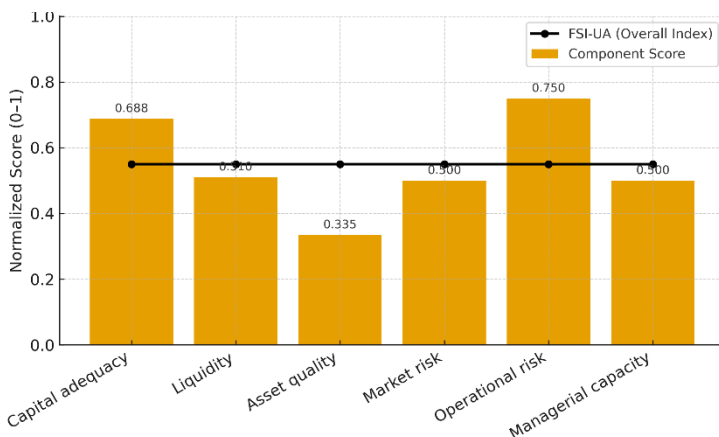

Fig. 1. Components of the Financial Security Index of Ukraine (FSI-UA)

Conclusions. The integrated Financial Security Index (FSI-UA) demonstrates that Ukraine’s banking system operates within a moderate-risk zone, with an overall score of approximately 0.55. This finding reflects adequate capital and liquidity levels, coupled with persistent structural vulnerabilities in asset quality and managerial efficiency. The convergence of Ukraine’s supervisory practices with European and Basel standards enhances systemic resilience, yet further improvements in credit risk management, stress testing, and operational governance are required to ensure long-term financial security in the post-war context.

References

1. Basel Committee on Banking Supervision. *Principles for the Sound Management of Operational Risk*. Basel: Bank for International Settlements, 2011 (оновлено 2021). URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/OPE/25.htm.
2. European Banking Authority. *Key Regulatory Products on Operational Risk Capital Requirements and Supervisory Reporting*. Brussels: EBA, 2025. URL: <https://www.eba.europa.eu/publications-and-media/press-releases/eba-publishes-key-regulatory-products-operational-risk-capital-requirements-and-related-supervisory>.

3. European Banking Authority. *Final Report on Draft ITS for Supervisory Reporting of Operational Risk (CRR3 – Phase 1)*. Brussels: EBA, 2025. URL: <https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2025-06/f51be2a6-4b07-40ba-b970-465ab515f378/Final%20report%20on%20draft%20ITS%20Supervisory%20reporting%20for%20operational%20risk%20%28CRR3%20-%20phase%201%29.pdf>.
4. Embrechts P., Hofert M., Chavez-Demoulin V. *Risk Measurement and Regulation: The Case of Operational Risk*. *Journal of Risk and Financial Management*, 2018.
5. Jobst A. A. *Operational Risk in Financial Institutions: A Survey of Theory and Practice*. IMF Working Paper, 2010.
6. Gordy M. B., Lawrence E. *A Comparison of the Performance of Different Operational Risk Capital Estimation Methods*. *Journal of Banking and Finance*, 2003.

Natalya Chernenko, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

Yaroslava Hlushchenko, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

Olena Korohodova, Ph.D. (Economics), Associate Professor
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF FOCUS GROUPS IN ANALYZING THE PREPAREDNESS OF UKRAINIAN COMMUNITIES FOR CRISIS SITUATIONS

Acknowledgment: The research was performed within the framework of the NATO International Project SPS G6119 “Increasing the Capacity of local communities to counteract crisis situations” under the Science for Peace and Security Programme.

Abstract. The study examines the role of focus groups as an effective tool for collecting qualitative data on the preparedness of Ukrainian communities for emergency and crisis situations. Focus groups are organized among representatives of municipalities and local administrations, allowing for an assessment of local response practices to emergencies, as well as the effectiveness of existing crisis management measures. The main objective of conducting focus groups within the framework of the NATO International Project SPS G6119 “Increasing the Capacity of Local Communities to Counteract Crisis Situations” under the Science for Peace and Security Programme is to identify problem areas, analyze community readiness to respond to crises, and develop practical recommendations to enhance the resilience of local communities.

Keywords: focus groups, municipalities, emergency and crisis situations, community resilience, SPS G6119, crisis management

Анотація. У дослідженні аналізується роль фокус-груп як ефективного інструменту збору якісних даних щодо готовності громад України до надзвичайних та кризових ситуацій. Фокус-групи формуються серед представників муніципалітетів та адміністрацій і

дозволяють оцінити локальні практики реагування на надзвичайні події, а також ступінь ефективності існуючих заходів кризового управління. Основна мета проведення фокус-груп у рамках проєкту NATO International Project SPS G6119 “Increasing the Capacity of Local Communities to Counteract Crisis Situations” under the Science for Peace and Security Programme полягає у виявленні проблемних зон, аналізі готовності громад протидіяти кризовим явищам і розробці практичних рекомендацій щодо підвищення стійкості місцевих спільнот.

Ключові слова: фокус-групи, муніципалітети, надзвичайні та кризові ситуації, стійкість громад, SPS G6119, кризове управління

The contemporary socio-political situation in Ukraine, complicated by the state of war and numerous crises, necessitates a systematic approach to enhancing the resilience of local communities. The effectiveness of local administration activities during emergencies directly depends on the organizational capacities of municipalities, the level of personnel preparedness, and the ability to establish interaction with residents [1]. In this context, focus groups serve as an important tool for collecting comprehensive and qualitative information, allowing for a deeper understanding of local response mechanisms, evaluation of the effectiveness of communication and training activities, and identification of key problem areas in community readiness for crisis situations [2-4].

Within the framework of the SPS G6119 project, focus groups are organized among representatives of municipalities and local administrations across various Ukrainian communities. This approach allows for the collection of data directly from those responsible for managing crisis processes, assessment of actual practices, and understanding of how well existing plans and resources meet community needs. Discussions in focus groups enable the evaluation of the effectiveness of training sessions, educational programs, and informational campaigns, as well as the assessment of the preparedness of personnel involved in emergency response.

Particular attention during discussions is given to the availability and use of community resources, including alternative energy sources, stocks of food, medicine, and drinking water, which allows for an assessment of the community's real capacity to meet basic needs in crisis conditions. Additionally, the analysis covers the development of emergency response plans, the organization of evacuation systems, and the identification of the most vulnerable population groups. This approach helps reveal potential gaps in preparedness and increases the effectiveness of crisis management [5].

Focus groups also explore the reliability of communication channels used during emergencies, the population coverage by relevant information,

and the level of trust that residents have in local authorities' actions. Interaction between administrations and community members during these discussions provides an opportunity to evaluate whether actual readiness meets public expectations, which is key to adapting crisis management strategies. Moreover, the work of focus groups involves analyzing the staffing of crisis management units and their capacity to respond effectively to threats [6-7].

The outcomes of focus groups not only help identify weaknesses in community preparedness for emergencies but also serve to develop practical recommendations for improving local action plans, communication strategies, and educational programs aimed at enhancing community resilience.

They provide insights into the adaptability of proposed management models and their alignment with wartime and postwar realities, as well as determining effective mechanisms for cooperation between authorities and residents.

The following table (Table 1) summarizes the main discussion topics addressed in the focus groups, the purpose of assessing each topic, and the expected outcomes or insights that can be derived from the discussions.

Table 1

Focus Group Discussion Topics, Purpose, and Expected Outcomes

Focus Group Discussion Topics	Purpose / What Is Assessed	Expected Outcomes / Insights
Local support groups involvement	Identify which local groups are activated during crises	Understand existing support networks and gaps
Training and resilience programs for residents	Assess effectiveness of local training initiatives	Recommendations for improving preparedness programs
Resource stockpiles (food, water, medicine) and alternative energy	Evaluate community capacity to provide for residents	Identify weaknesses and propose improvements
Emergency action plans	Review planning and readiness procedures	Enhance plan development and adaptability
Staffing and capabilities of crisis management units	Assess sufficiency of personnel and expertise	Identify training needs and gaps in response capacity
Communication channels and population coverage	Evaluate reliability and reach of crisis communication	Improve public information strategies
Identification of vulnerable groups	Assess awareness and protective measures	Prioritize support and evacuation planning
Evacuation systems	Review effectiveness of evacuation procedures	Enhance safety and response efficiency
Public trust in local authorities	Measure confidence in local governance during crises	Develop strategies to strengthen trust and cooperation

Source: made by the authors

This framework provides a clear overview of the key areas that local municipalities and administrations examine to evaluate community preparedness and resilience in crisis and emergency situations.

As illustrated in Table 1, the focus group discussions allow researchers to identify gaps in community preparedness, evaluate the effectiveness of current emergency measures, and formulate practical recommendations for strengthening resilience. These insights serve as a basis for improving local action plans, optimizing communication strategies, and enhancing overall crisis management capacity within Ukrainian communities.

Thus, focus groups function not only as a data collection tool but also as a strategic analysis mechanism for assessing community preparedness, ensuring a systematic approach to increasing resilience under crisis and emergency conditions. The results contribute to strengthening local governance, building citizens' trust, and developing practical solutions to ensure safety and effective response to emergencies, making focus groups an indispensable component of contemporary research in the field of crisis management and local security.

References

1. Korohodova O., Hlushchenko Ya., Chernenko N. Peculiarities of crisis management under martial law. Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute". 2025. No. 33. P. 136-140. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.33.2025.335890> URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/335890>.
2. Lumsden, L. Focus Group - Introduction. National Centre for Research Methods online learning resource. Available at <https://www.ncrm.ac.uk/resources/online/all/?id=20852> [accessed: 7 October 2025] <https://www.ncrm.ac.uk/resources/online/all/?id=20852&utm>
3. Потькало, Т. Ю. Інтерв'ю у фокус-групах: фокус-групові інтерв'ю проводяться з обраною групою вчителів, які мають досвід навчання аудіювання англійської мови. Науковий вісник КНЛУ, 17(2), 2023. 45–50. [https://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4994/17-19\(2\).pdf](https://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4994/17-19(2).pdf)
4. How to write an APA methods section with examples. Scribbr, 2021. <https://www.scribbr.com/apa-style/methods-section/>
5. Вивчення потреб у навчанні на розвитку. Посібник. Автор-упорядник Ібрагімова І.М, заг. ред – Гриб О.К.– К.: Проект «Доступна та якісна правова допомога в Україні», 2019. – 50 с. Режим доступу:

<https://qala-project-1.gitbook.io/vivchennya-potreb-u-navchann-ta-profes-jnomu-rozvi>. Дата публікації: 01.08.2019

6. Методика проведення фокус-груп: Методичні рекомендації для студентів спеціальності «журналістика» ВДПУ / Укладач, Лапшин С.А. Вінниця: ВДПУ, 2016. – 28 с.

<https://vspu.edu.ua/faculty/histor/documents/pr7.pdf?utm>

7. Кортіні, М. Focus group discussion: How many participants in a group? *European Journal of Social Work*, 22(4), 2019. Pp. 1–12. <https://doi.org/10.6092/issn.1825-8670/9603>

I. Motiakin, postgraduate student
Ukrainian State University
of Science and Technologies
Dnipro, Ukraine

MANAGEMENT OF DIGITAL INTANGIBLE ASSETS IN THE SYSTEM OF ENTERPRISE STRATEGIC DEVELOPMENT

Abstract. The study examines strategic approaches to managing digital intangible assets as a key factor in forming competitive advantages for enterprises in the digital economy. It is proven that digital intangible assets - data, algorithms, UX, brand, intellectual property, platforms - become the core of value creation, combining innovative, behavioral, and reputational capital. A synthesis of modern practices has enabled the identification of core management strategies that evolve into an interfunctional system of corporate strategizing. A comparative analysis of the specifics of strategies in transnational corporations, small and medium-sized enterprises, and startups is conducted. It is shown that effective management of digital intangible assets ensures the integration of innovative and competitive development logic.

Keywords: strategic management, intangible assets, digital economy, competitive advantages, digital assets

Ігор Мотякін, аспірант
Український державний університет
науки і технологій
Дніпро, Україна

УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ НЕМАТЕРІАЛЬНИМИ АКТИВАМИ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У дослідженні розглянуто стратегічні підходи до управління цифровими нематеріальними активами як ключового чинника формування конкурентних переваг підприємств у цифровій економіці. Доведено, що цифрові нематеріальні активи - дані, алгоритми, UX, бренд, інтелектуальна власність, платформи - стають ядром створення вартості, поєднуючи інноваційний, поведінковий і репутаційний капітал. Узагальнення сучасної практики дозволило виокремити базові стратегії управління, які трансформуються у міжфункціональну систему корпоративного стратегування. Здійснено

порівняльний аналіз особливостей стратегій у транснаціональних корпораціях, малих і середніх підприємствах та стартапах. Показано, що ефективне управління цифровими нематеріальними активами забезпечує інтеграцію інноваційної та конкурентної логіки розвитку.

Ключові слова: стратегічне управління, нематеріальні активи, цифрова економіка, конкурентні переваги, цифрові активи

The purpose of this study is to synthesize theoretical approaches and strategic concepts for managing digital intangible assets of enterprises, to determine their role in forming competitive advantages and ensuring sustainable development in the context of the digital economy.

In the digital economy, intangible assets form the main potential for value creation, and their share in the market capitalization of leading companies exceeds 90% [1]. Digital intangible assets combine innovative, analytical, and behavioral capital, which requires the formation of new strategies for managing them.

A systematization of modern approaches allows for the identification of seven basic strategies for managing digital intangible assets: scaling, capitalization, protection, generation, ecosystem integration, orchestration, and adaptation [2; 3]. Their effectiveness depends on the company's level of digital maturity and existing business model. Scaling ensures a network effect, capitalization provides investment attractiveness, the protection strategy ensures uniqueness, orchestration provides coherence of intangible assets, and adaptation provides flexibility and speed to time-to-market.

Management of digital intangible assets acquires a systemic character, encompassing analytical, financial, and communication dimensions. For transnational corporations (TNCs), the key approaches to strategic management of intangible assets are centralization, institutionalization, and capitalization. Management of brand (Apple, Nestlé), intellectual property (Samsung, IBM), data (Amazon), and algorithms (Tesla, Netflix) forms global competitive resilience [3].

For small and medium-sized enterprises (SMEs), fragmentation and flexibility in management are characteristic. The main strategic orientations become reputational sustainability, customer-centricity, and service loyalty. Their intangible assets have a personalized nature, based on local brands, digital communication, and UX solutions [4]. Despite limited resources, SMEs can form competitiveness through craft values, digital reputation, and rapid market adaptation.

Startups demonstrate a radical form of managing digital intangible assets, as they constitute the foundation of their business model. According to Startup Genome (2023), up to 75% of startups' value is formed by

intangible assets-code, UX, data models [4]. They are characterized by high scaling rates, orientation toward venture capitalization, and a risky strategy of rapid market entry. The main challenges remain the lack of formalized accounting, patent protection, and ethical risks in data and algorithm management [5].

Summarizing different types of strategies, three levels of strategic management of digital intangible assets can be identified:

Institutional characteristic of TNCs, oriented toward global coordination, financial capitalization, and IP protection.

Flexible-inherent to SMEs, focused on reputational value and customer experience.

Innovative-experimental-defines startup management, aimed at speed, algorithmic sensitivity, and data-driven growth.

In innovative Ukrainian companies such as Monobank, Uklon, and BetterMe, a hybrid model of intangible asset management is forming, which combines orchestration of UX, API, and customer data; integration of generation-capitalization-protection strategies; flexible scaling through digital interfaces and services. This indicates the evolution of strategic management of intangible assets in the system of corporate strategizing. It involves the transformation of intangible asset management strategy from a subordinate, functional one to a systemic strategy of corporate development, which integrates digital, innovative, and analytical resources into a unified competitive logic [5; 6].

Management of digital intangible assets is a key factor in forming competitive advantages in the digital economy. It transforms from a separate function into an integrated strategic platform that coordinates innovative, brand, analytical, and behavioral assets. Enterprises of different types use differentiated approaches to strategic management, but a common feature is the pursuit of capitalizing intangible value, increasing trust, and flexible digital adaptation. In the future, it is intangible assets that will form the infrastructure for strategic development and long-term competitiveness of enterprises.

References

1. Brand Finance. *Global Intangible Value Tracker (GIVT) 2023* London: Brand Finance, 2023. 68 p. URL: <https://brandfinance.com/reports/global-intangible-value-tracker-2023> (date of access: 30.10.2025).
2. UNCTAD. *Digital Economy Report 2022: Cross-border data flows and development*. New York; Geneva: United Nations, 2022. 318 p. URL:

<https://unctad.org/webflyer/digital-economy-report-2022> (date of access: 30.10.2025).

3. OECD. *SME and Entrepreneurship Outlook 2023*. Paris: OECD Publishing, 2023. 220 p. URL: <https://www.oecd.org/industry/sme-and-entrepreneurship-outlook-2023-7c39624e-en.htm> (date of access: 30.10.2025).

4. Startup Genome. *Global Startup Ecosystem Report 2023* San Francisco: Startup Genome, 2023. 240 p. URL: <https://startupgenome.com/report/gser2023> (date of access: 30.10.2025).

5. Utkina, Yu. M. (2016). *Intellectual capital as a factor of ensuring enterprise competitiveness in the global economy*. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, №56. DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i56.93311>

6. Kryvitska N., Marchenko K. Management of intangible assets in modern economic conditions. *Black Sea Economic Studies*. 2019. No. 48. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.48-42>

Scientific supervisor:

V.V. Bilotserkivets, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Ukrainian State University of Science and Technologies
Dnipro, Ukraine

Наукове видання

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Матеріали Другої міжнародної наукової конференції

20-21 листопада 2025 р.
(українською та англійською мовами)

Електронне видання

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.
Тел. (056) 720-71-52, e-mail: zadoya@duan.edu.ua
Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017